ZILELE VIEȚII TALE

**

ION PAS

ZILELE VIEȚII TALE

VOLUMUL II

Ed. I-a

ES

EDITURA DE STAT

1949

3088. — 1

Știai că răspunde în strada Viitor curtea de care te despărțea gardul din fund, însă n'ai putut multă vreme să-ți dai seama care anume este. Ulucile erau înalte și lipite strâns una de alta. Un măr își înălța de dincolo crengile până spre vârful gardului, dar bănuiai că pomul e chircit, fiindcă merele rămâneau mici, sbârcite, iar când găseai unul căzut la voi și mușcai din el, gura se făcea pungă. Era acru. Auzeai un cotcodăcit de găini și un grohăit de porc. Din când în când, o pisică mare, galbenă, grasă, cățărată pe gard, privea cu melancolie spre curtea voastră, tânjind după bălăriile, după tulpinele de floarea soarelui, după nucul din mijloc și după libertate.

Trecând spre școală, căutai să lămurești care anume casă și care curte dă înspre voi, și nu izbuteai niciodată. Locuințele erau mai toate la stradă, astfel că nu puteai să știi ce tăinuesc în spate.

Iți oprea privirea o casă mai înaltă, dar pentru alt motiv. Era puțintel retrasă dela drum, avea un gard mărunt și, peste gard, zorele. Prin ferestrele deschise, dimineața, vedeai o bătrânică deretecând. Și vedeai spre seară, cât ținea vremea bună, un domn bătrân, dolofan, negricios la față, stând în dreptul ușii, în curte, într'un scaun de trestie. Moțăia cu un ziar pe genunchi. Purta și în toiul verii o haină groasă pe umeri, iar în jurul gâtului avea înfășurată o legătură.

De acolo a ieșit odată domnul acela urît, deșirat, cu umeri gârboviți, cu obraz măsliniu și cu umbrelă la subțioară, pe care îl întâlneai uneori când aștepta

tramvaiul. Era posomorît, miop, cu aerul că-i tot plouă și ninge sau că i-a murit în ajun cineva.

Intr'o zi, v'ați jucat în fundul curții și v'a venit poftă să vedeți ce e dincolo peste gard. Avea tata în magazie târgile lui de var și, fiind atunci de capul vostru, căci părinții lipseau de acasă, le-ați tras lângă uluci; v'ați ridicat pe ele ca maimuțele. Curtea de dincolo n'arăta mare. Era pietruită, iar dintre bolovani răsărea, apropiat de gard, mărul strâmb, cu fructe pădurețe. Un porc slăbănog, negru, ieșise din coteț și vă privea cu nedumerire, după cum tot nedumerit se uita la voi motanul galben, gras. Vă sgâiați ca la teatru, dar ca la un teatru cu spectacol lipsit de interes. Zidul coșcovit al casei, frânghia pe care se băteau covoarele, cișmeaua cu băltoacă sub ea, prezentau ochilor o priveliște care desamăgea. Inciudat, unul dintre voi a făcut cu tifla, porcului, și el a grohăit. Altul a trimis pisicii un scuipat, și pisica s'a înfoiat, vrând parcă să dea busna spre gard.

Atunci s'a ivit pe-o ușă lăturalnică un domn cu o scurteică pe el, și tu ai înghețat. Era făptura urîtă, cu obraz de om bolnav de gălbinare, deșirată și adusă din spate, pe care o vedeai la tramvai cu umbrela la subțioară. Era și în momentul acela cu umbrela în mână. Ochii miopi s'au făcut mici, figura s'a încrețit, umbrela din mână s'a înălțat, gura a molfăit ceva, din care ai desprins cuvântul: „derbedeilor".

Ați sărit de pe gard, iar în clipa când erați jos, ați văzut pisica galbenă, sus, urmărindu-vă cu ochii ei care scânteiau în semn de batjocură și de amenințare.

Tata reparase, în vreo două rânduri, sobele familiei din fund, dar nu avusese treabă decât cu bătrâna, care se cam tocmise la preț, la început.

— Cine stă acolo? ai întrebat, fără să povestești, se'nțelege, isprava de pe gard.

— Niște bătrâni, — te-a lămurit mama. Mi se pare că au fost profesori. Cucoana e nevasta celuia slab. Cel gras este fratele lui.

— Cum îi cheamă?

— Nădejde.

Te-a pus pe urmele istoriei frământărilor mișcării, la început Crețeanu și pe urmă tovarășul Mitică. Vreun an de zile n'ai știut despre el decât că-l cheamă astfel și că e croitor. Toată lumea îi spunea Mitică. El însuși, prezentându-se, întindea o mână lungă, păroasă, și rostea zâmbind, cu aerul că formalitatea e de prisos, că desigur ai mai auzit de el:

— Tovarășul Mitică!

Se întâmplase ca drumul să vă fie acelaș dela club către casă, astfel că porneați împreună din piața Amzei și, deși el avea calea mai scurtă, o lungea, însoțindu-te. Lungea astfel și vorba, căci nu-i ostenea gura. Când credeai de cuviință să spui ceva, te asculta un minut, două, îngăduitor și absent, aproba fără să fie cazul și relua firul întrerupt al vorbirii.

Ca mai vârstnic, el era membru în sindicatul croitorilor, ba făcea parte și din comitet, însă era prezent la ședințele tineretului, după cum nu lipsea nici dela ședințele celorlalte organizații. Dacă Niță Anghel, intendentul, și mai cu seamă tovarășul Frimu, n'ar fi avut împotrivă nimic, Mitică ar fi rămas și peste noapte în sala fumurie, cu bănci înguste și tari ca piatra. S'ar fi culcat pe-o bancă sub privirile blânde ale lui Karl Marx (Mitică pronunța *Carol* Marx), și sub acelea ale lui Engels.

Ar fi fost fericit.

Clubul era casa lui și mișcarea — familia lui. Lor

își dăruia timpul, munca și și-ar fi dat și viața. Avea altundeva o casă și o familie, dar acolo nu se simțea bine deloc. Acolo îi piereau graiul și bunăvoia. De cum intra pe stradă, în curte și în casă, devenea mohorît. Se-avea rău cu mahalaua și cu nevasta. Avea trei copii și nu se înțelegea nici cu ei. Vecinii știau că e sindicalist și se uitau la dânsul ca la dracu, fiindcă nu-și botezase copiii. Il avea înscris în condică, pentru acest motiv, preotul parohiei; și-l notase și comisarul. Copiii îi erau, de câteva ori pe an, trimiși acasă de directorul școlii, căci nu aveau în regulă actele de botez. Nu le plăcea să 'nvețe, astfel că erau bucuroși când directorul își aducea aminte că tatăl lor este sindicalist și-i expedia acasă.

A doua zi, Mitică pornea întunecat spre școală, dădea busna în cancelarie și se lua la harță cu profesorii, provocându-i la o discuție în care aducea vorba de Darwin, de constituție și de Galileo Galilei. Le spunea că e muncitor conștient, liber-cugetător, socialist. Dacă aveau timp și se găseau în toane bune, profesorii căutau să-l întărîte, schimbând între ei priviri cu înțeles: „Este cam trăsnit croitorul. Dar nu-i periculos. Uite ce petec are la pantaloni..."

— Bine, domnule, i-o reteza directorul, trimite-i pe copii, mâine. Dar vezi că nu învață. Au să iasă și ei savanți ca dumneata...

Mitică pricepea ironia, dar era bucuros că a putut, cu prilejul acela, să facă puțină propagandă printre dascălii burgheziei și să constate că ei nu știau tocmai bine ce a fost cu Galileo Galilei și ce vorbă a spus pe rug.

Nevasta nu voia să priceapă că, devotându-se mișcării, bărbatul ei nu găsea răgaz îndeajuns și pentru meserie. La drept vorbind, nici meșteșugar tocmai bun nu era. Patronii nu-l vedeau cu ochi buni și-i

făceau repede vânt din atelierul lor, fiindcă Mitică îi îndemna pe lucrători și pe ucenici să se organizeze. Vreo doi tovarăși erau patroni, dar nici ei nu-i dădeau de lucru, fiindcă pantalonii ieșiți din mâna lui aveau aproape totdeauna defecte.

De îndesat să caute de lucru, nu se îndesa nici el. Avea treabă, la mișcare, nu numai pentru sindicatul lui, dar pentru toate celelalte, deși nu era obligat. Cu o găleată în mână și cu o bidinea, lipea, noaptea, afișe pentru o adunare la Dacia. Grijă deosebită să împodobească gardurile avea pentru străzile din mahalaua lui. In fața clubului, vindea gazeta. Când intendentul făcea curățenia sălii, Mitică îi dădea ajutor, ridicând băncile unele peste altele și frecând dușumeaua. Când aveau loc festivaluri cu plată, el era controlorul cel mai atent la ușă. Era și dirijor de cor. Cu o banderolă roșie pe mânecă, străjuia dinaintea sălii de întrunire să nu se strecoare agenți și bătăuși. I se încălzeau palmele aplaudându-i pe oratori și răgușea strigând vorbe grele împotriva capitalismului. La manifestații purta steagul partidului, făcând semne cu cotul tovarășilor din dreapta și din stânga, ca să vadă mutrele plouate ale burghezilor de pe trotuar sau dela balcoane. Mutrele burghezilor nu erau plouate totdeauna, dar așa îi păreau lui Mitică. Arunca o vorbă în doi peri comisarilor și jandarmilor care încadrau cortegiul.

Tovarășului Frimu, scump la vorbă și cam aspru cu cei ce băteau câmpii, îi purta respect. Pentru el s'ar fi băgat în foc. Il cam ocolea însă.

— Nu te mai duci acasă? Ai vreo treabă pe-aici?

Ochii, țăcălia și cuvintele scurte îl sfredeleau și îl descumpăneau. N'avea, propriu zis, nicio treabă, dar pălăvrăgea cu doi tovarăși, călare pe o bancă din sală. Ii flutura pe chip un zâmbet vinovat. Lăsa

ochii în jos. In ziua aceea, de trei ori, tovarăşul Frimu, ieşind din birou, dăduse cu ochii de el.

Mitică îngăima:

— E la opt, o şedinţă.

— Care?

— A tapiţerilor.

— Păi, tu eşti tapiţer?

— Nu... dar...

Frimu îl sfredelea încăodată, astfel că Mitică ieşea. Se învârtea pe stradă, pe trotuarul celălalt. Peste o jumătate de ceas era din nou în sală, pitulat într'un colţ ca să nu fie recunoscut.

— Fiţi-ar clubul al dracului! îl dojenea nevasta, când venea seara, târziu, acasă. O să-ţi trimit copiii la mişcare, să le dea acolo să mănânce.

Copiii dormeau. Mitică îi făcea semn să vorbească în şoaptă, că-i trezeşte. Ea avea totdeauna poftă de ceartă, dar el nu-i răspundea. Işi dădea seama că, într'o măsură, are şi ea dreptate. Viaţă grea. Sărăcie. Dar pentru sărăcie vinovat e sistemul capitalist pe care el şi alţii şi tovarăşii din lumea întreagă căutau să-l doboare. Nevasta n'are însă conştiinţă de clasă, poate şi din cauză că un frate al ei e căpitan şi că tată-său a fost cârciumar. Când s'au luat, ea a vrut cununie cu popă şi el i-a făcut gustul, fiindcă pe vremea aceea, deşi era membru în sindicat, nu citise că biserica stă în slujba exploatatorilor.

Când i-au sosit copiii pe lume, devenise muncitor conştient, astfel că a refuzat să-i boteze. S'a certat la cuţite cu ea şi nu mai vorbeşte de atunci cu familia ei. A încercat să-i facă educaţia cu broşurile partidului. A încercat să-i explice lupta muncitorilor şi cum va fi lumea în societatea nouă. Degeaba! Din convingerea că bărbatul ei e un om într'o ureche şi-un trântor, nu a putut s'o scoată.

Nici alţii nu se înţelegeau acasă cu nevestele, din pricina mişcării. Femeilor le era frică de poliţie. Vedeau că, din cauza sindicatului, bărbaţii lor rămâneau deseori fără lucru. Vecinii se cam fereau de ei. Câţiva tovarăşi activau, însă, cu nevestele lor. Ele aveau curaj şi erau luminate. Rozica Frimu lucra chiar la mişcare.

Mitică socotea că nevasta lui e mai îndărătnică decât femeile tuturor la un loc. Nici măcar la revelionul partidului nu mergea. Nici la o serată cu dans şi cu bufet. Nici de Intâi Mai, la Bordei. „Să-ţi fie mişcarea a dracului!" — atâta ştia. Nu ţinea seama că dacă el îşi trecea ziua şi seara la club, lucra noaptea până târziu, acasă. Dormeau copiii. Dormea şi ea. La lumina scăzută a lămpii cu abajur de hârtie, la masa de pe care dăduse la o parte farfuriile mânjite de mâncare, Mitică croia un pantalon. Intârziase cu el o zi, — dar dă-l încolo de meşter şi dă-l în mama lui de burjui, că nu moare lumea pentru atât. Il va trage mâine dimineaţă la maşină, apoi îl va călca. De-ar mai găsi ceva de făcut săptămâna asta, ar fi bine, cu toate că are treabă şi la mişcare. S'a înscris să încaseze abonamentele pentru gazetă şi administratorul s'a bucurat. Era de faţă atunci şi tovarăşul Frimu, care a clătinat din cap şi şi-a mângâiat tăcălia. Insă ar trebui să câştige ceva şi pentru casă căci, într'adevăr, s'au rupt ghetele copiilor şi nevasta e datoare la brutărie.

Pungăleşte stofa pe genunchi şi citeşte în acelaş timp gazeta îndoită pe masă. „Amurgul exploatării capitaliste..." Amurg, adică sfârşit. Sfârşitul exploatării. N'au să mai fie clase: una care orbecăeste în neştiinţă şi sărăcie, şi alta care se înfruptă din bunurile vieţii. Una care trudeşte, alta care stă cu biciul în mână şi porunceşte.

Capital. Plus-valută. Religie.

Religia lui este socialismul. In el trebue să creadă

toţi care muncesc pentru alţii, acum. Pentru trântori. Pentru burjui. Când o să vie mântuirea? Şi cum o să fie atunci? Steaguri roşii... „Internaţionala"...

Hai la lupta cea mare...

A tresărit, cu teama că i-a trezit pe-ai săi. Aţipise şi gândise şi cântase în vis. Priveşte spre copii şi nevastă. Se vede cu ei în ziua aceea mare. O vede pe nevastă mergând veselă alături de el. Copiii flutură steguleţe roşii de hârtie. „Ai avut dreptate, Mitică; am fost o proastă!" îi şopteşte ea cu părere de rău.

Iarăşi aţipise. Se afumase sticla de lampă. Mirosea a ars petecul de ziar care stătea deasupra ca abajur. Se răsuceşte în somn nevasta. Oftează. Ea nu-l înţelege; nu poate. Il bruftue mereu: chirie, ghete pentru copii, mâncare... Are şi ea dreptate. Este şi el de vină. In meserie, e un cârpaci. Greşeşte pantalonii fiindcă n'a învăţat la meşter bun. Din capul locului croitoria nu i-a plăcut. Se ţinea de hoinăreli, înainte de-a intra în mişcare. Pe urmă, când a intrat, şi-a pus tot sufletul în serviciul ei, ca să ajute să se înfăptuiască socialismul. Ii purta mişcării recunoştinţă că ea l-a ridicat din lumea întunecată a mahalalei şi a făcut alt om din el. Insă tovarăşul Frimu avea dreptate când spunea, la o şedinţă, că un sindicalist, un socialist, trebue să fie şi-un bun meseriaş. Ca să poată să facă propagandă în atelier, e dator să fie pentru ceilalţi pildă de hărnicie şi de pricepere. Să fie pildă şi ca om care n'are păcate: nu bea, nu se ţine de prostii, nu e leneş, nu-şi înjură şi nu-şi bate acasă nevasta şi copiii. Asta se chiamă a se îndruma în viaţă după principiile moralei muncitoreşti. Atunci lucrătorii ceilalţi vor vedea într'însul un om altfel decât ei şi-i vor da

ascultare. Atunci chiar şi patronii vor sta pe gânduri când le va veni cheful să-l dea afară, fiindcă mai întâi, s'ar lipsi greu de-un bun meşteşugar, şi apoi lucrătorii s'ar solidariza cu el, căci ar vedea în el un tovarăş de ispravă, pe care îl iubesc.

Mitică s'a lepădat de apucăturile rele. Dar recunoaşte că nu se poartă cum trebue acasă şi că nevasta are dreptate să-l cicălească. Recunoaşte că nu este un meseriaş de mâna întâi şi că, atunci când face propagandă prin ateliere, lucrătorii îl cam iau în răspăr.

Iţi spune, dus pe gânduri:

— Eu dacă aş avea, aşa, nu ştiu cum, nişte bani, dacă aş câştiga la loterie sau dacă aş găsi portofelul unui burghez, ca să am să dau de mâncare la ai mei, aş citi toată ziua acasă şi aş sta în fiecare seară la şedinţele dela club. N'aş mai fi cu grijă că tovarăşa mea mă ceartă.

Sunteţi într'o ceainărie pe calea Văcăreşti. La mese unii muşterii citesc ziare, iar alţii vorbesc tare. In faţa tuturora stau covrigi uscaţi şi pahare cu ceai fierbinte. Se stârneşte, din când în când, o gâlceavă prin colţurile unde se joacă table. In dreptul vostru s'au oprit doi inşi, care încă din stradă se certau aprig. Unul spune:

— Tu să nu fii hoţoman. Eu îţi cer dreptul meu la câştig. Nu făcea pe generosul, că te dau dracului.

Tovarăşul Mitică se oprise, privindu-i cu îngăduinţă şi cu ironie uşoară. Zâmbea. Ţi-a făcut cu ochiul în semn că aceştia sunt materialişti şi n'au în viaţă preocupările voastre idealiste. Cuvintele „materialism" şi „idealism" îi vin totdeauna pe buze. Dar a prins un cuvânt din sfada certăreţilor, care se aşezaseră pe urmă, potoliţi, la o masă.

— Ai auzit ce a spus cetățeanul? Generos... știi cine au fost generoșii la noi?

— Mda!

— În gazetă se vorbește iar despre ei. Nădejde caută din nou să se apere că a trădat partidul, și ne înjură; spune că suntem anarhiști.

— Nădejde?

— El. A fost tartorul mișcării vechi și-a trecut pe urmă la liberali. De atunci li s'a zis „generoși". Stă în mahalaua dumitale. De vreo două ori l-am văzut și eu și-mi venea să-i arunc o vorbă în obraz. Dar l-am dat încolo că e bătrân.

Anii copilăriei, mai depărtate și mai apropiate, au fluturat pe dinaintea ochilor imaginea vecinului din fund. Te-ai lămurit. Domnul cu obraz gălbui, cu ochi posomorîți, înalt și-adus din spate, nedespărțit de-o umbrelă la subțioară, era Ion Nădejde. L-ai privit cu alți ochi, când se întâmpla să-l întâlnești în stația de tramvai. Un timp ai avut pornirea lui Mitică, să-i trântești adică o vorbă grea în față. Dar într'o zi privirile lui s'au întâlnit, din întâmplare, cu ale tale și ai văzut în ele apele tulburi ale oboselii și ale tristeții. A rămas în tine curiozitatea pentru făptura pe care o identificaseși, dar răbufnirea de arțag s'a topit.

Ce tristă era viața acestui om pe care, de bună seamă, îl munceau remușcările unei fapte urîte! — spuneai în gând. El însă le alunga și luneca mai afund în alte fapte rele. Se îndreptau spre dânsul săgețile criticei și el le trimitea înapoi, muiate în borcanul cu otravă al urii. Clădise o casă și pe urmă o părăsise și-o stropise cu noroi și căutase s'o năruiască. Dar ea și-a curățat pereții, și-a întărit temeliile și s'a ridicat mai înaltă, mai cuprinzătoare.

Erau mulți ani de când rătăcirea îl strămutase în lagărul dușmanului. Era în el multă semeție și mult venin. Tovarășii lui, mai isteți, se așezaseră în capul bucatelor. El rămăsese la coadă și în umbră. Lui i se dăduse, după trecere îndelungă de timp, un scaun tare și o masă îngustă.

— Uite, aceasta e o redacție — i s'a spus într'o

zi. Pentru dumneata partidul scoate o foaie, căci voința națională cere să aibă o gazetă a ei. Chiar așa îi vom spune. Insuși partidul nostru se numește național întâi și liberal pe urmă. Banca pe care am făcut-o e tot națională. Dumneavoastră, socialiștii care ați venit la noi, sunteți oameni ai națiunii. Națiunea trebue lămurită. Uite, Mille vă înjură. Vă înjură și înstrăinații dela „România Muncitoare".

Nădejde clătina din cap, uitându-se pieziș la călimară și la oamenii care își luau unul altuia vorba din gură, aducând argumente. Chipul de băbuță cuvioasă, cu barbă mică, albă, al lui Mitiță Sturza, ochii întunecați ai lui Ferechide, zâmbetul distrat, leneș, al lui Ionel Brătianu, îl împresurau.

Se simțea ca un prizonier. Dusese, ani și ani, luptă în contra lor. Despre Ferechide scrisese că e bandit și lui Sturza îi spusese „bigot și ipocrit". Nu s'a legat însă de Brătianu, care făcuse prieteșug cu Diamandi și Morțun, asigurând că vrea să-l răstoarne pe Sturza, și să înscrie în programul partidului votul universal. Când a vrut odată să-l atace, a fost împiedicat.

Clătina din cap și se uita pieziș. Nu mai putea să dea înapoi, căci era singur. Morțun îl vedea rar; era ocupat cu o actriță. Va fi ministru. Diamandi îi făcea mustrări că a zăbovit prea mult până să se hotărască. Radovici îl cultiva pe Mitiță și era bucuros că poate să-și vadă de moșie. In orice caz nu-l va lăsa pe Morțun să i-o ia înainte. Deocamdată are nevoie de un om să-i administreze averea. Se gândește la Banghereanu. Mda! Se vor scandaliza membrii familiei că pune un om ieșit din pușcărie. Insă Banghereanu a stat în pușcărie, fiindcă fusese trimis să facă propagandă prin sate. Ferechide l-a închis și-a închis și pe țăranii din vreo patru județe. Lumea spune că trecerea socialiștilor la liberali s'a făcut de frică, însă

hotărîrea era luată mai demult. El, Radovici, îi dăduse toate asigurările lui Sturza. Ca să se vadă că n'a rupt-o cu prietenii vechi și ca să le facă în ciudă prietenilor noi, îl va lua slujbaș pe Banghereanu.

Nădejde clătina din cap și se uita pieziș numai la călimară. Din odaia strâmtă, rezervată la club redacției, Sturza, Ferechide și Brătianu ieșiseră cu pași de lupi, trecând în salonul cu jilțuri moi.

Se gândea la ei, cuprins de vrăjmășie. Dar cu vrăjmășie se gândea și la cei care îl perpeleau ca în frigare. Mille îl înjura mereu, plătindu-i asprimea cu care și el îl judecase când s'a despărțit de partid. Tot așa de necruțător fusese și cu Toni când acesta a început să scrie la „Epoca".

> *De când e lumea, renegații, vânduții, au fost cel mai primejdios fel de dușmani ai ideilor noi* — scrisese. *Pe vânduți s'au sprijinit totdeauna reacționarii, dușmanii, care caută, prin toate mijloacele, să oprească mersul înainte al omenirii... Am avut de luptat de multe ori cu așa numiții* prieteni, *care, după ce au stat câtva timp în partid, după ce au înșelat buna credință a muncitorilor cu fraze frumoase, au plecat în lagărele dușmane...*

Peste mai puțin de doi ani făcea și el la fel.

Mai e unul care îl ia mereu în furcă; e tâmplarul ursuz, care și-a îngăduit să dea un bobârnac intelectualilor la congresul din 98, când membrii din conducere lămureau niște neînțelegeri. Era trimisul județului Vaslui. S'a ridicat din bancă.

— Mi se pare că noi delegații din provincie — a spus cu ironie — am venit de prisos la congres, deoarece delegații clubului din București ne răpesc timpul numai cu chestii personale. Am venit să ne luminăm și să aducem o veste bună, mântuitoare, acelora care ne-au ales...

Prietenii intelectuali, în frunte cu Diamandi care

e mai sensibil, au socotit că vorbele lucrătorului moldovean sună a necuviinţă. S'au supărat. Ei cheltuiseră bani cu mişcarea şi ţineau conferinţe la club, sfătuindu-i pe muncitori să păstreze calea legală şi să se ferească de anarhism. Lungul nasului e dator fiecare să şi-l păstreze.

Frimu se ţine şi acum ca scaiul de pătura cultă. Le spune trădători şi-l socoate pe el mai vinovat decât pe ceilalţi, cu toate că aceştia au fost mai grăbiţi să se înscrie la liberali. Ba, la început, el era hotărît să se lase de politică. Mărturisise unui gazetar: „Sunt prea obosit, prea sdruncinat, prea am nevoie de repaus şi reculegere..." Il scârbiseră şi prietenii cu zorul lor. Dar Frimu are o judecată simplă şi spune mereu că el, Nădejde, e capul răutăţilor şi că are răspunderea mai mare, fiindcă a avut în mâini cârma.

Trebue să răspundă. Intr'adevăr, socialismul în România este o utopie. L-a predicat douăzeci de ani, însă a ostenit. Socialismul e o plantă exotică şi nu poate să încolţească pe pământul acesta. Partidul liberal va aduce reformele pentru care socialiştii au vorbit în vânt de atâtea ori, măcar că altădată, prin 88, scrisese că „un guvern în societăţile moderne reprezintă o clasă dominantă, cu interese opuse clasei muncitoare, deci orice guvern, prin firea lucrurilor, fie liberal, fie conservator, este duşman al poporului muncitor".

Făcea mai bine să rămână de o parte. Nu i-a lăsat Morţun. N'a putut să scape nici de gura lui Diamandi. Pe urmă, l-au îndârjit şfichiuirile din gazetele democrate. Purta ciudă muncitorilor pe care-i instiga Frimu.

Rămânând înafară de viaţa politică, s'ar fi îndeletnicit cu avocatura sau poate ar fi luat o catedră. Ar fi scos, poate, iarăşi „Contemporanul", la care lu-

crase împreună cu Gherea, ocupându-se de istorie şi pândindu-i pe plagiatorii de manuale.

„Contemporanul"...

Mâna călăuzită de ochi miopi se opreşte cu tocul în drum spre călimară. Cotul se reazimă pe masă şi bărbia în palmă. Gândul se furişează din odaia îngustă şi trece pragul clubului, dincolo, peste ani.

Cu doctorul Russel și cu Zubcu Codreanu îi pune în legătură pe tinerii din Iași, Eugen Lupu. Prin aceștia ei cunosc pe un tânăr, care trage piciorul și-și spune Ioan Gherea. Sunt revoluționari din Rusia. Au fugit de acolo, însă trimit acolo, prin oameni de încredere, peste Prut, broșuri și manifeste de luptă împotriva țarismului. Au trimis de mai multe ori, în lăzi, material pentru tipărituri.

Revoluționarii stau de vorbă cu studenții români și-i lămuresc și le dau cărți. Tineretul și oamenii cu carte din toată lumea au datoria să fie în serviciul poporului, să-l lumineze și să-i arate căile desrobirii. Își face loc tot mai mult gândirea unor învățați germani, Marx și Engels, care trăiesc în emigrație la Londra. Ei au descoperit mecanismul adevărat al relațiilor dintre clase, punând bazele socialismului științific. Socialismul va elibera omenirea. Poporul trebue luminat. „Luați — le spun ei — exemplul nostru din Rusia unde tineretul duce lupta în contra despotismului, cu toate că sute și mii sunt bătuți, închiși, exilați, spânzurați. Ei merg în mijlocul poporului și-i vorbesc despre nedreptate și-i arată că trebue să țină fruntea sus și să se împotrivească asupritorilor. Sunt și la voi lucruri strâmbe și e sărăcie și neștiință".

Nădejde află atunci că revoluționarii ruși lucrau de mai demult în țară. Ioan Gherea venise cu trei ani în urmă. Venise după aceea doctorandul Zubcu Codreanu care l-a adus pe Culașco. Au mai venit

Nicolae Ciubarov, frații Arcadatschi, Cacianovschi, Jebuniov, d-rul Nicolae Russel, Zamfir Arbore. Prin Ungheni, prin Sculeni și pe la Galați, ei treceau în Rusia, materiale. Pe urmă, când a început războiul, poliția țarului a venit împreună cu trupele. Revoluționarii s'au împrăștiat. Dar ea a izbutit să-l răpească pe Gherea și să-l trimită peșcheș la Petersburg, în închisoarea Petropavlovsc. Gherea a fost apoi trimis în Siberia, dar de aici a fugit, a făcut ocolul pământului și mărilor și s'a înapoiat peste un an la Iași.

Aceste întâmplări, și altele, le află atunci Nădejde. Le află și alți studenți. Fapta și ideile rușilor prind în sufletul lor. Intemeiază atunci o societate care să muncească pentru ridicarea poporului. Se supără profesorii, se sperie părinții. Prefectul Negruzzi îi cheamă la el și se încruntă și-i sfătuește să se lase de nihilism. Ei nu se lasă. Gherea le dă mereu cărți. Cu doctorul Russel, pătrund printre meseriași.

Gheorghe și Ion Nădejde și Speranția, isprăvesc școala și capătă catedră. Pot să facă mai în voie propagandă printre studenți. Au în ajutorul lor pe Mille, Bădărău, Mihail. Se vor împlini în curând zece ani de când Comuna din Paris a fost înnecată în sânge. Se vor aduna cu toții la o întrunire și-apoi la un ospăț și vor cinsti prin cuvinte înflăcărate pe eroii căzuți. Dar tot atunci se întâmplă ca în Rusia să cadă, sub mânia poporului, Alexandru al II-lea. Așadar, două prilejuri: unul de evocare tristă a martirilor dela Versailles, altul de bucurie pentru doborîrea tiranului.

Prefectul primește ordin să oprească adunarea și să împrăștie cuibul de răzvrătiți. Dă iama printre ei. Ii închide și așteaptă hotărîrea guvernului. Hotărîrea vine: să-i expulzeze pe străini, să-i scoată dela

catedră pe profesori, să-i șteargă pe studenți din controale.

Și Gheorghe și Ion și nevasta lui, Sofia, o duc greu. Lumea se uită chiorâș la ei. Casa din fundul curții, din Sărărie, este socotită cuib diavolesc. Mahalaua este înfricoșată. Ion Nădejde umblă, vara și iarna, cu un palton pe el și poartă un ciomag noduros. Merge, cu ochelarii pe nas, citind. Nu vorbește cu nimeni. Și-au făcut cruce oamenii auzind că, atunci când i-a murit un copil, l-a îngropat fără popă în grădina casei, lângă un măr.

Intră acolo și ies deacolo, pe înnoptate, figuri ciudate cu părul mare și cu barba stufoasă. Au buzunarele doldora, poate de jurnale și cărți, poate de bombe. Arde, până după miezul nopții, lumina în odăi.

Leon Negruzzi trăgea din ciubuc și spunea la sindrofii că s'a mântuit cu nihiliștii din târg. Insă, peste câteva luni, chipul prefectului s'a întunecat. Nihiliștii se risipiseră ca potârnichile și se adunaseră iar. Scosese Gherea o revistă, „Contemporanul", și se băteau pe ea studenții, școlarii, meseriașii. Buruiana rea avea încă rădăcini în pământ. Blestemații au luat cu chirie și o sală în Târgul-de-jos unde lucrătorii și studenții stau de-a-valma s'asculte conferințe. Un student mic și peltic, cu numele de Cuza, le citește poezii, prin care se ia cu dumnezeu de piept.

Buruiana rea se întinde. Mai iese la Iași o tipăritură, „Revista Socială", și scrie Gherea despre robie și socialism, și arată ce vor socialiștii români și tălmăcește din Marx și Engels. Dar și la București se alcătuește un grup care scoate altă tipăritură, „Emanciparea", și pe urmă o gazetă, „Drepturile omului". Iși îngădue Gherea să-l certe într'o scrisoare pe primul ministru Ion Brătianu, care e temut de toată lumea. In mahalaua Antim, unde e o sală de complet și-i zice Franzelaru, socialiștii țin, duminica după amiază,

adunări. Au făcut pui. Au venit unii dela Paris, alții dela Bruxelles. Vorbește Radovici despre proletariatul agricol și spune că pe moșia ministrului de finanțe Leca, țăranilor li se plătește cinci parale pentru munca de o zi.

Mai vin și alții. Sunt în legături cu ieșenii. Lui Nădejde i se alătură Morțun, care e bogat și bun de gură și foarte grăbit să fie deputat. Il ajută rudele să candideze la Roman și se înfățișează în Cameră, printre boieri. E fudul că e socialist. Pe urmă, dar mai greu și după ce mănâncă bătaie dela oamenii guvernului, iese deputat și Nădejde, la Iași. Candidează apoi la Vaslui, Mille. Mănâncă bătaie și el și Nădejde care îl însoțea, dar nu este ales.

Ia ființă în București, acum, clubul socialist. Incep să vină și muncitorii. Sunt cam sgârciți la vorbă și cam ne'ncrezători. Intelectualii aceștia burghezi sunt prea guralivi. Alexandru Ionescu e tipograf. Alexandru Georgescu este tot tipograf. Arghir Parua și Neculuță sunt cismari și poeți. In nădragi de mahalagiu, cu brâu roșu, vine croitorul Pițurcă. S'a ivit și-un băiat cu ochi albaștri, posac, bănuitor din fire. E tâmplar și lucrează la o fabrică de mobile, prin Popa-Nan. Purta mereu cu el niște broșuri pe care le citea. Il cheamă Ion Frimu. A venit într'un rând la ziarul „Munca" și a cerut să i se publice două articole în care descria viața grea a servitorilor și-i îndemna să se organizeze. E bine că sunt la club atâți oameni cu carte, care fac teorii la tribună pentru a schimba lumea, dar să nu uităm nici pe slugile cucoanelor, nici pe argați. Să vină și ei ca să învețe cum să-și apere dreptul la trai mai bun.

Buruiana rea se întinde la Galați, la Brăila, la Ploești, la Craiova, la Botoșani, la Roman. Sunt cluburi, în aceste orașe, cu intelectuali mai puțini, cu

muncitori mai mulţi. Cluburile simt nevoia să se închege într'un partid, şi partidul se naşte.

Aprilie, 1893. Primul congres. Vot universal, drept de asociaţie, întrunire şi grevă, ziua de 8 ore, desfiinţarea învoielilor agricole, repaus duminical. S'a hotărît că lupta se va duce numai pe căile legale. Aşa a cerut Nădejde, care e ales şef.

Partidul scoate o gazetă în fiecare zi. La Intâi Mai, peste cinci mii de oameni merg pe străzi în coloană, cu steaguri roşii. Pe pancarte au scris: „Vrem 8 ore de muncă; vrem repaus duminical; jos legea expulzărilor". Ia fiinţă o societate a femeilor, cu denumirea „Ajutorul". Mai ia fiinţă una de ajutor, cu denumirea „Munca". In toamnă, are loc la Dacia, o întrunire pentru repausul duminical. La altă întrunire se cere guvernului votul universal. Se afiliază la partid mecanicii care aveau o societate a lor cu nume grav: „Colosul".

Partidul merge. Creşte. E ca un copac cu ramuri multe, însă cu trunchiul cam slăbănog. Nu-şi trage parcă seva mai din adânc. Dece? Lucrătorii Frimu şi Alexandru Ionescu spun că vinovată e tactica legală a conducătorilor, ceeace înseamnă că în muncitori au pătruns tendinţe anarhiste. Caută pricină păturii culte. Li se pare mereu că prietenii intelectuali pun frână desvoltării mişcării. Li se spune mereu să respecte legile, să nu le calce. Dar nu ei au făcut legile, ci stăpânirea, aşa că nu le-a făcut pentru ei, ci împotriva lor. Şi chiar aşa cum sunt, întocmite de ea, stăpânirea e aceea care le calcă. Muncitorii au înţeles din ce li s'a spus, din ce au citit şi cu deosebire îndrumaţi de instinctul clasei, că lumea se împarte în două: cei ce muncesc, de o parte; cei care trăiesc în trândăvie şi în huzur, de alta. Puterea muncitorilor stă în unirea lor. A stăpânitorilor, în armată, poliţie,

biserică, în legi şi 'n învrăjbire. Despre idealurile şi luptele poporului muncitor de prin alte locuri, li se vorbeşte foarte puţin la club. Când vor să se înalţe şi să poată cuprinde sbuciumul omenirii întregi, se trage dinaintea ochilor o perdea. Tobă de carte este Nădejde şi înflăcărat e Morţun. Tobă de carte şi buni de gură sunt şi ceilalţi. Vorbesc şi scriu frumos. Dar ocolesc problemele care ar merge, într'adevăr, la inimă şi de acolo s'ar pironi în minţi.

Ce facem cu dreptul de vot, cu dreptul de repaus?

Facem o întrunire.

Ce facem cu poliţia care cere patronilor să ne dea afară pe noi, muncitorii organizaţi?

Intocmim un memoriu.

Dar cu ziua de opt ore, că, uite, oamenii sunt puşi să muncească până dau pe brânci?

In chestia aceasta va face prietenul Morţun o interpelare în Cameră.

Dacă am trimite propagandişti prin ateliere să li se vorbească lucrătorilor despre organizare?

Nu! Legea nu dă voie. Se ştie că noi avem un club şi o gazetă. Să poftească lucrătorii aici. Dacă nu vin, înseamnă că nu vor, şi nu vrem să-i silim.

Ce facem cu ţăranii? Un partid al muncitorilor nu poate să aibă rădăcini adânci dacă nu merge mână în mână şi cu ţărănimea care trudeşte pentru boieri. Trebue s'o ajutăm. Invoielile şi prestaţia în natură n'au fost desfiinţate. Oamenii sunt robiţi, sunt bătuţi. Când îşi cer drepturile, ca la 88, unii sunt ucişi, alţii întemniţaţi.

A, da! E o problemă. S'o discutăm. S'o punem în congres. Constituţia ne dă voie. Ne vom duce la sate să facem cluburi şi să împărţim Constituţia. Cu liberalii ne avem bine, căci acolo unde noi nu punem candidaţi în alegeri, dăm cuvântul de ordine ca membrii noştri să-i voteze pe ei.

Problema se pune în 1894 și congresul „îndeamnă pe toate grupurile socialiste să înceapă agitarea pentru înființarea la sate de bresle țărănești . . . "

Nădejde se încălzește și scrie un articol prin care îndeamnă: „La lucru deci, că de avut teren — avem !"

La lucru s'a pornit, însă, abia peste patru ani, deși terenul era pregătit dinainte. Dar să facem statut și'n statut să spunem că lupta trebue dusă numai „pe calea cea mai liniștită și mai legală". Dacă, totuși, omului i se ia pe nedrept pământul, via, vita, dacă este înjurat și bătut, clubul îl va ajuta cu bani ca să meargă la judecată împotriva zapciului, jandarmului, proprietarului sau arendașului. Atât, sau cam atât. Nu se poate supăra nimeni, nici măcar domnul Lascăr Catargiu care e mai mare peste conservatori.

Gândul se întoarce în redacția clubului. Mâna scoate ochelarii de pe nas, îi șterge cu o batistă mare cât o basma de popă, apoi dibuește cu tocul deasupra călimării. Trebue să răspundă. Cei din mișcarea de acum îl fac vinovat doar pe el. A fost adineauri Morțun aici, grăbit, frecându-și palmele. Stătuse de vorbă cu Brătianu. Are la Capșa o întâlnire. „Te înjură, frate Iancule, nu?" a spus el și a hotărît cu bună dispoziție. „Nu te necăji. In locul dumitale eu aș râde. Atât numai că pe mine mă lasă în pace". Pe Morțun și pe ceilalți îi lasă într'adevăr în pace, deși ei s'au ales cu foloasele. El a fost gloaba tuturor în mișcare și a rămas și acum. Unii, viitori miniștri, alții prin consilii. El, simbriaș, dator să apere prin-

cipiile partidului cu bancheri, negustori, fabricanți, moșieri...

Condeiul pornește singur pe hârtie:

> *Liberalii au călcat în picioare voința norodului, au închis și bătut pe candidații țărani, au bătut și chiar au încercat să omoare pe socialiștii care căutau să lumineze norodul... Liberalilor deci, nu trebue să le dea ajutor acei care au durere de inimă pentru suferințele poporului muncitor.*

Penița se poticnește deodată ca un cal de tramvai. Ochelarii se aburesc. Un fior trece prin spinarea încovoiată. Mâna mototolește fila și o svârle în coșul de sub masă. Privirea s'a îndreptat speriată spre ușă. Ce e cu el ? Rândurile pe care le-a așternut condeiul sunt dintr'un manifest dela 88, scris de el. Peste zece ani îi trimitea pe doi membri ai partidului să înființeze cluburi la sate.

Unul are douăzeci și unul de ani, celalt peste cincizeci. Primul, student; al doilea, strungar la Arsenal. Sprinten, cu dar al vorbirii și scrisului, cel dintâi; cu obraz de cărbune, al doilea, îndesat de statură, cu mișcări ca de urs. I se spune „Moșul". Știe carte puțină, dar pentrucă e cinstit și harnic, partidul l-a chemat să administreze gazeta. Acum îl trimite c'un mânz să facă propagandă printre țărani.

— Cum o luăm din loc, moșule?

— Să chibzuim, băiatule. Să facem planul. Să mergem la Zimnicea, unde prietenul Gheorghe Marinescu a întemeiat un club. Tot ne-a cerut el, material. Tragem la dânsul și hotărîm acolo unde să începem. Ne vom dumiri tot acolo și cum trăiesc țăranii în județ.

Cum trăiesc ? Mai rău decât înțeleseseră dintr'o conferință a lui Gherea. Mai rău decât descrie starea

lor câteodată Nădejde, bodogănind în barbă. Mai rău decât o zugrăvea cu voce ca la teatru prietenul Morţun în Cameră, căutând să înduioşeze sufletul moşierilor.

— N'au pământ, le spune cu mânie prietenul tâmplar în odăiţa lui cu perdelele trase. Lucrează în dijmă, pe din două. Dacă proprietarul îi dă omului trei pogoane să le muncească pentru sine, omul e dator să muncească tot trei pogoane, proprietarului, punând dela el inventar şi sămânţă. Insă pogoanele ţăranilor sunt mai mici la măsurătoare şi ale proprietarilor sunt mai mari. Sfoara, la pogonul omului se scurtează, la a moşierului se lungeşte. Prefectul ştie şi închide ochii. Primarul ştie şi tace. Jandarmul ştie şi face pe surdul. Dar şi unul şi altul şi al treilea stau gata să-l întindă pe ţăran la pământ, când proprietarul sau arendaşul se cred păgubiţi. Pe urmă, ţăranul trebue să facă prestaţii pentru moşier peste câte spune legea învoielilor, şi altele despre care nu se spune în lege. Omul slugăreşte zile peste zile, cele mai bune pentru munca la câmp, aşa că nu mai are vreme să îngrijească şi de ogorul lui. I se scutură grâul, îi înghiaţă porumbul. Intră în iarnă şi mai flămând, şi iese din ea şi mai îndatorat. Ştiţi ce sunt alea *ruşfeturi*? Să vă spun eu. Dacă omul are un porc, trebue să-i ducă la crăciun, boierului, limba şi muşchii porcului. Dacă are găini, trebue să-i dăruiască pe an atâtea ouă şi atâţia pui. Dacă are vacă, îi dă boierului atâtea kilograme de unt pe an. Omul se îndoapă cu ciorbă de lobodă şi corcoduşi, cu urzici şi cu ştevie, ca să aibă ruşfetul pentru stăpân. Dacă nu se ţine de datorie şi îl supără pe boier, boierul nu-l mai primeşte în primăvară la învoială, aşa că ţăranul nu mai are alta de făcut decât, ori să moară de foame, ori să-şi ia lumea în cap. Starea asta nu e numai aici, în Teleorman, e şi în Vlaşca şi'n Olt şi'n Romanaţi.

— Este în toată ţara.

— In toată ţara.

— Să ne-apucăm de treabă.

— Să ne-apucăm. Eu, aici, făcui ce m'am priceput şi-am putut, fără patalama şi fără ajutor. Mergeţi mai departe prin sate, că oamenii vă vor primi ca pe dumnezeu. Cred însă că boierii şi jandarmii au să se uite la dumneavoastră ca la necuratul.

Trimişii partidului au câte o desagă cu dânşii. In ele, tipărituri: Constituţia, legea tocmelilor agricole, legea electorală, statutul despre cum să se înjghebeze un club şi cum să-şi facă treaba. Se opresc în Piatra, în Viişoara, în Liţa, la Flămânda, la Seaca. Oamenii sunt flămânzi şi însetaţi de pâine şi dreptate. Merg mai departe: în Vlaşca, la Grujani, la Gălăţeni, la Măgura; în Olt, la Bârseşti, la Bălţaţi, la Poiana; în Romanaţi, la Islaz, la Celei, la Gârcov. Cum spusese prietenul din Zimnicea, oamenii îi întâmpină fericiţi şi-şi povestesc obida. Se aleg cei cu mai multă pricepere şi cu hărnicie mai mare. Au făcut clubul. S'au strâns şi alţi oameni din comună la club. Cei săraci. Instăriţii rămâneau la o parte. Mârâiau, cum că fapta însemnează ridicare împotriva aşezărilor şi că stăpânul o să se supere, iar zapciul o să se'ncrunte. Ţăranii citesc între ei legile şi văd că, aşa cum sunt ele, încă sunt mai bune decât fără-de-legile stăpânirii. Păstrează legătura cu studentul, cu bătrânul şi cu partidul. Precum au fost învăţaţi, trimit hârtii scrise la Bucureşti, despre cum merge treaba.

„In ziua de 1 Noemvrie, sătenii s'au adunat cu toţii în casa clubului pentru a asculta cuvântările prietenilor noştri din comuna Seaca, scriu cei din Liţa. Cel dintâi a vorbit C. P. Genescu, îndemnând pe oameni să se unească în club... să lupte strânşi uniţi, paşnici dar hotărîţi, mai întâi pentru a face

să se respecte legile în ceeace priveşte clasa ţărănească şi apoi pentru câştigarea unor legi mai bune... Până acum s'au înscris în club 151 de săteni".

Scriu cei din Seaca:

„In ziua de 29 Noemvrie am avut o întrunire la care au luat parte 239 de membri ai clubului. Tovarăşul nostru D. P. Laudă ne-a vorbit în chipul următor: „Fiecare dintre noi să ştie că numai prin unire şi prin luptă liniştită şi legală vom putea să ne îmbunătăţim traiul".

Aduce la cunoştinţa partidului preşedintele clubului din Flămânda, Ispas Roşiu:

„In ziua de 19 Noemvrie a fost prin comună d. căpitan Brătan, fost căpitan de călăraşi în Turnu-Măgurele şi venind la cârciuma lui Mitică I. Alexe, unde se aflau mai mulţi locuitori, a spus că socialismul este o hoţie şi că rău au făcut locuitorii de n'au bătut cu pietre pe socialiştii care au venit în comună şi nu le-au scos ochii cu sburături. Comitetul executiv a desluşit pe locuitori că d. căpitan, înainte de a fi căpitan, e ciocoi şi are interes să nu vadă pe ţărani uniţi şi luminaţi... Ţăranii să nu se potrivească ce zic căpitanii, arendaşii şi proprietarii despre cluburile lor. Ei să meargă înainte, liniştiţi şi cu hotărîre. Câinii latră, luna trece".

Se întreabă Ion Gâzea, preşedintele clubului din Măgurele, şi-i întreabă şi pe ţărani:

„Dece ţara asta să fie semănată cu spini şi mărăcini? N'ar fi mai bine să fie cu grâu verde, vântul când adie pe el să-l îndoaie şi pe noi să ne bucure? Să nu mai fie în ţara noastră frumoasă neam de înşelători?"

Ar fi bine, nici vorbă.

Până una-alta, locuitorul Radu Maican povesteşte cum sunt înşelaţi oamenii la vânzarea cerealelor „căci nu-i lasă pe dânşii să puie mâna pe răzătoare şi când se plâng la poliţie că sunt înşelaţi, sunt tot ei băgaţi la închisoare".

Până una-alta, un ţăran se tânguește la clubul din Giuvăreştii dela Romanaţi:

„Trăim ca vai de noi şi n'avem să ne ducem în altă parte să muncim, trebue să răbdăm toate, căci domnu Ceatalopul ţine toate moşiile de prin împrejurimi. Fără pământ, fără vite, fără nimic, am dori mai bine să vie holera ori ciuma să ne cureţe de pe faţa pământului".

Moşul are mult de lucru la Bucureşti. Are şi studentul. A mai luat fiinţă un club şi încă unul. A sburat sămânţa peste întinsuri, în alte judeţe, fără ca ei să se fi dus acolo. N'au fost prin satele din Ilfov, şi uite că vin ţăranii la clubul partidului şi cer cărţi de membru, lămuriri şi broşuri. N'au fost prin Covurlui şi Prahova, dar oamenii de acolo şi-au făcut şi ei cluburi. Sunt acum, în şapte, opt judeţe, vreo sută de cluburi cu vreo zece mii de membri. Zece mii de robi se luminează şi nu mai doresc să vie peste ei ciuma ori holera să-i scape, ci aşteaptă ziua când nu va mai fi în ţară neam de înşelători.

Moşul pufăe ca un cal bătrân în semn de mulţumire că treaba merge strună. Nădejde, însă, este posomorît acum. Morţun ascultă cu urechea într'altă parte rapoartele care vorbesc despre întinderea mişcării. Diamandi îi spune ceva din vârful limbii, pe franţuzeşte, lui Radovici şi amândoi se uită la Nădejde care mormăe ceva în barbă.

„La lucru, că de avut teren, — avem!" spusese el odată. Dar terenul dă rod prea mult, prea repede. Ideea încolţeşte, priindu-i lacrima care udă pământul. Oamenii îşi pun toate nădejdile în partidul muncitorilor fraţi cu ei. Le-a trimis legile şi ei s'au desluşit.

Când li se dau drepturi? — că stăpânirea se face n'aude și n'a vede. Ii povățuește gazeta să nu ia în seamă batjocura și amenințarea stăpânilor. Dacă îi înșeală proprietarul ori arendașul, dacă-i înjură primarul, îi bate jandarmul și-i închide prefectul, ei să meargă la judecată. Dar judecățile de cine sunt făcute? Cine a mai văzut ca un judecător să închidă un prefect, care a închis, la rândul lui, un țăran, și să facă de două parale pe un boier, care i-a înșelat la tocmeli pe mârlani?

Dela o vreme, jalbele care veneau la partid, cam așa începeau să grăiască. Oamenii arătau nedumeriri, nemulțumiri. Ce să facă? Dacă e vorba de băgat capul între umeri și de tras sumanul peste cap, să nu-l doară izbitura ciomagului, și dacă e vorba de răbdat și de paște Murgule iarbă, — apoi, paștele mă-sii, ce nevoie au mai avut de cluburi? Partidul i-a răscolit mai rău, dându-le pe mâini legi și îndemnându-i să se ridice în contra strâmbătăților, iar acum tot el le bagă șomoiogul în gură.

Moșul e un nătâng bătrân și studentul un apucat. Ei se bucură, fiindcă nu vin sub nasul lor jalbele dela sate. Le oprește Nădejde, care, dimpreună cu Morțun și Diamandi și ceilalți, își dau mai bine seama c'ar putea să iasă, până la urmă, o boroboață. Au început să se sperie moșierii și-au venit cu plângeri la partidul conservator, care, în felul acesta, va avea un ac de cojocul guvernului. Filipescu, prin „Epoca", urlă ca un nebun că se dă țării foc, deoarece se face propagandă la sate ca dijma să fie din zece una, ca pământul să fie luat dela proprietari, ca pe tron să fie adus feciorul domnitorului Cuza, ca țarul rușilor să vie cu armata în ajutorul țăranilor și al socialiștilor.

E pe la 20 ale lunii Ianuarie. La Cameră, Morțun

a vorbit două ceasuri în fața moșierilor, care nu-i mai spuneau bună-ziua, și și-a dat cuvântul de onoare că partidul e dinastic și legalist. Chestia cu țarul? Protestez! a spus el. Vă rog, cum am putea să avem legături noi cu țarul, când el în Rusia îi spânzură pe-ai lui?

Deputații nu l-au crezut. Aveau pământuri și știau că așa se ducea, pe alocuri, propaganda la sate, pentrucă aceia care o făceau erau oameni tocmiți de ei.

Morțun a îndreptat atunci priviri rugătoare spre Ferechide, care își răsucea lenevos mustața lungă și clipea cu ochi răi: „Să spună domnul ministru de Interne dacă este adevărat că socialiștii sunt instigatorii țăranilor, dacă urmăresc revoluția". Ferechide îl lasă îndelung să se umilească și pe urmă răspunde, ocolind întrebările. Este ceva la sate? A auzit și el. Nu poate să facă afirmații până nu se convinge, căci se teme că afirmațiile ar putea să fie inexacte. Va controla. In orice caz, ține să aducă la cunoștința adunării că a trimis armată prin județele pe unde se spune că ar fi mișcări, însă a trimis-o în scopuri defensive.

Adunarea se ridică și aplaudă furtunos.

Morțun îngălbenește. Iși șterge fruntea. Spune un „mersi" ofensat catârului cu privire de uliu de pe banca guvernului și pleacă glonț la club.

In dreptul lui Capșa, un prieten îi face semn să oprească trăsura. Trage lângă trotuar.

— V'au făcut-o Mitiță bigotul și Ferechide boul. Praful s'a ales din cluburile voastre.

— Nu, monșer! Acum zece minute l-am interpelat pe grec și mi-a răspuns că la sate e liniște. A trimis armata, dar numai ca să le arate conservatorilor cât de fără temei e gălăgia lor. Intr'o zi, două, balonul cu instigațiile se desumflă.

— Se desumflă ? Voi ce faceţi la club ? Dormiţi ? De vreo trei zile se tot fac arestări prin Teleorman, prin Olt, prin Romanaţi. Cluburile au fost închise. Ferechide stă de ieri cu nasul în hârtiile voastre şi întocmeşte dosare. Nu ştii ce e la Măgurele ? La Caracul ? La Slatina ?

Morţun îşi şterge iarăşi fruntea. Işi suflă nasul în batistă ca să-şi tăinuiască emoţia.

Aşa dar, aici au ajuns lucrurile ? Cum rămâne cu zâmbetul mieros al lui Mitiţă Sturza, care îi spusese acum câteva săptămâni, lui Radovici, despre campania din presă: „Nu aveţi nicio grijă. Nu ne luăm după conservatori. Sunt nişte gugumani". Cum rămâne cu strângerea de mână pe care Brătianu i-a dat-o acum câteva zile lui Diamandi, când acesta l-a întrebat, strănutând, dacă scandalul stârnit de Filipescu şi demersul acestuia la rege, pot să influenţeze guvernul ? „Noi şi dumneavoastră suntem aliaţi. Dumneavoastră sunteţi un fel de aripă stângă a noastră. Nu am mers anul acesta la alegerile pentru comună pe-aceleaşi liste ? Spune-i lui Nădejde să fie liniştit. Conservatorii ne forţează să le trecem puterea, dar se înşeală. E bine că aţi mers la ţară. Vrem să mergem şi noi".

Nu e nimic, nu se lasă intimidaţi şi cu toate astea au trimis armata. Ce-o fi acum la ţară ? Ce-i cu ţăranii ? Ce va fi cu partidul ? Şi dandanaua se întâmplă acum, când muncitorii îi ceartă că sunt în prieteşug prea mare cu pătura burgheză. Când el, Morţun, Diamandi şi Radovici, se înţeleseseră asupra interesului pentru democraţie de a intra în partidul liberal şi când îl convinseseră pe Nădejde care pricepea greu.

— Iancule, zile grele ! strigă el, dând busna în birou. Am intrat în chichion. Chestia ţărănească ne iese prin piele. Ce este de făcut ?

Ii vorbeşte numai lui Nădejde, cu toate că'n odaie sunt şi ceilalţi. Radovici îşi şterge ochelarii, Diamandi strănută şi-şi trage ţăcălia, aşa cum face când e nervos. Morţun povesteşte întâmplarea dela Cameră şi răspunsul în doi peri al catârului. Işi dau seama că au fost păcăliţi. Li se trage, sunt siguri, dela bătrânii liberali, care sunt cu Sturza şi care ştiu că Brătianu, ambiţios, vrea să-şi facă majorităţi, aducând zestrea socialistă. Ia să-i ardă o cacialma ! Ia să încurce combinaţia tineretului din partid ! Ce este de făcut ? Or fi început arestările. Proprietarii sunt mânioşi. Dacă, însă, îşi vor fi făcut pe-alocuri şi ţăranii de cap ? Ei au luat-o de-a bună şi-au întrecut măsura. Noi, aici, ne spunem doar prieteni. Din procesele lor verbale se vede că îşi spuneau tovarăşi. Cine i-o fi învăţat ? Şi dacă se vor fi împotrivind armatei, care niciodată nu este defensivă, cum mormăia Ferechide la Cameră, când o pui la cheremul proprietarilor? Iese încurcătură şi intrăm şi mai adânc la apă, ca autori morali. Să-i sfătuim să fie liniştiţi.

A doua zi, gazeta partidului publica un îndemn:

„*Fiţi liniştiţi!*" suna apelul. „*Voi ştiţi, iubiţi săteni, că socialiştii nu vă făgăduesc pământ, că nu vă făgăduesc dijma din 10 una, că nu vă îndeamnă la răscoală... Socialiştii vă îndeamnă numai să vă uniţi, să vă luminaţi... să nu călcaţi legile şi să daţi în judecată pe acei care le calcă necontenit... Socialiştii, oriunde au pătruns, v'au îndemnat mereu la linişte, la pace... Nu vă fie teamă! Armata care s'a trimis în unele părţi, ca şi autorităţile, au porunca — după cum a mărturisit ministrul de Interne la Cameră — să nu atace, să nu aţâţe, ci să păstreze rânduiala. Incă ceva: Autorităţile vă confiscă hârtiile cluburilor şi aresteazâ pe unii din voi. Să nu faceţi nimic împotrivă-le... Cât timp veţi fi liniştiţi, nimic rău nu vi se poate întâmpla. Apa trece, pietrele rămân*".

Pe când ei redactau apelul, hotărînd ca apoi să

cheme pe Moşul şi pe student, să le tragă o praf-tură, aceştia se aflau în drum spre Caracal, între jandarmi.

Gazeta n'a mai putut să cadă în mâinile ţăranilor. Sfatul n'a mai putut să ajungă sub ochii lor. Ei zăceau prin pivniţele şi şoproanele primăriilor şi-ale jandarmeriilor, cu ciolanele fărâmate. Cluburile erau făcute praf. Convoaie de betegi se târau pe jos, între soldaţi călări, spre Capitală şi spre puşcăriile din oraşele de judeţ. Căpitanul la pensie Brătan, din Turnu-Măgurele, venise la Flămânda şi strigase că a avut dreptate, când a spus că socialismul e o hoţie. A bătut în ţărani ca 'n fasole. A avut însă dreptate şi omul din Giuvăreşti, care se tânguise cu trei săptămâni în urmă că mai bine ar veni ciuma şi holera să-i stingă pe robi de pe faţa pământului. Acolo domnul Ceatalopul vedea că i-a venit apa la moară, împreună cu un regiment de călăraşi şi cu procurorul dela Caracal. Oamenii lui se spetiseră snopindu-i pe ţărani. Intre baionete mergeau locuitorii din Corbii Oltului, şi-i înţepau din spate baionetele şi-i loveau la moalele capului paturi de puşti. La Poiana, prefectul i-a legat de garduri şi de pari şi le-a făcut mădularele zob. Unora le-a dat foc la colibe. La Măgurele, Gâzea, preşedintele clubului, care nu mai voia ca ţara să fie semănată cu spini şi mărăcini, şi Popa casierul şi Maican şi Cucu şi ceilalţi, au fost întâi bătuţi, pe urmă puşi la curtea proprietarului să scoată bălegarul din grajd cu mâinile şi să-i taie, trei zile şi trei nopţi în şir, lemnele. Subprefectul i-a scuipat pe bătrânii comunei, a târnuit femeile, a răcnit la copii. „Cluburi, hai? Socialism, hai? Nihilişti ca 'n Rusia?“ — îi striga primarul din Liţa, lui Genescu şi lui Laudă. Aceştia aveau capetele cât baniţa şi fluierele dela picioare, sparte. Soldaţii stricaseră porţile, dărâmaseră uşile, trăseseră cu puşca pe şosea şi prin case. „Câinilor! Câinilor!“ a răcnit Cojoacă din Bălteni ofiţerilor care îl plesneau cu latul săbiilor, „o să vă vie vremea!“

„Revoluţie, hai?“ s'a proptit procurorul din Caracal în pieptul Moşului şi l-a isbit în cap. „Socialism, hai?“ — s'a întors apoi spre student şi i-a trântit între coaste un ghiont.

In biroul procurorului era comandantul jandarmilor, era comandantul unui regiment de roşiori din Bucureşti, erau câţiva proprietari din judeţ. Au tăbărît şi ei cu pumni şi înjurături.

— Escroci! Sunteţi escroci! a spus după aceea procurorul şi-a poruncit soldaţilor să-i bage pe cei doi la închisoare.

Aici ei au întâlnit, claie peste grămadă, vreo sută de ţărani. Unii se tânguiau în dureri. Alţii dormeau. Alţii vorbeau în şoaptă, istorisindu-şi ce s'a întâmplat pe la ei. La fel, în noaptea aceea, în închisorile din Turnu-Măgurele, din Slatina şi Bucureşti, alte sute de ţărani îşi ştergeau sângele de pe obraz şi îşi pipăiau vânătăile de pe trup. Scăpărau din gura lor, ca focul din amnar, vorbe de năduf şi de ură. Dar dece le spunea escroci, înşelători? Pretutindeni stăpânirea se năpustea asupra lor cu pumnul, cu palma, cu patul puştii, cu vâna de bou şi le-arunca în faţă un cuvânt pe care nu şi l-au desluşit bine la început: escroci!

S'au lămurit după alte zile şi săptămâni şi luni, după ce au fost purtaţi dela o puşcărie la alta, dela un tribunal la altul, după ce iar şi iar oasele lor au fost vătămate de lovituri.

Guvernul nu le putuse găsi o pricină care să intre în lege. Atunci, pentrucă trebuia, totuşi, să osândească năzuinţa lor spre dreptate, i-a scos înşelători, fiindcă la cluburi se cerea o cotizaţie de douăzeci de bani şi se dădea membrilor Constituţia, care

costa numai pe jumătate. Carte multă, ţăranii nu aveau. Unii n'aveau deloc. Dar au bănuit cam unde ţinteşte judecata boierilor: să le pună pe frunte o ştampilă, cum se pune la vite, când sunt duse la tăiere, la târg. Să le spună lumea şi azi şi mâine şi întotdeauna: „huideo, înşelătorilor!" — nu: „să trăiţi, fraţilor, că v'aţi luat la trântă cu mai marii!"

S'au lămurit în primăvară, la tribunal, când avu loc judecata, care i-a osândit şi când şi Moşul şi studentul şi învăţătorul Bunescu dela Suhaia şi Stroescu din Peret, au strigat în auzul judecătorilor nişte cuvinte pe care le auzeau pentru întâia dată:

— Asta e asasinare morală, onorat tribunal!

Dar ce face partidul de nu-i scapă? Ce fac mărimile din Bucureşti? Nu se iau de gât cu boierii din guvern şi cu toţi boierii din ţară?

Mărimile din Bucureşti sunt mâhnite şi sunt descurajate. Nu se aşteptau la ingratitudinea liberalilor. Dar îşi arătă colţii şi muncitorii. „Iată unde a ajuns mişcarea din pricina păturii culte!" glăsuesc ei. Mintea lor le spusese, demult, că intelectualii partidului au numai pe buze socialismul, nu şi în suflet. Că nu s'au lepădat de mentalitatea şi de interesele clasei lor. Că au căutat să n'o supere. Au fost schilodiţi sute de ţărani, au intrat în temniţă pentru un an şi mai mult vreo optzeci dintre ei. Pătura cultă a cultivat rătăcirea şi în cugetul unora din clasa muncitoare. Tache Georgescu şi Carovici şi alţii, sunt acum antisemiţi şi cer scoaterea din partid a evreilor. O cere şi Diamandi, pentruca, spune el, celelalte partide să nu mai aibă motive pentru persecutarea socialiştilor. Deaceea trebue să se şteargă din program partea privitoare la legea expulzărilor. Deaceea nu e bine să se protesteze acum, când guvernul trimite peste graniţă pe Edelstein, pe David Iancu, pe

Natan Grunberg, pe Brănişteanu. Are partidul, şi aşa, bătăi de cap destule. Socialismul nu poate să prindă în ţara românească. E o plantă străină. Era mai bine dacă nu mai mergeau la sate şi dacă desfiinţau de mai demult partidul. Puteau să pună condiţii liberalilor.

— Eu mă retrag dela gazetă şi dela conducere! vesteşte Nădejde în Fevruarie, la o lună după prigoană.

— Să mai aşteptăm, Iancule, să găsim o formulă! este de părere Morţun.

— Ce formulă?

— Să facem un congres. Poate ar fi mai nimerit să transformăm partidul. Diamandi şi Radovici se gândesc să-i schimbe denumirea în naţional-democrat.

— Treaba voastră. Eu nu mai stau. Altădată vă grăbeaţi voi.

— Da, dar a intervenit represiunea. Brătianu se fereşte de noi. Mitiţă a dat o liturghie că i-a făcut-o băiatului Statuii, şi Ferechide râde în pumni că ne-a aşternut la pământ.

Nădejde se retrage. Ceilalţi pun la cale congresul. Congresul se ţine în Aprilie. Are loc tot atunci şi procesul ţăranilor. Morţun, Diamandi, Radovici aduc pe ocolite vorba. Timp pierdut — spun ei. Muncă de-a surda. Nu e încă momentul pentru o mişcare muncitorească. Dacă am boteza altfel partidul şi i-am schimba programul? Dacă, până se vor desvolta instituţiile, ne-am contopi cu partidul liberal, care, prin elementele lui tinere, este pentru democraţie?

Tăcere. Chipuri nedumerite la început, încruntate apoi.

— Ce ziceţi? repetă întrebarea Diamandi.

Morţun învălue sala într'o privire şi într'un zâmbet, care ar vrea să spună:

— Vă rog! Faceţi pentru noi asta... Avem atâta drept.

Tăcere. Dar iată că din bancă se ridică acum un tânăr blond, subţire şi înalt, cu haine ponosite. Ochii lui sunt albaştri, dar în momentul acesta au străfulgerări cenuşii.

— Eu credeam, rosteşte el tăios, cu accent moldovenesc în glas, că am venit la congresul socialist. Bag de seamă că e vorba de altceva. M'am înşelat. Nu am ce căuta aici!

Conducătorii au înlemnit. Lucrătorul tânăr se îndreaptă spre uşă. Un delegat cu cămaşă de pânză, cu nădragi peste care e petrecut un brâu, bate din palme:

— Să trăieşti, Frimule!

Este croitorul Piţurcă. Se îndreaptă şi el spre uşă. În prag aruncă o privire furioasă tribunei şi un cuvânt, care cade ca un pietroi:

— Huideo!

Capul care stă rezimat pe-un gât subţire, cum stă măciulia pe-un baston, a svâcnit. A răsunat parcă plesnitura unui bici în odaie. Amintirea sudalmei îl trezeşte de-a-binelea pe Nădejde, ca şi cum cuvântul de demult i-ar fi fost aruncaţi în obrazul ca lămâia, acum. Degetele se strâng în jurul tocului, tocul intră în călimară şi se pleacă peste hârtia albă. Scrie titlul de deasupra: *„Instrăinaţii"*. Şi dedesubt: *„Falimentul socialismului"*.

„Socialismul nu moare şi nu poate muri nicăieri... Cine-şi simte inima pătrunsă de avânturi nobile, cine simte o pornire neînvinsă de a fi părtaş în lupta mare a ideilor noi împotriva prejudecăţilor şi nedreptăţilor învechite, poate să vie alături de noi", scriseseră muncitorii în gazeta lor nouă pe care o scoteau odată cu începutul anului 1902. Nu ştia nimeni dinafară cât de săraci sunt şi cât de puţini sunt. Dar se străvedeau căldura inimii şi îndârjirea voinţei.

Când înşelătorii plecaseră cu doi ani în urmă şi când oamenii de credinţă s'au numărat, erau cincizeci şi unu. Atâţia, din mii şi mii, după ani şi ani de învolburare aprinsă. Buni şi atâţia, căci erau cei mai buni. Unii din cei care lipseau erau cu fugarii. In alţii au răbufnit porniri rele: fluturau steagul urii. Dar în cei mai mulţi se cuibărise descurajarea. Işi simţeau sufletul pustiit şi-şi spuneau: „Nu mai putem să credem în nimic. Ne vedem de-ale noastre. Ne-au amăgit".

Cei cincizeci şi unu, — în fruntea lor un muncitor cu braţul: Frimu; un om de carte: Gherea, — au svârlit o chemare în 900.

> *... când prin trecerea unor fruntaşi ai mişcării muncitoreşti în rândurile partidului liberal, se tăgăduieşte fiinţa mişcării noastre şi deci fiinţa suferinţelor noastre, se cuvine mai mult ca oricând să ne afirmăm.*

Când începe un an nou, nădejdile se anină de el. Fie bine venit! Incepea însă un veac nou, şi cu atât mai mult puteau şi trebuiau să se pună în el speranţe de adânci schimbări şi de mari împliniri.

Odaia de hotel din Şelari e întunecoasă, aşa că lampa trebue să stea aprinsă şi în timpul zilei. Mult aer nu poate să pătrundă în cameră, nici chiar când oamenii nu se adună acolo, pufăind din ţigări groase, făcute cu tutun prost. Strada a fost tăiată cu economie, astfel că e îngustă şi răsucită, iar dughenele care o străjuesc, îşi fură una alteia soarele şi adierea vântului. E şi sgomot pe-acolo, căci negustorii stau în prag şi-şi fură muşteriii. Mai bine, fiindcă în felul acesta, sus, în odaia dela Fieschi, se poate sta de vorbă fără teamă că discuţiile vor ajunge şi în alte urechi. E acolo o societate de înmormântare şi de ajutor, ai cărei membri pun mână dela mână pentru a avea unde să bată când sărăcia îi ghionteşte mai tare şi când unul din ai lor se apucă să moară.

Sunt şi alte societăţi dintr'acestea cu oameni nevoiaşi, de care nu se îngrijeşte nimeni. Ar trebui să se îngrijească stăpânitorii, dar aceştia se îngrijesc de ei. Sunt două lumi. Stă, una, în mijlocul oraşului şi are case mari şi grădini şi cupeuri şi slugi. Trudesc pentru ea, pe câmpuri întinse, robi care trăiesc în bordeie şi se hrănesc cu ierburi. Obrazul e crăpat vara de harapnic şi de arşiţa soarelui. Despre Nabab se spune că are nouăzeci şi nouă de moşii, niciuna mai mult, niciuna mai puţin, şi că gealaţii lui trec oul prin inel.

Numele Nababului e Cantacuzino şi e şeful conservatorilor şi e sfetnic al regelui. Primarul oraşului n'a putut să prididească de câţi nevoiaşi au venit la crăciun să ceară ajutoare. E frig prin cocioabe, e pâinea scumpă şi sunt lemnele scumpe. S'au stins, în acest an, mai mulţi copii decât până acum. Pune să se facă liste de subscripţie şi întocmeşte, cum îl taie capul, un apel către cei cu dare de mână. Trimite apelul şi o listă, Nababului. El le înapoiază, ostenindu-se să scrie cu mâna proprie: „Refuz". După sărbători, însă, gazetele vestesc:

> *O mare şi frumoasă serbare a fost a doua zi de Crăciun la d. G. G. Cantacuzino, şeful partidului conservator. Se aranjase în onoarea micilor principi Carol, Elisabeta şi Maria, un splendid pom de Crăciun, un mare şi mândru molift adus din pădurea Zamora. Pomul a fost încărcat cu tot felul de jucării din Germania şi Franţa. Serbarea a început la 5 d. a. şi a durat până la 7 jum., când, spre bucuria micilor îngeraşi, li s'au împărţit darurile.*

Caută şi alţii să-l ajungă şi să-l întreacă pe Nabab, însă nu pot. Nu poate nici regele Carol, măcar că-l imboldeşte mereu pe Calinderu, care-i este administrator. Dacă Nababul e stăpânitor de moşii, dacă şi alţii din partidul lui au lanuri de grâu şi păduri îndestule, nici oamenii lui Sturza şi ai lui Brătianu nu rămân să întindă mâna asemenea calicilor. Au făcut o bancă, încă una, şi o fabrică şi alta. Costinescu are o barbă de patriarh şi-un suflet de tâlhar. La Sinaia îi muncesc oamenii pe lucru de nimic, preschimbând fierul în cuie şi în sârmă şi în tablă, care ia, în lăzi, drumul străinătăţii. Sunt despădurite colinele şi creştetele munţilor şi lemnul se schimbă în hârtie, dar hârtia pleacă în alte locuri, cu toate că la şcoală, copiii nu au cărţi. Scormonesc pământul şi-i vor fura petrolul, întovărăşindu-se cu lacomi dinafara hotarelor, aducători de capitaluri, iar colibele tot cu opaiţ au să rămână.

Demult, în casele bogaţilor, nu mai sunt lumânări în sfeşnice de aur. Au gaz aerian. Este introdusă electrica. Aşa, da, începe ţara să-şi merite numele de Belgie, aici în Orient. Capitala se poate lăuda că e un Paris de proporţii mai mici. Capşa nu e mai prejos de o cafenea de pe marile bulevarde. Balurile dela Teatrul Naţional strălucesc prin lumea lor aleasă şi prin pietrele scumpe. Bătăile de flori dela Şosea sunt chiar mai încântătoare decât pe Riviera, cu deo-

sebire de când principesa Maria, zâna cu păr de aur, dă semnalul deschiderii cortegiului.

Ea nu lipsește dela nicio serbare a doamnelor și a domnilor din societatea bună și se dă trup și suflet faptelor caritabile. Când societatea „Obolul" s'a gândit, dimpreună cu „Materna", să facă o petrecere pentru a veni în ajutorul săracilor, nobila prințesă și-a pus parcul la dispoziție. Era adorabilă în costum de țărancă română în ușa pavilionului cu lucruri naționale și îi stătea bine cu țigara în gură. Au început și doamnele din societatea Capitalei să fumeze ca ea. Este emancipată. Are o cabrioletă cu patru cai pur-sânge englezești, cum e și ea pur-sânge englezesc, și gonește pe străzile orașului ca gândul și ca vântul. Păcat că sunt străzile prost pavate, că lumea n'are educație și nu se ferește din calea ei și că stau și hodoroagele de tramvaie în drumul trăsurii prinţiare. Un afurisit de vagon a spart felinarele trăsurii și-un mojic a speriat caii înaripați, când aceștia l-au întins la pământ și-au trecut peste el.

Dincolo, de jur împrejurul centrului, ca un brâu lat, destrămat, cârpăcit și murdar, se întind mahalalele. Ulițe cu gropi, cu noroaie și praf. Cu maidane. Cu felinare chioare. Dacă un câine a fost călcat, dacă un cal a răposat în drum, acolo rămân zile și săptămâni, cu burta plesnită, cu muștele droaie pe ei, cu ochii și dinți rânjiți, de parcă ar vrea să spună: „Unde e primarul, mama lui, să ne ia, că-i umplem de boleșniță pe săraci?" Casele se pleacă într'o rână, gardurile stau să cadă, gârbovite de bătrânețe. Omenirea trăieste necăjită. Dă în brânci de muncă, dar câștigul e mic și gurile sunt multe și viața este scumpă. Lumea din centru se lăfăiește și trândăvește și nimic nu-i lipsește. Parcă ar fi altă lume și e, într'adevăr, alta — nu ar mai fi.

Scara dela Fieschi scârțâe sub picioare, când calci pe trepte. Casă veche. Hotel de mâna treia pentru voiajori de-o noapte, pentru perechi de-un ceas. Prăvăliile dimprejur își trag, lenevoase, obloanele. E devreme. Abia s'au sculat madamele și portarul și băiatul care-aduce cafele.

— Bună-dimineața!

Urcă treptele casierul dela societatea care are la etaj o odaie. Hainele pe care le poartă sunt curate, dar strâmte pe el, încât te gândești că, dacă și-ar întinde odată umerii în voie, hainele s'ar rupe la cusături. E voinic, îl simți, măcar că-i uscățiv. Și ce ochi! Albaștri, că este blond, însă când te privesc, pătrund parcă în sufletul și în rărunchii omului. E tăcut, ai putea să spui că este chiar ursuz, dar îl simți bun. Vine cu noaptea în cap și deschide singur ferestrele și mătură singur odaia societății. E o societate săracă și nu poate să plătească o femeie pentru curățenie. Societate de oameni nevoiași. Ii zice „Munca". Dar parcă oamenii care vin aici ziua și mai cu seamă seara și stau până târziu și câteodată vorbesc cam tare, nu vin numai pentru ajutor și pentru înmormântare. Sunt oameni curioși. Uneori, câte un comisar intră, șoptește cu patronul ceva și arată cu mâna la etaj. Pe urmă, își înseamnă ceva în carnet și pleacă. Se zice că sunt socialiști. Dar parcă s'a isprăvit cu ei. Nu spuneau ziarele mai demult că Morțun și Nădejde și alții s'au dus la liberali?

— Bună seara!

A plecat casierul dela „Munca". E târziu. Plecaseră mai adineauri, rând pe rând, prietenii lui. Sunt parcă mai mulți. Chipuri noi. Tineri și mai în vârstă. Unii mai bine îmbrăcați, alții mai puțin. Cum de încap cu toții în odaia de sus? Și pe ce stau, că sunt acolo numai două bănci și trei scaune? Stau în picioare și înghe-

suiţi ca sardelele. Prin uşă răzbăteau vorbe, când mai aprinse, când mai domoale, şi ieşea pe sub ea un fum, de credeai că e baia lui Meltzer sau a lui Marenco. Fum de ţigări. De bună seamă că, după ce-au plecat, el a deschis ferestrele să iasă fumăraia şi şi-a potrivit lucrurile pe birou. Deaceea a mai stat. Vine cel dintâi şi pleacă cel din urmă.

— Noapte bună!

Merge treaba mai greu, mai încet. Dar aşa e mai bine, fiindcă abia acum şi abia aşa, lucrul e cu temei. Vorbărie, ifose, mai puţine. Grâul s'a ales din neghină. A fost multă neghină. Acum, — noi între noi, cu nevoile noastre adevărate, cu ţelurile noastre. Noi, o lume. — ei, altă lume. Cine vine cu noi, să ştie că vine la muncă grea. Că e dator să se lămurească pe sine şi să-i poată lămuri apoi pe fraţii lui. El e frate cu muncitorul şi mişcarea este a muncitorilor. E frate, ca atare, cu muncitorii din toată lumea. Duşmanii lui de aici şi duşmanii muncitorilor de pretutindeni sunt cei care trăiesc de pe urma muncii omului din atelier, din fabrică, de pe ogor. Socialismul e internaţional. Dece se cheamă cântecul nostru „Internaţionala"? Dece cântecul spune:

Ţărani şi lucrători, noi suntem
Partidul mare muncitor...

Să vină la noi şi oamenii cu carte. Ei fac altă muncă, dar şi munca lor dă câştig şi putere stăpânilor. Sunt şi ei exploataţi. Să ne ajutăm între noi. Dar să rupă cu clasa din care pleacă. Să nu stea călare pe doi cai. Tăria noastră e în unirea noastră. In învăţămintele dascălilor noştri. In credinţa pe care o arată fraţii noştri din alte locuri, că vor birui într'o zi. Ai văzut ce a fost zilele trecute în Rusia.

la Minsc? Deţinuţii politici au cântat în închisoare imnuri revoluţionare. Au fost băgaţi în carceră. Ei au făcut greva foamei. S'a aflat afară, şi muncitorii din oraş s'au strâns la poarta puşcăriei şi-au bătut în ea cu bolovani şi-au strigat: „Trăiască tovarăşii noştri, jos guvernul despotic!" A venit armata să-i împrăştie, dar ei s'au bătut şi cu ea.

Nu mai avem bani ca să scoatem gazeta? Nu e nimic. Am dus-o un an, tocmai bine ca lumea să ştie că mergem înainte. Mergem înainte şi fără ea. O scoatem altădată. Ne dă afară din local? Şi-a băgat poliţia nasul şi l-a silit pe patronul hotelului să ne evacueze? Căutăm alt local. Aici tot nu mai încăpeam. Creştem. Lupta noastră în contra legii meseriilor şi a corporaţiilor ne-a adus muncitori. Ei îşi dau seama că sindicatul e arma lor. Spune şi tovarăşul Frimu: „Corporaţiile sunt cu trecutul; sindicatul e cu prezentul şi viitorul. Să facem sindicate".

— Dar partid?

— Vom face şi partid când ne vom întări. Când vom fi mai mulţi. Mai luminaţi. Când împrejurările dela noi şi din alte locuri ne vor îngădui.

In Rusia, muncitorii se bătuseră și altădată și'n alte locuri, cu împăratul, cu armata, cu poliția lui. S'au luat de piept și după întâmplarea de atunci dela Minsc. S'au bătut cu el și când țarul a trimis poporul să moară în războiul cu japonezii. Pe urmă a fost o încleștare mai cruntă când, pentrucă a cerut pâine și dreptul de-a nu mai fi asuprit, tunurile și puștile culcară poporul în duminica roșie dela 9 Ianuarie. Atunci, mâniați, muncitorii au ridicat baricade și au făcut să trosnească din încheieturi întocmirea așezată pe cruzime și strâmbătate. Dar atunci îi îndemnase la luptă partidul lor prin conducătorii pătrunși cu adevărat de spiritul revoluționar. Ce folosise mulțimii că fricoșii și oamenii poliției și cei ce voiau să țină lucrurile în loc o sfătuiseră să meargă la împărat cu icoane în mâini, cu jalbe în băț și să îngenunche în fața lui, cerșindu-i drepturi? Drepturile se cuceresc.

Invățământul acesta să-l tragem și noi, mai cu seamă că am văzut unde ne-a dus pătura cultă din mișcarea de până ieri. Ne-a ținut în loc și ne-a dat înapoi, și țăranii au mușcat pământul și-au mucezit în pușcării, iar ei, conducătorii, s'au dus pe urmă dracului, în tabăra dușmană.

Clasa muncitoare din toată lumea este îndurerată de jertfele poporului din Rusia. Este însă si'n admirație când îl vede acum încleștat cu tiranul. Suferinței lui și vitejiei lui îi trimite salutul ei. Să i-l trimitem și noi. Jos Despotismul!

„Jos Despotismul!" se numește foaia care e tipărită cu prilejul acesta. Lumea se bate cu vânzătorii s'o ia și s'o citească. Vrea cneazul Moruzi s'o confiște când vede că gazeta are căutare, însă ea este acum în mâna și'n buzunarul oamenilor. Vede prefectul că socialiștii dela „România Muncitoare" au închiriat și sala Eforiei pentru o întrunire. Eh, sala este o hardughie și ei sunt puțini. Se vor face de râs. Când cneazul vede că la 24 Ianuarie 1905 lumea se îngrămădește pe bulevard și intră la întrunire, își trimite poliția s'o împiedice. Trimite haidamaci dela liberali și dela conservatori să se bată cu cetățenii. Se bat și sunt bătuți, fiindcă oamenii care vin să-i asculte pe vorbitori sunt mai mulți, cu mai mare dârzenie.

Este 24 Ianuarie și e o potriveală cu sărbătoarea Unirii Principatelor. Să fie ziua aceasta, ziua unirii din nou a muncitorilor! Este încă o potriveală: cu șase ani în urmă, tot în ziua aceasta zăceau cu mădularele frânte, în închisorile din Caracal, Slatina și Turnu-Măgurele sute de țărani, care vruseseră să dobândească dreptul la o viață mai bună.

Tiraniei din Rusia și tuturor tiranilor, — cuvântul nostru de dispreț și de ură! Tovarășilor care luptă pe baricade la Petersburg și tovarășilor de pretutindeni în luptă cu dușmanul, un salut!

Și să facem ca ei. Să ajungem o putere prin număr, prin voință, pentru ca într'o zi să schimbăm și la noi rânduirea putredă și nedreaptă.

Cneazul Moruzi e chemat de ministrul Internelor și se alege cu o papară. Ce fac agenții lui? Cum de n'a prevăzut că la întrunire va veni lume multă și n'a pus lacăt sălii? Dece n'a împiedicat întrunirea? Dece n'a pus pumnul în gura vorbitorilor? S'a supărat legația rusă. A fost înjurat țarul. S'a spus despre el: țarul spânzurătorilor.

Cneazul stă în poziție de drepți, cu burta suptă în tunica pe care n'o mai prinde cureaua; barba lui mândră, iubită de cucoane, tremură ca o mătură. E îmbujorat ca un curcan. Inghite ca pe găluști observațiile care-i rămân în gât, dar ministrul are dreptate. Cum să-i treacă, însă, prin mintea pe care o are sub chipiu, că mâna aceea de socialiști, de sindicaliști ai lui Frimu — naiba să-i ia — va aduce puhoi de lume la Eforie? Va fi de acum încolo cu ochii în patru!

— Să trăiți!

Nădejde înnegrea o foaie de hârtie în biroul redacției. A simțit pe umărul slab o mână ca o ghiară. A întors capul și s'a uitat peste ochelari. A întâlnit ochii de uliu ai lui Ferechide.

— Ce scrii?

— Despre conservatori și reforma agrară.

— Nu interesează. Dumneata n'ai auzit ce-a fost? Nu te informează nimeni? Nihiliștii au ridicat capul. Ne amenință anarhia. Scrie despre vânduții dela Eforie.

— Am înțeles.

Ce facem cu musafirii nepoftiți? Marinarii răsvrătiți ruși s'au oprit cu vaporul la Constanța [1]). Cer

cărbuni, pentru a putea să plece mai departe. Cum să le dăm? Să ne aprindem paie în cap cu legația rusă? Mai bine am pune tunu'n ei. Ce facem, însă, cu legile internaționale? Mai e și opinia publică pe care o instigă socialiștii. Greu. Foarte greu. Nu mai au nici mâncare. Cer voie să se aprovizioneze din oraș. „Nicio litră de slănină, niciun băț de chibrit!" răcnește generalul Lahovari, ministrul. Au zis, însă, că dacă nu sunt ajutați să plece mai departe și nici să debarce, trag în oraș cu tunul. Sunt în stare. Cum îi spune vasului? „Potemchin". Cine îi conduce? Un soldat marinar, Matușenco. Dă-i jos pe toți! Ii vom risipi prin orașele țării și vom avea grijă să nu facă revoluție și la noi. Vom trimite vaporul înapoi, împăratului Nicolae. I-am dat jos, dar până să-i împresoare armata noastră au mai făcut o poznă. S'au năpustit la telegraf și-au trimis o depeșă lungă unui ziar al lor, al răsvrătiților din Rusia. Ce depeșă? Aceasta:

> *Mateloții revoluționari ai cuirasatului de escadră Cneaz Potemchin din Taurida, aparținând direct sau indirect Uniunii democratice socialiste din Crimeea, trimit, prin mijlocirea ziarului Iscra, salutul lor frățesc întregului proletariat rus. Regretăm din adâncul inimii, cu el*

---

1) In Iunie 1905 izbucni o răscoală în flota Mării Negre, pe crucișătorul „Potemchin". Crucișătorul se afla în acest timp în apropiere de Odesa, unde se desfășura greva generală a muncitorilor. Marinarii răsculați au omorît pe cei mai odioși ofițeri, aducând crucișătorul la Odesa. Crucișătorul „Potemchin" trecu de partea revoluției. Lenin acordă o enormă însemnătate acestei răscoale. El considera necesar ca bolșevicii să conducă această mișcare, să stabilească legături între ea și mișcarea muncitorilor, țăranilor și a garnizoanelor locale. Țarul trimise împotriva crucișătorului „Potemchin" vase de război, dar marinarii acestor vase refuzară să tragă în tovarășii lor răsculați. Timp de câteva zile fâlfâi pe crucișătorul „Potemchin" steagul roșu al revoluției. Dar pe atunci, în 1905, Partidul Bolșevic n'a fost singurul partid conducător al mișcării, așa cum s'au întâmplat lucrurile, ulterior, în 1917. Pe bordul crucișătorului „Potemchin" erau destui menșevici, socialiști-revoluționari și anarhiști. Deaceea, cu toate că la răscoală au participat unii social-democrați, aceasta n'a avut parte de o conducere justă și destul de experimentată. In momentele hotărîtoare, parte din marinari începură să șovăe. Celelalte vase ale flotei Mării Negre nu se alăturară crucișătorului răsculat. Ducând lipsă de cărbuni și alimente, crucișătorul revoluționar a fost nevoit să se îndrepte spre coastele României și să se predea autorităților române. *(Istoria Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice. Curs scurt. Pag. 83, Ed. P.M.R.).*

și cu toți campionii pentru libertate din Rusia, succesul necomplect al acțiunii noastre revoluționare, dar îndrăznim să încredințăm pe toți tovarășii noștri că numai greutățile de netrecut de ordin tehnic și neputința absolută de a găsi cărbuni, ne-au pus în necesitatea penibilă și tragică de a părăsi cuirasatul nostru. Rămânem acum mai mult ca totdeauna credincioși cauzei proletariatului și libertății în Rusia și ne exprimăm hotărîrea de a ne sacrifica viața după pilda tovarășilor căzuți la Feodosia. Deviza noastră e astăzi aceeași ca și ieri: moartea sau libertate pentru întreaga Rusie. Profităm de acest prilej pentru a exprima mulțumirile noastre călduroase ziarului Iscra, tovarășilor din comitetul general format din reprezentanții tuturor organizațiilor socialiste, deasemenea tovarășilor străini pentru sentimentul lor de solidaritate și pentru graba de a ne veni in ajutor în momentul tragic prin care trecem. Trăiască proletariatul rus! Trăiască socialismul internațional! Trăiască revoluția rusă!

— Oprește-te!

— S'a terminat.

— Bucluc pe capul nostru. Ce spuneau despre străinii care i-au ajutat? Cine i-a ajutat?

— S'au strecurat în port niște socialiști de-ai noștri și le-au dat de mâncare.

— Dar poliția unde era? Unde era armata? Nu poruncisem eu să nu li se dea nimic?

— Da, domnule general, însă au fost înțeleși cu oamenii din port. Firește că i-am oprit pe urmă.

— Ei nu, dragă, Ferechide avea dreptate anul trecut. Acum e altceva. Acum trebue să-i pieptănăm puțin și pe conservatori. Ei au noroc mult dar nu au minte. Se bucură că sub ei se fac serbările de patruzeci de ani, de când a venit regele și s'a făcut regatul, ca și când ei l-ar fi adus pe rege. Și ca și când progresele care s'au făcut în țară se datorează lor, nu nouă, liberalilor. Nici nu știm dacă vom lua parte la serbări. Suntem dinastici, însă...

Mitiță Sturza l-a chemat la el acasă pe Nădejde și stă în jilț cu o scufie pe cap și, așa cum învârtește pe degete mătăniile și cum molfăește cuvintele printre gingii, pare o băbuță evlavioasă. Nădejde își aduce aminte că, pe vremuri, îl ataca, spunându-i bigotul. Sturza cade tot mai mult în mania religioasă de când simte că Brătianu îi surpă locul.

— Au noroc, dar n'au minte, continuă Mitiță. Ei nu văd primejdia internă. Iar se pregătesc socialiștii să facă manifestație împotriva împăratului rus. E un an dela răscoalele din imperiul vecin și și-au făcut din ele sărbătoare. Altă credință n'au. Nu sunt creștini. Noi românii suntem creștini. Dumneata nu te duci la biserică? Ei da, da, știu că pe vremuri dumneavoastră... Și-au făcut din răscoalele astea și mijloc de agitație. Noi nu le-am da voie. Conservatorii nu văd. Se-aprinde țara. Trebue să-i scuturăm ușurel, creștinește, pe conservatori. Le facem un bine și o să vadă și regele că nu trebue să aibă atâta încredere în ei. Sunt sigur că majestatea sa nu știe de manifestul socialiștilor. Nu m'ar mira să nu știe nici Cantacuzino, nici Lahovari. Ți-l dau să-l citești. Este o blasfemie. Apucă-te de scris și împotriva anarhiștilor, însă și împotriva conservatorilor.. Pune-i laolaltă cum ne puneau și conservatorii pe noi cu dumneavoastră când vă duceați la sate.

Mitiță l-a bătut ușurel pe umăr și l-a binecuvântat cu trei degete ale mâinii. L-a condus în papuci pân'la ușă. Fiindcă era bine dispus la gândul că gazeta va trage un refec Nababului, râdea cu gingiile desgolite, iar scufia i se strâmbase pe frunte astfel că părea acum o chivuță bătrână, care a băut un rachiu.

În tramvai, spre redacție, Nădejde a citit pe platformă, cu nasul în hârtie ca să vadă mai bine, manifestul pe care muncitorii îl scoseseră pentru întrunirea din 8 Ianuarie:

Se împlinește un an de când muncitorimea rusă a fost mișelește măcelărită... Se împlinește un an de când mândra armată revoluționară a proletariatului rus a primit botezul de sânge al celui mai măreț și mai înverșunat război... Munctori! Lupta tovarășilor din Rusia e lupta voastră! Triumful lor va fi triumful vostru! Când proletariatul rus își sgudue cu putere lanțurile.... el făurește nu numai propria sa libertate, ci pe a voastră, a tuturora... Toată suflarea muncitorească se asociază la eroica luptă a tovarășilor din țara cnutului... lumea muncitoare e una singură.... interesele ei sunt pretutindeni aceleași...

— Bravo!

Nădejde tresări, speriat. Simțise de vreo două ori o răsuflare caldă lângă obraz. Nu băgase de seamă că peste umărul lui își lungea gâtul un pasager cu haine de lucrător, pătate de var, și că acesta, cu ochii mai buni, a putut să citească de mai departe slovele tipărite. Acum lucrătorul îl privea cu un zâmbet care însă îngheță sub uitătura dușmănoasă a bătrânelului. Bătrânelul mototoli hârtia, o băgă în buzunar și coborî la stație.

— De-atunci, am început eu să viu la mișcare, îți spune tovarășul Mitică. Era într'o duminică. Abia ieșisem calfă. Lucrasem de dimineață la atelier, fiindcă meșterul trebuia să isprăvească niște haine de ginere. Ginerele avea cununia după prânz, pe la patru. Mi-a spus meșterul, când hainele au fost gata pe la unu: „Mitică, du tu hainele la client. Te'nvârtesti de-un bacșiș". Și m'a luat la vale: „Poate că te oprește la nuntă și dansezi cu mireasa, măcar că ai nădragii rupți". Eu, — ce să fac? „Mă duc, meștere", îi zic. Mi le învelește în pânză, mi le pune pe mână și plec. Mi-era și foame. Am luat pe bulevard un covrig și mușcam din el, când văd pe la Eforie lume strânsă. Era poliție și erau și jandarmi. Se îmbrânceau cu oamenii și nu-i lăsau să meargă mai departe. Oamenii îmbrânceau și ei poliția și pe urmă dădeau busna spre sală. Căscam ochii. Un comisar m'a înjurat. „Pleacă, mă! Ce caști ochii?" mi-a zis. I-am zis și eu ceva în gând, că pe vremea aceea aveam obiceiul de înjuram. Țineam mâna peste hainele de ginerică să nu se mototolească la'nghesuială, când deodată s'a făcut un iureș, lumea a rupt cordoanele și poliția cu jandarmii n'a mai putut să ție puhoiul. M'am pomenit, fără să vreau, în gang la Eforie. Pe urmă m'am pomenit în sală. Aveam hainele tot pe mână, dar se făcuseră ca vai de lume. Nu m'am mai gândit nici la ele, nici la nuntă, nici la ce-o să-mi zică meșterul, fiindcă a'nceput întrunirea. Stăteam ca o scrumbie, înghesuit, și-mi părea rău că, din cauza

asta și din cauza hainelor, nu puteam să bat din palme cum aș fi vrut. Dar strigam când se vorbea de țar: „Huo!". Și când se vorbea despre socialiști: „Trăiască!". Strigam așa de tare, că unul de lângă mine s'a întors și mi-a spus: „Nu mai țipa așa, mă puștiule; m'ai asurzit". Ce să-ți mai spui că am ajuns cu hainele la mușteriu când se întunecase și că mușteriul m'a înjurat și s'a îmbrăcat cu ele, așa făcute cârpă. A doua zi m'a dat și meșterul afară și a trebuit să caut altul. Dar nu mi-a părut rău. De atunci, mi s'au deschis ochii, căci am început să viu la club: când s'a înființat sindicatul croitorilor, eu am fost protos. Dacă nu era mișcarea, cine știe ce ajungeam.

Dacă nu era mișcarea...

Așa spuneau și alții. Ai spus și tu la fel. La Cercul Tineretului erau băieți pe care tovarășul Armindeanu îi învăța să scrie la tablă și să citească'n abecedar. Lor și celorlalți, care erau științori de carte, le ținea, în alte seri, cursuri de istorie, de geografie.. Le preda apoi abecedarul socialismului.

— Eu am venit la București, din Oltenia, dela mine, cu picioarele goale, spunea unul, plăpumar acum de meserie. Vreo două zile m'am învârtit pe la piață și am mâncat morcovi și foi de varză care se aruncau la canal. Am dormit la Azilul de Noapte, pe cheiul gârlei și m'am umplut acolo de păduchi. Pe urmă am avut noroc: m'am întâlnit cu un băiat din satul nostru, care vindea rahat și portocale. M'a luat cu el tovarăș: ei vindea portocale și eu rahat. Intr'o zi, poliția ne-a prins pe toți oltenașii, ne-a luat marfa și banii, ne-a bătut și a vrut să ne trimită la urma noastră. Noi, tocmai că la urma noastră, la sărăcie, nu mai vream să ne întoarcem. Ne-a trimis cu doi sergenți bătrâni la gară, să ne urce în tren, cu bilete dela prefectură, ca să călătorim pe gratis. Sergenții ne-au spus pe drum: „Mă băieți, să nu fugiți că băgăm șpanga'n voi". Aproape de gară, băieții au fugit. Rămăsesem numai eu, căci eram cam pintenog de picior și-mi era frică. Ei au înjurat printre dinți, s'au uitat după băieții care se risipiseră ca vrăbiile, au văzut că nu pot să-i prindă, căci sergenții erau, cum spusei, bătrâni, s'au sfătuit între ei și când au dat cu ochii de mine mi-au spus: „Pleacă'n mama mă-tii și tu!" M'am întâlnit iar cu băiatul din satul meu și am vândut ziare. Aici mergea mai greu, căci, neștiind carte, nu puteam să cunosc cum se cheamă gazetele, și nici să dau restul la repezeală. Dintr'o prăvălie cu-o plapumă în prăjină, la ușă, a ieșit într'o zi un lucrător și mi-a cerut un ziar. L-am întrebat: „N'aveți nevoie de-un ucenic?" — „Păi, să vorbești cu meșterul, mi-a spus el. Nevoie ar cam fi". Asta a fost norocul meu, al doilea, căci n'am mai umblat pe drumuri. Și al treilea noroc, cel mai mare, a fost că lucrătorul cu care vorbisem, m'a adus la mișcare.

Pănoiu purta plete, lavalieră, haine soioase și ghete fără tălpi. Avea pălăria ca o roată de car. Își avea biblioteca în buzunar; broșuri de tot felul, socialiste și anarhiste și manuale școlare, pe care le citea și prin colțuri și prin Cișmigiu și pe stradă și la lăptărie. Hrana lui era un iaurt pe zi cu două cornuri. Era croitor, dar se'nvoise cu meșterul să lucreze numai trei zile pe săptămână și să fie lăsat să doarmă noaptea într'o odăiță din fundul atelierului. Meșterul se învoise. Nu-l încurca, deloc, dacă Pănoiu lucra numai trei zile. Il plătea pe trei zile. Ii făcea un serviciu dacă dormea pe-o masă tare în odaia din fund; păzea, astfel, atelierul. Tot dela țară venise și Pănoiu. „Dacă nu era mișcarea..." spunea mereu. Mișcarea deșteptase în el o foame fără saț de-a citi. Cu alți băieți din cerc, era nelipsit dela conferințele despre

astronomie ale lui Anestin şi dela cursurile de esperanto, care se ţineau gratis la şcoala italiană. Se iniţia singur în algebră. Cu lăcomie şi cu grabă prea mare. Se'nţelege, fără nicio sistemă. Intr'o zi s'a aflat că trecuse două examene în particular şi că a luat două clase de liceu. A mărturisit că vrea să meargă până la bacalaureat, să-şi dea licenţa, să ajungă profesor şi să înfiinţeze o şcoală liberă. „Cum, liberă?" — „Aşa, liberă. Să vie oricine şi să'nveţe ce vrea. Unul să se facă filosof, altul astronom, altul..." Peatunci, era multă încurcătură în capul lui Pănoiu. Voi vă temeaţi, însă, de altceva: că, nehrănindu-se decât cu un iaurt pe zi şi dormind pe-o masă într'o odăiţă cu miros de mangal, până la urmă va lepăda potcoavele. Era numai piele şi o mână de oase. Aţi rămas de ruşine cu temerile voastre, şi e bine că aţi rămas.

Erau trei fraţi. Toţi trei, metalurgişti. Ciolănoşi, muşchiuloşi, negricioşi. Oameni de nădejde. Patronii începuseră să-i cunoască şi să le ştie frica. Aveau darul să-i convingă pe tovarăşii de muncă, atunci când trebuia susţinută o revendicare în cadrul meseriei sau o acţiune pe plan mai larg. Ii cunoştea, de mai demult, şi inspectorul Cotruţ, sbir cu vână de bou. Cotruţ gonea ca un hingher după sindicalişti, îi vâna de prin ateliere, de pe străzi şi chiar din faţa clubului. Spărgea şedinţele de breaslă, provoca scandal în ziua de Intâi Mai, ca să turbure sărbătoarea muncitorească. Atunci când un patron avea bătăi de cap cu lucrătorii, care îi pretindeau mărire de salar, respectarea repausului, drept de organizare, îl chema pe Cotruţ, cu care era în termeni de mare prietenie. Toţi patronii erau prieteni cu el şi cu toţi inspectorii de poliţie. Cotruţ era, însă, cel mai de nădejde. In doi timpi şi câteva mişcări, cu gura care înjura, cu bastonul care izbea, cu jandarmii care îl însoţeau, cu procesul verbal pe care îl redacta, cu arestările pe care le făcea, îi punea pe sindicalişti la locul lor.

Intr'o zi, i-a mers, însă, în trei locuri, atât de prost, încât a plecat cu coada între picioare şi a venit la prefectură plin de gânduri răzbunătoare. Dar, aci, l-a sfătuit un coleg s'o lase mai domol ca să nu se aleagă cu capul dogit de vreo scurtătură de băţ, pe întuneric.

Erau agitaţii la întreprinderile metalurgice de pe Izvor şi dela Filaret. Cu deosebire mirosea în aer a grevă şi-a scandal la Haug, la Wolff, la Weighel. Aci erau mai afurisite direcţiile, dar nici lucrătorii nu se lăsau. Erau organizaţi de mai demult şi solidari şi puşi chiar pe bătaie cu poliţia, dacă şi-o băga nasul.

— Nu-l aduce dracu pe Cotruţ pe aici, spunea într'un grup Sterică Dumitrescu, turnător la Haug; am o chestie cu el mai veche, dela Dacia.

La Wolff, Gheorghe Dumitrescu, strungar, spunea că-l mănâncă palma stângă.

— Iei bani, îi tălmăceşte unul.

— Iau pe dracu! răspunde el. De unde să iau? Dar simt că o să dau nişte pumni în ceafa scatiilor, de s'or amesteca.

Nicu Dumitrescu, lăcătuş la Weighel, ieşise furios din biroul direcţiei.

— Fraţilor, se'ncurcă treaba! Zice şmecherul că dacă nu intrăm la lucru în cinci minute...

— Să aibă să ia. Nu mai e pomana lui Vaiznicht!

— Zice că telefonează să vie poliţia.

— Poate să vie şi Cotruţ şi mama lui Cotruţ, spuse un lucrător.

— Ar fi bine să vie el, glăsui Dumitrescu. Mi s'a făcut de nuntă.

I s'a făcut de nuntă, — însemna, pe limba lăcătuşului, că ar avea poftă să tragă o bătaie cuiva; în

cazul de faţă lui Cotruţ, care se dădea mereu cu patronii.

La poarta principală a fabricii Haug se opri o trăsură. In ea era un civil, iar pe scările ei se aflau doi jandarmi. Pe capră, lângă vizitiu, alt jandarm. Vizitiul era în uniformă de gardian de stradă. Civilul coborî. Jandarmii îl urmară. Câţiva lucrători, care se aflau în poartă, îşi dădură coate.

— Pe cine căutaţi, dumneavoastră? îl întrebă unul dintre ei, mieros.

Civilul nu-l învrednici măcar cu o privire. Spuse doar:

— La birou!

— Vă conduc eu! spuse iar lucrătorul, cu acelaş ton dulce, dar svârlindu-i de data aceasta, ca din greşeală, fumul de ţigară în ochi.

Civilul vru să dea drumul unei sudalme; se stăpâni. Lucrătorul făcu un semn cu ochiul tovarăşilor lui. Civilul trecuse pragul porţii, în curte. In momentul acela poarta se închise în nasul jandarmilor, care nu apucaseră să intre.

— E'n regulă, nene Sterică! spuse un tovarăş lui Sterică Dumitrescu.

Ştia şi acesta că e acum în regulă.

Ii înfundă, cu o singură mişcare, civilului, pălăria pe cap, îi smulse bastonul din mână şi-i trânti între coaste un ghiont.

— Asta e de bună venire, domnule inspector! îi spuse el poliţistului, care se trudea să-şi scoată pălăria înţepenită peste urechi. Asta e pentru o chestie mai veche a noastră, dela Dacia, şi asta e pentru plecare. Şterge-o!

Toată treaba se făcuse în câteva minute, astfel că atunci când funcţionarii direcţiei ieşiră din birou şi când lucrătorii alergară din fund, civilul fusese

aruncat în stradă, cu un picior în spate, şi poarta fusese zăvorîtă.

— Ce-a fost aici? fu întrebat grupul lui Dumitrescu.

— Ia, nimic! răspunse un băiat. Il mânca pe unul ceafa, şi nea Sterică l-a scărpinat.

Pe Cotruţ îl mânca, nici vorbă, ceafa, fiindcă în loc să se astâmpere, porni furios înspre fabrica Wolff. Se întâmplase ca aci, astăzi, să aibă mâncărime în palmă, Gheorghe Dumitrescu. Inspectorul îşi luă, la Wolff, măsuri de prevedere. In poartă, se găseau, deasemeni, câţiva lucrători care, cu aer de respect prefăcut, se înşirară pe două rânduri. Cotruţ îşi spuse: „Poate că aceştia n'au gândul dracului. Sunt mai puţin nihilişti decât haimanalele dela Haug. In orice caz, nu mai intru eu întâiul în curte. Ii bag pe jandarmi". Jandarmii, instruiţi de pe drum, intrară, dar ca la o comandă nevăzută, poarta se închise în urma lor. Se găseau acum ei în curte, izolaţi de inspector. Duseră instinctiv mâna la carabină şi voiră să spargă poarta cu botul cismei. Curtea era împânzită de lucrători. Jandarmilor le fu frică la început. Lucrătorii n'aveau însă gânduri rele cu ei. „Domol, fraţilor, le spuse unul. Nu umblaţi cu deştiul la trăgaci; noi şi voi tot o brânză suntem; numai cu inspectorul nu ne înţelegem; se bagă unde nu-i fierbe oala".

Dincolo de uluci, se auzeau icnituri înfundate: Cotruţ rămăsese între lucrătorii care traseseră poarta după jandarmi. Omul mai negricios îşi lăsase cozorocul şepcii peste nas, astfel că figura nu i se lămurea bine, şi pusese inspectorului o piedică. L-a lăsat cât să vină cu capul în uluci şi să-i cadă pălăria, apoi l-a prins de spate şi l-a croit cu pumnii.

„Arde-l, nea Gheorghe; tot ziceai că te mănâncă

palma !“ i se strigă din curte și jandarmii zâmbiră și clipiră din ochi.

Peste vreo jumătate de ceas, un ucenic făcuse poșta dela Wolff la Weighel și istorisise ce i s'a întâmplat lui Cotruț la ei și la Haug. „Ne-am fript, fraților, spuse Nicu Dumitrescu; nu mai vine la noi. Îmi pare rău, că voiam să-i spui și eu ceva“.

Inspectorul veni totuși. Nu se 'nvățase minte. Îi erau capul și spinarea tobă de pumni, dar era furios. Voia să arate sindicaliștilor că nu-i este frică de ei și că, dacă s'a hotărît să intre astăzi în bârlogul lor, intră. Îi va ridica el apoi pe cei mai înfipți și le va muia oasele la poliție. Pe urmă, a fost rugat special de domnul Weighel, care este un neamț fricos și s'a zăvorît în birou. Aici e o chestie mai ușoară. Patronul a acceptat revendicările de salar și de ore de lucru. Rămăsese vorba despre igiena atelierelor: lavabouri, closete. Neamțul era sgârcit. Cotruț își spunea că-l va sfătui să cedeze și'n această privință, dacă a cedat la salarii, ca să se isprăvească odată cu gâlceava.

Avea acum o escortă de vreo doisprezece jandarmi și gardieni pe care îi ridicase dela circumscripțiile din partea locului. Il însoțea până și vizitiul, care coborîse de pe capra trăsurii. Lucrătorii îl primiră cu aere pașnice — dar parcă și ceilalți nu-l întâmpinaseră tot așa ? Cotruț se ținea în rezervă. Prinzând curaj, veni și patronul lângă inspector: „Le-am dat tot ce-au cerut în memoriu ! se tângui el. Mă înjură din cauza asta și Wolff și Haug. Mi-au trimis vorbă că mă vor boicota. Ce mai poftesc ?“

„N'avem unde ne spăla . . . N'avem unde ne . . .“ Interpretul ultimelor deziderate nesatisfăcute se opri la timp. Ii luă vorba altul care părea mai puțin pornit. Părea că ține să-l câștige pe inspector pentru dreptatea cauzei lucrătorilor. „Noi avem încredere în

dumneavoastră, îi spuse lucrătorul. Știm că sunteți un om drept“. „Adevărat, nea Niculae. Ii zici bine“, se-auzi o voce pițigăiată cam în batjocură. Nicu Dumitrescu se posomorî o clipă, apoi continuă : „Poftiți să vedeți lavabourile, domnule inspector. Să vedeți closetele. Boală curată“.

Grupul porni, în frunte cu inspectorul, pe care escorta nu-l slăbea. Lângă el mergea, într'o parte numai patronul, în cealaltă delegatul lucrătorilor, Nicu. Patronul căuta să invoce motivele pentru care nu putea să satisfacă acum cerința lucrătorilor. Nu poate să facă investiții. La anul! Nu este nicio grabă. „Nicio grabă, domnule Weighel? se aprinse un moment delegatul, dar se stăpâni. Dumneata nu te supăra, însă când te-apucă neputința, ai curajul să intri acolo ? Nu ! Nu-i așa, fraților ?“ strigă el lucrătorilor. „Așa este !“ întăriră aceștia. „Domnule inspector, țineți-vă acum de nas, rosti delegatul. Uite, domnule Weighel v'a luat-o înainte. Trăsnește, nu ? Poftiți mai aproape !“ Cotruț făcu încă un pas, dar se opri la ușa latrinelor, străpuns nu atât de duhoarea lor, cât de gândul că lucrătorii ar putea să-i facă cine știe ce poznă. Delegatul stăruia, și stăruința lui era bătătoare la ochi. Privirile lucrătorului și ale polițistului se întâlniră o clipă. Cotruț se simți neliniștit. Dădu din cap în semn că s'a lămurit pe deplin. „Să vedeți acum și lavabourile. Două robinete la trei sute de oameni. Un duș stricat. Când ai nevoie de ele, nu curg. Când n'ai nevoie . . .“ Delegatul urma cu o voce pe care voia s'o păstreze la un ton potolit. Intr'adevăr, șandramaua era o porcărie, recunoscu inspectorul în gând. Tot astfel și closetele. Va trebui să-i spună între patru ochi lui Weighel, că așa nu mai merge. „Uite, ăsta e duș? Domnule inspector, încercați și dumneavoastră, ăsta e duș? Veniți și dumneavoastră, domnule Weighel . . . “ In clipa următoare, delegatul

lucrătorilor sări în lături, lăsându-i pe cei doi sub împroşcătura duşului. Apa curgea de parcă s'ar fi rupt cataractele cerului, dar o apă noroioasă şi ruginită. Cotruţ şi patronul săreau năuciţi, căutând să scape de sub bătaia duşului, dar se împiedecau unul de altul şi parcă îi îmbrâncea, din când în când cineva. Se auziră hohote de râs. Un glas, glasul pițigăiat de adineauri, strigă: „Nea Nicule, ziceai că ţi s'a făcut de nuntă, dar uite că acum joacă dumnealor!“ Jandarmii şi gardienii rămăseseră la început uluiţi, pe urmă şi-au stăpânit cu greu o pornire de râs, pe urmă teama de răspundere şi-a făcut loc. Au împins lumea din preajma lor, — treabă care nu a fost prea grea, căci lucrătorii se depărtau singuri acum, râzând, şi au oprit duşul.

Intr'o vreme le ştiau de frică Dumitreştilor câteva mahalale. Unul era beţiv, altul cartofor, altul afemeiat. Tustrei aveau pe deasupra încă o calitate: erau bătăuşi. Buni meseriaşi, dar cu atâtea păcate era natural ca vecinii să le prezică o puşcărie lungă sau o şedere de trei zile în galantar, la Morgă. Recunoşteau: „Dacă nu era mişcarea, dacă nu se întâmpla să ne'nscriem în sindicat, cine ştie ce se-alegea de noi“. In propaganda lor nu se sfiau să se dea ca exemple. „Nu fiţi capsomani, măi, le spuneau lucrătorilor care se lăsau mai greu. Lăsaţi cârciuma, lăsaţi barbutul, lăsaţi muierile... Veniţi să vă luminaţi la sindicat, să ştiţi şi voi dece trăiţi pe lume. Uite, noi...“

Şi repetau povestea, pe care toată lumea o cunoştea acum.

—Ei da, însă ar fi prea frumoasă grădina omenească, spune cu melancolie tovarăşul Mitică, dacă toată lumea s'ar schimba în bine, aşa numaidecât. Sunt şi la noi destule uscături. Unul e coadă de topor

a patronului. Cu lucrătorii, aduce vorba de grevă şi când e la adică, lucrează într'ascuns. Altul pleacă dela club şi se duce şi se'mbată la cârciumă. Au fost şi caiafe ale poliţiei. Ştii de atentatul contra lui Brătianu din 909. A tras Jelea dela calea ferată, dar cine i-a zăpăcit capul şi i-a spus: Trage! Siguranţa, ca să se năpustească pe urmă contra noastră, cum a şi făcut. Şi cine erau cei cu care lucra ea? Oameni care trecuseră pe la noi şi se tocmiseră apoi la Siguranţă. Ei căutau să-i ademenească pe unii muncitori să puie o bombă, la Bobotează, sub şezutul regelui, ca să sară în aer. Nu, nu, treaba asta cu schimbarea oamenilor este mai grea. Insă cartea şi vorba chibzuită şi pilda bună lucrează ca sfredelul şi scot din om năravurile rele. Eu mă gândesc la mine...

Porunca fusese ca ţăranii să fie aleşi printre cei mai pieptoşi, mai făloşi, cu mai bună stare şi cu straiele — o mândreţe. Aşa i se spusese prefectului. Cu porunca asta umbla şi primarul prin sat:

— Mergem, bade, la Bucureşti să ne vadă vodă şi vodeasa şi neamul lor, şi boierii cei mari, că se împliniră patruzeci de ani de când avem un rege. La trin e pe degeaba, şi mâncarea şi dormitul, toate sunt pe degeaba. Ia-ţi, bade, sumanul cel mai bun, chimirul cel lat şi opincile noi, şi spune-i şi lelii Maranda să se gătească, precum era când a fost mireasă. Tot ce are în ladă să puie pe ea şi să nu uite salbele. Poate o rămâne vreun boier cu ochii la Maranda şi ţi-o ia şi scapi de gura ei... Ce te uiţi, ghiorlane, peste gard? Ai vrea să mergi şi tu în oraşul lui vodă, cu ismana ruptă, cu picioare crăpate, cu păr neţesălat? Cu pelagra ta? Şterge-te pe bot. Vrei să se sperie lumea la Expoziţie şi să crează că sunt mulţi ca tine? Bă, acolo trebue să vie plăieşii lui Ştefan şi arcaşii lui Dragoş cu pieptul mare, cu burta mare, cu capul mare, nu voi care n'aveţi după ce să beţi apă. Ia te uite la Neacşu! Buzdugan îi lipseşte...

Descărcau trenurile ţărani după ţărani, în gară, şi-i luau în primire oameni cu tricolor pe braţe, cu cocarde tricolore la piept, cu panglici tricolore la pălării. Ii înşirau câte doi, câte patru, după cum erau de mulţi şi cu o tablă de carton pe care scria comuna şi judeţul, porneau pe calea Griviţei, ieşeau pe podul Mogoşoaiei şi treceau prin faţa palatului. Li se spunea când să cânte, când să strige „ura“ şi când să tacă.

— Ţară mare, ţară bogată! spunea gură-cască de pe trotuare, din balcoanele caselor şi dela Capşa.

— Progrese mari... Domnie glorioasă...

— Mda! Cred însă că factorul de progres a fost partidul nostru, mai mult decât coroana.

— Vrei să spui: partidul liberal? Dar partidul conservator? N'a prezidat el cele mai mari evenimente din viaţa regatului?

— Mă faci să râd!

— Mă faci şi tu şi partidul tău să râd. Fiindcă s'a întâmplat să nu fiţi la putere când căzu aniversarea, v'arătaţi dinţii antidinastici.

Ţăranii erau purtaţi prin parc, unde se minunau de câte se făcuse acolo din pânză şi paiantă. Vedeau bărci, căderi luminoase de apă, jocuri de artificii, panorame, auzeau strigăte, cântece, îi izbea în nas mirosul mititeilor la grătar.

— Măi, că bine este în cetatea lui vodă! spuneau între ei oamenii şi mai dădeau, în semn de admiraţie, drumul unei înjurături.

Când un grup de ţărani se întâlnea cu altul, bărbaţii îşi măsurau chimirul cât e de lat, — femeile, catrinţele cât sunt de înflorate.

— Rar de vezi un ţăran slăbănog, constata câte un orăşan. Ori au fost aleşi pe sprânceană, ori sunt toţi aşa.

— Cum să-i aleagă, dragă? îi risipea bănuielile cel cu care vorbea. Aşa sunt ei cu toţii. Cresc la aer curat, nu ca noi. Şi au de toate: ouă, pasări în bătătură... Ia uită-te la ăla, ce pântecos este şi câte rânduri de salbe are nevastă-sa.

Mitiţă Sturza căuta să-l încredinţeze pe Nabab că partidul său nu i-a făcut opoziţie pe chestia serbărilor.

— Ne-am purtat creştineşte! striga el piţigăiat în urechea lui Cantacuzino, surd ca o cismă.

— Da, da! mormăi acesta şi, deşi cineva din apropiere îl trase de mânecă, adăugă: Studenţii...

Svârli apoi lui Sturza o privire fioroasă. Sturza, surd şi el, nu prinsese cuvântul. „Ce e? Ce e"? I se repetă: Studenţii...

Era vorba de manifestarea dela 13 Martie când studenţii făcuseră scandal la Teatru unde cuconetul juca în spectacole caritabile, pe limba franţuzească.

— Noi n'am avut amestec! protestă Sturza. Acolo s'a băgat Iorga.

Nababul mârâi în semn că nu credea. Mârâi iarăşi în semn de mulţumire că serbările trecuseră totuşi cu bine şi că regele arăta prietenie conservatorilor.

Se despărţiră cu păreri proaste unul despre sănătatea celuilalt. Miliţă începea să semene cu o maimuţă neastâmpărată. Obrazul i se schimonosea, ochii îi râdeau, îi lăcrimau, gingiile morfoleau cuvinte ascuţite. Îşi depăna acum mătăniile şi la club şi la vizite şi'n trăsură. Cantacuzino era pe jumătate paralitic şi semăna mai mult a catâr gătit cu favorite. Nu-l mai ascultau nici picioarele, nici limba. Când mergea, îl ţineau de subţiori valeţii sau partizanii; când vorbea, lătra parcă un câine.

„Moare damblagiu!" gândea Sturza în trăsură şi râdea încet şi-i juca bărbiţa.

„Moare nebun!" lătră Nababul în auzul însoţitorilor, care îl târau ca pe-un dulap mare în dormitor.

Când naţiunea trăieşte ceasuri atât de solemne, sărbătorind patruzeci de ani dela intrarea României în tagma lumii civilizate, ea şi guvernul care prezidează serbările şi partidul a cărui emanaţie este guvernul, pot să treacă peste unele nemulţumiri şi lipsuri. Principalul e că vodă a reînnoit încrederea acordată conservatorilor. Principalul e că vodă şi familia lui au avut câteva luni plăcute, ieşind mereu în balcon sau ducându-se la Expoziţie, pentru a mulţumi ţăranilor, care veneau fără contenire din toate ungherele patriei frumoase şi mănoase.

Incidentul din Piaţa Teatrului, cu studenţii, a fost o manevă ieftină a liberalilor, pe care i-a cuprins deodată dragostea de naţiune şi de limba română. A trecut. Mai supărători par a fi muncitorii cu sindicatele lor. Tocmai în acest an şi-au găsit să facă greve la Poştă, la Regie, la Calea Ferată şi în portul Galaţilor. Când clubul lor, dela Hotel de Franţa, a fost evacuat de poliţie, aruncându-li-se în stradă bănci, mese, cărţi, s'au grămădit trei mii de inşi seara acolo, pe podul Mogoşoaiei, pe unde trece lumea dela Expoziţie. A avut dreptate şeful siguranţei, când i-a dojenit, spunându-le că fapta lor nu e românească şi nu este frumoasă. Nu e românească nici fapta lor de a se lua după muncitorii din alte ţări şi de a subscrie salariul pe-o zi pentru revoluţia din Rusia. Vor să ne pună rău cu vecinul? Şi ce vor să arate când fac gălăgie că nişte copii au fost găsiţi dormind în curtea caselor Luvru, în lada cu gunoi? Dar cum de-şi permit, mai cu seamă, să scrie, în foaia lor, necuviincios, despre graţioasa noastră principesă Maria care, fiind la volanul unui automobil, a avut neplăcerea să calce un ţăran prost? Moştenitoarea noastră e o sportivă, şi sportul fără accidente nu se poate concepe. E bine că s'a dovedit cuminte pătura ţărănească. Din toate judeţele, din comunele mai răsărite, oamenii au venit în Capitală pentru a arăta, între altele, caracterul patriarhal, agrar, al ţării pe care stricăciunile de prin alte locuri nu îl pot vătăma. Nădejdea este plugul ţăranului şi e braţul lui harnic şi e holda aurită în soare.

Nici vorbă că şi-a băgat dracu coada şi că înstrăinaţii şi-au putut face mendrele nestânjeniţi — ba, dimpotrivă, încurajaţi — dacă vâlvătaia a putut să se aprindă. Şi măcar nu s'a împlinit anul de când oamenii câmpurilor arătau, sub ochii domnitorului şi-ai sfetnicilor lui, buna lor stare şi mulţumita. Erau vânjoşi ca'n cronici şi mândri în portul de munte sau câmpie. De unde i-au scos prefecţii şi primarii tot unul şi tot unul, ca să dovedească foloasele domniei de patruzeci de ani a majestăţii sale, şi unde stăteau şi ce făceau anul trecut sălbaticii care au aprins conacele acum? Satul românesc are cumva două obrazuri: unul rotofei şi altul scofâlcit? Trăiesc două lumi în cuprinsul lui: una în belşug şi bucurie şi alta în sărăcie şi desnădejde? Una respectuoasă de pravili, cum o arăta înfăţişarea ei la Expoziţie, alta uitând de legi, de osânda lui dumnezeu şi de-a stăpânitorilor, care sunt datori să păstreze orânduirea veche?

Dacă măcar mişeii se opreau la răfuiala cu veneticii, cu evreii pe care i-au scuturat niţeluş de perciuni! Bine, sunt ei, evreii, arendaşii boierilor, au ei crâşma pe moşia boierilor, dar se cheamă că tot naţie străină sunt, şi o sgâlţâitură nu le strică. Dar dela liftele ovreieşti şi greceşti să treacă la români? Cine le-a băgat în cap rătăcirea şi cutezanţa? Sparg pătulele, dau cu topoarele în acoperişul aşezămintelor boereşti şi în lucrurile scumpe, trag cu ciomagul în tidvă de boier şi vâră furca în pieptul lui, cu năduh,

ca în piept de vrăjmaş. Dela Flămânzii din Botoşani (nume afurisit) pălălaia coboară în trei săptămâni la Flămânda din Teleorman, pe unde, cu opt ani în urmă, oamenii pătimiseră crunt. Coboară şi se 'ntinde şi ameninţă să ajungă o mare de jăratec.

Dar, ca întotdeauna în vremile de grea cumpănă, cârmuitorii trec peste dihonia dintre ei. Că au stat deajuns la putere, conservatorii, prezidând un fapt istoric, în loc să aibă cinstea aceasta partidul liberal? Că ziarele ambelor tabere îşi stropesc adversarii cu scuipat şi cerneală? Că Mitiţă Sturza plăteşte acatiste, pentru ca Nababul să nu se mai ridice şi pentru ca partidul conservator să ajungă în iad? Ce însemnează toate acestea în faţa primejdiei comune? Ard numai moşiile conservatorilor? Ard şi ale liberalilor. Ard şi ale regelui.

In parlamentul ţării are loc marea scenă, care umple de lacrimi ochii tuturor patrioţilor. Se sărută Cantacuzino cu Mitiţă, Brătianu cu Lahovari, Carp cu Ferechide şi toţi deplâng soarta tristă a plugarului îmboldit de străini pe drumurile urii. Ţăranul român trebue readus pe calea iubirii. Luăm noi, liberalii, asupră-ne misiunea aceasta grea. Ca şi altădată, în momente istorice, suntem la datorie. Era şi timpul, căci voiau să-şi bage acum nasul sindicaliştii. Asta mai trebuia! Anunţaseră pentru 11 Martie o întrunire la Eforie. Le oprim întrunirea. Le devastăm clubul dela Brăila. Facem descinderi, confiscări, arestări la Giurgiu, Măgurele, Piteşti, Curtea de Argeş. Muiem puţintel mădularele ceferiştilor din Paşcani, care se uniseră cu răsculaţii. Ii băgăm în uniforme cazone şi în sperieţi pe ceferiştii dela atelierele din Bucureşti. Trântim la aresturile din Galaţi sau Ploeşti pe un agitator, Ştefan Gheorghiu. A făcut propagandă în haină militară. Este primejdios. Primejdioşi sunt şi străinii şi înstrăinaţii. Tot noi am trimis peste

hotare, prin 99, niște străini. Ia să întocmească ministrul Internelor o listă de expulzări. Cât mai multe și cât mai repede. Energic om se arată să fie Averescu! Ne-am purtat rău cu el până acum! De vină e Prezan. Se mănâncă unul pe altul. Averescu a dovedit inițiativă și mână tare. A știut să insufle generalilor simțământul datoriei. Al cui e ordinul acesta către trupă? E al lui Crăiniceanu. „Secerați! Mitraliați!" poruncește ostașilor. Ce spune generalul Gigurtu? „Nu-mi comunicați numărul prizonieirilor făcuți. Numai pe acela al morților". Numai așa sunt dejucate manevrele criminale ale instigatorilor. Numai așa aducem ordinea în țară.

...Măi leat, dece te băgară stăpânii la pârnaie? Apoi că făcui o beție și se lăsă pe urmă cu bătaie. Dar pe tine, mă, ăla zâmbatu? Scăpași mâna într'un buzunar de negustor, la târg? Pe tine nu te 'ntreb, neică, și știi dece. Tu ești caiafă, mă! Tot aici erai și acu două luni când m'a închis corporația că i-am bătut agentu care mă dăduse jos de pe schelă. Tu stai aici și tragi cu urechea la ce vorbesc oamenii și p'ormă te ceri afară la privată și spui totul la cancelarie. Acolo îți dă și de mâncare, că n'o să te ție ca pe noi cu înjurături și ciorbă apă chioară. Urîtă slujbă, nene, băga-o-ai în mă-ta, să-l vinzi pe om când e la supărare, și cine ajunge aici se cheamă că are un parapon pe viață și pe oameni. Nu te'ntreb nici pe tine, măi frate țigănosule, ăla cu veston de soldat. Tu ești de-al nostru și 'mpotriva boierilor. Mare curaj, măi neică, să faci propagandă în haină militară, soldaților, și să le spui să nu tragă în țărani, că trag în frații lor. Dacă te-ar prinde Averescu, știu că ți-ar merge bine. Poate să scapi acum, la 'nghesuială, numai cu arestul de aici și cu ăla dela Galați. Ce ești tu, măi frate? Sindicalist? Ce vreți voi, mă, cu ideile voastre? Să nu mai fie bogați? Să nu mai fie săraci? Păi, să nu mai fie! Spune-ne și nouă, neicușorule, pe'nțelesul nostru, căci suntem proști la minte, ce e cu sindicatul, cu socialiștii, cum o să fie lumea fără boieri. Tu, năpârca aia, spionul ăla, dacă deschizi gura la direcție, despre ce vorbim aici, să știi că-ți sucesc gâtul!

. . . Iar se pripăşi pe-aici agitatorul. Avem iar de furcă la Buhuşi. De unde a venit? Trimite-l la urma lui, la Piatra. Dar la Piatra de unde a sosit? Din Bacău? Inapoi, pe jos din post în post, cu jandarmul după el, la Bacău. Spele-se pe cap cu sindicaliştii şi prefectul de acolo . . .

I se face morală, mai aspră uneori, mai cu duhul blândeţei alteori. Dece nu-şi vede de treabă, dece bagă în mintea oamenilor idei vătămătoare? Ce tot dă târcoale fabricii şi atelierului şi se vâră între lucrători şi îi zăpăceşte cu vorba aprinsă şi cu gluma'n doi peri? Dacă oamenii vor salariu mai mare şi muncă mai puţină, lasă-i să se descurce cu patronul, ei între ei!

Prefectul e de meserie avocat sau doctor, vrea să arate că e civilizat şi că nu se pune împotriva progresului. Dar toate cu măsură. Ai văzut ce s'a întâmplat cu răscoalele? Ideile noi, chiar şi socialiste, merg în străinătate, unde cultura este mai veche. Noi avem alte aşezări.

Ii spune agitatorului la început pe nume: tu, mă, — apoi, stânjenit poate şi de zâmbetul ironic al omului pe care îl are în faţă, îl ia cu dumneata, ba chiar îi oferă şi un scaun. Ţine să-l convingă pe sindicalist de democratismul său personal şi al partidului liberal. Dar n'are încotro. Domnul Gheorghiu face propagandă nesănătoasă. Mă rog, s'o facă, însă în altă parte, nu aici în judeţ.

Ştefan Gheorghiu nu-şi strică gura cu micul tiran. L-a luat puţintel la vale, i-a fumat o ţigară şi a dat din cap la spusele prefectului în semn că îl aprobă. Dacă a putut să scape de sub paza escortei, a rămas tăinuit în judeţ. In timp ce prefectul se bucura că a scăpat de sindicalist, sindicalistul îi organiza pe muncitori şi îi învăţa cum să-şi impună revendicările.

Cade pe mâna vreunui şef de post cu galoane late, cu mustăţi iabraşe, şi e judecat aspru şi pe sub nasul lui se plimbă pumnul ca o ghioagă al şefului. „Cu mine nu-ţi merge, neică!" se sborşeşte jandarmul. „Mie să nu-mi faci propagandă, că gaia te-a mâncat. Voi sunteţi contra statului, contra regelui, contra popilor. Vreţi să nu mai fie săraci. Cum n'o să fie, mă? Ce, să le dau eu dela mine? Sau să-mi ia cu sila? Drepţi, leat, că-ţi mut fălcile! Am ordin să te trimit la urmă, cu soldat, să nu te muşte câinii, dar cine poate să-mi zică ceva dacă te culc în şanţ cu'n foc de carabină? Nimeni, căci fac proces-verbal că ai vrut să fugi de sub escortă".

— Ce făcu, maică, de-l duci ca pe hoţi, cu mâinile la spate? A furat ceva?

— Nu e treaba ta, babo?

— Eşti rău şi prost, băiete, şi fudul că ai haina albastră de jandarm, n'aţi mai fi. Ce făcuşi, maică, de te legară hoţii?

— Ce să fac, mătuşică? Mă luai cu boierii la vorbă, şi ei s'au supărat.

— Arză-i focul, băiatule, că-mi puşcară la răscoală bărbatul.

Drumul e lung, cu soare şi cu praf. Este alteori cu ploaie şi cu glod. E cu fulguiri de zăpadă sau cu viscol câinesc. Omul e îmbrăcat prost. Il îneacă tusea, căci are pieptul şubred. Până la postul celălalt,

până în orașul cel mai apropiat, poate să-ți iasă limba și sufletul de-un cot. Il dor încă oasele de noaptea pe care a petrecut-o, pe scândură sau pe pământ ca fierul, la postul de jandarmi. Nu i-au dat de mâncare nimic.

Dacă se întâmplă ca soldatul să fie milos, îi desface legăturile dela coate. „Să nu fugi, nene, că mă nenorocești. Trage'n mine majurul". „Nu fug, băiete".

Merg alături, domol. Mai fac un popas. In buzunarele omului stau stingheri vreo doi gologani. „Ia, băiatule, o lipie să mâncăm, ia niște covrigi să ronțăim pe drum".

Dar se întâmplă ca soldatul să fie prost și rău. Il înghiontește dela spate pe arestat și are pică pe el, fără să-și dea bine seama dece. Poate că, dacă nu era arestatul, stătea acum la post, la căldură sau la răcoare și fierbea o găină. Ii sucise gâtul găinii azi noapte, în inspecție, și o ascunsese în tolbă. Acum se împute pasărea acolo sau dă de ea majurul și i-o mănâncă. „Hai, bă, mai repede, mărește copita, că m'apucă noaptea cu tine!" Prizonierul nu-i rămâne dator; are cărbuni aprinși în suflet și 'n priviri: „Nu fii, tâmpit, leat; vorbește frumos, că te dau dracului!"

Pe marginea șoselei se înalță stâlpii cu ceșcuțe albe în vârf, iar pe ceșcuțe se așează, ca la o sindrofie, rândunele sau ciori. Dar în jurul ceștilor se înfășoară sârme, și sârmele trec dela un stâlp la altul, legând oraș de sat, și sat de alt oraș. Prin telefon sau prin telegraf, prefectul, polițaiul, șeful jandarmilor își trimit vestirea: „Expediat mai departe agitatorul. Trimis la urma lui".

Vezi însă că, până la urmă, iese cu *urma* asta o încurcătură. Omul s'a născut la Ploești, dar a trăit multă vreme la Câmpina. Poliția din Ploești n'are liniște știind că sindicalistul este aici. Sunt fabrici, ateliere, are prieteni mulți. Il trimite la Câmpina. Câmpina îl alungă. Cum, în regiunea petrolului? Ori un chibrit, ori vorba lui, tot aia este: sare valea Prahovei în aer. A agitat în porturi. Ducă-se acolo, să-l spele Dunărea de păcate. Din Galați e gonit la Brăila, de aici la Constanța, până când omul își iese cu-adevărat din fire, le scapă printre degete polițiștilor și ajunge într'un vagon de marfă la București.

— Venişi?

— Venii!

Il măsoară pe-o parte Frimu, pe alta Dumitru Marinescu. Tuleele din barba lui Frimu se mișcă a mirare, sprâncenele gălbui, groase, ale lui Marinescu se sburlesc. Gheorghiu stă între ei și se uită, când la unul, când la altul, înveselit de nedumerirea lor strașnică. Obrazul, mustața, barba, părul lui, nespălate, nețesălate, au adunat năduşeala, praful, zgura drumurilor și-a aresturilor și-a vagoanelor fără acoperiș. Pare un coșar, un pustnic sălbăticit, un spoitor. Cămașa, ferfeniță, tuciurie și ea. Hainele, vai de lume. Tovarășii care se găseau la club priveau prin ferestre în birou. „Bravo tov. Gheorghiu, să ne trăiești!" strigă entuziast Mitică.

El mulțumea tovarășilor din curte și le zâmbea și-i întreba din ochi, mângâindu-și obrazul, dacă este frumos.

— Semeni cu Ferechide! bombănește Frimu. Să-l trimitem, — spune el apoi lui Marinescu, hotărînd singuri de soarta musafirului, — la baie și la birt. Ce facem de-o cămașă? Ia uite, și pantofii! Să vorbim cu Alecu! Să vorbim cu Bujor!

Seara e o întrunire în contra corporațiilor și-a legii meseriilor; întrunirea e totodată pentru repausul duminical, pentru votul universal. Pentru toate și'n contra tuturor. Când mișcarea nu are bani, când sălile

sunt scumpe și proprietarii nu le închiriază decât cu greu, din pricina poliției, trebue să profiți și să pui pe ordinea de zi cât mai multe chestii care interesează. Și trebue să găsești vorbitori la care să nu adoarmă lumea. Cei care întind un lucru ca pe-o alviță, care bat apa în piuă, sunt buni la noi, la club. Suntem între ai noștri și ne îngăduim. Oratorul nu se supără când ne vede căscând, noi nu-i luăm în nume de rău că face teoria cocoșului. Suntem ca în familie. Când au loc șezători, tovarășii, care mai de care, se întrec să-și arate talentele. Unul cântă la mandolină, altul imită rața, gâsca, găina și pe unii dela conducere. De declamat, să nu mai pomenim. Câțiva tovarăși tineri, un cismar, un tâmplar, un tipograf — s'au înscris la Academia Stoenescu, unde e un fel de fabrică de actori. Nu se cere să ai diplome, și e bine; nici talent nu se cere, și e deasemeni bine; trebue să plătești numai o taxă, și taxa este mică. Tovarășii aceștia își rup junghietura gâtului la toate festivalurile sindicatelor dând capul pe spate când declamă poezii cumplite din Lecca și Vlahuță. Noi îi auzim mereu și cunoaștem aproape ca pe apă și poeziile dramatice și pe cele comice ca, de exemplu, aceea care începe cu „Mă recomand I. Popescu, impiegat la gară". Dar nu e nimic. Mai ascultăm odată, ne mai gândim în timpul programului la altceva, mai vorbim în șoaptă între noi și-i încurajăm pe urmă pe tovarăși cu aplauze. Sunt de-ai noștri.

A picat tocmai bine astăzi tovarășul Gheorghiu. A făcut o baie de aburi, s'a bărbierit, s'a tuns, s'a primenit, a mâncat la birt două porții de varză. E vesel și o ține dintr'o anecdotă într'alta. Numai că, din când în când, tușește cu un hârșâit de fierăstrău, iar ochii i s'au adâncit în cap și ard ca doi cărbuni.

Sala Dacia e o haraba care totdeauna se umple

greu. Intră lumea în ea și tot arată goală. E ca o sobă veche în care bagi mereu lemne și nu se încălzește. Se umple greu și-acum. Tovarășii zăbovesc pe-afară și se lasă anevoie convinși de oamenii de ordine să intre „că începe". Membrii devotați, cu Mitică în frunte, vând gazeta, broșuri, cărți poștale, pun fundulițe roșii. Cărțile poștale au figurile lui Marx, Engels, Gherea și ale expulzaților la 907: Enciu, frații Hoppe, Barbu Lăzăreanu. Barbu Lăzăreanu este fotografiat bolnav, în halat, la spital. Il păzesc doi jandarmi.

Ei da, a început. Și când și pe unde a intrat atâta lume, căci sala e'nțesată? Nu este păcat de cheltuială. Intrunirea a reușit.

— Dăm acum cuvântul tovarășului Ștefan Gheorghiu, care ne-a sosit astăzi dela moșie! — glumește Alecu Constantinescu, președintele, și lumea râde căci știe povestea cu trimiterile la urmă care, de data aceasta, au fost mai gogonate.

Râde cu poftă și Ștefan Gheorghiu, care înaintează până lângă marginea scenei și spune sălii:

— Da, da, tovarăși, dela moșie, de pe moșia lui Brătianu, căci țara asta nu e a noastră, e a lui tat-su și a neamurilor lui și n'ai voie să umbli prin ea, căci pun argații să te gonească.

Tonul a devenit deodată aspru, tăios, amar. Râsul a pierit. Figurile s'au crispat. Dar, peste un minut, cu o glumă, vorbitorul topește ghiața. El cultivă humorul și trece deodată la o notă patetică și revine la povestea cu tâlc care înveselește și instruește și înarmează. Trece dela un subiect la altul și e, când mânios, când înveselit, și nu-i ajunge scena și tot se apropie de marginea ei cu brațele întinse, vrând parcă să-și cuprindă frații de suferință și de revoltă.

„Legea corporațiilor? Legea meseriilor? Inlături cu ele. Corporațiile au ajuns pacostea muncitorilor.

La Ploești, când copiii vor să se joace pe maidan, mamele îi sperie: „Nu ieșiți afară, că vine corporatia !"

Sala râde. Râde și vorbitorul. „Numai sindicatul poate apăra interesele noastre, urmează el. Numai noi sindicaliștii suntem în stare să-i luminăm pe tovarășii noștri. *(Aplauze)*. Dar ce părere au oamenii legii despre noi, știți ? Să vă spun eu. Intr'o mahala din Ploești, i se fură unei gospodine niște găini. Bănuiești pe cineva, cucoană ? o întrebă comisarul. Nu ! Nu stă niciun hoțoman pe strada dumitale? Nu! Dar vreun sindicalist ? Da, ce să zic, stă unul. El ți-a furat găinile !"

Cât este de când a început să vorbească ? Președintele îi face un semn — nu pentrucă sala a obosit, nu pentrucă mai sunt alți oratori la cuvânt. Nu mai vorbeste nimeni. Lumea nu e obosită, nu este plictisită. Aplauzele și râsetele ei și, din când în când, înfierările indignate dovedesc că oratorul a câștigat-o, a înfierbântat-o. Cu el în frunte, ar porni ea acum împotriva așezărilor strâmbe din țara asta stăpânită de trântori. Cu el în frunte, ar merge să dea drept de repaus duminical vânzătorilor din prăvălii, să smulgă boierilor votul universal, pentru ca poporul să-și spună cuvântul de dispreț și de ură împotriva nedreptei stăpâniri. Cu el în frunte, ar merge să le arate cum trudesc muncitorii la fabrica lui Eichler din Neamț, la fabrica de postav din Buhuși, cum îi jecmănesc vătafii pe hamali, la Galați și Brăila, ce iad și ocnă este viața oamenilor din petrol și din metalurgice, pe valea Prahovei. Dar parcă viața muncitorilor din Bucuresti e mai bună ? Câți ani trăieste un tăbăcar ? Câte pâini poate să cumpere cu salariul pe-o săptămână un tâmplar, un cismar ?

Insă președintele îi face un semn, căci el știe ceva ce nu știu alți tovarăși. Știe că închisorile umede, trimiterile la urmă, bătăile prin beciuri au clătinat mult sănătatea celui care vorbește. Stie că n'are voie să se ostenească prea mult. Și îi vede fruntea, obrajii, camașa, haina — lac de sudoare.

— Da, da, închei acum !

Dar trebue să încheie cu o poveste scurtă, veselă, care să-i înviореze pe oameni și să aibă un înțeles. Și spune întâmplarea cu trăsura și sania care se tânguiau în grajd că trebue să ducă poveri, una vara, cealaltă iarna. „Voi vă plângeți, nerușinatelor ? le spuse atunci calul. Eu vă duc pe voi și vă duc și poverile și nu numai o parte din an, ci anul întreg". Sania și căruța sunt partidele noastre vechi, lămurește vorbitorul în râsul și'n aplauzele oamenilor, iar calul e clasa muncitoare care trage tot greul.

La București nu e treabă prea multă pentru Ștefan Gheorghiu. Ce să facă aici ? Are furnicături în tălpi. Intr'o săptămână a vorbit la toate sindicatele, s'a băgat printre tăbăcari și tipografi, i-a îndemnat să se organizeze, a intrat în conflict la Lemetru cu un comisar, pe care era să-l arunce în apă, a început prefectura să-și trimită copoii după ei.

Două lucruri putea să îndeplinească: să dea ascultare tovarășilor dela conducere, intrând în sanatoriu, pentru a-și drege, cum spunea, cheresteaua, ori să facă pe voia inimii care-l sfătuia să plece la Brăila, unde era iarăși grevă în port.

Pleacă la Brăila.

Era iarăşi grevă în port, fiindcă oamenii munceau greu şi n'aveau ce mânca, fiindcă vătafii îi alegeau pe sprânceană la lucru şi-i păcăleau apoi la socoteală; fiindcă autorităţile se ţineau de capul lor, neputându-le ierta că se organizează în sindicate şi devin mai colţosi. Acum căzu pacostea cu elevatoarele care vor înlocui truda braţelor şi vor flămânzi gurile. Patronii şi-au arătat arama, căci se uniră între ei şi-i dădură pe muncitori afară, şi din port şi din fabrici, ca să-i sperie. Asta se numeşte *locaut*. Maica lor de capitalişti, negustori şi vătafi, maica lui de prefect şi maica ei de ţară! Şi-au adus balauri de oţel care fac treaba hamalilor, ipistaţilor, cantaragiilor, lopătarilor, căruţaşilor. Vreo trei mii de oameni rămân să taie frunză câinilor, ori să-şi pună ştreangul de gât. Insă au acasă părinţi, neveste şi o liotă de copii. Să le pună şi lor ştreangul de gât, ori să-i bage în saci şi să-i svârle în Dunăre? Decât asta, mai bine tabără cu ciocanul şi ciomagul pe maşini, să se-aleagă praful de ele şi vâră cuţitul în burţi de antreprenori, de vătafi, de oameni ai poliţiei, să le scoată icrele ca la crapi.

Ştefan Gheorghiu stă pe-o treaptă de piatră, la sediul sindicatului, întrecându-i pe oameni cu un cap, şi-i lasă în voia lor. Râde şi le dă ghes: „Aşa! Aşa! Trăgeţi-i, fraţilor! Ziceţi-i şi de mă-sa ceva!" Cei care vorbesc şi dau din mâini se opresc descumpăniţi, neştiind dacă tovarăşul Gheorghiu, picat de-aseară printre ei — l-a adus gândul bun — vorbeşte serios.

Nu-şi dau seama şi se înfurie din nou şi spun, ca omul la necaz, prăpăstii cu duiumul.

El îi lasă, căci îi cunoaşte. Sunt aprigi la mânie. Altădată ar fi pus mâna pe cuţit şi bâtă. Mai sunt destui care umblă cu pistolul la brâu, cu briceagul în buzunar, cu ciomagul la subţioară. Când necazul trecea peste cap, cum trec apele Dunării câteodată peste mal, omul băga cuţitul în pieptul duşmanului sau îi făcea capul chiseliţă sau trăgea cu pistolul. Duşman îi era în ceasul acela vătaful care-l înjurase, îi plătise mai puţin pentru muncă, îi spusese că nu-l mai învoieşte. Duşman îi era un vardist sau un jandarm care-l plesnise, unul cu tesacul, altul cu patul armei. Dar duşmani îi erau şi tovarăşii de muncă, de sărăcie şi de necaz cu care se îmbăta la cârciuma vătafului. Rachiul era prost şi tare şi făcea din creieri un vălătuc. Burta era flămândă, gâtlejul căptuşit cu pulberea înţepătoare ca ardeiul, a sacilor cu grâne. Spinarea îi era dăulată de poverile pe care le cărase. Purta sâmbete unuia care s'a făcut blat cu vătafii şi este omul lor şi duce vorba dela muncitori la ei şi la poliţie. S'a luat la gâlceavă cu alţii pe chestia sindicatului. El era pentru sindicat, aceia nu erau. Intr'un fel, într'altul, a ieşit o încăierare cruntă în cârciumă, apoi în bătătură, au fost clondire sparte, capete sparte; unul şi-a ţinut maţele în mână până a venit o trăsură şi l-a dus la spital; a venit poliţia şi, după ce a fost ciomăgită şi ea, a putut, până la urmă, să-i înfrângă pe bătăuşi.

„Nu aşa, fraţilor, nu cu toroipanul, cu ciachia şi cu pistolul! Cu vorba, cu slova din carte, cu organizarea!", îi sfătuia Ştefan Gheorghiu încă de acum vreo şapte ani. „Lăsaţi-le la pustia de unelte care strică viaţa altora şi nu o dreg pe-a voastră. Şi mai daţi-l dracului de rachiu. Nu zic să nu beţi deloc, că nu sunteţi scopiţi şi nici baptişti, dar mai cu

litra mică, nu cu a mare, și nu în cârciuma vătafului, ca să nu vă mai rămâie o lățcaie și să vă treacă în cont cu tibișirul. Ia-ți, măi rumâne, băutura acasă, dacă te arde beregata și te-o fi înțărcat a bătrână cu saramură, și bea cu nevasta și jucați pe prispă tontoroiul. E mai bine așa, decât să vii ca neamțul pe trei cărări, să grohăi ca porcul, să te 'nfurii ca taurul și să-ți bați femeia și copiii, adică să te porți ca măgarul".

Oamenii se lăsau muștruluiți, fiindcă negriciosul și slăbănogul dela tribună știa să le vorbească pe limba lor. Era mai luminat decât ei și cu mai mult curaj. Păi, curaj este când te'mbeți de nu mai știi ce e cu tine și te iei atunci de piept și cu cine trebue și cu cine nu trebue, ori când, treaz, pe nemâncate și nebăute, îl înfrunți pe prefect, pe procuror, mergi în capul coloanei muncitorilor prin cordoanele de jandarmi, le vorbești oamenilor săraci în auzul mărimilor cu galoane și gologani, despre hoția care este pe lume și despre o vreme când n'au să mai fie vătafi, antreprenori, călăi? Curajul ăsta îl are tovarășul Ștefan. De el trag, ca hingherii, oamenii stăpânirii, și-l alungă din loc în loc — parcă țara ar fi moșie boierească — și-l pun alteori la popreală și-i întind pielea cu bățul să i-o facă cimpoi. Păi, de! cum să nu i se atace, săracul, plămânii și să nu scuipe sânge?

Oamenii îl cântăriseră în fel si chip. Era de-al lor și ținea cu ei. Era cu mai multă carte decât ei și vorba lui — că pe stăpân îl bați cu unirea, cu sindicatul, mai rău decât cu bâta — se adeverise. In 909, când făcură sindicat și pe urmă se puseră în grevă, câștigară greva; în 910, când negustorii cerură ca oamenii să aibă condicuțe și cum nu le-o plăcea ochii unuia să-i ia condicuța, adică dreptul la muncă și la viață, făcură iarăși grevă și câștigară. Incepeau să intre la idei și la spaimă gulerații, botoșii și gâ-

toșii, poliția, procurorii, negustorii, vătafii. De se atingeau de-un muncitor, sărea tot sindicatul. Când era la o adică, muncitorii se-ajutau între ei, cei din port cu cărăușii din gară, cu lucrătorii dela ciment, cuie și celuloză, cu birjarii și cojocarii. „Ce vă băgați voi, mă, cu hamalii din port? Ce-aveți voi de împărțit cu vătafii, de strigați pe stradă: jos vătafii?" întrebase prefectul pe muncitorii din fabrici și ei răspunseră că acu au făcut sindicate și că toți muncitorii formează o familie, care trebue să-și dea ajutor la nevoie.

Il cântăriseră și-l pipăiseră oamenii și văzură că e de-al lor, mai deștept și mai bun decât ei. Venea câte unul la sediu, strângea mâna lui Ștefan Gheorghiu, aproape să i-o rupă, scuipa într'o parte, trăgea o înjurătură și arunca pe masă un cuțit sau un pistol. „Inscrie-mă în sindicat!" zicea. „Nu mai am nevoie de ele. Ai dreptate. Ii batem cu unirea".

Ii lasă ce-i mai lasă și râde, însă cu gura cam aguridă. Mută chiostecul de țigară dela un colț al buzelor la altul, îl scuipă, aprinde altă țigară, o aruncă și pe aceea. Când întinde brațele și rostește primele cuvinte, obrazul îi este mânios. Incremenesc toți care se grozăviseră până adineauri și bătuseră câmpii.

— Huo, fraților! huo, tovarășilor! huo, nebunilor! răcnește el și-și pune mâinile în șolduri ca o cumătră foc supărată.

Oamenii se privesc nedumeriți, sfioși și rușinați. Ce făcurăm, fraților? se întrebau din ochi. O luarăm la vale și o nimerirăm ca Ieremia? Bine, dar nu râse el până acum și nu dădu din cap precum că să-i zicem înainte că zicem bine?

Nu ziceau deloc bine — ca probă, uite, i-a sărit muștarul lui Ștefan și-i ceartă și-i face de două parale, că nu-i mai spală Dunărea: „Iar cuțit? Iar des-

nădejde? Iar bocete muierești? Asta învățarăți voi din câte vi se spuse aici? Sindicaliști sunteți voi? Socialiști sunteți? De v'ar vedea negustorii și gulerații dela poliție și vătafii, cum s'ar mai bucura și-ar mai spune: Hai să le tragem și vreo două la c... Uitarăți acum un an și acum doi ani și-acum trei ani cum le bâțâiau lor balamalele? Da, dar atunci ați făcut altceva. Ați pus pieptul la bătaie și-ați fâlfâit steagul roșu în vânt și-ați vorbit și răspicat și cu scaun la cap. Acum spuneți parascovenii. Unul vorbește că spintecă burți, altul că se pune cu ciomagul pe elevatoare. Fraților, tovarășilor, nebunilor, așa credeți voi că se lămuresc lucrurile, că o să aveți pâine și că veți băga frica în hoții de boieri? Au făcut patronii locaut, adică s'au pus și ei în grevă? Ce vă supărați? Nu le dați voie? Dar ce, voi le cereți voie când vă puneți în grevă? Se apără. Işi apără pungile cu aur, agonisite din munca voastră. Dar și voi aveți dreptul — mai mult decât atât: aveți datoria — să le smulgeți pungile și să-i puneți la muncă. Și nu numai pe ei, ci pe toți puturoșii din țară și din lume. Dar treaba asta n'o s'o faceți numai voi, ci toți muncitorii de pe fața pământului. Până una alta, trebue să-i puneți cu botul pe labe pe cloncanii de aici, ca să nu creadă că sunteți la cheremul lor și că pot să facă din voi cârpe ca să-și șteargă picioarele. Faceți-i să priceapă că nu sunteți singuri, că alături de voi e clasa muncitoare de aici, din Galați, din Constanța, dela București, din toată țara. Cu voi pot să fie, dacă este cazul, și frații muncitori din toată lumea. Hoho, nu vă aprindeți, nu dați din coadă. Unde sunt frații care găsiseră ac de cojocul elevatoarelor? Măi tovarăși, zăpăciților și iubiților, lua-v'ar zgaiba la o sută de ani, oamenii progresului sunteți voi? Ce vi s'a cântat și ce ați priceput voi în chestia mașinilor, a mașinismului — cum să spun

ca să mă înțelegeți! Noi nu suntem contra mașinilor, căci ușurează munca omului și sporesc bunurile oamenilor, dar vrem ca ele să folosească muncitorilor, nu să-i robească pe ei și să-i pricopsească și mai mult pe stăpâni. Priceputu-m'ați? Dacă nu, spuneți-mi, că eu sunt ca popa care toacă de nouă ori pentru o babă surdă și sunt în stare să vă vorbesc de nouăzeci și nouă de ori despre un lucru, ca să-l înțelegeți cum trebue. Chestia cu elevatoarele o chibzuim între noi și-o chibzuim și cu tovarășii din Galați și vom cere și sfaturi dela centru, că doar n'o să pretindem că numai noi purtăm pe umeri un cap și că alții duc un dovleac".

Ii trece prin ape fierbinți și reci ca sloiul. Oamenii se scarpină în cap, schimbă iarăși priviri. Ce mai încoa și încolo? Are dreptate! Și bat din palme, strigând: „Așa!", sau se pornesc pe râs când vorbitorul le trântește încă una pe șleau.

Peste două zile, când patronii renunță la locaut, muncitorii le dau lecția cuvenită. Intre oraș și Capitală telefonul și telegraful nu mai prididesc. Prefectul se bâlbâie la receptor și dă explicații ministrului. Comandantul garnizoanei a împânzit străzile cu patrule, dar a spus soldaților să stea mai de o parte, mai prin curți și prin ganguri, mai pe lângă ziduri. Să nu se ia la ceartă cu muncitorii. Câțiva negustori și patroni și-au adus aminte că au treburi la București și au plecat cu trenul. In vreo două cârciumi dinafara orașului s'au îmbătat vătafii, care, scârbiți de viață, își răsucesc țigări în hârtii de un pol și un sutar. Au să rămână aici, beți, treji și iarăși beți, până li s'o aduce vestea că sindicalistii s'au potolit. Sindicaliștii, în vremea asta, își încrucișaseră numai brațele. Atât făcuseră. Dar nu numai muncitorii din port, ci toți frații lor din oraș. Și parcă acum

sufla un vânt de tristeţe, de loc pustiu. Va să zică, viaţa, mişcarea, bucuria, se datorează oamenilor muncii. Ajunge ca ei să-şi pună pe piept braţele, pentru ca totul să se oprească.

Băteau talpa în port câteva santinele. Dar nici bocănitul lor nu stârnea vreun ecou. Vapoarele care trebuiau descărcate aşteptau lângă chei şi păreau plictisite. Plictisite păreau deasemeni câteva pasări cocoţate pe coşurile vaselor. Moţăiau. Deodată se înfoiară şi-şi luară sborul. Deodată pe toate punţile se stârni mişcare. Erau multe vapoare străine acostate acolo şi oamenii de pe ele nu ştiuseră de ce portul era mort în dimineaţa asta. Au aflat mai târziu. Şi-atunci, ca la o poruncă nevăzută, neauzită, înălţară pe prăjini steaguri roşii în semn de iubire pentru cei din oraş, steagurile luptei şi solidarităţii clasei muncitoare din toată lumea.

Tovarăşul Mitică făcea sublinieri în broşurile pe care le citea şi apoi transcria într'un carnet cu scoarţe de muşama rândurile pe care le însemnase. Din gazeta partidului şi din revistele care-i cădeau în mână rupea câte un crâmpei tipărit şi-l păturea în acelaş carnet. Nu făcea nicio taină: strângea tot ce era în legătură cu păcatele popilor ca să-şi întărească, faţă de sine, de nevastă, de directorul şcolii, de vecinii din mahala, poziţia de liber-cugetător.

—Biserica e a popilor — spunea — şi popii ne zăpăcesc pe noi.

Giordano Bruno şi Popa Iapă, Galileo Galilei şi mitropolitul caterisit pentru blestemăţii, Tolstoi şi preotul Morăraşu din Băluşeni, Francesco Ferer şi parohul bisericii unde Mitică nu vrusese să-şi boteze copiii, se înfruntau în scoarţele de muşama ale carnetului.

— Eu adun dovezi! lămurea Mitică şi cântărea carnetul în palmă, ca să arate că a început s'atârne greu.

Ii făceaţi plăcerea să clătinaţi din cap în semn de admiraţie.

— Pe Giordano Bruno şi pe Galilei i-a ars pe rug; poftim! *Este?*

Ca şi cum v'aţi îndoit, deschidea carnetul la paginile unde consemnase faptul.

— Pe Tolstoi l-au amanetizat...

— Cum?

Se îmbujora; se corecta:

— Mă împiedic mereu la cuvântul ăsta. E cam

greu. Au dat cu anatema în contra lui. Așa se zice, nu ? Pe Ferer, uite, îl împușcară. Și ei: ei, ce tacâm! I-am încondeiat și pe cei care umblau cu otrava la Veneția, și pe ăștia care la noi, acum, câtă-mai mitropoliții, trăiesc cu preotesele altora, ori câtă-mai arhiereii furară pe Bărăgan o iapă. Când cei mari își bat joc de oameni, dece să facă altfel cei mai mărunți ? Uite, am păstrat din gazetă chestia cu popa Morărașu, care în comuna din județul Botoșani, unde-și avea biserica, n'a lăsat nici zece fete neîncepute. Chema pe urmă la el flăcăi și-i lua cu vorba dulce și-i încurca și-i însura cu fetele. Două pe care le-a necinstit și au rămas cu burta la gură, s'au omorît. *Este*? Am vrut să țiu o conferință despre libera cugetare, însă tovarășul Frimu mi-a spus să-mi văd de treabă și să nu le mai bat capul cu prostii.

Fiindcă vă arăta atâta prietenie, fiindcă era nelipsit dintre voi, gata să vă ajute și să vă lămurească, nu v'ar fi putut trece prin minte să-l luați peste picior. Subiect de glume crude nu era nici tovarășul Nae Păcală din vechea mișcare. Bătrânul nu lipsea dela nicio conferință a clubului, dela nicio ședință de breaslă, dela nicio întrunire. Era plăpumar de meserie. Seara, după ce lăsa lucrul, venea la club. Alții se duc la cârciumă, ori trebăluesc în bătătură, ori tăifăsuesc la poartă, cu vecinii. Nae Păcală venea la sediu, nu vorbea mai cu nimeni, se așeza cuminte într'o bancă și aștepta deschiderea ședinței. De-a-lungul anilor înregistrase în urechi și teoriile încâlcite ale lui Nădejde și pălăvrăgeala lui Morțun și fandoselile franțuzite ale lui Diamandi și sfichiuirile lui Toni Bacalbașa. Stătea atunci în bancă între Pițurcă și Edelstein, dar, spre deosebire de aceștia, care se mai luau la colț cu „pătura cultă", nu vorbea niciodată. Intr'un singur rând și-a ieșit din sărite. Tipograful Tache Georgescu și alții formaseră dizidența antisemită și scoseseră o foaie pe care o numeau „Trompeta socialistă". Din trompeta aceasta răcneau împotriva ovreilor, cerând să fie dați afară, căci deaceea mergea partidul prost. Au făcut și o întrunire dela care Nae Păcală nu a lipsit.

Se crezuse că moțăia, căci ținea ochii închiși în timp ce vorbitorii întărâtau mulțimea. Când s'a ridicat din bancă și a sărit pe scenă, și-au închipuit mulți că vrea să ia cuvântul. El însă, a trântit lui Tache Georgescu o vorbă care nu a fost auzită, l-a apucat de brăcinari și a dat cu el de podea. Până să ajungă afară, capul lui era plin de cucuiele antisemiților, dar primise loviturile aproape fără să se împotrivească.

Mișcarea s'a înfiripat din nou, după un timp, cu puțini din cei de mai 'nainte. Dintre aceștia Nae Păcală n'a lipsit niciodată. Asculta acum alte vorbiri. Dar acum căpătase un obicei, care la început nedumeri și stârni nemulțumiri, însă cu care, până la urmă, lumea s'a împăcat. Omul aplauda. Nu la început, nu la urmă, nu atunci când o idee, un accent, ar fi îndreptățit încălzirea ascultătorului. Aplauda anapoda, la jumătatea unui cuvânt, într'un moment când atenția oamenilor era mai prinsă, când cel dela tribună făcea o sforțare să nu piardă șirul ideilor, sau când ceeace spunea era vorbă de clacă. Atunci răpăia o grindină scurtă de aplauze. Capetele se întorceau, vorbitorul se oprea încurcat. Singurul neturburat era tovarășul Păcală care-și pusese brațele iarăși cruciș pe piept, ca un elev cuminte. Peste câteva minute palmele băteau din nou una într'alta.

Pentru trecutul lui, i se purta respect. Scrântelii sale blânde se arăta îngăduință.

Duminica aveau loc, seara, conferințe la Ateneu. Subiecte de tot felul, vorbitori pe toate calapoadele.

Vă duceaţi şi la ele. Aţi discutat într'o zi la club, câţiva dintre voi, despre o conferinţă auzită acolo. In apropiere, dus pe gânduri, se afla tov. Păcală.

In duminica următoare, vorbea la Ateneu, nu mai ştii cine, nu mai ştii despre ce. Dintr'un fund de lojă au răsunat în momentul cel mai nepotrivit câteva aplauze, iar din felul răpăitului lor aţi înţeles că tovarăşul Păcală a început să vină şi la Ateneu. Işi umplea astfel singura seară din săptămână care îi rămăsese liberă.

Dar lumea de aici nu era lumea voastră. Veneau cucoane şi militari şi domni cu chelie. Veneau şi liceeni şi studenţi. Studenţii vă arătau priviri bănuitoare. Imbrăcămintea trăda obârşia voastră. Lavaliera vişinie a lui Mitică, broşurile cu scoarţe roşii pe care le aveati în buzunare, spuneau ceva şi despre convingerile voastre. Studenţii erau naţionalişti. Mai bine zis, erau huligani. Licienii le călcau pe urme. Cu deosebire un grup condus de unul cu păr mare, cu zeghe, cu bâtă ca la oi, vă pândea dela o vreme. I-aţi auzit mârâind: „Socialişti... jidani... Ce caută aici?".

De câteva săptămâni, continua jocul pisicii cu şoarecii. Pisica erau ei; erau mai mulţi; şoarecii, voi. Aţi schimbat locul în sală, trecând din dreapta în stânga, dela mijloc în fund. Ei se aşezau nu departe de voi, tot mai puşi pe bătaie. Tovarăşul Mitică a încercat să le zâmbească şi să intre în vorbă cu pletosul, conducătorul lor. Era şi puţină poltronerie în atitudinea lui, dar nutrea şi iluzia că astfel va putea să le facă puţină propagandă. Când vru să intre în vorbă cu stăpânul zeghei şi al ciomagului, spunându-i „cetăţene", acesta îl ţintui cu ochi bolovănoşi.

Printre voi au fost de părere unii să nu mai mergeţi la conferinţele burghezilor, ca să nu vă alegeţi cu capul spart. S'au ruşinat însă şi şi-au retras propunerea când i-aţi combătut. Ar fi fost o faptă nevrednică de nişte tineri socialişti. Chiar de va fi să mâncaţi bătaie — şi veţi mânca, fiindcă ei erau mulţi şi voi nicio duzină — să nu se spună că aţi fost laşi.

Nae Păcală se afla într'un fund de lojă şi se nimerise să fie singur acolo. Când a aplaudat întâia oară, s'au auzit sâsâituri în sală. Cineva a chicotit prosteşte. Conferenţiarul s'a oprit desorientat şi a avut nevoie de vreo două minute până să reînceapă; îşi încurcase filele. Peste câteva minute aplauzele s'au auzit din nou, tot aşa de nelalocul lor. Capetele s'au sucit furioase spre locul de unde răsunaseră, căutând să-l identifice pe năzdrăvan. Işi bătea joc de vorbitor? Era beat? Era într'o ureche? Văzură un omuleţ cu mustăţi albe, cu sprâncene albe, cu bărbia sprijinită cuminte într'un băţ. Era senin, parcă nu el stârnise turburarea în sală, parcă nu spre el se îndreptau uităturile furioase.

„Afară!" strigă cu voce ascuţită un domn din prima lojă, când tovarăşul Păcală strică pentru a treia oară liniştea sălii.

„Afară!" urlă în spatele vostru studentul cu zeghe şi ciomag, ridicându-se în picioare.

Băieţii din jurul lui urlară şi ei după exemplul lui.

In momentul când doi jandarmi se apropiaseră de bătrân să-l scoată din lojă, tovarăşul Mitică svâcni dintre voi şi înălţă braţul ca pentru a arăta că are ceva de spus. O secundă capetele se îndreptară spre el. O secundă înşişi jandarmii se opriră. Mitică simţise nevoia să dea o explicaţie sălii: că-l cunoaşte pe cetăţeanul care a aplaudat, că nu numai el îl cunoaşte, dar şi voi, cetăţenii tineri de lângă el, că e vorba de un om consecvent, care a fost în vechea mişcare şi care e aproape un liber-cugetător.

— Cetăţeni! spuse el intimidat deodată sub privirile nedumerite ale mulţimii.

— Afară cu socialiştii! Afară cu jidanii! Studenţimea naţionalistă nu tolerează... Huo! urlă în urechea lui Mitică, huliganul cu plete.

Urlară toţi studenţii şi toţi liceenii. O parte din public bătu din palme, alta huidui strigând şi ea: „Afară!" Afară, cine? Bineînţeles că voi.

Peste zece minute, tăvăliţi bine, cu cravatele rupte, cu vânătăi pe faţă, vă găseaţi în stradă, în mijlocul unui cordon de gardişti şi jandarmi. Un comisar ţinea piept huliganului cu zeghe care răcnea şi-şi apăsa batista pe-o ureche însângerată. I-o muşcase în învălmăşeală tovarăşul Mitică. Conferenţiarul avusese ghinion. Conferinţa lui se dusese pe gârlă căci publicul era prea din cale afară înfuriat pe îndrăsneala socialiştilor. Părăsea sala şi vă împroşca pe deasupra cordonului cu vorbe duşmănoase. Când convoiul s'a pus în mişcare, prin mulţime şi-a făcut loc, cu mişcări domoale, tovarăşul Păcală, pe care toată lumea îl uitase. Vru să intre la mijloc, să fie printre voi, cu voi, dar comisarul îl îmbrânci. Poliţistul nu fusese în sală, aşa că nu-l cunoştea. „Lasă, nea Nae, du-te acasă. Nu mai veni şi dumneata", îi spuse Mitică. El se ţinu însă după voi până la prefectură, unde iarăşi poliţiştii îl opriră în poartă. Acolo îl găsirăţi peste vreo două ceasuri, când, cu semnalmentele luate, cu broşurile confiscate, după un interogatoriu scurt şi după o morală lungă, prefectul vă dădu drumul.

Ce frumuşel şi inteligent şi sglobiu era băieţelul acela, practicant de birou, pe care toţi îl socoteaţi ca pe un frate mai mic. Mai mic şi mai răsfăţat. Parcă Lazarovici îl chema. Parcă altfel. I se spunea de toată lumea Puiu. Tovarăşii mai vârstnici îi mângâiau părul blond, inelat. Tovarăşul Frimu îi prindea totdeauna vârful nasului între degete, ca într'un cleşte. Puiu râdea. Se bucura că e iubit. Il necăjea

însă, uneori, faptul că e tratat ca un copil. Are paisprezece ani. Lucrează la birou. Când vorbea la şedinţe, cu glasul subţire, tremurat, îl ascultaţi zâmbind. Il prindea mai mult pe Puiu când spunea o poezie, sau cânta „Internaţionala" cu muzicuţa.

Şedinţele voastre se ţineau duminica. Dar, vara, era mai bine să le ţineţi în aer liber, la Pantelimon, la Floreasca, la Herăstrău. In mijlocul naturii, ca Rousseau şi ca Tolstoi! (Până să vă corecteze dascălul vostru Armindeanu, unii dintre voi pronunţau *Ruseau*). In mijlocul naturii, cu mâncare în pachete, cu gramofon, cu cărţi, cu tinereţea voastră.

Era, din zori până pe înoptate, când vă înapoiaţi, timp îndeajuns să vă ospătaţi, să ţineţi o şedinţă, să cântaţi, să spuneţi versuri, să vă plimbaţi, fete cu băieţi, prin pădure, în dispoziţii sentimentale. Aici, pe alei, în amurg, nu se mai potriveau versurile viforoase ale lui Neculuţă:

Tot munceşti, sărman popor,
Tot munceşti, şi-al muncii spor
Ţi-l răpesc tiranii.

Aici, tovarăşul Bogdan tapiţerul, sau Botea cismarul, amândoi cu talente actoriceşti, se lăsau cuprinşi de tristeţea suavă a poeziei lui Eminescu:

Iar te-ai cufundat în stele
Şi în nori şi'n ceruri nalte?
De nu m'ai uita încalte,
Sufletul vieţii mele.

Pe Puiu, trecuseşi tu, în dimineaţa aceea, cu încă un tovarăş, să-l luaţi de acasă. Era oarecum în drumul vostru, dar v'aţi dus mai mult pentru a învinge împotrivirea mamei lui. El avea numai mamă, iar mama îl avea numai pe el. Şi voia să-l ţină duminica lângă ea, deoarece în timpul săptămânii îl vedea prea puţin. Il ştia şi cam neastâmpărat.

Bine, să meargă, nu-l pot opri! v'a spus mama lui, cu o umbră de tristețe în ochi și cu un ton de resemnare blândă. Vedeți, însă, dragii mei, să nu facă vreo ștrengărie, ceva nechibzuit, căci *domnul* e bun de pozne. Vi-l dau, dar tot dumneavoastră să mi-l aduceți diseară, așa cum vi l-am dat, — a glumit ea apoi.

„Domnul" se îmbujorase, neconvenindu-i să aflați că și mamă-sa îl tratează ca pe-un copil.

— Așa sunt bătrânii, a căutat ei să vă încredințeze pe drum, spre locul de întâlnire.

Unde e Puiu să cânte cu muzicuța? Puiule, spune poezia lui Nemțeanu... Are cuvântul tovarășul Puiu! Vrea să conducă el corul.. Să-l conducă! Hai, puștiule! Tăcere! Vrea Puiu să facă o propunere. Să auzim! Cum, să facem o baie în gârlă? Tov. Armindeanu, dumneata ce zici? Tov. Armindeanu e conducătorul vostru, pus de partid. El zice: *nu!* Mai întâi că abia ați mâncat și nu se recomandă scăldatul când ai stomacul plin. Pe urmă, baia nu a fost trecută în program. Aveți costume, chiloți? Apoi, apa e rece și primejdioasă, sunt gropi la fund, e brădiș, care se încolăcește pe mâini și pe picioare. Sunteți înnotători? Vă rog să renunțați. Puiu a lăsat buza în jos ca un copil. Voi faceți glume pe seama lui. Dați drumul gramofonului care cântă gâjâit valsuri și „Internaționala". Mai mult pentru placa asta ciocănită, v'ați ostenit să purtați în brațe, pe rând, matahala cu trompă. Unde e Puiu? E colo, joacă fripta.

Uite, se adună nori pe cer. Incepe vântul. Să nu vă apuce o ploaie pe șosea. Plecarea! Sunteți toți? Se 'nțelege. Unde e Puiu? Da, unde este? Acum o jumătate de ceas era aici. Cum se poate, tovarăși? Conducătorul vostru se supără. Are dreptate. Asta nu se face și, poftim, vine ploaia. Trebue căutat. Puiu! Puiu! Tovarășul Puiu!

V'ați împrăștiat prin pădure în căutarea lui. Ați ajuns până la malul apei și ați găsit acolo numai hainele lui. Atât. Puiu nu fusese cuminte.

In dealul Filaretului era sanatoriul ofticoșilor. Firește, sanatoriul săracilor. Deaceea, fondurile care i se dădeau, erau puține. Deaceea, cearșeafurile și fețele de perne și halatele, erau rupte. Deaceea, geamurile erau crăpate și nespălate, iar pereții odăilor râvneau de ani de zile o bidinea și-o găleată cu var. In așteptare, se îngălbeniseră, semănând cu obrazul bolnavilor. Hrana: cartofi, fasole în multă apă chioară, pâine puțină, uscată, neagră ca inima dregătorilor care n'aveau grijă de sănătatea năpăstuiților. Locuri puține, astfel că bolnavul, dacă nu murea repede, era trimis acasă pentru a da boala și celorlalți, dacă n'o aveau dinainte.

Doctorul sanatoriului scria articole despre oftică și arăta întruna ce-ar trebui să se facă pentru îngrădirea ei. Arăta halul instituției pe care o conducea. Nu-l lua nimeni în seamă. Favoarea pe care el putea s'o facă socialiștilor era că nu-i dădea afară la împlinirea sorocului de trei săptămâni sau de-o lună. Ii țineau cât voiau ei să stea. Până când izbuteau să se întremeze cât de cât, ori până când se resemnau să moară.

Era totdeauna cineva acolo, un tovarăș, un prieten, tânăr ca voi sau ceva mai în vârstă. Il biruise boala. Avea buzele albe, obrajii și urechile ca o foaie de ceapă. Brațele, picioarele, ca bețele. Vocea, stinsă sau spartă. Numai ochii erau vii, aprinși. In ei fugise viața sângelui și a mușchilor. Ii găseați în halate rupte, murdare. Se rușinau că vă primesc așa. Le duceați portocale, reviste, cărți. Le dăruiați, prin

prezenţa voastră, tărie să îndure durerile, să nădăjduiască în vindecare. Ii întăreaţi în credinţa că, odată şi odată, lumea se va schimba şi că ei vor fi sănătoşi atunci, în stare să pună piatră peste piatră la construirea aşezărilor noi. Vor fi sanatorii şi atunci, dar nu cu perne şi cu halate rupte, nu cu pereţi murdari, nu vor zăcea în ele muncitori tineri cu plămâni sdrenţuiţi. Vor fi sanatorii mari, albe, la munte şi la mare, doar pentru odihnă, pentru vacanţă, pentru recreaţie. In ce an spunea Bellamy că societatea omenească va fi altfel? In anul 2000. Nu se poate oare mai devreme?

Acolo sus s'a stins Ştefan Păunescu, tipograf şi poet. Era de seama voastră, şi avea mult talent. In timp ce el se topea la Filaret, voi îi reciteaţi la cerc, în şedinţă, poezia „Icoane şi avânturi". Auzea că poezia vă înflăcărează şi se înflăcăra şi el de bucurie şi de mândrie. Făgăduia să scrie alte şi alte poezii.

Şobek, de meserie călcător, avea în el nouă suflete, ca pisica. Trei sferturi din an zăcea în sanatoriu şi umplea lighene de sânge, apoi se însdrăvenea şi ieşea. Cânta frumos la toate şezătorile. Conducea toate corurile. In atelierul de călcătorie, îl dogorea mangalul, îl înneca aburul rufelor umede. După două, trei luni, cu tramvaiul sau pe targă, ajungea iarăşi în dealul Filaretului.

Făceaţi vizite poetului Nemţeanu. Poeziile lui împăcau romantismul vârstei. Aveau duioşie şi sarcasm. I le citeaţi la şedinţe. Venise şi el în câteva rânduri şi citise la club. De vreo două ori ţinuse conferinţe. Il mişca prietenia voastră. Stătea cu voi de vorbă despre literatură. Vă citea din Heine strofe lirice şi satirice, tălmăcite de el. Era tânăr şi foarte delicat.

„Să trăiţi, băieţi", vă spunea Ştefan Gheorghiu, când vă duceaţi la el, şi se înviora. Se sălta în capul

oaselor, îşi trăgea pătura subţire peste pieptul păros, îşi potrivea perna sub cap. „Stau, stau aici — căuta să se scuze — şi afară e treabă. Nu mă lasă tovarăşii să ies. Mi-au ascuns hainele. Măi, dar tot îi păcălesc eu într'o zi", adăuga râzând. „Numai să mă lase dracului tusea asta şi junghiurile, că se ţin de mine în loc să se ducă la Brătianu".

Mai curând, mai târziu, scăpa sanatoriul de socialiştii şi de poeţii, pe care direcţia îi favoriza, ţinându-i peste termen. Trupul deşirat încăpea în coşciugul pe care uneori îl lucra un tovarăş dulgher. Coşciugul încăpea în dricul primăriei, tras de-o mârţoagă, ofticoasă şi ea. O coroană de flori roşii era spânzurată dinapoia dricului. Drumul mergea dela sanatoriu la Ghencea sau la Pătrunjel sau la Sf. Vineri, — acolo unde se putuse căpăta o groapă de pomană. După dric, mergeaţi numai câţiva. Tovarăşul murise într'o zi de lucru, când cei mai mulţi nu se putuseră învoi dela atelier sau dela prăvălie. Uneori luaţi steagul roşu dela club şi îl purtaţi desfăşurat. Lumea se oprea: „A, un socialist!" Şi trecea mai departe. Alteori se ţinea un comisar de capul vostru: „Strângeţi steagul, că vi-l confisc. Nu e voie". Eraţi puţini la număr şi trişti şi n'aveaţi poftă de cârâială. Strângeaţi steagul la subţioară.

Il desfăşuraţi, însă, la cimitir, unde făceaţi grup în jurul mormântului căscat. Vorbea cineva dintre voi. Steagul roşu acoperea în vremea aceasta trupul trudit al tovarăşului fără noroc. Dar figura lui nu mai purta semnele suferinţei. Era atentă. Asculta vorbele mânioase ale cuvântătorului. Da, tovarăşe, ai dreptate! păreau a spune buzele lui subţiri. Eu am căzut din pricină că lumea e nedreaptă. M'au doborît sărăcia şi boala. Ca mine sunt şi alţii. Dar nădejdea mea în biruinţa cauzei noastre nu s'a clintit. Da, tovarăşe! Eu am crezut şi-am închis ochii cu această credinţă. Mergeţi înainte şi răzbunaţi-mă şi răzbunaţi-ne. Veţi birui!

„Intrăm ori nu intrăm?"

E titlul unui spectacol cu dansuri şi cuplete şi aluzii politice care s'a jucat mai târziu. Dar e şi întrebarea pe care o pun de pe-acum gazetele în coloanele lor, deputaţii la Cameră, stâlpii de cafenea la Capşa. Ce facem? Pierdem trenul. Rămânem de căruţă. Să vezi că se 'mpacă balcanicii.

Sunt la cârmă conservatorii cu Titu Maiorescu în cap, Take Ionescu, Marghiloman, Disescu, Arion. „Să-i lăsăm să aibă şi ei războiul lor", spun adversarii cu ironie. „Noi făcurăm independenţa. O să facem şi întregirea. Hai să intre la spartul târgului, să ciupească şi ei ceva".

Se însoţiseră bulgarii, sârbii, grecii, muntenegrenii să dea lovitura de moarte imperiului turcesc. I-au dat-o. Căpeteniile nu s'au înţeles pe urmă la împărţirea prăzii. S'au încăierat. Cu şi fără ştiinţa lor se împleteau şi alte urzeli, se fierbeau şi alte buruieni, ca şi mai înainte, în toamna lui 1911, când Italia punea tunurile vaselor în bătaie şi ocupa Tripolisul. Imperialismele întindeau labe de gorilă, ţinteau aceeaşi pradă, nu se înţelegeau asupra împărţirii, îşi trimiteau unul altuia avertismente de gâtuire. Când, după expediţia italiană, se porni încăierarea balcanică, un meeting internaţional avu loc la Bruxelles. Jaurès smulse perdeaua, dincolo de care diplomaţia uneltea împotriva umanităţii.

Am avut o iarnă albă ca într'o poveste de Ander-

sen, şi avem o primăvară, — dragă, ce să-ţi spun, o poemă. Se anunţă iarăş un an bogat. De vreo doi ani ţine dumnezeu cu noi, căci ne-a dat zăpadă, când trebuia pentru ca sământa să nu îngheţe, şi ne-a dat ploi la timp şi-am avut soare şi s'au înălţat holdele şi cine a spus că ele sunt de aur, a fost mare poet. Uite, am exportat grâu, mai mult decât altădată, la preţ mai bun şi a intrat în ţară aur greu. Ţară bogată. Au fost în iarnă baluri de o strălucire princiară, s'ar putea spune, mai cu seamă că aproape toate au fost cinstite cu prezenţa moştenitorilor.

Moştenitorii erau principii care s'au plictisit că unchii lor auguşti nu vor încă să moară. Blonda prinţesă începe să semene tot mai puţin cu-o zână. Zâna are copii mulţi şi mari. In barba roşcată a prinţului îşi fac loc fire albe. Ce gând are unchiul? Ce gând are mătuşa cu păr de nea, cu priviri şterse, cu gărgăuni romantici? Unchiul e tot mai avar, mai ursuz. Işi dojeneşte cu asprime nepoata că e excentrică, şi nepotul că e beţiv. Mătuşa transcrie în pagini lungi poveştile Peleşului şi ale pădurii şi le citeşte doamnelor de onoare care ascultă cu respect şi adorm. A fost mama răniţilor la 77; e astăzi mama orbilor. Sub oblăduirea ei a luat fiinţă Vatra Luminoasă şi i se dau rapoarte că făpturile fără vedere sunt fericite, că se îmbulzesc să fie primite sub augustul aşezământ şi că, în rugăciunile lor, pomenesc numele mamei celor fără lumină. Ea plânge înduioşată şi compune o poezie pe care le-o trimite scrisă de mâna ei. Dar tocmai atunci orbii internaţi sunt în grevă. Ei bâjbâe prin oraş, pe la redacţii şi ministere, cu memorii. Ar vrea să ajungă şi la Carmen Sylva, dar sunt opriţi în poarta palatului. Un aghiotant le ia jalba din mână: „Haide, haide, plecaţi, că pun garda să vă aresteze". Orbii pleacă, bocănind furioşi, cu toiegile lungi, în caldarâm. Dar jalba lor ajunge sub

ochii reginei, nu prin bunătatea aghiotantului galonat, ci prin grija prinţesei. I s'a comunicat întâmplarea dela poartă. A cerut memoriul. L-a citit. Scria în paginile lui: „Suntem trataţi mai rău decât câinii. Ni se dă mâncare proastă, măsline cu viermi, carne putredă, suntem bătuţi mai rău decât ocnaşii". Işi spune: „Vai, biata Aunty, cât de întristată va fi dacă hârtia i-ar ajunge sub ochi!" Tocmai deaceea îi trimite jalba cu un valet.

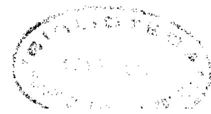
Aunty e o nemţoaică sentimentală. Şi-a format un anturaj care-i cântă în strună, luând atitudini romanţioase. In salonul reginei se spun poezii, se face muzică, se lucrează, de mână, lucruri pentru tombola societăţii „Obolul". In tinereţea reginei, era invitat bardul Alecsandri. Acum este chemat Cincinat Pavelescu, judecător şi poet care seamănă cu Vasile Alecsandri, având la fel chelia. Cincinat spunea madrigaluri înaltei doamne şi şopteşte epigrame cu poantă indecentă la urechea doamnelor de onoare.

Insă ea, principesa, este englezoaică şi toţi cei ce stau pe tronuri în Europa sunt verii ei. In corespondenţa cu ţarul Nicolae ea îi spune *Nicky;* el îi răspunde: *Missy.* Regelui Angliei i se adresează: *scumpul meu George.* Aunty n'are atare relaţii, fiindcă ea aparţine unei familii sărace, fără ramificaţii nobile. Aunty nu poate să facă prea mult caz nici de înclinaţiile-i poetice. N'are talent. „Dacă este să lăsăm drum liber vocaţiei, în mine — gândeşte principesa — sunt mai bogate şi mai adânci tezaure de sensibilitate. Am geniul rasei mele. Eu voi scrie romane cu subiecte care lasă fanteziei drum liber. Voi scrie *Ilderim.* Voi scrie poveşti şi poeme, unele înnecate în negură, altele scăldate în lumină de aur, cum asemenea luminii de aur e părul meu, pe care mi l-a cântat un poet. Mă mir că numai unul a avut inspiraţia. Ar trebui să-mi fac şi eu un salon literar ca Aunty. Dar fără cucoane bătrâne, care poartă perucă, şi fără moşnegi cu dantură căzută. Care sunt scriitorii noştri? Nu-i cunosc, fiindcă nu citesc literatura acestei ţări. Ştiu din auzite, de doi sau trei. Voi da ordin să fie invitaţi pe rând, în grupuri, vor citi din scrierile lor, voi citi şi eu din paginile mele. Va fi frumos..."

Ţară norocoasă, cu-o regină şi cu o principesă moştenitoare, amândouă poete. Principesa, însă, e cu adevărat poetă. Fiecare vârstă cu preocupările şi plăcerile ei. Ii plac şi acum sporturile, recepţiile, toaletele, uniformele. Nu renunţă la uniforma de comandant al regimentului de roşiori şi se bucură când stă cu ofiţerii. Sunt toţi plini de distincţie. Dar unchiul devine tot mai insuportabil cu concepţiile lui prusace. A tiranizat-o toată viaţa, montat de Aunty, geloşi amândoi pe tinereţea şi frumuseţea ei. L-a tiranizat şi pe Nando care, om în toată firea şi prinţ moştenitor, este nevoit să-şi fumeze trabucul pe coridor. Dar s'au mărit copiii. Oh, copiii! Ei te obligă să pui frână exuberanţelor, să fii mai sobră, să apari în lume mai puţin. Dealtminteri, şi societatea românească este încă înapoiată. Are prejudecăţi. Cleveteşte. Se fac aluzii pe seama prinţului Ştirbei şi a moştenitoarei. Oroare! Ştirbei e prietenul şi confidentul şi sfătuitorul politic al lui Nando. Ce să mai spui, dacă însuşi unchiul dădea ordin să-i fie înlocuiţi prinţesei aghiotanţii tineri şi să-i fie mutaţi din regiment ofiţerii cei mai simpatici.

Să nu uite să li se pună scriitorilor la dispoziţie şi un bufet.

Scriitorii îşi aveau locul lor de întâlnire la cafenea. Cafeneaua Terasa. Un pian electric. O casieriţă, căreia îi făceau pe rând curte, ca să-i ierte de consumaţie. Consumaţia lor: un corn şi-un capuţiner. Tot

acolo se adunau purtătorii ceilalţi de plete, lavaliere şi ghete rupte: pictorii, actorii, cântăreţii. Veneau, fireşte şi alţi clienţi, fără de care, localul ar fi dat faliment. Erau muşterii care mâncau fripturi în sânge şi beau halbe cu bere. Deşi nu se amestecau unii cu alţii, privirile pe care şi le aruncau erau: ale burghejilor, compătimitoare, ale boemilor, pline de un dispreţ superb.

Scriitorii şi artiştii îşi numiseră odaia care le era rezervată, Academie. Stăteau tolăniţi pe canapele jerpelite, desbăteau aprig probleme de estetică, îşi contestau unul altuia talentul, se înjurau şi câteodată se luau şi la bătaie. Bogdan-Piteşti, director de gazetă, escroc şi colecţionar de tablouri, venea din când în când printre ei, îi privea batjocoritor şi poruncea să li se aducă tuturor fripturi şi ţapi cu bere. Artiştii îl dispreţuiau la rându-le, îi spuneau pungaş şi pederast, dar primeau consumaţia. Descindea, ca din Parnas, în redingotă cenuşie, cu joben cenuşiu, cu lavalieră de aceeaşi culoare, poetul Macedonschi. Răspundea plin de politeţă, şi pe calea Victoriei şi în local, unor saluturi imaginare. I se părea că, în calitatea sa de geniu al României, toată lumea îl cunoaşte şi îl omagiază. Era privit, însă, pentru mustăţile-i cu sfârcuri lungi şi pentru originalitatea îmbrăcămintei. Descindea, comanda o dulceaţă dublă şi n'o plătea.

Cu excepţia câtorva, foarte puţini, mai procopsiţi, fie că aveau slujbe de arhivari pe la ministere, fie că nevestele veniseră în căsnicie cu o brumă de zestre, cei mai mulţi trăgeau pisica de coadă, o pisică foarte afurisită cu coadă lungă, cu unghii ascuţite. Unii veneau acolo dimineaţa, când încă localul nu era măturat şi plecau noaptea după ce ultimele scaune erau cocoţate pe mese. Atunci se punea iarăşi

problema dormitului: la cine se mai duc? pe cine mai trezesc din somn, să-i lase pân'la ziuă?

Emil Gârleanu, palid, cu ochi languroşi de odaliscă, măcinat de ftizie, scria în grabă, la colţ de masă, în fum şi în gălăgie, o schiţă evocând traiul tihnit, sub cer moldovenesc, al boierilor cu livezi şi prisacă. Trimitea schiţa, cu un picol, la o redacţie. Aştepta ca pe ace şi consuma încă un şvarţ pe datorie. Băiatul se înapoia peste o jumătate de ceas cu un plic. In plic, zece lei. Comanda atunci un capuţiner cu mai multe cornuri. Oferea, darnic, alt capuţiner unui confrate care-l privea cu jind.

Dragoslav fusese proclamat de Mihalache Dragomirescu, al doilea Creangă. Omul se lăsase de slujbă şi scria poveşti cu toptanul. In scurtă vreme, editurile şi redacţiile se pomeniră cu sertarele pline; îl trimiseră la plimbare. El scria mai departe, fără să ostenească. Avea buzunarele doldora. Figura-i era blândă, spânatecă, mototolită ca a unei babe; ochii îi erau albaştri, spălăciţi. Gura îi era ştirbă. Când mergea sau când stătea la masă, bălăbănea braţele şi-şi vorbea singur. El rezolva problema vieţii cu o fărâmă de chiflă, culeasă dela masa unui client din tabăra cealaltă, şi cu o bucată de zahăr şterpelită de pe farfurioara casieriţei. Când făcea rost de bani, mânca într'ascuns, în altă încăpere a localului, un şniţel cât farfuria, cu un supliment de cartofi.

Ştirea că prinţesa îi invită pe scriitori la palat a fost adusă de un poet cu relaţii în societate, dar care avea reputaţia că este mincinos. Când faptul căpătă confirmare, a fost la Terasă emoţie. In mai puţin de o jumătate de oră, scriitorii şi artiştii se impuseră patronului, chelnerilor, clientelei burgheze. Toată lumea privea spre încăperea lor, cu admiraţie şi respect: sunt chemaţi la **Palat...**

Pictorii, cântăreţii, actorii, împrumutaseră atitudini jignite. Numai poeţii sunt slujitorii artei? Dacă moştenitoarea vrea să urmeze exemplul Carmen Sylvei nu poate neglija muzica, teatrul, plastica.

Cineva dela protocol se trudea să pună la punct detaliile primirii scriitorilor. Stătea la masa cafenelei cu aerul stânjenit al celui care se găseşte într'un loc deochiat. Păstra o ţinută distinsă, rezervată. Scriitorii voiau să-i răspundă prin adoptarea unei atitudini demne, chiar agresive, dar se pomeneau surâzându-i servil. Prezentându-se, îşi rosteau numele cu glas tare şi răspicat, urmărind pe figura ilustrului demnitar impresia produsă. Acesta habar n'avea de geniul sau de talentul lor; nu citise pe nimeni. El avea de a face cu lumea saloanelor, nu cu a cafenelelor proaste. Ce capriciu pe alteţa sa! Ce interes pot să prezinte nebărbieriţii şi desbrăcaţii aceştia care se ceartă de faţă cu el, tăgăduindu-şi calitatea de-a merge la palat? „Vă rog, domnilor, să procedăm cu metodă, să discutăm urban!" le spunea, dându-le în felul acesta lecţii de protocol. „Cine e persoana... cum să spun..." „Personalitatea!" îl corectă un poet cu temperament tumultuos, cu faima de a călca totdeauna în străchini. „Da, să zicem personalitatea reprezentativă — continuă emisarul prinţesei — care să vorbească în numele dumneavoastră, al tuturor". „Aş fi eu, spuse ţâfnos cineva mai în vârstă, cu pântec bombat, cu cioc blond, cu ochelari pe nas. Eu sunt critic, şef de şcoală". „Ce şcoală, vă rog? Cum, şef? Vreţi să spuneţi director?" întrebă omul dela protocol. „Şcoală literară, domnule!" bombăni ireverenţios posesorul ciocului blond. Se stârniră proteste. Se auziră câteva hohotiri ironice. „Mai domol, coane Mihalache, noi tradiţionaliştii nu te recunoaştem!" „Nici noi, simboliştii!" Trimisul palatului dădea semne de impacientare. „Urban, domnilor, urban!" glăsuia el, rozând vârful unui creion. Timp de vreo zece minute, nu-l luă nimeni în seamă. Scriitorii ţineau să lămurească, odată pentru totdeauna, poziţia lor faţă de Mihalache Dragomirescu. „Aş fi, poate, eu! spuse cu ton miorlăit, cu falsă smerenie, altcineva când furtuna se potoli; eu am luat premiul Academiei. Reprezint nota mistică în literatură", adăugă el pentru lămurirea demnitarului care, poate, va comunica alteţei sale amănuntul acesta. „A se slăbi, şefule!" i-o reteză unul cu breton, cu umeri de atlet, cu-o uitătură strâmbă. „Totdeauna-mi umbli cu măturica..." Premiatul academiei aruncă o privire tristă omului dela protocol şi una cu venin colegului obraznic.

Plecarea a avut loc tot dela Terasă într'o după amiază când grădina era plină cu clienţi, care se răcoreau cu bere. Scriitorii, doisprezece la număr, veniseră îmbrăcaţi în haine negre, luate cu chirie sau cu împrumut, şi semănau jumătate a ciocli, jumătate a lăutari. Fiecare avea în mână o carte sau un teanc de manuscrise: operele din care vor citi.

Când s'au îngrămădit în trei birji aduse din piaţa Teatrului Naţional, orchestra a cântat în semn de omagiu „Mulţi ani trăiască!", muşteriii burghezi au ridicat halbele, lumea de pe calea Victoriei s'a oprit şi a aplaudat. Ziarele înregistraseră evenimentul, astfel că opinia publică era informată.

La Cotroceni i-a luat în primire omul dela protocol care-şi mâncase vreo trei zile amarul cu ei la cafenea. Era la largul său acum şi-i examina cu severitate şi-i dăscălea cum să intre, cum să calce, cum să vorbească. Scriitorii aveau atitudini de recruţi şi de miei pe punctul de a fi mâncaţi de lup. „Urban, domnilor, urban!" repeta demnitarul, înţelegând prin acest cuvânt tot ce codul manierelor bune poate să cuprindă.

Urban au intrat scriitorii, dar unii s'au împiedicat de covoare, alţii au lunecat pe lespezi.

Siguranţă desăvârşită afişase Caton Theodorian, scriitor boier, fost prefect, posesor de moşie şi de monoclu. Confraţii care, la Terasă, îl contestau, îi urmăreau acum fiecare mişcare, imitându-l în totul. El şi-a asumat rolul de conducător al echipei, vorbind franţuzeşte cu alteţa sa şi prezentându-i pe scriitori augustei amfitrioane, care se uita la ei ca la foarte curioase făpturi de menajerie. O amuzau hainele lor negre, prea strâmte sau prea largi, şi figurile lor speriate. O intriga unul cu mutră de babă, cu ochi spălăciţi, care se trăgea la spatele celorlalţi, morfolind din buze. Il întrebă pe scriitorul monoclat. Acesta îi răspunse: „E Dragoslav, alteţă! Al doilea Creangă al nostru!" Prinţesa dădu din cap, distrată: nu reţinuse primul nume, nu ştia cine a fost al doilea.

Pentrucă nu purta haine de căpătat, pentrucă părea om de lume bună şi vorbea franţuzeşte, prinţesa îl socoti pe Caton Theodorian starostele scriitorilor români. Se întreţinu numai cu el, învrednicindu-i pe ceilalţi, din când în când, cu câte un zâmbet graţios. Simţămintele ei erau altele, însă. Şi-i imaginase altfel pe scriitori. Işi imaginase altfel întâlnirea cu ei. Ce figuri speriate! Ce comic îmbrăcaţi! Singurul om de salon poate fi considerat domnul acesta cu monoclu, care o informează asupra colegilor lui. Degeaba îi dă amănunte despre ei, că tot nu reţine nimic. Dar el, domnul acesta, ce-o fi scriind? Versuri? Proză? Ei, nu! Dacă ar vedea-o doamnele de onoare, ar pufni în râs şi-ar fugi din salon. In situaţii de-acestea ridicole numai Aunty se pune.

Păstrându-şi pe figură zâmbetul îngeresc, vorbi câteva minute în şoaptă lui Caton. Acesta făcu o plecăciune atât cât îi îngăduia pântecul strâns fără milă în redingotă. Pe urmă îşi informă confraţii că alteţa sa e bucuroasă de-a fi cunoscut pe maeştrii literelor române (toţi se înclinară şi-şi simţiră pe umeri aripi), dar că astăzi, având programul prea încărcat, nu poate să facă lectură literară. Işi propune să-i invite foarte curând.

Cu o înclinare studiată a capului, cu un zâmbet studiat, cu paşi studiaţi, prinţesa le întoarse spatele său august şi mlădios. Ei respirară rămânând singuri şi-şi şterseră fruntea. Işi făcu îndată apariţia cel cu protocolul şi-i scoase din salon. „Urban, domnilor!" le şopti el. Spre emoţia şi bucuria scriitorilor, nu-i duse însă la garderobă, ci îi băgă într'altă încăpere cu o masă lungă încărcată de pahare şi farfurii. Paharele aveau vin, farfuriile sandvişuri cu şuncă, sardele, brânză, fructe.

— E atenţia alteţei sale! O înaltă atenţie! rosti declamator Caton Theodorian, ca să fie auzit de reprezentantul protocolului.

Scriitorii nu mai aveau acum nevoie de serviciile lui. Erau chiar inciudaţi că el, cunoscător al regulilor mondene, a avut caimacul audienţei, a vorbit singur cu prinţesa, iar prinţesa i-a vorbit numai lui. Prinţesa îşi va fi închipuit că el e cine ştie ce în literatură, nu un diletant, pe care adevăraţii scriitori îl tolerează să-şi bea şvarţul la masa lor.

Nu-i mai interesa nici demnitarul cu protocolul. Tăbărîră asupra lucrurilor înşirate pe masă. Vreo doi valeţi voiră să-i servească, dar se dispensară de ei. „Lasă, şefule, că pot să iau şi singur, că nu sunt damblagiu!" spuse poetul voinic cu uitătură strâmbă unui lacheu, jucându-se totodată cu eghileţii lui. Acesta se retrase ofensat. Se retraseră şi colegii lui formând, împreună cu reprezentantul protocolului şi cu Theodorian, un grup aristocratic, scandalizat.

Scriitorii prinseseră curaj. Vorbeau şi râdeau tare ca la Terasă. Luând în serie câteva pahare, poetul

mistic se afumase. Dragoslav morfolea în gingii sandviş după sandviş. Profund revoltat, un lacheu îl văzu îndopându-şi buzunarele cu brânză şi cu mere.

Ţară cu noroc. Două recolte, una după alta, cum n'au mai fost demult. Şi preţuri bune la grâu. Incepem să fim luaţi în seamă pe pieţele străine. Ţară care începe să fie respectată în concertul ţărilor mari. Avem un prim-ministru despre care gazetele străine scriu că e un mare european. Ei da, conservatorii, chiar şi cei democraţi, au personalităţi de mâna întâia. Un Carp, un Maiorescu, un Marghiloman, un Take Ionescu ar putea să onoreze guvernul oricărui stat din apus.

Nu trebuia să spună Marghiloman, când era la interne, vorbele acelea care au asmuţit presa de scandal împotriva lui şi împotriva partidului. El e un om de spirit, are un humor englezesc, după cum englezeşti îi sunt şi cămăşile, dar trebue să ştii cu cine faci o glumă. Mai bine refuza să-i primească pe ţăranii bătuţi. N'ar fi ieşit atâta deranj, atâta tevatură. Nu erau nici măcar din judeţul Buzău, unde-şi are moşiile şi grajdul cu cai de curse. Erau din Muscel, dela Rucăr. Au fost bătuţi, într'adevăr, cam tare de jandarmi. De bunăseamă fiindcă vor fi avut şi ei gura prea slobodă. Că erau îndrăzneţi s'a văzut din faptul că au venit la Bucureşti, la minister, că nu s'au lăsat până n'au intrat la ministru. Parcă numai la ei se întâmplase un mic exces al autorităţii... Ţara e mare. Poţi să ştii ce fac toţi primarii, perceptorii, jandarmii? Ei au întins ministrului o jalbă mare cât o plăcintă şi au început să se jeluiască, să-şi scoată cojoacele, cămăşile, să-şi arate rănile de pe trup. Intr'adevăr, erau vânătăi serioase. Unele sângerau încă. Marghiloman, îl ştiţi, e un estet. Ii displac aspectele urîte ale vieţii. Ţăranii se vârau mereu cu trupurile lor nădușite în nasul lui, până când el, ca să scape, a făcut o glumă: „Bine, bine, văd, dar ştiţi că bătaia nu se mai întoarce“. Un spirit, nici grozav şi nici prost. Alţii mai evoluaţi decât ţăranii dela Rucăr, l-ar fi gustat. Ei s'au încruntat însă, şi-au băgat cămăşile în pantaloni şi au dat sfoară precum că ministrul i-a luat peste picior. Din „banditul dela Interne“ nu-l mai scoteau gazetele. Ţăranii ăştia nu se mai astâmpără. Nu le ajunge lecţia dela 1907. Mereu cu nasul sus. Mereu cu gura mare. Văzuşi ce-a fost cu Pantelimon. Un bandit. Şi cu toate astea semănătorii de idei subversive l-au luat în braţe, prezentându-l ca pe-o victimă a jandarmilor. Toată lumea se leagă de jandarmi. Ar pofti unii să nu mai fie jandarmi la sate, pentru ca sămânţa răsvrătirii să încolţească. Uite, ţăranii din Dobreni, o comună din Neamţ, au făcut sindicat si citesc broşuri incendiare. Ard gazul stând ceasuri întregi, noaptea, cu nasul în carte. Dumnezeu ştie ce-or fi înţelegând... Dacă jandarmul îşi face datoria şi se uită pe geam, ţăranul iese cu toroipanul. „Domnule jandarm — are îndrăzneala să-i spue — nu mai sări noaptea în ograda mea, că te omor şi-am să declar pe urmă că te-am prins la găini“.

Este mâna socialiştilor care ar trebui scuturaţi mai zdravăn, căci se obrăznicesc. Au avut un proces şi când au fost întrebaţi ce meserie au, unul dintre ei, Marinescu, s'a lăudat că este ziarist. „Cum ziarist, domnule — şi-a eşit din fire procurorul general — dumneata eşti tipograf“. „Da, l-a înfruntat tipograful, însă acum sunt redactor la România Muncitoare“. „N'ai dreptul să faci gazetărie! s'a mâniat procurorul. Dumneata la vingalac. Gazetăria e pentru oamenii culţi, cu diplomă“. Iţi închipui ce batjocură o fi gazeta aceea a lucrătorilor dacă o scriu chiar ei. Ii în-

deamnă la nesupunere nu numai pe lucrători dar și pe slujbași. Ai băgat de seamă tactica lor? Cum fac unii greva, hop și ceilalți, din alte meserii, ca să-i ajute, chipurile, pe cei dintâi. Sunt în grevă metalurgiștii? Se solidarizează — asta e vorba lor — tâmplarii, tăbăcarii, brutarii. Ce legătură poate fi între unii și alții, naiba să-i înțeleagă. Văzuși tămbălăul cu factorii poștali care s'au pus în grevă și s'au bătut cu jandarmii, de au trebuit jandarmii să-i împungă cu baioneta? Dece nu reușesc partidele noastre să facă sindicate naționale? Să le spuie socialiștii cât or vrea că sunt galbene, numai să-i scoată pe muncitori de sub influența străinilor. Lozincile lor dela Intâiul Mai din acest an au fost necuviințe curate. Scriseseră pe pancarte și răcneau și din gură: „Pensii pentru vii, nu pentru morți". „Vrem ieftenirea traiului!" „Pace între popoare!" Ceeace ni se pare deosebit de grav e că-și bagă nasul în chestiuni externe. Aici dovedesc ei că sunt vrăjmași ai națiunii și că slujesc interese străine. In momentul când opinia publică începe să se frământe și să ceară Cadrilaterul, ei fac un congres și cheamă delegați din Balcani, iar unul, un bulgar, Dimitrov, ia cuvântul și vorbește că Dunărea nu trebue să ne despartă, că socialismul revoluționar apropie popoarele.

Spune: primăvară bucureșteană — și ai spus totul. Intră în aceste cuvinte diminețele aurii și serile albastre; calea Victorei și bulevardele; sunt cuprinse în ele femeile frumoase, țigăncile cu flori, vitrinele scânteietoare, aleile din parcuri. Foarte curios pare urechii când aude că se cere la unele întruniri și prin unele gazete, ieftenirea traiului. Cum, traiul este scump, când magazinele sunt pline și când negustorii fac treburi bune? Intră, mă rog, într'o prăvălie pe calea Victoriei sau pe Lipscani: trebue să-ți aștepți rândul.

La restaurantul Enescu ești obligat să reții masa cu o zi înainte. In alte locuri te proțăpești în spinarea unuia să elibereze masa, ori stă el în spinarea ta pretinzând să te scoli cu mâncarea în gușă. Dacă ar fi viața scumpă, am avea spectacolul acesta al unei capitale, care cântă, mănâncă, bea, dansează și-și strigă bucuria că e primăvară și e belșug?

Suspină viorile în grădinile restaurantelor cu boschete dela Șosea și de pe strada 11 Iunie. La Oteteleșeanu, sub cerul încărcat de mistere, Leonard întruchipează, în fiecare seară, un prinț de operetă, care iubește și e nefericit. De el, se 'ndrăgostesc cucoanele; de partenera lui, Florica Florescu, se îndrăgostesc bărbații.

— Intrăm, dragă, ori nu intrăm?

— Unde? La un aperitiv?

— Este așa de greu să fii serios un minut? Eu mă gândeam la război. Ce facem? Ionaș Grădișteanu, cu vocea lui de eunuc, țipă mereu, săracul, să ne grăbim și nu-l aude nimeni. Nația huzurește. Dece să se mai bată, dacă are de toate la Mercur, la Ciobanu? Dece să pună arma pe umăr, când îi e mai ușor să umble cu scobitoarea în gură? Tocmai acum s'a întâmplat ghinionul să avem un șef de guvern care este și filosof și surd. Filosoful nu se grăbește; surdul n'aude poruncile istoriei.

Le-a auzit, căci la 20 Iunie a decretat mobilizarea. Suntem îndatorați să recunoaștem: oamenii noștri dela conducere — carpiști, tachiști, brătieniști, ce-or fi — tot români sunt, tot iubitori de țară. I-ai văzut cum s'au înrolat îndată voluntari? Ai văzut cum le stă uniforma? Ce zici de Iorga? Au publicat ziarele o fotografie cu el făcându-și bocancii la un lustragiu de pe stradă. Este în veston de soldat. Interesant! Ca-

lea Victoriei e plină de rezerviști în uniforme. Sunt mai frumoși decât când erau în civil. Uite și femeile dela Crucea Roșie, în toaletele lor albe cu brasardă. Le vine admirabil. Să tot fii rănit și să ai norocul mângâierilor unor astfel de brațe, la un astfel de sân . . .

Dece nu ne-am înrola și noi, la urma urmei ? Ce să facem în București ? Mai cu seamă că e vorba de o expediție scurtă, fiindcă bulgarii sunt la pământ. Vedem cu ocazia asta cum e pe la ei. Dăm o raită, băgăm frica într'înșii, le luăm Silistra și ce-o mai fi, pe urmă iscălim pacea. Măi, cum o să ne primească femeile cu flori . . . Mai avem timp în August să mergem și la mare, să ne spălăm de praful șoselelor balcanice.

Ce se-aude, șefule, peste Dunăre ? Merge strună ? Dar cine ar fi putut să se îndoiască? Păcat că nu vor bulgarii să se mai lupte și nu putem dovedi din cauza aceasta virtuțile noastre. Văzuși cum o luă generalul Mustață de unul singur, cu calul lui, spre Sofia ? Viteaz, viteaz, dar și într'o ureche . . . Dacă-l arestau bulgarii pe șosea, că n'are pașaport, nu pățeam rușinea ?

Mi se pare, mi se pare că am pățit rușinea. Să nu mai spui la nimeni. Nu am fost pregătiți. Da, ne-am dus ca la nuntă. Armament, ioc; intendență, ioc; politicienii, băga-i-aşi pe toți în lazaret, de un an puneau porcăria la cale și rezultatul — uite-l. Râd și găinile de noi. Și mor oamenii, săracii, nu de glonț, nu de sabie, mor de pântecăraie.

Domnule sergent, domnule sergent, dă-mi ceva să mă lase pântecăraia. Acum poci să te bag în mă-ta și pe tine și pe toți, că tot am să mor. Sunteți dela sanitari — ai ? — și venirăți cu mâna în c . . . aicea

în Bulgaria. Nu știați că ne-așteaptă holera ? Da' colonelu', da' generalu', da' toți mahării, cu ăia dela București în cap, care ne vârîră în război, nu știau nici ei ? Cum îi zice aici ? Orhania ? Uliu, maică, unde-mi fu dat să mor cu nădragii în mână ca neputincioșii ! Și ca mine sunt toți ostașii țării . . . La paișpe Iulie erau șase bolnavi aici. Unde e varu'? Unde e creolina ? Unde e vaccina ? In a mamii lor, că aici nu ! Unde sunt cuconeturile dela Crucea Roșie, care se fățâiau gătite pe Podu' Mogoșoaiei, să vie cu ambulanțele și să-i îngrijească pe oameni ? Le pute, nu ? Da' pe noi ne arde și ne usucă și ne topește, măiculeană mamă, vai de mațele mele. Of, și cum se întinse holera aici, care din șase bolnavi se făcură într'o săptămână mai multe sute, și peste încă o zi, o mie și trei sute. Și doftoriile nu se egzistă și doftorii, afară de unu, plecară, și am rămas cu'n popă dela Madona-Dudu să ne prohodească dela depărtare, cu ghiotura. Că murim ca muștele, măicuță, și ne'ngroapă de-a-valma și toarnă peste noi var. Acu, la spartul târgului, găsiră var, dar vaccină, mama lor, nu ! Din zor mare și din dragoste pentru noi, ne aruncă în groapă și de vii, cum s'a întâmplat cu soldatu' Marin din cinșpe artilerie, care s'a ridicat, răcnind: „Mă, n'am murit, lăsați-mă să ies !" Și a ieșit cu un ochi chior, că intrase var în el, însă de frică îi trecuse burta și, glonț, s'a dus la București să spue boierilor ce e pe-aici. Oare l-or asculta? l-or crede ? Maică, maică, eu n'am norocu' lui, că aș da și-un ochi și-un picior, numai să scap și să mă răfuiesc cu ăi mari. Căci nu numai aici bântue holera — nu ! Peste tot, pân'la Dunăre și pe malul bulgarilor și pe cel românesc. Insă eu știu bine că am să mor. Mă rupe de parcă ar trage câinii de mațele mele și nu mai poci să mă duc în poiană și nu mi-a mai rămas decât limba în gură, să mă vait cu ea și să blestem și să înjur, măicuță.

Așa se întâmplă când dai țara pe mâna ciocoilor, bombăneau liberalii. Nu trebuia să-i lăsăm să facă ei campania, ca să-și întărească partidul. Și-au luat nasul la purtare acum. Pentrucă s'au pupat cu Passici și cu Venizelos, Maiorescu și Take Ionescu se cred europeni. Este vina lui Brătianu. Trebuia să forțeze mâna regelui să ne-aducă pe noi. Tot un Brătianu a fost la Plevna la 77. Și, pe urmă, conservatorii sunt cu ghinion. Uite că avurăm holeră și muriră vreo șase mii de oameni. Nu sunt mulți, dar nu trebuiau să moară cu vibrionu'n burtă. Ai noștri, când cu independența, au murit glorioși. Ai văzut în tablouri ce mândri căzură maiorul Șonțu și căpitanul Valter Mărăcineanu. Pe ei i-a cântat Vasile Alecsandri. Pe ăștia de-acum cine să-i cânte, că bietul Iosif s'a apucat să moară... Și apoi, cum să-i cânte? Moartea cu pantalonii în vine, într'o groapă cu var, nu-l poate inspira pe poet. Văzuși ce se apucară acum, fosilele? Să-i dea în judecată și să-i închidă pe ziariștii care publică impresii din Bulgaria. Ei, nu! Are dreptate lumea când îi face reacționari. Zi-le conservatori, zi-le ramoliți, și gata! Păi, noi am fi făcut ca ei? Ne-am fi luat noi la harță cu gazetarii! Dă-i încolo, să scrie cât or vrea! Ne legăm noi de ei, când îi spun șefului și fraților lui: „cei trei șobolani"? Când îi trag cu tramvaiele, Rateștii, fierul roșu? Să-i tragă, nenișorule! Nu ne sinchisim, căci nu credem că lumea se ia după ei. Lăsându-i de capul lor, putem să arătăm la Cameră și în ziarele noastre că suntem democrați și că respectăm libertatea presei. La drept vorbind, nu punem preț pe ea. Cel mult, când vreun sgârie-hârtie face gălăgie

mai tare, îl chemăm la ghișeu: „Cât vrei, domnule? Fără marafeturi, cât vrei?" Și ne înțelegem, și îi seacă cerneala în călimară și i se isprăvește gazul în lampă. Când avem nevoie de vreunul să cânte în bătătura noastră, îl luăm din cotețul rivalului. Uite, Mavrodi. Făcea, grecul, pe independentul, la „Adevărul". Se tot dădea să muște partidul de picior. L-am chemat, l-am făcut director la oficios și scrie acum în fiecare zi că e liberal de când l-a născut mă-sa. Dacă n'am urmări interesele generale, am zice acum: „Lasă-i să se ia în furculiță cu gazetarii. Să știe și ei ce însemnează înjurăturile". Nu se pricep să facă politică, să guverneze, și pun în primejdie principiul ordinei. Mâine, poimâine, se vor duce să joace panțarola iarăși la cluburile lor și ne vor lăsa o moștenire grea, tocmai când în aer miroase a praf de pușcă. Nu, nu, nu! O să fie mai groasă! Pe ei îi așteaptă Karlsbadul și cavoul la Bellu, că sunt bătrâni și cu'n picior în groapă, dar noi, partid tânăr, vom avea de lucru. Nu trebue să agităm spiritele, când și așa sindicaliștii latră mereu și fac din țânțar, armăsar. Sunt sigur că dacă moșierul Alexandru Vasile din Pantelimon era liberal, șeful i-ar fi tras o săpuneală numărul unu. E drept că și țăranii sunt ai dracului, dar nu era motiv să tabere pe unul care-i intrase cu căruța în miriște. Poate, calul a intrat singur. Poate că mârlanul dormea. Ei, și! Dă-i vreo două și lasă-l — nu-l pune pe argat să-l cotonogească și mai cu seamă nu urla să te audă lumea: „Trage-i, mă, de-l omoară, că-l plătesc eu!" Astea sunt ifose de ciocoi. Suntem și noi patrioți, și pentru noi studenții sunt nădejdea neamului. Bine au făcut că au spart o întrunire a socialiștilor la Iași, dar dece s'a băgat și prefectul, nenișorule? Autoritatea să nu se amestece fățiș, să rămâie în umbră. Uite, altă gugumănie: au oprit studenții la București, la teatru, piesa unui ovrei, Manasse. Nu știu dacă așa îi zice piesei ori dacă așa îl cheamă pe ăl de-a scris-o. Foarte bine. Ce caută piesele jidovești la Național? Să le joace

la Jigniţa. Dar şi aici este o chestie: când eşti guvern, ministru, autoritate, nu trebue să ieşi ca proasta din porumb. Dimpotrivă, de ochii lumii, mai faci pe supăratul, mai dojeneşti. Când colo,— na! — Dissescu, ramolitul, s'a apucat, gogeamite ministru, să joace hora cu băieţii în piaţa Teatrului. Nu se pricep în politică înaltă. Calcă în străchini. Uite, ca să mă'ntorc la procesele gazetarilor. Lasă-i în pace. Cheamă-i şi ia-i cu binişorul la club. Intreabă-i de nevastă, de copii, de amantă. Spune-le: „Vouă nu vă trebue nimic, băieţi? Vă ajunge leafa? Treceţi pe la ghişeu, şi isprăviţi, măi fraţilor, cu păduchii şi cu holera. Ce-a fost, a fost. Chestia e că rămaserăm cu Cadrilaterul. Luaţi alte subiecte, mă băieţi. Lumea vorbeşte încă de vaporul Titanic, de răpirea bancherului, de madam Creţulescu, de familia care a murit cu mangal".

Răţoindu-se cu ziariştii, lor le scapă problema socială. Nu-şi dau seama că ideile cu adevărat subversive îşi fac drum. Şi care sunt ideile subversive? Alea ale sindicaliştilor şi socialiştilor — dracu să-i ia, că tot o apă sunt! Ei se folosiră că naţiunea cânta aici în Bucureşti, la berării şi pe calea Victoriei, „La arme", că guvernul neputincioşilor pregătea campania din Bulgaria — halal de aşa pregătire — ca să-şi facă de cap în porturi. Brăila ca Brăila, se ştia că este molipsită, dar Galaţii se ţinea bine. Acolo era prefect un om al nostru, Jenică Atanasiu, care-i cunoştea bine pe socialişti că fusese cu ei, însă care, tocmai deaceea, ştia cum să-i frece de gâlci. Răcneau ei: „renegatul... aşa şi pe dincolo...", dar Jenică şi-a făcut datoria. A avut mână tare. Acolo nu le-a mers sindicaliştilor să-şi facă organizaţii, să se agite în port sau fabrici, ca ăi din Brăila. De câte ori a venit Frimu, Ştefan Gheorghiu sau Alecu Constantinescu prin Galaţi, prefectul nostru i-a trimis, cu supărare, fără supărare, la urma lor. Erau aşa de cuminţi gălăţenii, încât cei din Brăila au scris, cu mâna lui Ştefan Gheorghiu, un manifest pe care Jenică l-a confiscat când manifestul a ajuns în oraşul lui. Ii îndemna cu vorbe dulci, precum că:

> *Scoală tovarăşe şi frate de muncă, din somnul în care te-ai adâncit, ieşi din mocirla în care te-au băgat cei interesaţi sau în care chiar tu, din neştiinţă, ai intrat, ridică sus capul şi ascultă la strigătul şi sfaturile ce-ţi dau tovarăşii şi fraţii tăi de muncă... Sunaţi trâmbiţa de alarmă, adunaţi pe toţi acei ce sunt nepăsători!*

Acum, poftim, făcură sindicate, iar când anarhiştii din Brăila se puseră în grevă iarăşi pe chestia elevatoarelor — ce aveau lăptarii şi bărbierii şi cărămidarii cu elevatoarele? — o mie de muncitori din Galaţi au pornit pe jos într'acolo, chipurile solidari cu brăilenii. A fost o cumetrie mare pe şosea şi'n oraş, cu steaguri roşii, cu discursuri şi pupături. Păi, asta le-ar fi mers lor cu noi? Şi uite că gălăţenii prinseră gust de grevă pe seama lor şi făcură grevă la cherestea, la Goetz, ba, mai mult, se bătură şi cu armata, de au trebuit ostaşii să se apere. Acum agitatorii strigă în gura mare că au fost înţepaţi vreo treisprezece dintre ei. Ce au căutat cu pieptu'n baionete? Aud că s'au trezit şi ei, Take Ionescu şi Bădărău, să facă act de autoritate, şi că l-au pus în urmărire pe Ştefan Gheorghiu, care s'a dat la fund. Prinde orbul, scoate-i ochii. Greu să le mai scoţi acum muncitorilor gărgăunii din cap...

Au aflat mai târziu apărătorii ordinei unde se cuibărise Ștefan Gheorghiu, dar n'au cutezat să se lege de el. Nici nu era nevoie să-l mai scoată de acolo și să-l întemnițeze. Il vor scoate în curând tovarășii lui. Pe străzi îl vor însoți cu steaguri roșii. Vor cânta imnuri triste. Sub pleoape vor sfărâma lacrimi grele, amare. Il vor îngropa undeva și vor pune o piatră la căpătâiul lui. Garoafe de culoarea sângelui vărsat din plămânii bolnavi vor împrăștia pe mormântul lui și se vor despărți de el, cu figuri împietrite, cu jurăminte de luptă și izbândă.

O iarnă întreagă au croncănit corbii pe streașina mâncată de rugină a sanatoriului și au fâlfâit la ferestre aripi îndoliate. In grădină, un salcâm strâmb, chircit, întindea crengi care pofteau parcă lumea dinăuntru să treacă un ștreang pe după ele și să curme suferințele mai devreme. In odăi reci, mohorîte, sub pături subțiri, în halate rupte, internații simțeau, mai cumplită decât boala care scormonea ca o greblă în piept, oropsirea singurătății. Iarna este și așa, parcă, plumburie și se-așterne pe suflet ca o'nvelitoare de ghiață. Sunt uneori zile cu troiene cât casa și nu merg tramvaiele; viscolește alteori de-ți taie răsuflarea. Până în dealul Filaretului ți se face lehamite mergând și îți iese sufletul urcând.

Primăvara, e altceva. Altceva e și vara. Tot astfel la începutul toamnei. Sunt după-amiezi de duminecă, blânde, cu adieri de vânt. Atunci, da, te îmbie gândul să faci o vizită făpturii dragi, bolnave. In cadrul verde al Filaretului, sanatoriul ofticoșilor își tăinuește oarecum le-

pra tencuielii dărăpănate și nu pare, așa cum arată iarna, o cazarmă, o pușcărie. Poți să te plimbi cu bolnavul prin curte sau să stai de vorbă cu el pe-o bancă sub cerul liber. Dinspre Parcul Expoziției vine mireasmă de copaci și de flori. Apa lacului împrospătează aerul. Fiind zi de sărbătoare, fabricile din cartier nu pătează cerul cu funingine, nu trimit în urechi larma ciocanelor, țiuitul sirenelor. Bolnavul, el însuși, are o zi bună, fiindcă nu-l îneacă tusea, nu-l săgetează junghiuri, nu e lac de sudoare. Crede că nu va ieși de aici cu picioarele înainte.

Dumnezeu să mă ierte, dar n'am mai fost demult să-l văd... Aștept să se facă vremea mai bună, să treacă iarna. Dragă, după ce vin de acolo, nu mă simt două zile în apele mele. N'au căldură în odăi și stau grămădiți pat lângă pat și dârdâe, săracii, și tușesc și se vaită. Dracu să-l ia de Stat, că risipește pe toate și nu face spitale câte trebue și n'are grijă de alea care sunt...

— Să vezi, nea Ștefane, că nici azi n'o să vie nimeni la mine. Nici frate-meu, nici sor'mea n'o să ia zăpada în picioare din Tei până aici. Bătrâna, săraca, ar veni, dar i se umflă iarna picioarele, de reumatisme, și nu poate să pue nicio încălțăminte. Neamurile mele își închipue că dacă au căpătat dela Primărie hârtia să nu mă dea afară din spital, s'au spălat pe mâini și pot să se culce pe-o ureche. Culcă-se! Câteodată nu-mi pasă, însă câteodată, dac-aș putea, le-aș trânti un scuipat, să ia și ei microbul și să zacă aici și să nu vie nimeni să-i vază.

— Taci, măi băiatule, nu fii rău!

— Am și cumnați și veri și mătuși, vedea-i-aș ca pe mine.

— Măi băiatule, nu mai vorbi prostii!

— Nea Ștefane, vrei să-ți spui una bună? Dacă nu erai dumneata, eu mă spânzuram de salcâmul din curte.

Vream să fac una să scrie şi în gazete. Mă gândesc la doctor ce-ar fi zis când m'ar fi văzut legănându-mă în copac. Şi la fraţii din saloane, când s'ar fi uitat prin ferestre şi m'ar fi văzut, dimineaţa, dându-mă huţa. Planul meu era să rup un cearşeaf, să-l răsucesc, să-l ascund sub halat şi să ies noaptea, când doarme toată lumea.

— Măi băiatule, tu ştii vorba aia: cap am, minte ce-mi mai trebue? Aşa şi tu.

— Aşa m'ai luat dela început, nea Ştefane, cu vorba şi cu gluma şi m'ai făcut să mă ruşinez de gândurile mele. Dumneata, pe toţi de aici îi iei cu vorbă bună şi-i faci să uite de necazuri şi boală. Sănătate nu poţi să le dai, nea Ştefane, că n'ai nici dumneata, dar îi înviorezi şi unii se gândesc că ar putea să scape. Cât te ţineau puterile, umblai dela unul la altul şi-i întrebai de una şi de alta şi le trânteai câte una bună de râdeau mereu când şi-aduceau aminte. Il luai la refec şi pe doctor şi le făceai de două parale pe femei că n'au grijă de mâncare, de curăţenie. Noi ştim cine eşti dumneata, nea Ştefane, căci am văzut şi cine vine la dumneata şi am auzit ce vorbeaţi. Dumneavoastră sunteţi cu lumea săracă, şi vorbeau oamenii aici, într'o zi, că tare suntem noi înapoiaţi dacă dumneavoastră mai trebue să vă rupeţi pieptul, să vă ofticaţi ca să ne arătaţi pe ce cale să mergem. Nea Ştefane, da-ţi-ar dumnezeu sănătate să ieşi voinic d'aici şi să dai în bogaţi până i-o trece untul...

— Măi băiatule, măi, ce să-ţi spui, astăzi m'ai întrecut pe mine.

— Cum?

— Cu gura, măi băiete!

— Mă pornii şi eu, nea Ştefane. Că, la început, când mă sculai după prânz din somn, îmi venea să mă duc la closet şi să plâng singur acolo. Ştiam că nici în dumineca asta n'o să vie nimeni să mă vază. Mi-era urît. M'am luat cu dumneata cu vorba şi acum mă simt

bine. Dumneata cum te simţi? Mă cerţi pe mine că nu sunt cuminte. Dar dumneata ai fost? Ai mai stat aici la Filaret şi-ai fugit tocmai când îţi mergea mai bine şi ai plecat la Galaţi, la Brăila, cu propaganda dumitale. Ai fost şi la Bârnova în sanatoriu şi n'ai avut astâmpăr nici acolo. Ai fost şi în Egipt, dar acolo te-ai dus fără bani şi credeai că fără lapte, fără hrană, numai cu soare, ai să te vindeci. Acum, gata! Nu te las să pleci. Vreau să te faci bine şi vreau să mă fac bine şi eu şi să mă iei cu dumneata. De dumneata nu mă mai despart, nea Ştefane.

Când Frimu, Marinescu, Bujor şi alţii veniră, la sanatoriu, — în camera mortuară, lângă căpătâiul lui Ştefan Gheorghiu, plângea un băieţandru. Să tot fi avut şaisprezece ani. Purta un halat mai lung decât el. Işi amintiră tovarăşii că-l văzuseră vecin cu Ştefan în salon. „Nu mai sta aici, băieţaşule, că e frig", îi spuse cu blândeţe Dumitru Marinescu. El se dădu la o parte, îşi stăpâni plânsul, însă nu plecă de acolo.

Neostenitul, neastâmpăratul, cel căruia îi lua stăpânirea mereu urma şi pe care îl trimitea la urmă, închisese ochii într'o joi. Fu ridicat dela sanatoriu duminecă şi-l însoţiră muncitorii pe străzi, purtând steaguri şi cântând imnuri. La marginea oraşului, sicriul fu urcat într'un automobil. Prahova muncitoare îl voia pentru totdeauna în mijlocul ei. Acolo se născuse, acolo învăţase carte socialistă, de acolo plecase pentru a da bătălii de-a-lungul şi de-a-latul ţării, oriunde era muncă şi exploatare. Dăduse bătălii şi în Prahova. Muncitorii din Ploeşti şi din Câmpina, din Băicoi, Comarnic şi Buşteni, cei din fabrici şi din petrol, se mândriseră ani în şir cu el: Ştefan Gheorghiu este al nostru! Era al lor şi al clasei muncitoare din România.

Il aşteptară mii şi mii de oameni ai muncii la bariera Ploeştilor. Cu steaguri şi cu flori în mână. Cu

lacrimi pe care le striveau între pleoape. Cădeau stropi de ploaie. Cădeau fulgi de zăpadă. Pătrundea umezeala în oase. Nimeni n'a simţit muşcătura frigului, nimănui nu i s'a părut aşteptarea lungă. „Diamantele cele frumoase şi preţioase — a spus la mormânt Frimu — se scot de jos, din pământ. Ştefan Gheorghiu este diamantul scos din pământ şi şlefuit de cultură".

Dacă n'ar fi avut clubul, dacă n'ar fi trebuit să mai zăbovească pe acasă şi să coasă un pantalon sau să dreagă o haină, potolind astfel, cât de cât, nevoile familiei, tovarăşul Mitică ar fi stat toată ziua prin ceainăriile din Văcăreşti. Cu o porţie de ceai şi cu doi covrigi, poţi să zăboveşti acolo toată ziua. Nu te dă nimeni afară dacă rămâi şi seara târziu, când sunt trase în jos obloanele. Dacă ai în buzunar niscai bucăţi de zahăr, poţi să ceri băiatului sau jupânului un ceainic cu apă fiartă şi să bagi în tine oricâte pahare. Ca să faci economie, nu topeşti zahărul; muşti un colţişor din bucată şi apoi sorbi. Dacă nu vrei să năduşeşti ca la baia de aburi, torni băutura din pahar în farfurioară şi duci farfurioara astfel la gură; ceaiul nu mai este atunci fierbinte; e tocmai potrivit. Unii scot de pe fundul buzunarului un crâmpei de cârnat pe care s'au lipit gunoaie şi fire de tutun, şi se pot socoti oameni îndestulaţi pentru ziua aceea.

Tovarăşul Mitică avea mai totdeauna câteva bucăţi de zahăr, învelite într'un petic de ziar. Dacă vorba cu prietenii se întindea, punea zahărul la bătaie, pentru ca nu numai el şi alţi vreo doi să bea ceaiuri, iar cetăţenii sau tovarăşii ceilalţi să înghită în sec. Se întâmpla, totuşi, ca marile probleme desbătute de ei să-i îndatoreze să stea mai mult.

Uite, astăzi în ceainărie lumea se împuţinase. Era ora prânzului. Cine avea un rost, se dusese acasă. Cine nu, a mai băut un pahar cu apă fiartă, a mai ronţăit o bucată de covrig, ori, în cazul când a găsit un gologan

în haină, s'a dus peste drum la mezelărie şi a cumpărat două felioare de pastramă.

Se înţelege că tovarăşul Mitică şi prietenii lui nu erau de pe drumuri, că avea fiecare casa şi familia lui. Dar se iscase o discuţie care trebuia descurcată, fiindcă unul pusese chestia anarhismului şi a socialismului. Altul venise cu sionismul. Colac peste pupăză, adusese şi tovarăşul Mitică vorba despre libera cugetare. Vorbeau toţi în acelaş timp la o masă din fund, bătând uneori cu pumnii şi trezindu-l astfel pe patron, care moţăia la tejghea cu falca într'o mână.

Mitică avu o idee, după ce se scormoni în fundul buzunarelor, unde găsi câţiva gologani: să pună mână dela mână toţi şi să cumpere de mâncare, ca să nu mai aibă nimeni motiv să se grăbească. Nu crescu prea mult capitalul comun, fie pentrucă cetăţenii erau în lipsă grea, fie pentrucă unii se gândeau că, şi fără contribuţia lor, tot se va cumpăra ceva. Unul îndeplini sarcina pe care i-o dădu grupul şi, peste zece minute, reveni cu o bucată de brânză, cu vreo două scrumbii şi cu puţin salam. Atâtea lucruri nu potolesc întru totul foamea, dar stârnesc setea, astfel că prietenul Calman, patronul, a fost rugat să aducă un vas dublu cu apă fiartă.

Timpul trece. Vin şi pleacă, rânduri după rânduri, clienţii. Se fac şi se desfac afaceri. Se opresc în dreptul unei mese şi-apoi în dreptul alteia, şi aşa mai departe, negustori de covrigi, de seminţe, de cozondraci şi nasturi. Intinde un bătrân, o bătrână, un copil, mâna. Trei inşi stau la masă de două ceasuri şi nu şi-au spus o vorbă; unul citeşte o gazetă, altul dormitează, al treilea se uită în tavan şi clefăieşte cu-o gură ca de cal. Alţi doi n'au ameţit încă, deşi joacă biliard de astăzi dimineaţă. Nu s'au plictisit nici jucătorii de table. In jurul lor e în permanenţă o galerie de gură-cască.

Se formează din când în când o galerie şi în dreptul mesei unde Mitică frământă cu cetăţenii şi tovarăşii lui nişte chestii de care e legată o mai bună, mai dreaptă, mai frumoasă aşezare a lumii. Aruncă, dintre cei care se găsesc în picioare, unul, o vorbă şi se prinde în laţ şi el. Nu mai poate pleca. Nu i se dă voie. „Nu, nu, prietene, ai pomenit de Darwin! Ce-ai vrut să spui?" „Ascultă, cetăţene, ştim şi noi ce e cu ţionismul. Mă rog, fiecare cu părerile lui..." „Tovarăşul a pomenit de Marx..."

Mitică are un simţimânt secret de mândrie şi bucurie. El s'a aşezat cel dintâi, azi dimineaţă, la masa asta. Avusese de cumpărat nişte furnituri pe Văcăreşti; i se spusese să vină mai târziu şi atunci s'a abătut aici în ceainărie. A uitat de furnituri, fiindcă puţintel mai târziu a intrat un prieten, apoi un cetăţean, pe urmă un tovarăş.

Pentru el, oamenii poartă trei etichete. E cetăţean oricine; e prieten cel care stă pe o poziţie de gândire şi acţiune alta decât socialistă; şi fireşte că tovarăş eşti tu şi sunt ceilalţi ca tine şi ca el. Sioniştilor le spune cetăţeni, ca să arate marea deosebire dintre el şi ei: „Ce-i aia ţionism? Vrei să-i trimiţi pe alţii în Palestina şi tu să stai pe loc? Păi, aşa se luptă contra lui Cuza? Păi ce, evreii sunt egali între ei? Nu există bogaţi şi săraci? Păi, ăştia de-aici din ceainărie sunt tot una cu Mochi Fischer şi cu fabricanţii dela Buhuşi? Cetăţene, cetăţene, vino la mişcare şi citeşte cărţi socialiste ca să te luminezi".

Prieteni — le spune Mitică acelora care se duc pe la Panait Muşoiu şi vin şi pe la club, dar nu sunt înscrişi nici în sindicat, nici în partid. Aceştia se declară anarhişti şi vorbesc de Kropotkin, de Bakunin, de dinamită, de anarhiştii din Spania. Mitică le opune pe Marx, pe Engels, pe Gherea, iar în ce priveşte Spania, acolo sunt liber-cugetători, dovadă că a fost împuşcat Francesco Ferer.

E bucuros şi mândru că, adunându-se mai mulţi aici la masă, discuţia s'a încins şi ţine de atâtea ceasuri, iar el e un fel de preşedinte care dă şi retrage cuvântul, vorbitorilor.

Panait Muşoiu are păr mult, stufos, pe cap; are mustăţi şi sprâncene stufoase. Dar sprâncenele nu sunt în stare să-i acopere ochii blânzi, după cum de sub mustăţi răzbeşte un zâmbet de bunic. Face pe trotuar paşi mărunţi, înceţi, şi ţi se pare că merge în papuci sau în pantofi de pâslă. Mâna largă cuprinde un teanc de broşuri. Le are pentru o librărie dar, întâlnindu-te, îţi dăruieşte, la despărţire, una. El e autorul sau tălmăcitorul broşurilor, el editorul şi răspânditorul lor. Dela tipografie, le aduce singur acasă. De acasă, le expediază cu poşta librarilor din provincie şi-i aprovizionează singur pe librarii din Bucureşti. A scos tipărituri multe din autori de toate calibrele, din toate veacurile, de pe toate meridianele. Hârtia e proastă, litera, înghesuită, cerneala se întinde, broşatul e de mântuială. Ce să-i faci? Editorului nu-i dă mâna să lucreze la tipografii mai ca lumea; lucrează la acelea cu litera mâncată, cu maşini care gâfâe. Costă mai ieftin şi patronul lasă pe datorie, iar când mai rămâne o sumă mică de achitat, renunţă la ea. E şi el, uneori, un discipol al lui Muşoiu.

Cărţile nu se vând, însă, în măsura în care editorul are tragere de inimă şi putere de muncă. Depozitul sporeşte. Bătrânul stă departe, într'o fundătură care se numeşte Pipăilă. Mahalagiii s'au învăţat cu el. Altădată îl priveau duşmănoşi. Blândeţea lui i-a desarmat cu timpul.

Muşoiu are o singură încăpere. E singur. Având nevoi puţine, gospodăria lui e tot ce se poate închipui mai simplu. Aici doarme, aici mănâncă, aici scrie şi citeşte. Aici sunt grămădite cărţile pe care le scoate şi care se vând încet. De jur împrejurul pereţilor, până în tavan, ele formează stive. Spaţiul liber se împuţinează din ce în ce. Cărţile nu l-au alungat încă, însă mult nu mai este până atunci. De pe-acum nu mai încap decât trei făpturi în odaie, şi acelea înghesuite: dascălul şi doi elevi ai săi. Dacă se abat mai mulţi, sunt siliţi să rămână în prag.

Când intri în încăpere, ţi se pare că cineva face o glumă proastă, fiindcă îţi cade ceva în cap: e o carte sau sunt mai multe cărţi de sus. Te dai înlături şi-ţi vin altele în spinare. Gazda te împărtăşeşte cu un zâmbet blajin; ochii lui cer iertare în numele odăii înguste, în numele broşurilor care stau claie peste grămadă.

Aici, în fundătură, în curte, în odaie se poate veni oricând. Poarta n'are lacăt, uşa n'are zăvor. Anarhiştii sunt împotriva oricăror forme care-l îngrădesc pe individ în gândirea şi'n acţiunea lui. Işi aduce aminte un prieten să vină la bătrân, să stea cu el de vorbă, să-i ceară o carte? E liber. Vine la casa din Pipăilă şi nu-i gazda acasă? Ce-are a face? Poarta e deschisă, uşa e deschisă. Intră, asteaptă, frunzăreşte o carte, bagă alta în buzunar. Maestrul n'a sosit. El merge cu paşi mărunţi, de pâslă, pe străzi, se opreşte la anticari, intră prin librării. Va veni mai târziu şi va găsi un bilet: a fost prietenul cutare, a luat cartea cutare. Foarte bine! Uneori nu găseşte niciun bilet, dar îşi dă seama că a fost cineva, desigur un prieten. Iar prietenul a băgat în buzunar — poate mai multe cărţi, poate alte lucruri din puţinele care sunt în odaie. Nu e nimic. Nu e nimic, chiar dacă îi lipseşte paltonul. Mai e până la iarnă. Acum paltonul ocupă fără folos un loc în încăpere.

Cu tovarăşul Mitică ai mers la Terasă după ce tu însuţi te mai deprinseseşi cu locul. Era vară şi clientela stătea în grădină la mese, bând bere, siropuri şi cafele. Unele mese aveau deasupra umbrele mari, colorate. Pe înserate cânta o orchestră. Din grădină, aveai în faţa ochilor defilarea în sus şi în jos a trăsurilor de pe calea

Victoriei și a omenirii care hoinărea fără treabă. La intrarea cinematografului Select un om de serviciu, îmbrăcat în uniformă de amiral și purtând o barbă venerabilă, poftea lumea de pe trotuar să vadă filmul cu Francesca Bertini.

Pentru tine, cafeneaua Terasa era încărcată cu prestigiul pe care i-l împrumutau scriitorii și artiștii. O vreme ai dat târcoale pe afară, neîndrăznind să intri. Pe urmă, ți-ai făcut curaj și ai ocupat o masă lângă grilaj, astfel că puteai să vezi și să te vadă lumea de pe calea Victoriei. Te-a văzut Bică, dar el purta sub braț niște țevi de plumb și o geantă din care ieșea coada unui ciocan. Se'nțelege că nu era de nasul lui, așa cum se înfățișa atunci, un astfel de local. I-ai făcut cu mâna, trăgând dintr'o țigară, iar el ți-a răspuns cu-o mișcare a capului, care ar fi vrut să arate că ne-am dat dracului.

Nu te-ai ales cu cine știe ce plăcere atunci, și ai cheltuit și patruzeci de bani. Te-a servit un chelner, care s'a uitat și te-a măsurat cu o privire din a cărei pricină ți-a pierit dispoziția. Gândea că nu e de tine un astfel de local? Dar el ar fi trebuit să știe două lucruri: că ești scriitor și socialist. El nu este socialist? Inseamnă că nu e muncitor conștient. Ți-a adus un țap și l-a trântit pe masă, făcându-se apoi că nu aude când i-ai cerut un corn cu sare. Ai renunțat la corn. Ai sorbit berea cu înghițituri mici, să țină cât mai mult și să prelungești astfel șederea în grădină. Insă chelnerul stătea parcă în gâtul tău. Iși făcea de lucru pe delături și-ți svârlea din când în când o privire neprietenoasă. Te-a străbătut un gând: îi e teamă poate că ai să pleci cu țapul neplătit. Meseria de chelner își are, ca orice meserie, riscurile ei, mai ales când e vorba de o grădină mare și când, dela masă până pe trotuarul cu lume ca la bâlci, este numai un pas. Mai ales când e vorba și de un mușteriu tinerel, îmbrăcat cam prost, care ar fi putut să se ducă la o berărie pe Gabroveni, nu să vină aici în localul cu lume bună. Gândul că el ar fi putut să-ți pună în seamă un atare plan te-a umilit. Ai dat paharul pe gât, până la fund, cu o strâmbătură de parcă în bere ar fi fost și o muscă, ai bătut în masă, ai plătit, i-ai trântit un bacșiș și-ai plecat.

L-ai convins mai târziu pe Mitică să primească invitația ta la o bere. L-ai dus tot la Terasă. Ne mai fiind singur, aveai mai mult curaj și voiai să-i arăți tovarășului tău că vizitezi nu numai ceainăriile și lăptăriile, dar și localurile de lux. Uite, aici e Terasa. N'a citit, n'a auzit de ea? E drept că vin burghezii, însă vin și artiștii și scriitorii. Il vede pe domnul acela cu lavalieră neagră, cu mustață neagră, cu plete negre, care trece mândru printre mese? E poetul Stamatiad. A scos o carte: „Din trâmbițe de aur". N'a auzit de el? N'a auzit de carte? Nu știe nici măcar că poetul e modernist?

Pe tovarășul Mitică nu l-a intimidat și nu l-a încântat faptul că stătea pentru întâia oară într'o grădină de pe calea Victoriei. Nu și-a dat măcar osteneala să-și închidă cămașa la gât și să-și pună cravata pe care o ținea aproape totdeauna în buzunar. Dimpotrivă, ținea să arate că e un proletar și că nu se sinchisește de lumea burgheză dimprejur. Culmea ghinionului, deși te găseai în alt loc al grădinii, servea tot chelnerul acela nesuferit. Mitică vru să intre în vorbă cu el. Făceau doar parte, și unul și altul, din clasa muncitoare. Știind însă că sindicatul chelnerilor număra puțini membri, bănuind că acesta nu e organizat, nu-i spuse „tovarășe"; îi spuse „cetățene" și-l întrebă cu ton familiar dacă berea e bună. Chelnerul nu-i răspunse; întrebă numai: „Halbe sau țapi?" I-ai spus, fiindcă aveai bani mai mulți și puteai să te arăți darnic: „Halbe!" dar el v'aduse țapi. Ai priceput că nu-i erați pe plac și că voia să descurcați locul mai repede.

Tovarășul Mitică își desfăcu gulerul cămășii mai mult și i se vedea pieptul păros. Ședea picior peste

picior și i se vedea ismana peste ciorap. Clătina paharul într'un mod curios, turburând berea și o bea apoi c'un plescăit din buze. O cucoană mai în vârstă, cu o pălărie cu zarzavat pe cap, îl privi de alături, te privi și pe tine și șopti ceva bărbatului cu care era. Pe urmă își sumese nasul, supărată, și se'ntoarse cu spatele. O nemulțumea, de bună seamă, faptul că a început să vină lume proastă și la Terasă.

— Cum ziseși că-l cheamă pe inspectorul de-adineauri? te întrebă după un timp Mitică.

— Inspector? Care?

— Cetățeanul cu mustață în furculiță și cu lavalieră...

— Stamatiad. Dece?

— Așa... Ai zis că e poet.

— Da.

— Cum îi spune la cartea lui?

— „Din trâmbițe de aur".

— Dece de aur? Și ce sună el din trâmbițe? Dă vreo veste cuiva? Și cui?

— Păi, să vezi, tovarășe Mitică. El e poet simbolist, nu social. Eu știu ce vrei să întrebi dumneata. Nu; poeții aceștia scriu despre el, pentru ei.

— Aha! Treaba lor. Eu rămâi atunci la Traian Demetrescu și la Neculuță și la Păun-Pincio, că sunt de-ai noștri.

Erau toți în liceu, însă, ca să-și dea aere, se îmbrăcau în haine civile, care le veneau prea strâmte sau prea largi. Obrajii lor erau brobonați de coșuri, iar deasupra buzei răsărea o umbră de mustață. Ii necăjea pe unii faptul că purtau părul scurt din cauza severității directorului școlii. Pentru bruta aceasta, elevii erau o apă, toți. Nu-l interesa că unii sunt scriitori și că vor fi mâine glorii ale literaturii. Ca să se răzbune, viitoarele glorii îi trimiteau epigrame usturătoare, bineînțeles anonime.

Veneau și ei la Terasă, căutând totdeauna locuri în preajma scriitorilor consacrați. Prin lavaliere, prin atitudini studiate, prin revistele și manuscrisele pe care le împrăștiau pe masă, încercau să atragă asupră-le atenția. Sunt și ei poeți, nuveliști, critici. Unul este epigramist și l-ar face în orice moment pilaf pe Cincinat. Altul e autor dramatic. Are până acum zece lucrări. Când îi vor fi jucate, nu se va mai alege nimic de ceilalți dramaturgi. Ei reprezintă ziua de mâine. Deocamdată trăgeau cu urechea și coada ochiului spre masa consacraților, gândindu-se la ziua când talentul lor va birui, când revistele, ziarele și teatrele îi vor solicita, când „bătrânii" îi vor ruga să poftească în mijlocul lor.

Până atunci, pentrucă tineretul este persecutat iar opera lui ajunge prea des în coșuri de redacții, vor scoate o revistă. Bani se găsesc. „Il pun pe babacu pe foc!" spune un nuvelist care scrie ca Sadoveanu. „Eu îi bag mamacăi unghia în gât!" asigură autorul dramatic.

Revista apare. Pornită însă cu gândul de-a fi o tribună de luptă împotriva celor ce împiedică desvoltarea noilor talente, publicația este un ghiveci cu de toate. Cu, în primul rând, la locul de cinste, producția câtorva bătrâni. Răzvrătiții și-au făcut socoteala că, decât să pornească o bătălie grea, e preferabil să se pună bine cu dușmanii. In felul acesta va intra fiecare pe sub aripa cuiva și-și va ușura drumul prin redacții sau pe la editori. Consacrații nu bănuiau că împotriva lor se pusese la cale un războl distrugător. Văzuseră niște băiețandri la o masă alăturată. Își închipuiseră că sunt debutanți. Iar când vreo doi dintre ei, li s'au adresat respectuoși: „Maestre...", mărturisind intenția de-a scoate o revistă și rugându-i să le facă onoarea unei colaborări, maeștrii au scotocit printre hârtiile din buzunar. Aveau niște lucruri care mai apăruseră în vreo două locuri. Puteau să apară și'n revista băieților.

Ei nu cunoşteau lumea din care veneai tu. Credeau desigur că faci parte din lumea lor. Te-a întrebat unul, în treacăt, unde înveţi sau dacă eşti student, şi-ai ocolit răspunsul. Nu te socoteai dator să le dai explicaţii, dar era în atitudinea ta şi mândrie şi laşitate. Ei erau băieţi de oameni cu stare. Tatăl unuia era colonel, al altuia magistrat, al celorlalţi — negustori sau slujbaşi. Te bucuraseşi că-i cunoşti şi că, având năzuinţe literare comune, puteţi merge în viaţă pe acelaş drum. Prietenia n'a ţinut însă mult. Nu iubeau nimic. Nu luau în serios nimic. Vorbeau fără dragoste şi fără respect despre părinţii lor. Confundau răzvrătirea cu obrăznicia. Profesorii erau fosile şi tirani. Răzbunările lor erau triviale şi ocoleau răspunderea. Ocoleau sforţarea de gândire. Nici măcar pentru literatură nu aveau pasiune. Ea era pentru ei un divertisment, un capriciu de băieţi care vor să se arate interesanţi în familie şi în cercul prietenilor. Dacă tovarăşul Mitică i-ar fi întrebat dece scriu şi pentru cine scriu, ei l-ar fi privit cu mirare. Cum, *dece?* Aşa! Pentru *cine?* Pentru ei, pentru o fată, pentru babacu, pentru mamaca, pentru profesori, care astfel nu-i vor mai frige în catalog la note, pentru unii colegi care se vor bucura, pentru alţii care vor plesni de ciudă. Ia aşa! Scria unul întâmplări cu hore, cu crâşme şi ulcele, cu badea Ion, cu lelea Paraschiva, cu boieri şi argaţi, cu holde şi zăvoaie, într'o limbă păsărească. Scrie ca Sandu-Aldea, ca Gârleanu, ca Dragoslav — se spunea despre el cu admiraţie, deşi el nu văzuse holdele şi satele decât din tren când se ducea cu părinţii la băi. Unul punea în versurile lui tălăngi şi apusuri de soare şi oftări. Merge pe urmele lui Iosif — i se prevestea. Etajere de toate culorile, sarcofage, năvi şi Mediterane, băga altul în poezia lui cu versuri frânte. E simbolist — se spunea despre el cu tonul cu care s'ar fi spus: Păzea, muşcă! Se preciza: scrie ca Minulescu şi Densuşianu. Scria fiecare ca altcineva şi se socotea aceasta ca un merit.

Ai încercat în mai multe rânduri să aduci în discuţie probleme sociale. „Asta e politică" — au spus ei. „Noi nu facem politică". Ai vorbit despre literatură cu teme din viaţa de toate zilele, nu numai dela sate dar şi dela oraşe. „Hăhă! a rânjit unul; ştiu unde baţi dumneata, şefule; asta e literatură cu tendinţă; noi nu scriem cu tendinţă".

Cel care mergea pe urmele lui Iosif spuse într'o zi că a făcut cunoştinţă cu un mare poet bucovinean; e student şi colaborează la „Neamul Românesc"; îl cheamă Nicoară Pârcălabu; umblă îmbrăcat în port naţional. I-a cerut o poezie pentru revistă. Uite-o!

A citit-o. Era cu mânăstirea Putna, cu clopote şi cu Ştefan cel Mare.

— Bravo! O punem în fruntea revistei, au declarat ceilalţi.

— Dar nu e cu tendinţă? i-ai întrebat.

— Ce tendinţă, dragă, ce tendinţă? E o poezie patriotică.

După ce poezia a apărut într'un chenar cu o vignetă găsită în tipografie şi'nfăţişând trei clopote, poetul Nicoară Pârcălabu a venit la Terasă adus de urmaşul lui St. O. Iosif. Lumea dela mesele dimprejur a întors capul spre masa voastră. Au întors, un moment, capul şi consacraţii. Poetul era voinic, pletos, crunt la figură, purta zeghe şi avea în mână o bâtă noduroasă.

Ai îngheţat. Il cunoşteai de când cu întâmplarea dela Ateneu. Era el.

— Hăhă, noroc, fraţilor!

Intinse tuturor mâna şi răsturnă vreo două pahare.

Se uita la toţi. Râdea cu gura largă, desvelindu-şi dinţii lungi şi laţi de cal. S'a uitat şi la tine fără să te recunoască. Din cei de atunci nu l-ar fi recunoscut decât pe Mitică, fiindcă acesta îi muşcase urechea.

— Ce mai ziceţi, fraţilor? Hăhă! Vă plăcu poezia? Vă mai dau, hăhă! Cu ideea naţională cum staţi?

Intâlni priviri nedumerite. Ii lămuri pe toți:

— Cu jidanii, hăhă!

Şi svârli în juru-i priviri provocatoare. Nu era vreun jidan pe aproape? Nu era cineva pe aci de o altă părere?

Te-ai tras binişor de pe scaun, ai intrat în cafenea pe o uşă, ai ieşit pe alta şi te-ai strecurat printre mese, printre consumatori, în stradă.

E cârn, e bondoc, e chel. Are pântecul ca o pernă. Are o mustaţă scurtă, albă, deasupra buzei. Ce-i luminează însă figura, făcându-te să vezi într'însul altceva decât un domn bătrân şi gras? Zâmbetul blajin? Inteligenţa şi iscodirea şi amărăciunea privirilor? Nu e în faţa ta un domn. E un om. Ochii te-au sfredelit, gândul te-a cântărit. Nu mai eşti o taină pentru el. A ştiut să te îndemne să te destăinueşti. Să spui ce-ai fost, ce eşti, încotro vrei să mergi. Zâmbetul te îmbie. Haide, mai departe, nu te opri. Mai e ceva în suflet. Mai e ceva sub frunte. In faţa ta nu este un străin.

Te stăpâneau simţiminte potrivnice. Omul acesta burtos făcea, la urma urmei, parte din altă clasă. Iţi impunea respect. Foarte bine! E un bătrân. Şi nu scrie nicăeri că a fi revoluţionar e tot una cu a fi rău crescut. El te primise cu un zâmbet, îţi strânsese mâna, îţi dăduse un scaun, îţi vorbise blând, fără ca din cuvintele lui să se vadă că între voi este o deosebire mare de vârstă şi că mai sunt şi alte deosebiri. Nu e însă o călcare a mândriei tale şi o abatere dela principii să-ţi desvălui cugetul şi simţirea în faţa celui pe care tovarăşul Mitică l-ar fi socotit, poate, un cetăţean burjui? Păcat că nu era şi el aici. Ar fi fost la fel de intimidat? S'ar fi lăsat tras de limbă, ca tine? In ce lumină l-ar fi văzut pe bătrân şi în ce ramă l-ar fi aşezat?

Tovarăşul Mitică avea instinctul de clasă mai sigur şi intransigenţa mai desvoltată.

Cum ajunseşi în situaţia de a te simţi bucuros, năpădit de încredere şi totuşi muncit de temerea că purtarea ta a fost prea sfioasă, că respectul tău ar putea

să fie slugărnicie, că rău ai făcut destăinuind bătrânului necazurile din trecut, frământările și îndoielile prezentului, speranța în zilele de mâine? Mai cu seamă rău ai făcut când i-ai spus că ești socialist. Dece fluturase un zâmbet în momentul acela pe sub nasul lui cât degetarul? Dece ochii lui te priviseră printre pleoape? Nici vorbă că, fiind burghez, are prejudecăți, deși scrie la gazetă despre democrație și se prezintă ca democrat.

El scosese, împreună cu un inginer, o revistă pentru copii. Să faci o atare treabă la bătrânețe, căci și tovarășul lui era cam de-o seamă cu el, însemnează că inima ta se lasă purtată de-o pornire frumoasă. Că ai luat asupră-ți îndatorirea de a dărui fápturilor fragede hrana trebuitoare creșterii lor sufletești.

Frunzăriseși revista la un chioșc. Apoi ai cumpărat-o. Citind-o, te gândeai că în copilăria ta n'avuseseși parte de o publicație potrivită vârstei, cu un conținut mai senin și mai folositor. Ce-ar fi să scrii și tu ceva? Dar ce? Revista publica basme cu zâne și întâmplări cu copii cuminți, silitori la carte și miloși. Nu era greu să imaginezi o poveste cu un Făt-Frumos în luptă cu'n balaur. Nu era greu nici să ticluești o istorioară cu un copil foarte cuviincios, foarte harnic și foarte bun. Din ce-i prisosește, dă și colegilor săraci. Ajută pe-un bătrân încovoiat sub vreascuri. Își face lecțiile, și doamna profesoară îl dă ca exemplu băieților din clasă.

Ai lăsat drum liber amintirilor și ai scris într'o zi vreo trei povestiri cu întâmplări din viața copiilor nevoiași. Le-ai pus în plic și le-ai trimis cu poșta. Cu poșta ți-a venit poftirea la redacție. Cartea poștală era scrisă de el.

In fața lui te găseai acum, muncit de întrebări.

— Eu nu sunt mulțumit întotdeauna de lucrurile pe care le public în revistă — îți spune. Sunt convenționale. Cu morala lor nu mă împac, deși e o morală burgheză, iar eu sunt în ochii dumitale un burghez, nu e așa? Iți citesc în priviri și, mai mult decât în ele, îți citesc în inimă. Când ai să ajungi la vârsta mea, oamenii nu vor mai putea să aibă secrete pentru dumneata, cum nu au pentru mine. Dacă nu-mi spuneai că frecventezi cercul socialist, te-aș fi îndemnat eu, burghezul, să te duci acolo. Omul, și cu deosebire omul tânăr, e dator să aibă o credință dacă vrea să se prețuiască pe sine și să găsească existenței sale o îndreptățire. Dar credința aceasta trebue să se inspire din iubire și din dorința de dreptate. Clasa din care faci parte e a nedreptățiților. Clasa din care eu fac parte e a nedrepților. Vezi, prin urmare, care este deosebirea dintre noi. Atâta numai că, sufletește, eu m'am rupt de ai mei. Demult. De un sfert de secol, când, voind să scot din temniță pe un om osândit în chip nedrept, m'am lovit de toată desconsiderarea pentru demnitatea umană și de lipsa de milă pentru suferința fápturilor umile. M'am depărtat de lumea clasei mele pe care, pentru egoismul, pentru lăcomia ei, o socotesc sortită pieirii. M'am apropiat de lumea dumitale, căreia nu-i pot aduce decât darul modest al sufletului meu pe care îl cred cinstit. Cugeți poate: dece nu intru în rânduri, ci stau pe o poziție care nu poate să-mi pricinuiască neplăceri mari? Pentrucă sunt prea bătrân sau prea îmbătrânit ca să-mi însușesc toate învățămintele care la dumneata și la ai dumitale cresc în sânge. Pentrucă mă surprind cu metehne de gândire care sunt ale clasei mele. Pentrucă... Bagi de seamă că acum mă spovedesc eu în fața dumitale? Vezi ce bine ai făcut că având curajul să fii sincer și să vezi în mine — să zicem un părinte, să zicem un prieten — m'ai îndemnat să fiu și eu la fel? Ți-am citit istorioarele. Scrie totdeauna așa, despre ființe pe care le cunoști, pentru ființe pe care le iubești. Eu și prietenul meu ne-am hotărît să dăruim o revistă copiilor pentru ca ei să aibă un prieten și un sfătuitor. Treaba aceasta ar fi trebuit s'o facă ministerul școlilor. E mai bine, într'un fel, că n'a fă-

cut-o el, căci lucrul ar fi ieşit mai rău decât iese din mâna noastră. Noi am vrea să insuflăm copiilor simtiminte generoase. Am vrea să-i îndemnăm să aibă încredere într'înşii, în cei care sunt azi, şi mai cu seamă în cei ce vor fi mâine. Să aibă încredere în viaţa care, mâine, prin ei, va trebui să fie dreaptă şi bună şi frumoasă. Materialul pe care-l publicăm nu e totdeauna acela care ar putea să slujească acestor scopuri. Prejudecăţi... Intâmpinăm mereu prejudecăţi... Scrie mai departe pentru copii. Vrei să-mi dai o mână de ajutor? Vino la revistă şi lucrează pentru ea. Te îndeletniceşti cu altceva acum?

Nu te îndeletniceai cu nimic. Erai, ca de atâtea ori până atunci, o făptură liberă. Liberă să flămânzească, să cânte la stele si să treacă dela stări de încredere avântată la altele de îndoială şi descurajare.

Se socoteşte un spectator al vieţii. Era într'adevăr un spectator atent şi obiectiv şi curajos. Işi rostea cuvântul care adeseori strica socotelile gazetei la care scria. Era un colaborator respectat, dar de multe ori incomod. El îşi exprima părerile aşa cum ele îi erau dictate de conştiinţă. Ziarul însă era o tribună, dar era şi-o tejghea.

Atunci s'a gândit să tipărească o revistă proprie. O mai scosese şi în tinereţe: „Părerile unui spectator". Va publica în paginile ei ceeace nu convenea gazetei cu multe interese. Nu avea cititori. Avea doar abonaţi, iar aceştia nu erau mulţi. Ar fi continuat să scoată publicaţia şi să-şi înregistreze în ea părerile, chiar dacă ar fi rămas c'un singur abonat şi dacă abonatul acesta ar fi fost el.

Bătrâna purta doliu după bărbatul care-i murise de vreun an şi-o lăsase cu o tipografie încărcată de datorii. Pentru ca ea să aibă un client care, la sfârşitul săptămânii, va putea să-i acopere angaralele, el adusese revistele aci, deşi tipografia era cu literă puţină, prăfuită şi cu maşini care trăgeau ca un cal de saca.

— Cum s'a întâmplat, doamnă Miulescu, atunci?

Deobicei ea nu vorbeşte cu nimeni despre întâmplarea aceea, care-i străpunge inima şi-i aduce lacrimi în ochi. Nu vorbeşte pentrucă, înafară că amintirile îi răscolesc durerea, nu-i îngădue *el*. Povestind despre întâmplarea de acum un sfert de veac, ar trebui să amintească şi despre singura făptură care le-a venit în ajutor, luptându-se cu prostia şi răutatea din jurul său. Făptura aceasta era el — şi el nu vrea binecuvântări si tămâie.

— Cum s'a întâmplat, doamnă Miulescu?

Ştie că el ţine la tine. Işi închipue că astfel nu se face vinovată faţă de el că şi-a călcat cuvântul. E fericită că, destăinuindu-ţi întâmplarea de atunci, plăteşte o poliţă de recunoştinţă faţă de bunătatea lui. Ar istorisi întâmplarea aceasta în fiecare zi şi fiecărui om, pentru ca toată lumea să afle dece, de douăzeci şi cinci de ani, gândul ei îi împleteşte flori.

El venise pe lume cu nume şi avere. Trăia într'o lume care stăpânea bucuriile vieţii. Când eşti tânăr, sănătos, bogat şi respectat de-ai tăi, ce-ţi mai lipseşte ca să fii fericit? Nimic. Trăia şi el în nepăsare şi'n îndestulare, cu încredinţarea că se poate privi în oglinda conştiinţei fără să aibă a-şi imputa ceva. Dela studiile făcute în străinătate se întorsese cu o meserie care-i folosea numai pe cărţile de vizită. N'avea nevoie să facă avocatură, când situaţia materială îl scutea de orice osteneală. Putea să facă politică şi-o făcea, servindu-se de capitalul moral al părintelui, care fusese un dregător înalt. Dacă eşti bogat şi ai relaţii şi faci parte din clasa conducătoare, politica îţi absoarbe plăcut şi util toată vremea. Viaţa e atâta şi e astfel câtă şi cum se desfăşură prin ferestrele clubului cu jilţuri

moi, cu mese pe care abureşte cafeaua, cu persoane care, ca şi tine, cunosc regulile bunei cuviinţe.

Intr'o zi, în gazete, dă de un fapt divers, asupra căruia îşi opreşte, distrat, privirea. E vorba de o crimă. Faptul divers revine ceva mai târziu sub ochii lui. In strada Soarelui a fost omorît cineva, iar poliţia i-a descoperit pe făptaşi în persoana unui tipograf, Miulescu şi a soţiei lui. Dar în scrisul ziarelor e ceva încurcat. Curiozitatea îl îndeamnă să stăruiască. Prietenii, la club, îl persiflează într'o manieră subţire. Ca amuzament, nu e neplăcut să încerci a deslega firele unei chestiuni poliţiste. Dar începe să devină plictisitor când îşi ia rolul în serios şi-şi întreţine prietenii despre „monstruoasa eroare judiciară", ca şi cum alte subiecte mai interesante şi mai plăcute nu ar fi.

Este, într'adevăr, vorba de-o eroare judiciară. Poliţia s'a înşelat când şi-a pus ochii pe soţii Miulescu şi i-a arestat ca autori ai crimei. Dar poliţia nu mai vrea să dea înapoi căci şi-ar ştirbi prestigiul, recunoscând greşeala făptuită. Dosarul se ticlueşte cu minciuni monstruoase. Justiţia recunoaşte că făptuitorii crimei sunt alţii care n'au fost prinşi, însă îi reţine pe aceştia doi, trimişi de prefectură. Altminteri ce s'ar alege de reputaţia poliţiştilor, de prestigiul autorităţii?

— Dar este monstruos! exclamă el la club, la cafenea, în societate. Am făcut cercetări personale. Bărbatul şi femeia sunt nevinovaţi. Intr'un stat civilizat, asemenea erori nu pot fi concepute.

Blajin şi indolent din fire, e acum aprins şi arţăgos. Foloseşte cuvinte pe care prietenii le întâlniseră numai în cărţile citite cândva în tinereţe: drepturile omului, înscenare odioasă, mişelie, complicitate. O vreme, este ironizat. Apoi e ocolit, după ce i s'a dat sfatul să se astâmpere. E fiu de conservator. Este el însuşi conservator. La guvern e partidul conservator. Cui, dacă nu liberalilor, foloseşte neastâmpărul lui? Prietenul său vechi şi cel mai bun este Marghiloman.

Cine e ministru al Justiţiei? Marghiloman. Ducând campania împotriva justiţiei, nu sdruncini poziţia prietenului tău? Se face asta între oameni bine crescuţi?

El nu mai este de câteva luni un om bine crescut. Continuă să strige la club, la cafenea, la colţ de stradă că se face o nedreptate. Scrie la gazete. După ce i se publică un articol, două, coloanele îi sunt refuzate. Prietenul şi ministrul Marghiloman l-a primit o singură dată, la început. Acum i-a trimis vorbă, prin cunoştinţe comune, că se simte ofensat de gălăgia făcută în jurul unui fapt banal şi mâhnit c'a pierdut un prieten. El i-a replicat, prin mijlocirea aceloraşi cunoştinţe, că se simte bucuros de-a fi rupt legăturile cu un domn care nu e domn fiindcă nu e om.

Făptuitorii omorului sunt pe undeva, prin Putna. Ar fi deajuns un ordin al ministrului dreptăţii, pentru ca dreptatea să se facă. Insă ordinul ar însemna vătămarea poliţiei, vătămarea justiţiei. Mai bine să zacă în temniţă doi nevinovaţi, decât să se recunoască o greşeală!

El îşi aminteşte abia acum că are o meserie, care-i folosea doar ca titlu pe cărţile de vizită. E avocat. Ca avocat studiază dosarele, îşi alătură câteva elemente cu suflet. Sunt puţini cei care îi înţeleg strădsuinţa şi-l preţuesc. Sunt mulţi cei care îl consideră un rătăcit. Il mânjeşte noroiul. I se închid uşi. Nu i se mai întind mâini.

Procesul. Condamnarea victimelor înscenării la zece ani.

Prăpastia între ei şi ai săi se adânceşte. A trăit în minciună. A trăit printre oameni cu suflete de iască. A trăit într'o lume care stărueşte în păcatele ei şi care va plăti într'o zi pentru ele.

Loveşte. E lovit. Este provocat la duel pentru ca astfel glontele să astupe glasul supărător. Duce mai departe lupta. Intr'o zi, o opreşte; această zi îl doare; de ea îi e ruşine. Crede însă că nu putea să facă altfel. Erau patru ani de când se bătea cu morile de

vânt ale răutății și nepăsării. Rămăsese singur, așa cum singur începuse bătălia. Erau patru ani de când zăceau în temniță un bărbat și-o femeie, nevinovați. I s'a trimis vorbă: „Incetează campania, și-i grațiem. De nu, vor putrezi mai departe în ocnă". El n'a dormit câteva nopți, n'a mâncat câteva zile. S'a dat cu capul de toți pereții, chibzuind singur asupra răspunsului pe care trebuia să-l dea. Nu mai avea cu cine să se sfătuiască. Era pentru lumea din juru-i un lepros. Ii era îngăduit să respingă târgul rușinos și să rămână pe o poziție principială până va obține revizuirea procesului, reabilitarea osândiților, tragerea la răspundere a celor ce au pus la cale ticăloșia și a celor ce-au tolerat-o? Nu-i era îngăduit în condițiunile în care se găsea, într'o lume de egoiști, de cinici, de mincinoși și lași. Va refuza târgul, dar în vremea aceasta, întunericul și umezeala ocnei vor măcina viața lui Miulescu și a nevestei lui.

„Primești învoiala?" i s'a amintit peste câteva zile.

„O primesc!" a răspuns cu tristețe în glas și cu desgust în suflet.

— Așa a fost doamnă Miulescu?

— Așa a fost. Insă te rog să nu afle domnul Costa-Foru, că iar se supără. Ori de câte ori mă spovedesc cuiva, dânsul aude, mă cheamă și mă ceartă.

Spre deosebire de prefectul de mai înainte care plesnea în tunica-i de general, falnic, bărbos, mustăcios și voios, era acum unul pirpiriu, cu obraz ca lămâia, cu ochi bulbucați de broscoi. Dacă generalul făcea impresia că se culcă și-și face treburile în uniforma-i mândră, acesta nu se despărțea de haina și de cravata neagră, de mănușile albe. Părea un lăutar sau un ginere.

Cu Moruzi se'nvățaseră muncitorii. La manifestații, el îi înjura și ei îl huiduiau. Pe urmă el își dădea chipiul pe ceafă, își ștergea fruntea de nădușeală și începea să râdă. Era chefliu și mueratic. Inspectorii erau nevoiți deseori să-și facă rapoartele într'un separeu la Flora, unde prefectul lor ținea pe genunchi o femeie și în mână o cupă cu șampanie. Acolo trebuiau să-l caute uneori și miniștrii cu telefonul.

Fiind prinț, având barbă decorativă, stându-i ca lipită pe corp uniforma de roșior, Moruzi era tolerat de liberali și de conservatori. Il tolerau, între altele, și pentrucă era bine văzut la palat. Regele nu putea să conceapă defilarea dela 10 mai fără el.

Doi inși nu puteau să-l înghită pe cneaz și-l surchideau în cabinetul lor ca pe-un școlar care trage la fit: Sturza și Ferechide. Il dojeneau pentru aventurile-i galante, fluturându-i, cel dintâi, perspectiva iadului, iar al doilea pe-a ospiciului. Moruzi stătea în poziție de drepți ca un recrut, își sugea pântecul și asculta mustrările. Uneori, sub biciuirea unui cuvânt mai greu, se îmbujora. De cele mai multe ori, privin-

du-i, își stăpânea anevoie un zâmbet. Se uita la stârpiturile care-i făceau morală și pe care le-ar fi șters de pe fața pământului cu un singur bobârnac. Șampania fusese proastă și-l ardea și abia își stăpânea un sughiț. Femeile cu care petrecuse aveau un milion de draci în ele. Continua să păstreze în fața căzăturilor o atitudine de smerenie falsă, dar gândul șugubăț îl silea să-și imagineze cum le-ar sta, lui Sturza și lui Ferechide, cu târfele de-azi noapte pe genunchi.

Deosebit de aspru era judecat în legătură cu sindicaliștii. Unde-i e capul? Nu vede că ei nu se astâmpără? Că-și fac mendrele sub ochii poliției? Că isprăvesc o grevă și încep alta? Se plâng patronii că autoritatea e lipsită de energie. Autoritatea o reprezintă el, prefectul. Dar unde e prefectul? E în locuri afurisite, cu ființe afurisite. Și mai zice că e creștin și prinț și... Că se înmulțesc furturile, că rămân nedescoperite crimele — treacă-meargă. Ce să facă poliția dacă mai-marele poliției îi dă exemplu rău? Dar grevele și întrunirile și manifestațiile sindicaliștilor reprezintă un pericol social. Dumneata știi ce înseamnă pericol social? Mai cu seamă acum când cerul Europei se întunecă. Mai cu seamă acum când ordinea trebue păstrată pentru a putea să urmărim desfășurarea evenimentelor externe... Ai ajuns să nu-ți mai știe de frică muncitorii. Am fost informați că ai gonit o delegație a patronilor tipografi. Le-ai spus să se descurce cum or ști.

In cele din urmă se plictisise și cneazul de meseria aceasta care începea să fie într'adevăr cam grea. Mirosea înafară a praf de pușcă și aici în țară, a complicații. El prefera mirosul garoafelor pe care i le întindeau, în localul de noapte, florăresele. Prefera complicațiile amoroase, miorlăiturilor lui Mitiță Sturza, iar lătrăturii lui Ferechide îi prefera arcușul lui Ciolac.

Locul lui îl luase pirpiriul cu obraz ca lămâia, cu ochi de broscoi și cu obiceiuri pentru care cneazul i-ar fi tras desgustat 25 la partea pe unde păcătuia.

— Măi, nu ne cade limbricul ăsta în mână, spunea unul dintre Dumitrești; ce i-am freca ridichea....

Urmașul lui Moruzi își luase rolul de apărător al ordinei, în serios. El știa ce e aceea pericol social, căci la studii, în Franța, făcuse cunoștință nu numai cu pederaști, dar și cu elemente progresiste, care-l excluseseră pentru moravuri proaste. Venise în țară, hotărît să apere ideia de autoritate, cu părerea de rău numai că soarta, în sgârcenia ei, l-a croit pe-o măsură meschină. Cât de cât să fi avut ceva din umerii, din pieptul și din brațele cneazului; din înălțimea lui, din culoarea care crăpa de sănătate a obrajilor bețivanului... Dar așa! Ca să se impună lumii subalternilor și lumii infractorilor, purta în permanență haine negre, cravată neagră și mănuși albe. Părea un gândac, ale cărui labe intraseră în lapte. Părea un... — vorba Dumitrescului care ar fi vrut să frece o ridiche.

Greu de realizat era, însă, dorința exprimată de Dumitrescu. Moruzi se băga în mulțime, făcându-și loc cu pumnii și cu vorba spurcată, mâniindu-se și hohotind apoi în râs, când se întâmpla să-i strecoare cineva, la înghesuială, un ghiont în coaste: „Care dăduși, mă? Dă-te în fapt! Nu vrei, ai? Ți-e frică de pârnaie?“ Corbescu era veninos și poltron. Unde era o grevă, o întrunire, unde plănuiau muncitorii să pornească într'o manifestație, era și el prezent cu statul său major de polițiști. Cneazul venea deseori singur. Abia după aceea soseau gâfâind inspectorii, comisarii, sticleții și jandarmii. Broscoiul nu se mișca fără să aibă în juru-i garda lupilor și a câinilor. Cu

vorbe puţine, cu mişcări stăpânite, împărţea, ca un general, ordine. Nu aveau nevoie să stăruiască nici inspectorii lui. Poruncile treceau dela ei la comisari, dela aceştia la gardişti şi jandarmi. Avortonul se trăgea la o parte cu toată garda sa şi urmarea, cu o mână sub bărbie, cu bărbia în piept, cu ochii bulbucaţi, albi, desfăşurarea operaţiilor. Nu se clintea un muşchi pe obrazul bolnav parcă de icter. Rar schimba, din vârful buzelor, fără să mişte capul, o părere cu cineva din apropiere.

Bătălia se încheia mai totdeauna cu victoria limbricului, care nu era totuşi general ca Moruzi. La drept vorbind, victoria putea fi prevăzută din capul locului. Poliţiştii şi jandarmii izbeau cu tesacul, cu vâna de bou, cu patul de armă, cu baioneta; muncitorii se apărau cu pumnul. In ajutorul autorităţii veneau în goană alţi gardieni, alţi soldaţi; din rândurile muncitorilor se strecurau cei răzbiţi în bătaie şi deasemenea fricoşii.

Cine ar fi crezut că mormolocul ăsta cu aer de cioclu, de lăutar, de mire, se pricepe să scoată de sub manşetă un pumn atât de tare?

La Interne era Morţun care, după fiecare ispravă a prefecţilor săi şi deci după fiecare protest al muncitorilor, trimitea gazetei acestora biletele cu asigurări că va ordona o anchetă şi va sancţiona excesele de zel. Voia să arate că n'a uitat trecutul şi că a rămas prietenul poporului. Insă anchetele ordonate de el nu constatau niciodată un abuz al autorităţii. Se grăbea să trimită alt bileţel „României Muncitoare", înştiinţând-o că niciun comisar n'a măsurat ciomagul pe-o spinare de muncitor şi că probabil muncitorul şi-a rupt coastele singur. Ziarul îi arunca scrisorile la coş şi-l lua peste picior. Il uitase pe Nădejde şi începea să-şi aducă aminte de ceilalţi fugari. Mai bine — gândea el — i-ar fi dat Brătianu un minister mai lipsit de

răspundere. Alecu Radovici nu făcea mai nimic la Industrie şi Comerţ. Duca, ambiţios, ar fi schimbat în orice moment Instrucţia cu departamentul Internelor. Morţun nu râvnea câtuşi de puţin să dea în brânci ca boul şi nici să poarte răspunderea ordinei în împrejurări atât de sucite, când se pun atâtea probleme şi când cine ştie câte altele se vor mai pune mâine.

Să aibă de a face cu hoitul ăsta galben, pervers şi rău, care se numeşte Corbescu? Să aibă de a face cu toţi prefecţii din ţară şi cu tâlharii de poliţişti care-i jecmănesc pe patronii de bordeluri şi de tripouri, îi nenorocesc pe oamenii cinstiţi şi primesc bacşişuri dela patroni?

Se găsesc în momentul acesta în grevă franzelarii, tapiţerii, cismarii, tipografii. Sunt nemulţumiţi setebiştii. Nu le-ajunge salariul. S'a scumpit traiul. Fac memorii, se întrunesc, pornesc în cortegii. Şi nu numai la Bucureşti. La fel se întâmplă pe Valea Prahovei, la Galaţi, la Brăila şi în Moldova.

El nu vrea să-şi asume răspunderi. Ministerul lui Duca i-ar fi fost mai plăcut. Ai de a face acolo cu dascăli de şcoală, cu popi, cu actori, cu actriţe. Prietena lui e societară la Naţional. Se plânge că directorul n'o distribue în roluri principale. Directorul ar fi atunci subordonatul lui şi ar trebui să se poarte altfel cu persoana în chestiune. Din Ianuarie de când s'a format guvernul — numai bătăi de cap. Au fost alegerile. Au avut un congres muncitorii. S'a deschis parlamentul. Telefoane, telegrame, rapoarte. Prietena lui are dreptate când se plânge că este neglijată. Venea seara la ea cu prăjituri dela Capşa, cu flori şi cu şampanie şi era atât de nebunatic, încât n'ar fi crezut nimeni că un ministru poate să fie ca un licean, şi-i strica tenul cu barba şi-i lăsa vânătăi pe gât. Nu era nimic. Urmele se-acopereau cu pudră.

Mai rău este acum, căci vine foarte rar și stă foarte puțin, iar dacă rămâne ceva mai mult, adoarme ca Dissescu.

Poftim, drăcia dracului, ne vizitează țarul. Prieteșug mare între Carol și el. Ce-o fi? — că Brătianu trage sforile singur și nu-l lămurește măcar pe Porumbaru care, chipurile, are Externele. I-a spus Ionel: „Dragă, acum este acum! Nu e numai barba ta în joc, e și capul tău. Ia-ți ca ministru de Interne toate măsurile de pază să nu se întâmple ceva. Știi cât de popular e țarul la el acasă. Să nu-i facă vreunul de petrecanie, tocmai la noi. Atenție la potemchiniști! La socialiști! La anarhiști! Să nu se fi strecurat vreun atentator din Rusia..."

Uf, bine că s'a dus! După ce împăratul a plecat și-a ajuns cu yachtul în apele-i rusești, a simțit și Morțun că nu i se mai clatină pământul sub picioare. Toată ziua, Ionel trăgea spre el cu coada ochiului: „Cum stăm, Vasilică?" „Stăm bine — îl liniștea Morțun; am arestat câțiva suspecți, am alungat pe alții; lucrează bine și poliția țarului, dar poți să știi de unde sare iepurele, adică, doamne ferește, bomba?" Și n'a venit singur: a venit cu nevastă-sa, cu băiatul, cu fetele. Bine că s'au oprit la Constanța și că au rămas numai o zi. Ce făcea Morțun dacă lungeau vizita, veneau la București, se duceau la Sinaia, se fâțâiau cu trenul, cu mașina, cu landoul? Se pare însă că luxul ăsta nu și-l permite țarul nici la el acasă, nici prin vecini — de popular ce e, vorba lui Brătianu.

Brătianu este ingrat. Ii reproșează acum că i-a lăsat pe socialiști să țină o întrunire împotriva țarului și să-l înjure și acolo și prin gazeta lor. Au vorbit în moțiune despre călăul poporului rus și au încheiat cu „Jos țarismul ucigaș! jos oligarhia românească și regele ei! trăiască revoluția rusă!" Asta, în ajunul sosirii musafirului. Iar când oficialitățile stăteau în fracuri, pe chei, și-l așteptau, ei îi făceau prin gazeta lor urarea să n'ajungă la noi, să nu se mai înapoieze la el, să-l îndrăgească marea; adică să se scufunde și să tragă de el rechinii. Morțun a făcut ce-a putut. Nu putea să fie în acelaș timp și în Capitală și la Constanța. Idiotul de Corbescu ce-a păzit? El se bagă chiar când e un conflict de muncă la un atelier cu zece lucrători, și strică ședințele de breaslă și confiscă ziarele când cineva îl atinge pe bătătură. Dece nu le-a oprit întrunirea? Dece n'a avut grijă să le confiște foaia?

Peste două săptămâni, Morţun îşi face într'ascuns cruce, îi dărueşte prietenei sale un medalion şi o încredinţează că va interveni ca ea să capete rolul Julietei în care va realiza din nou o creaţie, cum realizase şi la debut, în urmă cu douăzeci de ani. E fericit.

Lui îi revenise răspunderea apărării împăratului rus pe care l-au botezat revoluţionarii din lumea întreagă: ţarul roşu, ţarul spânzurătorilor. Nu s'a întâmplat nimic atunci deşi împăratul zăbovise douăsprezece ore pe pământul nostru.

Uite însă ce s'a întâmplat acum, alături, la vecinul celălalt. Face o vizită popoarelor imperiului, arhiducele Franz-Ferdinand. El cu nevastă-sa. E primit într'un loc, într'altul, cu flori, cu discursuri şi cu urale, până ajunge la Sarajevo unde îl aşteaptă gloanţe şi o bombă. Au murit amândoi.

Că, din treaba asta, va ieşi dandana mare, numai Porumbaru se poate îndoi. Porumbaru e un cretin bătrân, libidinos, incult şi incorect. Libidinos: toate femeile de moravuri uşoare au acces în cabinetul lui; când ele pleacă, îi lasă pe chelie semne de ruj. Râd funcţionarii în pumni. Incult: biblioteca lui seamănă cu o librărie; are mai multe exemplare din aceeaşi lucrare; nu citeşte nimic: secretarii îi îndoapă rafturile cu tot ce găsesc prin vitrine. Incorect: are tablouri; nu vizitează expoziţiile, dar îşi trimite secretarii să-i culeagă de-acolo ce cred că e mai bun; pictorii se bucură, însă când vin să li se plătească lucrările, sunt daţi afară.

Va ieşi dandana. Fierb într'un cazan mare buruieni multe şi felurite. Degeaba! Ii e dat Europei să aibă un război. Atentatul din Bosnia serveşte cel mai bun pretext pentru încăierare. Doamne fereşte! Bine că nu s'a întâmplat nimic la noi, acum două săptămâni şi că s'a întâmplat astăzi dincoace cu nepotul lui Franz-Iosef.

Brătianu este, însă, ingrat.

După cele întâmplate ar fi trebuit să-l felicite pe ministrul său de Interne, că a fost cu ochii în patru şi că ţarul a plecat numai cu câteva înjurături ale muncitorilor dela noi. Dece nu s'a ales arhiducele austriac doar cu atâta?

Temperamentul său avântat îl îndeamnă să trimită iarăşi un bileţel „României Muncitoare" cu un *mersi* pentru sindicaliştii care nu i-au compromis cariera punând la cale vreo faptă de natura celei a sârbilor. Se opreşte, deoarece prefectul i-a întărâtat din nou pe muncitori. Broscoiul ăsta se simte cu proptele şi îşi face de cap, trecând peste ministrul său. E prieten cu Duca şi face anticameră la Brătianu. Va pune lui Ionel chestia de încredere.

Au făcut lucrătorii dela S.T.B. grevă. Nu le-ajunge salariul. Când guvernul anunţă atâtea alte reforme — expropriere, drept de vot mai larg, pentru a le da conservatorilor la cap — se poate interzice un drept mai vechi? Imbecilul de prefect se năpusteşte asupra oamenilor, le împresoară clubul, îi răneşte, îi arestează, introneează cu dela el putere stare de asediu în Bucureşti. Şi asta, — când? Când suntem în preziua conflagraţiei mondiale, când la noi a început să se vorbească despre politica instinctului naţional, când e necesar să avem linişte. Pentru ce, pentru cine tămbălăul întreg? Pentru societatea tramvaielor. Pentru acţionarii acestei societăţi. Să plătească domnii acţionari!

In vreo două rânduri, directorul de cabinet vru să-l întrerupă, cuviincios. Işi făcu mai mult curaj şi îi spuse ministrului:

— Coane Vasile... Imi daţi voie...

Ministrul se opri, contrariat că băiatul îi taie peroraţia. Il privi cu mânie şi cu nedumerire.

— Ei, ce este?

— Coane Vasile... societatea... aţi uitat a cui este? Nu e a partidului?

Morţun îşi încruntă sprâncenele, avu impresia că în cuvintele directorului de cabinet era o uşoară ironie, vru să reia firul discursului vehement — cum că nu-i pasă, dacă societatea este a partidului, dacă acţionarii sunt liberali — dar îşi dădu seama că ar fi caraghios. Il concedià cu un semn pe băiat, o chemă la telefon pe prietena sa, îi trimise prin pâlnia receptorului un pupic şi o înştiinţă că va veni la ea.

Intre gloanţele dela Sarajevo şi focul care, tras prin fereastra unei cafenele din Paris, luă viaţa lui Jaurès, se scursese exact timpul necesar punerii definitive la punct a războiului mondial. Trebuiau să fie terminate operaţiunile birourilor de mobilizare; să fie confruntate rapoartele oficiilor de spionaj; să se facă deplasările unităţilor militare spre punctele de graniţă în vederea cotropirilor reciproce; să se mai arunce un pumn de praf în ochii popoarelor. Cei care înarmaseră mâna asasinului lui Jaurès, suprapreţuiseră autoritatea tribunului vulcanic. Cu două zile înainte de a i se risipi creierii pe masa de tablă a dughenei modeste, el risipise la Bruxelles toate resursele oratoriei sale. Biroul Internaţional îl ascultase şi-l aplaudase cu respect, însă fără convingere.

Jaurès mărturisise prietenilor, cu câteva minute înainte de atentat, că voiajul îl obosise. In realitate, el era deprimat. Văzuse la şedinţa Biroului că tovarăşii din conducere reeditau prin atitudinea lor fabula racului, broaştei şi a ştiucei. Trăgea fiecare spre burghezia ţării sale. In locul spiritului internaţionalist îşi scotea urechile de măgar naţionalismul şovin. Avuseseră dreptate ruşii care, prin glasul lui Lenin, spuneau de mai demult că fruntaşii Internaţionalei sunt revoluţionari numai în vorbe, nu şi în fapte; că nu-şi dau seama de caracterul imperialist al unui eventual război mondial şi că, în cazul izbucnirii acestuia, ei vor trăda interesele clasei muncitoare. Intransigenţa emigratului, care la toate congresele internaţionale făcea critica oportunismului, indispunea pe leaderii

apusului. Indispunea cu deosebire social-democrația germană. Neîncrederea lui din 1910, când la Copenhaga se hotărîse că socialiștii sunt datori să voteze împotriva creditelor de război; când la Basel, în 1912, se declarase că muncitorii nu trebue să tragă unii într'alții pentru a mări câștigurile capitaliștilor, se dovedea întemeiată astăzi.

Jaurès venise din capitala Belgiei cu plumbul tristeței în suflet și în priviri. Greșise și el într'o vreme; stăruiau în greșeală ceilalți. Intre conducători și popoare, târg nu se poate face. Conducătorii nu se mai înțeleg între ei în goana desmetică după beneficii. Să se bată între ei! Ce caută, însă, mulțimile exploatate în răfuiala dintre exploatatori?

Nu găsea tăria să destăinuiască prietenilor frământările sale. Le istorisea impresii de drum și crâmpee din conversațiile pe care le avusese la Bruxelles, în Birou.. Impresiile care-i străpungeau inima, pricinuite de ipocrizia tovarășilor de acolo, grija acestora de a evita precizarea pozițiilor, graba de a închide lucrările și de a trece la un meeting cu fraze sonore care nu angajau — nu le desvăluia. Le păstra pentru sine.

Atentatorul Raoul Villain i-a curmat frământările.

La Carpați e bere blondă și este o orchestră compusă din femei. Femeile sunt blonde. Sunt nemțoaice. Consumatorii se îndrăgostesc mai întâi de arcușul viorilor și pe urmă de ele. Aci a fost totdeauna un local care a atras clientela, nu numai prin fripturi și prin halbe, dar și prin calitatea muzicii. Deasemenea, prin aventurile, unele reale, altele inventate, legate de viața muzicanților. Vreun an de zile femeile își îndemnau bărbații să vie la Carpați numai pentru ca ele să ofteze cu ochii la dirijorul italian, de care se îndrăgostise o contesă din Budapesta. Dirijorul avea părul inelat și ochii languroși. Scos din fire de oftările și privirile care se schimbau între nevastă și muzicant, un cetățean a provocat într'o seară scandal, dând femeii sale două palme și dirijorului câteva bastoane.

Femeile din orchestra de acum erau drăguțe, dar foarte serioase. Purtau rochii negre, cu mâneci lungi, cu gulere înalte. Câteva purtau și ochelari. Frau Teresa, conducătoarea lor, înaltă și voinică, avea mai degrabă aerul unui comandant de pluton sau al unui dresor de circ. Era obligată să-și impună autoritatea și și-o impunea, atât față de femeile sale, cât și față de consumatorii care, după o mai mare cantitate de bere băută, deveneau, unii sentimentali, alții cutezători. Cei dintâi suspinau cu pretenția că sunt melomani și că muzica îi transpune în dispoziții poetice; se fixau într'o seară asupra unei fete, implorând-o să fie caritabilă, într'o seară asupra alteia. Indrăzneții

își trăgeau masa lângă estradă, își puneau halba pe marginea estradei, iar când se afumau bine, întindeau mâna spre piciorul uneia dintre colaboratoarele doamnei Teresa. Fata se făcea ca smeura, își trăgea piciorul sub scaun, se uita cu teamă la frau Teresa.

Oricât de severă și de atentă ar fi fost aceasta, era cu neputință ca, după atâta vreme, fetele să nu fi înnodat legături cu un client sau altul, sau cu mai mulți. Târziu, după miezul nopții, când isprăveau aci, după ce-și închideau instrumentele în cutii, își luau rămas bun dela frau Teresa și se împrăștiau printre mesele goale ale berăriei, aproape fiecare era așteptată de-un bărbat pe trotuar. Mergeau la el, îl duceau la ele ori porneau amândoi la vreun local, care se deschidea atunci când se închideau celelalte. Ochelarii de pe nasurile mici nu mai erau trebuitori. Mânecile lungi erau prinse la umeri în agrafe; o mișcare, și mâneca luneca și intra în poșetă, iar brațul rămânea liber, alb, cărnos. Gulerul rochiei se lăsa și el smuls din copci, se răsfrângea pe spate și descătușa gâtul. O mână trecea svăpăiată prin păr și nu se mai alegea nimic din coafura decentă dinainte.

Ai fi crezut, văzându-le cât de cuminți stăteau sub privirile doamnei Teresa, pe estrada unde cântau, că buzele lor sorb numai cafea cu lapte; că afară de repertoriul onest pe care îl executau în fiecare seară, altceva nu mai știu. Aci, în cârciuma cu cheflii întârziați, svârleau pe gât rachiuri tari, cântau cântece decoltate și dansau pe mese.

Dacă frau Teresa le-ar fi văzut...

Era cu neputință. Câteva dintre fete își închipuiau că la ora când ele își făceau de cap, ea dormea. Celelalte însă știau, dar păstra fiecare secretul pentru sine, că frau Teresa trăia cu patronul localului și că petrecea și ea cu el până spre ziuă într'un cabinet separat la Șosea.

De vreo doi ani, orașul trăia în febră patriotică. Tot de vreo doi ani cânta și orchestra femeilor la Carpați. Contribuiseră și ele la pregătirea spiritelor pentru campania din Bulgaria, învățând imnuri naționale și intercalându-le printre valsuri și barcarole. Când i se părea că atmosfera lâncezea în grădină, când chelnerii încetineau ritmul ducerii halbelor, frau Teresa făcea un semn fetelor, întrerupea cântecul leșinat și ataca un marș războinic. Se oprea lumea de pe bulevard la grilaj și aplauda laolaltă cu cei dinăuntru viforoasele acorduri ale femeilor. Unii deafară se simțeau ispitiți să intre să consume o bere, o friptură, să aplaude și să acompanieze cu ceilalți orchestra, când aceasta va cânta alte marșuri. Oamenii ciocneau peste mese, răgușeau cântând „La arme" și se îmbrățișau.

Dacă, așa cum se întâmplă acolo unde vine și lume cu măsură și lume fără, unii îngăduiau băuturii să li se urce la cap, căutând pe urmă sămânță de scandal, frau Teresa găsise mijlocul care potolea cearta: cânta un imn, un marș, la care consumatorii erau obligați să se ridice în picioare și apoi să aplaude. Cine ar fi cutezat să strice atmosfera de respect, continuând gâlceava? Și cine, după înflăcăratele acorduri ale orchestrei, ar fi dovedit sentimente atât de puțin românești încât să nu se pupe cu cel pe care mai înainte fusese cât p'aci să-l izbească la mir cu un pahar?

Armăsarul de bronz al lui Mihai Viteazul suportase cuminte, de-a-lungul anilor, mulți oratori care aminteau românilor că se trag din Traian, că deasemenea sunt urmașii domnitorului care stătea pe cal cu barda într'o mână. Armăsarul nu se scuturase niciodată și nu trântise pe niciunul, oricât de gângav, oricât de limbut, oricât de mincinos ar fi fost vorbitorul.

Când conservatorii îşi pierdeau sărita, mobilizau poporul la statuia lui Mihai şi cereau plecarea liberalilor. Au stat destul la cârmă. De aici îi adresau majestăţii sale respectuoasa cerere de a-i trimite pe cei ce sunt nenorocirea patriei, la plimbare. Urla, deobicei, aci, Nicu Filipescu, care avea figură de buldog şi voce de taur. Când liberalii se puneau în mişcare, tot aci veneau şi-l luau martor pe domnitorul încremenit în bronz, că ei au făcut România. Stârniţi la răstimpuri de Liga Culturală, studenţii îşi puneau cocarde în piept, manifestau pentru apărarea limbii româneşti, pentru fraţii din Pind persecutaţi de guvernul dela Atena şi atunci spărgeau geamurile câtorva plăcintării din centru. In toate împrejurările însă, nu uitau să se acaţe şi de ovrei.

In preajma anului 1913, calul fusese luat în antrepriză de un om politic cu voce subţirică şi cu un cercel în ureche. Se numea Ionaş Grădişteanu şi-şi amintise, când s'a pornit războiul în Balcani, de Mircea cel Bătrân şi de Cadrilater. Tot la statuia lui Mihai Viteazul venea şi el cu droaia de studenţi şi şcolari la care se adăuga droaia de cască-gură, care circula totdeauna pe bulevard. Il împingeau băieţii dela spate, pe cal, şi cerea intrarea în război. Vorbea piţigăiat, îi tremura cercelul în ureche şi avea o mişcare ferită, trăgând cu coada ochiului spre barda voevodului — să nu-i cadă cumva în cap.

După întrunire, unii îşi spuneau că acum, pe înserate, ar fi bună o bere. Strigaseră, înghiţiseră discursuri, bătuseră din palme. Nişte floricele şi-un ţap ar cădea tocmai bine. Berăria Carpaţi era la îndemână. Pietrişul grădinii fusese stropit, nemţoaicele îşi înstrunau viorile. Ele vor cânta mai târziu „Dunărea albastră“, dar acum, ştiind că clientela venea dela Mihai Viteazul, începeau cu „La arme“ şi continuau cu „Deşteaptă-te române“. Se întâmpla ca vreun muşteriu care fusese la adunare şi nu căpătase cuvântul acolo, să se urce pe-un scaun în grădină şi, cu halba în mână, să vorbească despre virtuţile străbune şi despre datoria momentului. Nu înţelegea nimeni ce spune, fiindcă pe bulevard treceau tramvaie şi maşini, dar îl aplaudau toţi.

Fetele blonde ale orchestrei cuceriseră şi în acest fel inima consumatorilor. Făceau să vibreze coarda lor patriotică. Erau solidare cu aspiraţiile românismului. In ziua când s'a semnat pacea dela Bucureşti, iar Maiorescu s'a plimbat în trăsură deschisă pe calea Victoriei, cu Passici şi cu Venizelos, a fost la berărie un entuziasm care nu se poate descrie în cuvinte. S'au consumat mai multe butoiaşe cu bere decât într'o săptămână întreagă. Se opreau vagoanele din mers, pentru ca pasagerii să poată vedea înghesuiala şi să poată auzi hărmălaia. Frau Teresa deslănţuise entuziasmul. Ea avusese ideea să pună fetelor tricolorul în piept, iar după terminarea imnului patriotic a fâlfâit un steag peste orchestră. Până târziu în noapte au fost cântate numai cântece de luptă şi drapelui a fâlfâit mereu.

După întâmplarea aceasta, părerea unanimă a muşteriilor era că frau Teresa şi orchestrantele ei sunt însufleţite de sentimente cu adevărat româneşti.

Berăria a trăit, multă vreme, zile şi seri şi nopţi de avânt patriotic. In grădină şi între pereţii ei de sticlă, sub cerul albastru al verii şi al toamnei, în fumăraia iernii şi iarăşi sub stelele care găureau bolta ca nişte becuri mici, nu pătrunseseră svonurile care anunţau apropierea unui nou război. Acesta — nu numai pe câmpiile şi pe crestele şi printre văgăunile din Balcani. Acesta — pe cuprinsul Europei întregi, pe mări şi peste mări, în munţi şi peste lacuri şi peste oraşe cu muzee şi catedrale. Aproape douăzeci de mi-

lioane de oameni se vor încleşta din primul ceas într'o luptă pe viaţă şi pe moarte, iar acestora li se vor adăuga alte zeci de milioane în desfăşurarea timpului ce se va prelungi. Patru ani, tunul va bubui şi sângele va curge îngrăşând, dimpreună cu lacrimile şi cu stârvurile omeneşti, pământul.

Berăria nu auzise gloanţele dela Sarajevo, fiindcă în ziua aceea de splendidă duminecă sfârâia grătarul cu fripturi, iar consumatorii băteau cu paharul golit în masa de tinichea, să li se umple iar. Le era foame, le era sete. Ceasurile erau unsprezece dimineaţa, astfel că orchestra nu cânta. Dar huruiau vagoanele, clacsonau maşinile, plesneau vizitiii din bice, strigau vânzătorii gazetele. Cum să auzi o bombă care-şi greşeşte ţinta şi un revolver care se descarcă în plin? Unde? Tocmai în Bosnia.

Nu urmărise notele diplomatice redactate după cele mai înalte reguli ale făţărniciei, fiecare cabinet lepădându-se de răspundere, dar toate la fel de vinovate. Ea se ghiftuia şi se înveselea şi se înflăcăra.

Serbia fusese invadată, Belgia fusese invadată, Franţa fusese invadată. Se năpusteau în Polonia alte armate. Se târau pe şoselele Europei milioane de făpturi omeneşti, care nu mai aveau cămin.

Berăria Carpaţi află, în sfârşit, că a început un război. Altul. Mai mare, dar în locuri mai depărtate. Să fie sănătoşi! Pe noi nu ne atinge. Nu ne interesează. Regele trage să moară. El şi Brătianu sunt pentru neutralitate. Foarte bine! S'o lăsăm mai domol şi cu marşurile patriotice. Ne-am cam săturat de ele. Să cânte frau Teresa cu nemţoaicele ei un vals legănător.

Printre zecile de mii de vieţi tinere pe care le secera, încă dela mijlocul verii, războiul, pe fronturile lumii, s'au strecurat în toamna acelui an două umbre bătrâne. Trăise fiecare dintre ele cam de patru ori mai mult decât apucaseră să se bucure de lumină şi soare cei ce muşcau pământul străin în Galiţia, în Belgia, în Franţa. Ostaşul-flăcău era plâns de o mamă, de o soră, de o iubită. Murea cu ei o crangă fragedă, o mlădiţă smulsă din copacul mare al vieţii. Cei doi zăboviseră prea mult în lumea celor vii. Incurcau existenţe. Se împiedicau de ei multe şi din ce în ce mai puţin ascunse interese.

A plecat, mai întâi Carol, lăsând loc nepotului care fumase zeci de mii de havane, în aşteptarea momentului când se va urca pe un tron şi va pune o coroană pe cap. Fumase havane multe şi băuse podgorii. Se resemnase până la urmă cu ideea că unchiul său ar putea să trăiască o sută de ani şi să-şi îngroape moştenitorul. Unchiul trăise măsurat, cu doctorul lângă el. Acesta îi prescria ce şi cât să mănânce sau să bea, avea un program de lucru şi de dormit, calculat milimetric. In aceste condiţii cum să nu trăiască un veac?

In definitiv, nici situaţia de moştenitor nu e de lepădat. Iţi oferă avantaje şi nu te obligă la nimic. Dar nu se împăca principesa cu aşteptarea. Se visase într'o vreme regină tânără. Se resemna să stea alături de soţul ei pe tron, *acum*. Nu însă mai târziu. Acum o prindeau încă mătăsurile colorate, ochii albaştri mai aveau strălucire, părul blond tăinuia firele albe stre-

curate în el. Făcea pe cât îi stătea în putință mizerii unchiului și mătușii. Iși îndemna copiii să fie impertinenți. Se gândea la istoria Renașterii când otrava soluționa așteptări puse prea mult la încercare. Lui Nando îi lua în nume de rău indolența. „Ce vrei ? Să-i strâng de gât ?" izbucnea el, împrăștiind în ochii nevestei fumul trabucului. „Brută!" — exclama ea lăsându-l cu țigara și cu sticla cu vin.

Carol murise după ce oamenii politici trăseseră de el în ultimele trei luni să-i smulgă hotărîrea pe care o voia fiecare. Voiau unii să bage țara în război numaidecât, alături de nemți. Ar fi vrut și bătrânul să meargă cu nemții, dar ceva mai târziu. Voiau alții să meargă cu tabăra cealaltă: suntem latini... sora noastră Franța... instinctul... idealul național. Să stăm deocamdată de o parte, erau de părere alții. Să vedem spre ce tabără se înclină talgerul victoriei. Este o politică realistă. Pardon, este o politică de șacali ! Interesele naționale... Ce facem cu demnitatea națională ? Eu — spunea Take Ionescu — dacă aș avea doisprezece copii, i-aș trimite să moară în apărarea Franței, știind că astfel mor pentru idealul național. Gugumănie ! răspundea cu dispreț Carp; eu am patru copii; dacă țara intră în război împotriva Puterilor Centrale, îi trimit să se bată, dar mă voi ruga ca țara să fie învinsă de ele. Nemțofilule! răcni Filipescu și-și mușcă îndată limba: uitase că se află într'un consiliu de coroană, că regele prezidează, că regele e neamț și că ar vrea să meargă cu nemții. In orice caz, nu admite ideea să se meargă în contra lor. Dar regele este pe ducă. Ce te faci însă cu Petre Carp și cu Marghiloman ? Aștia nu se curăță. Ce te faci cu moștenitorul ? N'are voință. Carol fusese un vagmistru. Ferdinand se lasă dus de nas de toată lumea. In primul rând de nevastă-sa. Noroc că principesa este ambițioasă și că se are bine cu verii ei, țarul rușilor și regele

englezilor. Face caz mare de aceste legături. Arată tuturor corespondența dintre ea și ei. Ce gândește însă Brătianu ? O scaldă. Se păstrează în echivoc. E pentru „văzând și făcând". I se spunea Vizirul chiar și în partidul lui, pentrucă tăia și spânzura așa cum îl ducea mintea leneșă. I se spune acum Sfinxul, și-i place denumirea. Un sfinx e un mister. Nu știi ce cugetă și nici nu e dator să cugete. Brătianu e un vulpoi. Iși dă seama că regele nu o mai duce mult. Nu se angajează cu unul care e cu un picior în groapă. Va fi schimbare de domnie. Să vedem în ce ape vrea să înnoate viitorul rege, viitoarea regină. Filipescu e un zevzec. El își închipue că se pierde momentul. Ce moment ? Poate fi vorba de moment când războiul se anunță ca o întreprindere de durată lungă ? Când știi cum începe un război, dar nu și cum sfârșește ? Deocamdată e bine că a intrat dihonia între conservatori. Să-i lăsăm să tragă unii într'o parte, alții în alta. Să se destrame. Să se descompună.

Bătrânul moare la sfârșitul lunii Septemvrie. Are 75 de ani. A venit în țară în urmă cu aproape o jumătate de veac. Oamenii politici îi aminteau, când se supărau pe el, că a venit cu pantalonii rupți. Prin testament spune că l-au călăuzit două devize; una: „Totul pentru țeară, nimic pentru mine", alta: „Nihil sine Deo". Dar tot prin testament anunță că averea pe care a strâns-o e de optzeci de milioane. O împarte nepoților și strănepoților; lasă o bună parte văduvei lui; lasă ca pomană pentru săracii din câteva orașe: celor din București, cincizeci de mii de lei, celor din alte locuri, între cinci și douăzeci de mii. Nepotului, care va moșteni și țara, îi pune în vedere să fie econom. Nepoatei, pe care n'a putut-o suferi, îi trimite prin testament ultima dojană: să nu mai facă lux.

Ea stă lângă catafalc și se gândește că, după înmormântare, va fi publicat testamentul și se va face

haz de aceste cuvinte. Figura i se crispează. Mototolește în mâini batista. „Din cauza durerii; suferă mult; l-a iubit pe bătrân“ — șoptesc între ele doamnele de onoare.

După el, curând, moare sfetnicul lui, Mitiță Sturza. Are 81 de ani. A fost sfetnic și al lui Cuza, pe care l-a trădat. A uneltit și împotriva lui Carol. I-a spus odată o vorbă grea. Dar când și-a văzut drumurile închise, i-a cerut iertare și i-a sărutat mâna. In el, Carol a avut pe urmă o slugă devotată. Păzea dinastia. Păzea bunele moravuri. La Academie, a respins pe un anume Caragiale care, prin scrisul său, se arăta imoral. Păzea ordinea. A pus tunul în țărani la 1888, la 1900, la 1907. De fiecare dată, însă, a plătit slujbe la Mitropolie să i se ierte păcatele. Nu era sigur că a păcătuit omorînd și întemnițând oameni, dar voia să se asigure că nu-și primejduește locul în rai. Era creștin. Ca ministru și prim-ministru, fusese de părere că poporului îi lipsește educația religioasă. Dacă oamenii s'ar duce la biserică, n'ar mai pune mâna pe ciomag ca să-și facă dreptate. Oamenii sunt datori să se pună bine cu dumnezeu. Unul despre care avea încredințarea că va sta in iad era Ionel Brătianu. Acesta îi vâna locul la șefia partidului. A făcut intrigi. S'a înconjurat de cei tineri. El rămăsese numai cu bătrânii. Dar și bătrânii — unii mureau, alții treceau de partea uzurpatorului. Mitiță Sturza și-a căutat mângâierea tot mai mult în religie. Ii ajungea la urechi vorba că e un maniac. Dece? Este crestin! Că umblă cu mătănii în mână? Sunt lucruri sfinte! Nu dă din mâini partidul. Nu se retrage nici dela conducerea guvernului.

Sturza ținea să afle ce se mai vorbește pe seama lui. Ce se mai uneltește? Era la doi ani după răscoale. Brătianu îl privea încurcat. Ceilalți din guvern se

cam fereau de el, cu toate că el îi binecuvânta creștinește și le făcea pe față semnul crucii. Nici vorbă că în lipsa lui îl vorbesc de rău. Le'ntinde o capcană. Convoacă un consiliu. Miniștrii vin. El nu este prezent. Ei vorbesc pe socoteala „nebunului“. Ce facem cu nebunul? Cum îl debarcăm? Regele ține încă la el. Bătrânii din partid nu se hotărăsc. Unde o fi? se întreabă ei după un timp. Deobicei era întâiul la consiliu.

— Aici sunt! Cucurigu! le răspunde el și iese de sub masă. V'am auzit. V'am prins. Dar eu vă iert. Vă binecuvântez.

Râde și face asupra tuturor semnul crucii. Miniștrii schimbă priviri neliniștite. Brătianu e palid.

— Cine e domnul acesta? întreabă profesorul vienez pe străinii care rămân, după examen, în cabinetul lui.

— E un om de stat din România, i se răspunde. A fost șef de partid. Șef de guvern.

— Până când?

— Până acum trei luni.

Profesorul se uită la persoanele din fața sa. Privește, pe urmă, pe fereastră. E încurcat. Nu se poate opri:

— Vai de mine! Dar domnul prezintă leziuni care arată că e dement de cincisprezece ani.

De data aceasta articolul cu titlul „Falimentul socialismului“ nu mai fusese scris de Ion Nădejde şi nu mai apăruse într'un ziar liberal. Il scrisese altcineva, într'o gazetă care îşi pusese condeele în serviciul legaţiei germane. Nu-i înjura pe socialiştii din România, ci făcea constatări pe marginea grabei cu care conducătorii muncitorilor din apus trecuseră de partea burgheziei. Articolul era scris cu inteligenţă şi perfidie, lăudând aparent patriotismul renegaţilor, dar în fond bătându-şi joc de ei.

Ce va face social-democraţia germană ? se întrebase lumea. Milioane de membri în sindicate. Aproape tot atâţia în partid. Cooperative, ziare, deputaţi. Un aparat formidabil. O disciplină a cărei expresie se traducea în respectul cu care oamenii îşi plăteau cotizaţiile. „Bivoli cu cotizaţie la zi!“ răbufnise un militant revoluţionar din Internaţională în zilele acelea. Nu era vina lor că, milioane fiind, se zoriseră să se ducă sub steagurile împăratului. Era vina conducătorilor care se grăbiseră să voteze creditele de război. Care ţinuseră discursuri şoviniste. A răsunat în primele zile strigătul lui Liebknecht şi-al Rosei Luxemburg: „Jos războiul!“ Dar Liebknecht a fost îmbrăcat în haine de soldat şi trimis pe front, iar Rosa Luxemburg a fost condamnată la un an închisoare. S'au bătut mulţi muncitori pe străzile Berlinului, afirmând internaţionalismul so-

cialist, dar i-a ciomăgit poliţia şi i-au dojenit şefii lor. Alte manifestaţii au căutat să şteargă impresia rea pricinuită de ei. S'a strigat: „La Paris!“ In aceleaşi ceasuri se răcnea pe bulevardele Parisului: „La Berlin!“ Sembat şi Guesde în Franţa, Scheidemann şi Noske în Germania, întăreau prin prezenţa lor cabinetele burgheziei.

— La Predeal! La Câineni! La Braşov! La Sibiu! erau date şi în ţara noastră comenzile.

Erau însă date cu glas şoptit, cu priviri care se uitau în stânga şi în dreapta. Convoaie lungi se strecurau, sub ocrotirea nopţii, prin trecători de munţi. Niciun sgomot. Nicio scăpărare de chibrit sau amnar. Pe drumuri ocolite, convoaiele pătrundeau pe pământul care, precum îndemnau cântecele şi cărţile de şcoală, trebuia cucerit. Pătrundeau în tabăra duşmanului.

Ţara oficială era neutră. Brătianu mişcase buzele, făcuse declaraţia, apoi încremenise în poziţia sa de sfinx. Dar Filipescu şi Take Ionescu repetau în fiecare zi că ei sunt pentru intrarea în acţiune, fireşte împotriva germanilor. Asigurau că aceasta era porunca lui Mihai Viteazul care asculta iarăşi, în faţa Universităţii, discursuri patriotice. Il înjurau pe şeful guvernului şi începeau să-i dea târcoale, ca zăvozii, lui Ferdinand. Ce gând are noul rege? E ca şi răposatul unchiu-său cu sufletul de partea nemţilor lui, ori vrea să se încoroneze la Alba-Iulia? In cazul acesta, ce mai aşteaptă? Se pierde momentul. Să-l gonească pe Brătianu şi să-i aducă pe ei, români adevăraţi.

Dacă însă la mijloc era o urzeală isteaţă care învăluia ochii vrăjmaşului? El îşi închipuia că dinspre partea aceasta nu-l pândeşte nicio primejdie, şi ca atare nu avea nevoie să ia măsuri de pază. Şi uite că, fără mobilizare prin trompete şi prin gazete, fără declaraţie de război, trecătorile munţilor erau călcate în

fiecare noapte, convoaie lungi, tăcute, pătrundeau în ţara inamicului.

Convoaiele erau alcătuite din boi şi vaci, din oi şi porci. Animalele erau trecute prin contrabandă, să nu afle guvernul şi să-şi ceară partea de câştig, să nu afle oficialitatea din tabăra cealaltă a războiului şi să facă mizerii guvernului: „Ce fel de neutralitate este aceasta dacă îl îndestulezi cu hrană pe inamicul nostru?" Nu ştim dacă ne vom bate cu nemţii şi cu ungurii. Poate că nu ne vom bate cu nimeni. Este o politică şi aceasta de a-i lăsa pe alţii să-şi scoată ochii şi măruntaiele, iar noi să venim de-a-gata la masa păcii. Până atunci ne avem bine cu toată lumea. Facem treabă cu cine dă mai mult şi este mai aproape. Au nevoie ăştia pe care-i înjurăm la întruniri, de carne şi de slană? Să plătească! Suntem ţară bogată. Avem boi şi cu patru şi cu două picioare. Pe cei cu două i-am da la preţ mai mic.

Se înjghebează tovărăşii. Se înfiinţează birouri discrete de export. Se negociază la masa cafenelelor. Sunt cutreierate satele. Misiţii zăbovesc la conacul moşiei. Moşierul este şi deputat. Este şi senator. El e la Bucureşti, unde veghează asupra destinelor patriei. Când administratorul sau arendaşul vine în Capitală şi-i spune ceva la ureche, el dă din cap că: da. Grajdurile şi coteţele şi coşarele se golesc într'o noapte de parcă ar fi suflat vântul în ele. Bătătura se umple până într'o săptămână iarăşi, căci logofeţii umblă pe la oameni şi-i ademenesc şi-i silesc să-şi vândă cornutele şi porcii. Preţ bun, bade! Cu banii pe care îi iei cumperi alte vite la târg şi-ţi rămâne şi pentru basamac. La târg sunt vite pintenoage şi slabe să le numeri coastele, şi puţine şi scumpe. Nu trece mult şi oborul rămâne pustiu. Se mistue până şi mortăciunile.

— La Predeal! La Câineni!

Cei care în alte locuri sângerau și strigau:— La Paris! La Berlin! — nu ajungeau nici într'o capitală, nici în cealaltă. Convoaiele tăcute pătrundeau însă în fiecare noapte, aici, prin trecătoarea munților. Dintr'o parte și din cealaltă grănicerii închideau ochii. In tot mai multe locuri era cunoscut târgul, dar în Parlament și la viforoasele întruniri nu se pomenea despre el. Gazetele intervenționiste înjurau Puterile Centrale, vedeau pretutindeni spioni și trădători în serviciul acestora, însă nu scriau un cuvânt despre marșul în noapte, prin punctele de graniță, al patrupedelor.

Localurile de petrecere căpătară un spor de clientelă. Erau oameni care nu intraseră până atunci la Enescu, la Capșa, la Café de Paris. Se simțeau la început stângaci, intimidați. Vedeau bărbați în haine negre și femei în toalete cu decolteuri. Vedeau chelneri pe care i-ar fi confundat cu clienții, fiindcă tot în negru erau îmbrăcați. Chelnerii erau însă cuviincioși. Nu săreau peste masă și nu se îmbătau turtă. După câteva seri, după câteva nopți, se familiarizau cu localul. Consumau mai multă șampanie decât ceilalți, dădeau bacșișuri mai mari, plăteau fără sgârcenie pentru femeile cu stomacuri de struț. Bună ideea lui Brătianu cu neutralitatea... De-ar lungi-o, să țină cât mai mult... Armatele se bat de aproape un an, s'au împins ca la horă încoace și încolo, dar acum s'au băgat în tranșee și nu se mai urnesc. Dacă tunurile nu i-ar face din când în când una cu pământul, soldații ar prinde rădăcină și igrasie. Incă un an dacă s'ar mai bate nebunii, pentru ca astfel cuminții să știe că le-a pus dumnezeu mâna în cap...

Păcat că sunt granițele închise! Cu atât bănet ar fi putut să călătorească și să benchetuiască pe oriunde, să-i facă praf chiar pe americani. Ar fi jucat la Monte Carlo cu prinții și cu hoții. Ce aere și-ar fi dat nevestele și cu câte geamantane pline cu rochii s'ar fi înapoiat. Păcat că războiul e chiar în Franța...

Se petrece destul de bine și la noi. Ar trebui să fim ceva mai patrioți și să recunoaștem că, dacă vrem să cheltuim, putem să cheltuim și în țara noastră. Dece să dăm străinilor banii pe care i-am câștigat aici? Au fost în iarnă baluri după baluri și premiere după premiere la teatru. Au început acum kermesele și bătăile de flori, iar strada 11 Iunie e plină de grădini din care se înalță, seara, cântece de vioară și mirosuri de mititei.

Poate că ar trebui să ne ghiftuim mai puțin cu hoituri, când alții luptă pe front, n'are a face unde, n'are a face că e vorba de nemți, franțuji, ruși, unguri, austriaci. Am auzit că nemții trăiesc numai cu ersatzuri, fir-ar la ei acolo. Bunul simț ne obligă la oarecare sobrietate. O zi, două, pe săptămână, de fasole și mazăre n'ar strica. S'au împuținat vitele tocmai acum când se cer mai multe și se plătesc mai bine. Până să încropești un transport, îți ies ochii din cap.

Incep să fie la ananghie — știm noi cine... Au nevoie nu numai de slană, dar și de chită, adică de pâine, adică de grâu. E în regulă! N'ar strica vreo două zile de mămăligă pe săptămână, cu toate că recolta e bună — dar ca să putem trimite cât mai mult. Aici, frate, se schimbă calimera! Sacii nu pot fi puși în rând și mânați din urmă ca boii, ca vacile, ca oile, ca porcii. Ei n'au picioare. Sunt ologi și borțoși. Trebue să-i urci în vagoane de tren, să faci vânt vagoanelor la Predeal, să ți le deșerte mahării de dincolo la Timiș și să-ți împingă înapoi vagoanele.

Dar cum faci cu ele, că nu sunt ale tale? Sunt ale Statului și, mai mare peste ele, e Constantinescu-Porcu, ministrul. Poți să stai cu el de vorbă, căci cunoaște mișcarea și cu vitele. E român și înțelege. A făcut și el treaba asta, pentru sine, pentru partid, pen-

tru prieteni. Ce mai veste-poveste: pentru ţară. Cunoaşte şi chestia cu grâul. A făcut-o şi o face şi pe aceasta. Spune-i ce te doare, dar nu te aştepta să-ţi dea permisul de vagon pe degeaba. Nu e frate cu tine. Parte şi parte! Să nu-l minţi nici la preţ, nici la cântar. Te prinde şi te spurcă şi nu mai pupi să faci vreodată o afacere cu el şi cu oamenii lui. Ii zice Porcu şi seamănă cu'n porc, dar are nas de vulpe. Miroase numaidecât. Când era în opoziţie spusese cuiva, cumsecade, însă calic: „Mă, când oi fi iar ministru, să vii la mine cu-o hârtie, ceva, din care poate să-ţi iasă un câştig ca să te procopseşti şi tu. Ţi-o iscălesc pe dată. Caută niscai proşti, niscai escroci, spune-le că le faci treaba, că ţi-am botezat un copil, spune-le ce-ai să vrei. Dar să vezi să nu te păcălească..." După ce ajunge din nou ministru, tot la Domenii — trage aici ca porcul la ghindă — vine la el calicul cu-o hârtie. „Coane Alecule, îi spune, găsii doi inşi de treabă, care au o chestie cu-o pădure. Ziceau că treaba e cinstită şi că nu face nici douăzeci de mii, însă îmi dau pe jumătate, adică zece mii, dacă le aduc numaidecât iscălitura dumitale, ca să nu mai stea prin Bucureşti şi să cheltuiască alte parale. Iscăleşte, coane Alecule, ca să mai pun şi eu sărăciei, tinicheaua de coadă". Porcu ia hârtia, o duce la ochi, la nas şi-o aruncă pe masă. „N'o iscălesc!" se răsteşte la om. „Păi, nu-mi făgăduişi odată, coane Alecule..." spune omul cu suflarea pierdută. „Da, se răsteşte iarăşi ministrul la el, dar n'am înţeles să fii prost sau pungaş...". „Dece, coane Alecule?" „Cum, dece? Asta e treabă de două sute de mii de lei. Două sute de mii de lei se câştigă la ea, nu douăzeci. Dacă tu i-ai crezut pe ei, înseamnă că eşti prost, şi cu proştii nu stau de vorbă. Dacă erai înţeles cu ei şi-ai vrut să mă îmbrobodeşti, atunci eşti un pungaş. Nu ţi-am spus că vreau să-ţi fac un bine?" „Coane Alecule, m'au păcălit. Nu

mă pricep la afaceri. Renunţ la ele". „Nu renunţa, mă! răcni la el ministrul. Ia înapoi hârtia, du-te la ei, spune-le dela obraz că sunt hoţi şi cere-le o sută de mii de lei..." „Coane Alecule, n'au să primească! I-am văzut eu cum se tocmeau între ei şi pentru zece mii". „Dacă nu primesc, sănătate! Caută alţi muşterii. Ii găseşti pe sala ministerului, pe trotoar şi în toate cafenelele. Dar nu vreau ca ăştia să râdă de tine şi de mine, căci au să râdă şi de mine, mă, şi-au să spună în gura mare: „I-am făcut-o lui Porcu!" Peste două zile, omul veni din nou: „Ai avut dreptate, coane Alecule. S'a făcut..." „Să văz banii!" „Poftim!" „Aşa, bravo! Mănâncă-i sănătos. Nu-ţi iau nimic din ei. Dă hârtia s'o iscălesc. Cum a mers?" „Cum să meargă, coane Alecule? Pungaşi de clasa'ntâia. Când le-am spus ce m'ai învăţat, au vrut să-mi dea cu scaunul în cap. S'au supărat. S'au făcut că pleacă. Pe urmă au început tocmeala, dar eu nu m'am lăsat. Au numărat bumăştile de-o mie până la o sută şi-şi ştergeau fruntea de năduşeală". „Le-ai spus că te-am învăţat eu?" „Le-am spus... am făcut rău?" „Nu. Şi ei ce-au spus atunci?" „Te-au înjurat, coane Alecule..."

Treceau vagoane după vagoane încărcate cu grâu. Treceau altele cu orz şi cu porumb. Erau îndopate prin staţii şi prin halte, noaptea, şi tot noaptea lunecau peste linie la Predeal în partea cealaltă a frontierei.

Ca şi vitele, tot astfel se'ntâmpla cu cerealele. Misiţii lucrau mână în mână cu moşierii, cu arendaşii, cu logofeţii. Strângeau recolta dela ţărani, o plăteau cu bani ghiaţă, mai dădeau şi ceva pe deasupra, o duceau la tren şi o urcau în tren. Permisul îl aveau în buzunar samsarii care-şi puneau obrazul la bătaie. Vorba vine că şi-l puneau. Mai întâi că n'aveau obraz, şi apoi totul era în regulă, cu iscălitură şi pecete adevărată, cu şperţul achitat dinainte, cu proptele pe care

nu putea să le urnească nimeni. Cine le era proptea, le era și tovarăș.

Este bun la ceva și războiul. Inainte, când exportam, trebuia să primim prețul pieții străine. Aduceau grâu si americanii și ne concurau și pe noi și pe alții. Nu primeai prețul — rămâneai cu grâul în hambare să putrezească. Acum, ioc concurența. Le arde buza nemților și le ghiorăe mațele. Cât ceri, atâta dau. Altădată rămâneai cu nutrețul pentru cai și cu porumbul la tine acasă. Nutreț aveau și ei. Cu mămăligă nu se hrăneau. Se hrăneau numai țăranii din România. Acum ar mânca și mere pădurețe.

La urma urmei, e și o chestie de umanitate. Românul e milos. Tot oameni sunt și ei. Nu putem să ne ghiftuim cu de toate aici, și alții să tragă pe dracu de coadă. Cine știe dacă ne vom bate cu ei... Poate nu ne vom bate, așa că au să ne poarte apoi recunoștință, iar dacă ne-om încăiera, le vom scoate pe nas ce le-am băgat prin gură.

Așa gândeau chiar cei care svântau în înjurături Puterile Centrale și cereau în fiecare zi să intrăm în război. Deschideau gura, însă închideau ochii și întindeau mâna pe la spate, când li se plătea pentru vitele și grânele despre care știau încotro apucă și pe cine hrănesc.

Drace, drace, călifarii kaizerului nu mai au nici petrol. Să le dăm și gaz, poate l-or bea și-i va lua Aghiuță. Nu-și mai încăpeau în cisme și în piele de trufași ce erau. Credeau că războiul se va isprăvi curând și că vor birui. Dacă e pe negustorie cinstită, și dacă le dădurăm vite și grâne, dece nu le-am vinde la preț bun și petrolul? Ce să facem cu el? Noi, chiar de-o fi să intrăm în război, n'avem sculele lor ca să ne trebuiască. Oamenii dela țară și din mahalale să facă bine și să ardă gaz mai puțin. N'au neapărată nevoie de lumină, ca să stea la taifas și să pună țara la cale.

Fir-ar să fie, că unde te întorci, vezi numai chipuri vesele și burți îndestulate, și sunt pline prăvăliile pe Lipscani și pe calea Victoriei de muiereturi care cumpără și cumpără lucruri să se îmbrace și, cu cât pun pe ele lucruri mai scumpe, cu atâta sunt mai desbrăcate. N'au făcut niciodată birjarii din piața Teatrului treburi mai bune decât acum. Se tolănesc pe pernele trăsurilor femei și bărbați sau femei cu bărbați, și se plimbă să-i vadă toată lumea, ori trag coșul birjei și nu-i mai vede nimeni. Restaurantele, berăriile, cafenelele, varieteurile sunt înțesate ziua și noaptea. Nu le mai tace lăutarilor scripca niciun minut, dar-ar benga în ei! Impușca unul francul până mai eri și îl vezi cum aruncă acum cu banii. Dar să vezi la Constanța la cazinou, să vezi la Sinaia la cazinou, cum îi trag cu jocul la ruletă și șmen-de-fer.... Să le vezi pe pupeze pe plajă sau la munte... Să-i vezi pe bărbați după ele... Toți mănâncă și beau de-ai crede că li se bat câte zece nebuni la gură. Nu se uită la bani, da-i-ar pe doctori! Vor da, nu duce grijă, căci tot crăpând atâta au să facă piatră la ficat, nisip la bășica udului și trânji la mă'nțelegi.

E un moșier, Seceleanu din Bărăgan, care a câștigat un milion și jumătate de coroane. Dacă el, particular, cum se zice, nu persoană oficială, s'a ales cu atâta, e la mintea omului ca Porcu, gojgogea ministru — și unde? la Domenii! — să fi înghițit cinci milioane.

Dacă-mi dai cuvântul de onoare că ești discret, am să-ți spun una care te va face să rămâi paf: a trecut pe la noi un tren cu muniții pentru Turcia. Mi se pare că întrecem măsura. Admit: dă-le nemților crăpelniță, dă-le petrol. Ii hrănim să nu moară până intrăm și noi, ca să avem cui suci gâtul. Și pe urmă, treaba se face între noi și ei. N'au cum să ne afle prietenii.

Dar un tren întreg, care vine dela nemţi şi trece pe la noi, şi descarci marfa din el şi-o încarci pe vapor şi trimiţi vaporul în Turcia, e prea de tot. Mai cu seamă că în tren sunt tunuri şi puşti şi granate şi gloanţe. Contra cui? Contra aliaţilor noştri, că e limpede acum cu cine o să mergem. Ii dăm zor cu sora noastră Franţa, cu sora noastră Italia, cu Anglia, cu Rusia, si-l înarmăm pe duşman; prea de tot! Mai cu seamă că un director de cale ferată din Budapesta nu şi-a ţinut gura şi a spus că a plătit unora dela noi optsprezece milioane. Cei care s'au învârtit pot să spună că le-a pus dumnezeu mâna'n cap. Mda! Poate că odată şi odată o să le puie niscai judecători mâna în gât.

Erau oameni care făceau armata de cinci şi şase ani. Le crescuse mustaţa, le ieşiseră sbârcituri pe la ochi, le erau palmele tăbăcite de puşcă şi hârleţ. Fuseseră luaţi prin 909 şi 910. Când să lepede haina militară, se băteau alţii în Balcani şi plănuiau ai noştri să ne băgăm şi noi. Nu putură oamenii să scuipe în gamelă şi în capelă. Rămâneau, cum era vorba la regulament, concentraţi. Hai cu ţaţa Lina, pe urmă, peste Dunăre, la bulgari! Haide înapoi, afară de cei care au rămas acolo cu holera în burtă. „Ne liberează, vere?" „Nu, măi, că-l auzii pe furier la canţelarie cum că i-a spus căpitanul să bage livretele în dulap, care lui căpitanul, i-a spus-o colonelul. Zice că se lasă cu război în altă parte, la ăi mai mari, şi că noi să stăm cu arma la picior, că nu se ştie până unde s'o întinde focul".

Se încinse războiul şi oamenii îşi luară nădejdea să se mai întoarcă la vetre. Căpătau, cătrăniţi, un concediu de-o săptămână, două, şi se înapoiau cu mai multă mâhnire în suflet, cu mai mult parapon pe soarta lor. Pământul — paragină. Casa, bătătura — să dai şi să fugi. Copiii — neţesălaţi. Vitele — să le numeri coastele. Nevasta — îngălată, neputincioasă. Neputincioşi — părinţii. A înjurat-o pe femeie şi pe urmă l-a cuprins mila pentru ea, ruşinea pentru el. Ce să facă şi ea, săraca, fără o mână care s'o ajute, cu atâtea guri care trebue săturate? Se ţinea sărăcia de ei când era el acasă şi trudea din noapte până'n noapte, dar acum? Incerca, în zilele câte îi rămâneau,

să facă un dram de rânduială, să dreagă o unealtă, să plivească brazda, să macine dacă avea ce. Când să se apuce mai bine de treabă, se mântuia concediul. Abia dacă apuca să tragă, de necaz, o beție la cârciumă. Lepăda ițarii și sumanul; îmbrăca haina statului.

— Cu bine, femeie! Cu bine, fraților!

— Noroc, măi! Vezi, până ne-o veni și nouă rândul să ne cheme, poate faci tu România-Mare.

— Fac pe dracu! Să aibă tâlharii de boieri moșii mai multe...

Unii concentrați erau trimiși pe la moșieri să muncească pământul. Slugăreau în ismene ca să nu strice efectele cazone și bombăneau și înjurau cu gândul la ogorul lor nelucrat și la gospodăria lor de care se alegea praful. Ceilalți fură puși la tranșee. Scăpăra piatra în vârf de munte și la poalele lui când izbeau în ea cu târnăcopul. Se afunda casmaua ca în unt în ținuturile dinspre șes, unde stricau bunătate de roadă a pământului. Și era o socoteală, iar nu o întâmplare, că tranșeele șerpuiau tot pe locurile oamenilor nevoiași, nu pe-ale moșierilor. Paza bună ferește de primejdia rea... De bună seamă c'o să intrăm și noi în hora dracului, dar ne vom repezi ca vulturii peste creste și vom duce războiul pe pământul vrăjmașului. E bine să avem însă și noi adăposturi aici. Și apoi dece să stea concentrații degeaba? Când stau degeaba, îi ia gândul și-i poartă spre Leana, spre copii, spre vițea. Deaceea programul prevede instrucție și muncă toată ziua. Au învățat instrucția de campanie, știu să se desfacă în trăgători, să împuște, să dea cu baioneta. Au uitat să meargă în pas de defilare. Ce-au să facă după victorie, când îi va primi lumea cu flori și ei nu s'or pricepe să bată bine talpa? „Stâng, drept, stâng, drept, capul sus, pieptul înainte!" Ca să nu stea degeaba, după ce au mântuit cu instrucția de paradă,

fură puși să astupe șanțurile vechi și să sape altele, stricând alte brazde, alte ogoare.

— Nu mai încep ăi mari războiul ăla? se întrebau soldații. Să-l înceapă odată și să se aleagă. Cui i-o fi dat să scape, o scăpa — cui nu, să se ducă în mă-sa! Așa nu mai merge.

Primeau scrisori de-acasă. Oamenii erau și dela țară, dar și dela oraș. Țăranii aflau dela neveste că au mântuit porumbul din pod și că nu găsesc nicăeri, nici cu bani, nici pe muncă, măcar pentru o mămăligă. De grâu — ferit-a sfântul! Unde dumnezeu s'o fi dus, că ploi au fost și recoltă a fost?

Părinții și femeile orășenilor se plângeau de scumpete. S'au scumpit toate. S'a scumpit mai întâi pâinea, pentrucă hoții trimit pe ascuns grâul la unguri si la nemți. Toată lumea vorbește. S'a îmbogățit cine vrei și nu vrei. Aruncă banii în dreapta și în stânga și nu se tocmesc, așa că negustorii, văzând că țara e un sat fără câini, au ridicat prețurile. Cum să se mai ajungă omul sărac, cinstit, care trăiește din munca lui? E o societate, îi zice „Familia Luptătorilor", care ajută pe familiile concentraților. Sunt acolo cuconeturi din lumea mare, cu nevricale. Strigă la femei, le poartă cu vorba dela o zi la alta până capătă femeile un amărît de ajutor, care nu ajunge nici pe-o măsea. Dau ajutorul, parc'ar da de pomană... „Mai mult nu poci să-ți scriu, care știi bine că se citește toate scrisorili. Dar poate ți-o da drumul sau măcar o permisie, și-ai să afli și altele atunci..."

Afla omul, mai devreme sau mai târziu, pe-o cale sau pe alta, ce nu putea să-i spună femeia prin scrisori. Muncitorii făceau greve la București, la Galați, la Ploești. Făceau greve și'n alte locuri. Nu le mai ajungea salariul. Afacerile și destrăbălarea altora scumpeau traiul. Războiul se arăta încăodată bun

pentru stăpâni și o nenorocire pentru popoare. Jos războiul! Muncitorii împleteau revendicările lor de viață materială cu ideea că sunt datori să arate împotrivire celor ce deslănțuiseră focul în alte locuri și celor care îl pregăteau la noi. Scoseseră o gazetă și i-au spus: „Jos războiul!" Au continuat lupta și au scos altă gazetă pe care au botezat-o: „Lupta". Căutau să-și facă auzit glasul. Erau puțini și glasul le era astupat. Hoții cu permise de export în buzunar îi înjurau în numele patriotismului. Le spuneau trădători. Corbescu, apărat de o gardă tot mai numeroasă, își băga pumnul înmănușat în gura lor. Ministrul internelor dădea ordine prefecților din celelalte județe să fie energici și atenți. Să înnăbușe grevele. Să-i concentreze pe fruntașii muncitorilor și pe muncitorii mai îndărătnici. Autoritatea avea la îndemână acum un mijloc de care nu dispunea altădată: îl îmbrăca pe om în haină militară, tânăr, bătrân, teafăr sau reformat.

Morțun dorea să vină mai repede războiul ca să scape de plictiseala cu menținerea ordinei. Atunci muncitorii vor fi mobilizați. Va fi stare de asediu. Să poftească să mai țină discursuri, să îndemne la greve, să facă greve! Curtea marțială îi mănâncă. Va răsufla atunci și el mai ușurat. Vor avea de lucru atunci cei dela Război, dela Statul Major, dela Aprovizionare. Ce-o să mai fure Porcu! Vor lucra tribunalele militare... Nici măcar hoții de găini n'au să-i mai dea poliției de furcă. Se vor teme să nu se pomenească la Curtea Marțială.

Fiindcă războiul ține, iar neutralitatea se lungește la noi, omul are timp să fie de-o părere, pe urmă să și-o schimbe, pe urmă să se întoarcă la părerea dintâi. Ii acoperă pe nemți, pe austriaci și pe unguri cu vorbe de ocară. Le plânge de milă că, atunci când vom intra și noi în războ, ciulama îi vom face. El singur va băga baioneta în ei și nu se va lăsa până când nemții n'au să strige cu mâinile în sus: „Kamerad!"

Este vorba de omul cu tărâțe în cap care urlă pe străzi și la întruniri când îl îndeamnă agenții cluburilor politice. E liberal sau e conservator. E brătienist, takist, filipescan, carpist. E chiar independent, ca să poată să fie cu toții pe rând. E român. Și ca român, el se duce la Dacia, unde vorbitorii din Acțiunea Națională se dau la rege, la Brătianu, vorbesc de Alba-Iulia și-l decretează pe Marghiloman trădător și spion. Nu mai poate să uite manifestul acela lung, lipit pe garduri, și care începea astfel: „Români! Marele patriot Nicolae Filipescu vrea să știe dacă în țara asta mai sunt români!" Ei da, mai sunt. Nu s'au vândut cu toții lui von dem Busche.

Și omul cu tărâțe în cap, însă cu tricolor în inimă, se freacă de marele patriot ca să fie văzut și-și roșește palmele aplaudându-l, sughite, dar e mândru că jandarmii îl înghiontesc la manifestația de pe calea Victoriei, cu Filipescu, Take Ionescu, Popa Lucaci și Pavlică Brătășanu, în frunte. De boieri, jandarmii nu s'au atins, i-au lăsat să treacă, dar s'au acățat

de plevușca din urmă. In rândurile plevuștei se găsește și omul nostru. Se uită la Nicu Filipescu, îndesat, cu figură de mops, cu voce hotărîtă, care sună ca un lătrat. Ii admiră curajul. Vorbește despre familia regală cu niște cuvinte, — maică doamne... Dacă ar vorbi alții așa... Ii spune: ori războiul în contra nemților, ori pașaportul. Pe Brătianu îl amenință cu bătaia. Omul nostru se uită la Take Ionescu. A vorbit două ceasuri. El vorbește altfel, cu abțibilduri, cu chestii diplomatice, aduce vorba de cocoșul galic (ce-o fi și asta?), de Poancaré. Pe Brătianu îl ia pe departe, subțire, în sfârcul biciului. Apropos: cât vorbește, își trece un deget pe sub sfârcul mustății și face cu coada ochiului la sală când ia pe cineva peste picior. Nu degeaba i s'a spus Messalina.

Ce om, și părintele Lucaci, care a venit de peste munți ca martir! Când i s'a dat cuvântul, așa a spus despre el președintele. E tuns mărunt, negru ca un țigan, buzat, cu burta mare. Asta îl cam strică: burta, căci noi știam că martirii sunt nemâncați și slăbănogi ca vai de mama lor. Vorbește gros ca din butoi. Câteodată îi curg lacrimile șiroaie și-i lucește obrazul; aduce aminte de Avram Iancu, de Horia, de Seghedin; pe urmă se înfurie și se dă la Franz-Josef; o ia pe urmă pe coarda razachiei, adică pe-a glumei, și-i trage cu niște chestii fără perdea, care numai popești nu sunt. Așa or fi popii de peste munți. Așa or fi martirii. Oricum, p'ăsta nu trebue să-l lași singur cu o vadră de vin și-o fată... Pe conu Pavlică poți să-l pui și în cramă și într'un harem. Conu Pavlică Brătășanu seamănă cu Mișca birjarul. Atâta numai că Pavlică e moșier. E stăpân aproape pe-un județ. Incolo, amândoi cu obrazul smochinit ca de babă și cu vocea pițigăiată. Vrea și Pavlică, numaidecât, războiul. Când pomenește de frații noștri și de Mihai Viteazul, plânge. Plânge de-adevărat și scoate din buzunar o basma cu care-și șterge ochii. Azi, la întrunire, părintele Lucaci l-a binecuvântat, iar conu Nicu și-a svântat o lacrimă și l-a îmbrățișat spunând sălii despre conu Pavlică Brătășanu că e un venerabil și un mare român.

Omul cu țărâțe merge acum în urma celor patru mari patrioți spre palatul regal, unde conu Nicu Filipescu lipește pe ziduri câteva „bilete de închiriat". Așa! Să priceapă cine e greu de cap și face pe surdul, cu toate că are urechile clăpăuge: ori moare la Turda, ori se încoronează la Alba-Iulia, ori se cărăbănește. Cetățenii strigă „ura", „huideo", cântă, bat din palme. Mare curaj pe conu Nicu! Dar te întorci și zici: dacă nu s'ar ști dânsul boier mare, ar face treaba asta? Dacă ar face-o niscai pârliți, — hai să zicem, sindicaliști — nu le-ar putrezi oasele pe paie în pușcărie? E drept că împelițații n'ar pune bilete „de închiriat", ar pune „de vânzare".

Nerodul se duce într'o zi la o întrunire conservatoare. Vorbește Carp, vorbește Marghiloman, vorbește Lahovari. Bine că s'a dus acolo ca să-și dea seama că mergea mai înainte pe-un drum greșit. N'are dreptate Nicu Filipescu, n'are dreptate conu Take, n'are dreptate popa Lucaci. Interesele adevărate ale României ne silesc să mergem cu Puterile Centrale. Avem cu ele tratat de alianță. Ne-au dat dinastia. Tunurile noastre sunt din fabricile lor. Au o cultură colosală. Și o putere militară colosală. Au să învingă. Nu vrem să mergem cu învingătorii? Petrache Carp are monoclu și ia de sus „Perfidul Albion" (cine-o fi ăsta, nene?) și spune că politica se face cu rațiune, iar cine e nervos să se ducă la doctor (se dă, mi se pare, la Nicu Filipescu). Marghiloman e ca un lord, cu toate că este împotriva Angliei. Are niște favoriți de-ai putea să zici că este deopotrivă lord și jokeu.

Nu, nu! E nobil. Poartă guler înalt, scrobit și pantalon cu dungă. E mereu cu „majestatea sa" în gură și laudă disciplina germană. Când a adus vorba despre Take Ionescu, a spus că „e mai bine să nu vorbim despre domnul acesta". Au ei ce au unul în contra altuia, demult.

Omul cu tărâțe se simte mai bine aici, între boieri. Boierii sunt pe scenă, căci în sală e lume pe care a mai văzut-o și la întrunirile „patrioților". E adevărat, mai puțină, dar e mai bine așa, căci altfel nădușești și te calcă toți pe bătături. Boierii din partidul conservator — adică aceștia care sunt cu nemții, căci și conu Nicu era conservator, însă el era contra — au haine negre și cămăși cu piept tare și purtări distinse. Cine spunea că ei nu-și iubesc țara? Vorba lui Petrache: dacă ești nervos, nu făcea politică, du-te la doctor.

Merg și ei spre palat. Ii înjură unii de pe trotoare, dar poliția îi apără. Când ajung la palat, boierii din frunte — Carp, Marghiloman, Lahovari, prințul Brâncoveanu — intră în curte, sunt conduși la mareșal și-l roagă să depună la picioarele tronului și ale majestății sale omagiul lor.

Așa da! Iată ce înseamnă să fii bine crescut, să ai educație boierească...

Nimerește într'o zi la clubul liberal. Face o expunere în cerc restrâns, Ionel Brătianu. Sfinxul nu e mut. Vorbește și el din când în când, dar cui trebue, oamenilor cu scaun la cap, nu celor fără treabă, care umblă dela o întrunire la alta și ascultă brașoave. Omul cu tărâțe dă dreptate primului ministru. Politica țării nu se discută la Dacia și hotărîri nu se iau la statuia lui Mihai Viteazul. Noi ne-am declarat neutri. Suntem neutri câtă vreme nu vor interveni alți factori. Se va aviza la timp. Nu primește lecții de patriotism dela nimeni, și cu atât mai puțin dela oameni care ar avea ei nevoie de astfel de lecții. (La cine s'o fi dând? se întreabă cel care a renuntat la vechile-i păreri; nu mai este nici cu conu Nicu, nici cu conu Petrache; e cu Ionel). Ionel își cântărește atât de mult cuvintele, le sucește, le răsucește, că face din ele șarade. Poți să înțelegi ce vrei. Mai bine zis, nu înțelegi nimic. Așa trebue să vorbești când ești om cu răspundere. Hotărîrea cu care pleci este să aștepți, să te pregătești sufletește, să te gândești că interesele nației pot să fie apărate și'ntr'un fel și în altul.

Repetă cuvintele auzite la club.

El e numai un guguman. Un guguman cinstit. Și unul ca oricare. Sunt însă alții care, fiind mai gălăgioși, mai isteți, trag foloase. Inalță un braț răzbunător în aer și întind o mână miloagă la un ghișeu de bancă sau legație. Se bat pentru idealul patriei în piept, chiar acolo unde este buzunarul cu un teanc de permise pentru export. Sunt azi pentru Antantă. Sunt

mâine cu Germania. Pentru o poziție și alta invocă argumente. Sunt și pentru unii și pentru alții în acelaș timp, numai națiunii să-i meargă bine și să se aleagă cu un ce profit.

Omul nostru le întoarce tuturor spatele, ajungând la încheierea că e mai bine să ne vedem de ale noastre, să nu ne băgăm capul sub patrafir, să așteptăm. Așa cum spune și primul ministru. Dar primul ministru umblă cu ocaua mică. Ii duce pe beligeranți cu vorba, închipuindu-și că ei îl cred pe cuvânt. Nu-l cred, însă n'au încotro. Așa e situația.

Nu numai popa Lucaci a venit ca martir cu pașaport în regulă. Au venit și alții, mai în regulă, mai pe drumuri tăinuite din munți. Nu putea să lipsească poetul neamului, care de altfel își face vacul mai mult în regat și anume prin casele protipendadei. De aci, din saloanele unde îl înconjoară și-l răsfață cucoanele, el continuă să ducă nostalgia busuiocului dela icoană, a clăcașilor și a Oltului. In poeziile pe care le scrie acum, orașul e arătat ca un loc al pierzaniei, dar de vreo zece ani trăiește mai mult aici decât printre ortacii de peste munți. E bondoc, are ochi de broscoi cum are prefectul Corbescu și burtă mai mică decât popa Lucaci.

Nu arată rău nici ceilalți, fie ei popi, protopopi, dascăli de școală, redactori de gazete, doctori în jură, conducători de bancă sau de cooperativă. Unii, în graba plecării, au luat cu ei și creițarii băncii ori ai cooperativei. „Când vom avea România Mare, ne vom socoti noi cu poporenii", își spun ca să se împace cu conștiința lor. „Dacă-i lăsam — gândesc ei mai departe — poate că-i luau ungurii. Și apoi nu știam că aici frații ne vor primi cu brațele deschise. Unde văd un ardelean, îl pipăe să-i găsească urma lanțurilor robiei de o mie de ani, îl poftesc prin familii și-l ospătează, îi fac rost de gazdă și-i dau o leafă. Tune dracii în ea, că asta-i viață faină!"

Treaba lor e să scrie la gazete și să vorbească la întruniri. Să se lase purtați ca moaștele pe străzi când este o manifestație. Să călărească pe statuia voevo-

dului, care a lăsat cu limbă de moarte să luăm Ardealul. Să intre prin cafenele și berării pentru ca mulțimea să bată din palme când îi vede și să cânte „La arme".

Ei se urcă pe mese și rostesc o cuvântare aprigă, după care se îmbată cu frații regățeni.

Cel mai neostenit și mai neînduplecat este Drumaru. E voinic, are umeri lați, capul pătrat, brațele scurte. Are și el burtă. Pare cârciumar sau măcelar. Unii spun că ar fi învățător. Tune-l și detune-l, că mulți draci are în burdihanul lui! De unde a venit nu se prea știe. Cu ardelenii lui, are și nu are a face. S'ar părea că nu se împacă prea mult cu ei. Este adevărat că ardelenii, ei între ei, se mănâncă. Au pricini de vrajbă. Naiba știe-i ce-or fi având de împărțit între dânșii! Nu-i unește decât hotărîrea de-a face ca țara-mumă să intre în război cât mai repede. Si încă și pe chestia aceasta au început să se deosebească. Unii trag acum spre Brătianu, care nu se grăbește și nici nu se rostește. Dacă primul ministru e de părere că așa este bine, de ce să-l silim să facă altfel? Nu e bai dacă frații din Ardeal mai așteaptă o țără. Pe aceștia îi împroșcă și-i fulgeră ceilalți. S'au dedat la trai bun în regat. Avea dreptate cine spunea că aici este Sodoma și Gomora. Și-au făcut un rost. Durere! începură să facă și afaceri cu permise, cu contrabandă. Trimit ungurilor untură și grâu. Unii făcură legături, nu numai cu Pești, dar și cu Berlinul. Durere!

Câtiva se dădură pe față cu dușmanul. Luau bani dela Czernin și dela von dem Busche ca să ceară acum țării-mume să meargă cu Puterile Centrale. Vorbeau la întrunirile lui Marghiloman și la ale lui Fleva, scriau la gazeta lui Slavici. De două, de trei, de o sută de ori — durere!

Drumaru nu se bagă cu ardelenii. La rându-le, aceștia se uită la el ca la un concurent. Nu-l pot suferi. E demagog. A știut să-și facă legături, să desferece toate ușile. Publică articole violente în „Adevărul". Filipescu merge cu el la braț în fruntea manifestanților. Peste burtă s'a încins cu'n cordon tricolor. Goga, gelos, nici nu-i dă mâna. El nu se sinchisește. Lucrează pe cont propriu. Unii spun: e curajos. Alții: e escroc și obraznic. Își îngădue să-l înjure pe Brătianu. Înjură până și dinastia. Uită că este un tolerat.

Drumaru vrea război fără întârziere. Vrea ca oastea română să ajungă până la Viena, până la Berlin. Il doare văzând lipsa de interes, de demnitate a fraților din patria liberă. Inființează atunci Garda Demnității Naționale, căreia, pe scurt, i se spune *Ghedeneul*. Poate să fie ghedenist orice român, orice patriot, plătind o cotizație, și chiar gratis. Ghedeniștii se vor recunoaște între ei după cocarda sau după banderola tricoloră din jurul brațului. Vor avea datoria să răspundă la orice chemare a Gărzii. Se înscriu oameni cu situații oficiale, oameni bogați care subvenționează generos Garda, preoți, pensionari, studenți și liceeni. Personalitățile dau fonduri și prestigiu; tineretul dă Gărzii dinamism.

Garda n'are statute, n'are sediu, n'are o conducere cum au alte societăți, deși ea poate fi socotită în scurtă vreme ca un partid. Statutul e Drumaru; sediul pentru fonduri e buzunarul lui. Ceilalți patrioți, când voiau să organizeze o întrunire, tipăreau afișe pe străzi, publicau anunțuri mari în gazete. Ghedeneului îi ajungea o simplă informație. Alteori, nici atât. Când Drumaru ieșea pe înserate dela restaurant și voia să mai pună orașul în mișcare, n'avea nevoie decât să se plimbe de vreo două ori, în sus și'n jos, între Teatru și Capșa. Il cunoștea

toată lumea, după cordonul tricolor și după bastonul noduros. Se apropiau de el ghedeniștii, firește cei mai mulți școlari și studenți. Se înmulțeau. Se-amestecau și rable. Se băgau și vânzătorii de ziare. Intr'un sfert de oră, erau câteva sute. Căpetenia se urca pe-un burlan, pe-un scaun scos dintr'o prăvălie și acolo, oprind circulația căii Victoriei, dădea drumul unei cuvântări furtunoase. Nu vorbea mult. Scurt. Scurt, dar detunător, să-i scoale și pe morți din morminte, să-l trezească și pe Brătianu din somn, să turbure tihna contelui Czernin. La acesta, adică la legația austro-ungară, merge cu alaiul și sparge alte câteva geamuri. Mai spărsese și acolo și la legația lui von dem Busche, silind guvernul, de fiecare dată, să ceară scuze și să angajeze un geamgiu.

Poliția se ferea din calea ghedeniștilor. Cel mult îi urma la distanță respectuoasă. Ca să poarte atâta frică lui Drumaru și oamenilor lui fusese nevoie să primească pe spinare, în câteva rânduri, niște ciomege tot așa de vârtoase ca acela al șefului. Fusese mai cu seamă nevoie ca, într'o zi când Corbescu îi împiedica drumul cu o companie de jandarmi, Drumaru să-l smulgă din cercul polițiștilor, să-l apuce de piept și să-l sgâlțâe ca pe un popândău.

Dela o vreme șeful Ghedenului avea ca aghiotant pe-un lungan cu plete, cu zeghe și cu un ciomag care-l întrecea pe-al lui Drumaru. Aghiotantul purta tricolorul de-a-curmezișul pieptului. Se spunea despre el: e bucovinean și poet. Era într'adevăr cântărețul Putnei și-al lui Ștefan cel Mare, poetul Nicoară Pârcălabu. Un timp, el pierise din Capitală. Se înrolase voluntar într'un regiment, dar acolo a fost tuns și frecat de sergenții majori. El credea c'o să stea la popotă cu colonelul și cu ofițerii ceilalți și că treaba care i se va da s'o facă va fi citirea de poezii naționaliste în fața trupei. A suferit vreo șase luni, s'a sbătut să i se anuleze înrolarea ca voluntar. Câteva luni a stat deasemenea tăinuit până i-au crescut pletele.

Puțină lume cunoștea pățania poetului.

Acum se alăturase mișcării ghedeniste, iar bondocul Drumaru văzuse în el un băiat de ispravă, care mobiliza în orice moment mulțimea pentru manifestații. Vedea și un simbol în împerecherea lor: unul ardelean, altul bucovinean.

Nicoară Pârcălabu călca încruntat lângă șef, îi sorbea cuvintele din gură și suferea că maică-sa l-a adus pe lume fără darul vorbirii. In fața patrioților el nu se pricepea decât să răcnească: hăhă! ura! trăiască! rușine! jos! hăhă! Bălăbănea toroipanul deasupra capului și dădea semnalul bătăilor din palme pentru șef.

Pe cont propriu, când Drumaru era la vreo con-

sfătuire cu oameni politici sau la vreun banchet sau dormea, pletosul se înconjura de-un grup de studenţi pe care-i aduna dela universitate şi pornea pe străzile din centru. Cânta la Teatrul Naţional sau la Terasă. Când, pe trotoar sau la o masă, zărea vreo mutră blondă, tăbăra asupra nefericitului pe care-l decreta neamţ. Nimerea uneori. Se'nşela alteori. Cine putea să-i ceară socoteală? Omul cu vânătăi şi cucuie gonea ca din puşcă, mulţumit că scăpase cu-atâta. Cetăţenii, chiar cei fără cocarde, se făceau n'aude, n'avede. Unii, cu sinceritate sau din laşitate, aprobau fapta „băieţilor" şi-i scuzau când instinctul îi mai înşela cu privire la originea etnică a cuiva. Poliţia o lua din loc cea dintâi.

Ghedeniştii nu erau mai înainte antisemiţi. Pletosul se trudi să abată mişcarea şi pe panta aceasta. Cum, o mişcare naţionalistă, care nu strigă jos jidanii şi nu-i bate pe perciunaţi? Hăhă, dar ce zice profesorul Cuza despre Cahal? N'aţi auzit ce e Cahalul? Hăhă, Cahalul este...

Nu izbutea să lămurească afacerea cu Cahalul. Nu izbuti să-l convingă nici pe Drumaru că Ghedeneul trebue să lupte şi în contra ovreilor. Pe cont propriu, fără prezenţa şefului care protesta moale, Pârcălabu organiza scurte expediţii antisemite pe Lipscani, unde spărgea în ţăndări o vitrină sau înghesuia lângă zid un evreu şi-l burduşea în pumni. Că,tă să-l încredinţeze iarăşi pe şef, că jidanii ţin cu nemţii, însă Drumaru nu voia să-şi complice socotelile. Dece să se mai acaţe şi de israeliţi, când, în taină mare, el convinsese câţiva bancheri şi fabricanţi să susţină Ghedeneul cu fonduri? Nu ştia nimeni treaba aceasta, fiindcă plicurile i se aduceau de-a-dreptul acasă. Bolândul de Nicoară nu ştie nimic şi nici nu se cade să-i spună. Cum să fie ovreii cu nemţii, când ei ajută o mişcare naţionalistă? Numai ce dă unuia bogat un telefon, şi se înfiinţează omul israelitului cu banii. Studentul ştie una şi bună — jidovii — că aşa l-au învăţat Iorga şi Cuza. Asta e politica regăţeană. Dacă băiatul vrea să se mai încălzească şi să mai încălzească şi pe alţi băieţi, apoi spargă un geam şi-o tărtăcuţă de ovrei, dar asta nu când e el de faţă şi nu când se face o manifestaţie sub conducerea lui.

Se stârni într'o după amiază, pe calea Văcăreşti, o larmă cumplită. Fugea lumea pe trotoare şi prin mijlocul drumului. Alţii se băgau prin ganguri. Huruiau obloanele prăvăliilor.

— Vin studenţii!

Veneau într'adevăr. Nu erau mulţi: treizeci sau patruzeci. Conducătorul lor rotea ochi fioroşi şi un ciomag cu noduri. Purta părul mare, o zeghe şi, de-a-curmezişul pieptului, o fâşie tricoloră. Ceilalţi aveau cocarde la piept, banderole pe braţ. In mâini, unii aveau bastoane, alţii bolovani. Mergeau în marş forţat, strigând la răstimpuri: jos jidanii, înconjurând pe câte cineva, măsurând beţele pe spinarea lui, aruncând cu-o piatră într'un geam, izbind cu picioarele în obloane. Incepuseră bătălia pe Lipscani, o continuaseră pe Bărăţiei, se găseau acum pe Văcareşti.

Cetăţeanul Calman se trezi din toropeală. Il sgâlţâise un muşteriu. Vru să spună supărat: „Ce tragi aşa de mine că doar n'a venit Cuza..." când văzu că şi muşteriii ceilalţi erau tot aşa de speriaţi ca şi cel care îl scuturase.

— Vin studenţii!

Unii o luaseră la sănătoasa din ceainărie, uitând să plătească ce consumaseră. Alţii, cu mai mult curaj, sau mai fricoşi, stăteau în picioare, cu privirile aţintite spre uşă. Huruiau prin apropiere alte obloane.

Se vedea prin fereastră lumea fugind şi privind din când în când în urmă.

Stăteau în picioare, în ceainărie şi „filosofii". (Aşa le spunea cetăţeanul Calman, cu ironie blajină, celor care puteau să rămână o zi întreagă acolo, şi să discute chestii cu socialismul, cu anarhiştii, cu ţioniştii, cu dumnezeu ; să se certe şi să se împace). Dintre ei, unul cu gulerul cămăşii descheiat, spuse :

— Ei, şi ce dacă au venit antisemiţii? Chestia este: cum îi lăsăm să plece?

Altul, un anarhist, îşi mărturisi părerea de rău că nu are o bombă în buzunar, ca să-i înveţe minte. Il sfătui pe cetăţeanul Calman să coboare oblonul şi-i îndemnă pe toţi s'o tulească prin fund, pe la bucătărie.

— Ruşine, prieteni! Ruşine, cetăţeni şi tovarăşi! se aprinse cel cu grumazul liber. Nu mă miră că prietenul anarhist ne spunea să dăm bir cu fugiţii. A şters-o, bag de seamă, şi prietenul ţionist. Eu vă cer să ne batem cu huliganii şi să-i batem.

— Da, da, uşor de zis, glăsui cineva care făcea parte dintre materialişti, adică era misit sau negustor. Dar dacă or fi mulţi?

— Ei, şi? continuă vorbitorul de mai înainte. Dacă noi ne luăm cu ei la bătaie, capătă curaj şi cartierul. Dacă îi batem acum, nu mai vin altădată pe aici. Tovarăşi! cetăţeni! vru să mai spue omul, care prinsese poftă de un discurs, pe când ceilalţi se uitau cu priviri plouate prin fereastră, spre stradă.

Nu putu să urmeze. O piatră făcu ţăndări un geam. Câţiva dinăuntru vrură să fugă, aşa cum îi învăţase anarhistul, pe la bucătărie. Un curaj uimitor arătă cetăţeanul Calman, patronul ceainăriei. El pusese mâna pe un scaun şi se repezi spre uşă, alături de oratorul de adineauri, care găsise în cuier o umbrelă. Cetăţeanul Calman avusese ideea să încuie

uşa dinspre bucătărie, astfel că vreo doi fugari nu avură încotro şi se alăturară şi ei celorlalţi, care se năpustiră în stradă.

Uimiţi că întâmpină pentru întâia oară împotrivire, huliganii se strânseră în jurul căpeteniei lor, lunganul cu plete şi cu ghioagă. Făcură praf geamurile ceainăriei. Invârtiră bastoanele în dreapta şi în stânga, dar în curând se simţiră încolţiţi. Văzând bătălia din dreptul ceainăriei, unii care fugeau pe stradă sau se ascunseseră prin ganguri, dădură buzna pe la spatele antisemiţilor şi-i împresurară. Huliganii pricepură că li s'a înfundat. „Hăhă, nu fugiţi, fraţilor!" răcni cel cu păr lung, cu zeghe şi cu tricolor peste piept. Fusese mai înainte şi cu ghioagă, dar i-o smulsese din mâini unul cu cămaşa descheiată la gât, care acum îl smucea de plete şi-l croia cu un ciot de umbrelă. Când îl înşfăcă pe golăneţul care îl trăgea de păr, îşi simţi o ureche muşcată. Răcni ca un taur, se dădu înapoi. Privirile bolovănoase îl recunoscuseră pe cel care-i mai sângerase odată, într'o încăerare la Ateneu, urechea.

Tovarăşul Mitică, fiindcă el era, se luă dimpreună cu prietenii şi cetăţenii din Văcăreşti, după năvălitori. Câţiva fură ajunşi din urmă şi primiră alţi pumni şi alte beţe. Căpetenia lor avea, însă, picioare mai lungi şi mai sprintene decât ale tuturor. El gonea departe, cu părul peste ochi. Cu mâna îşi freca urechea însângerată.

Proprietarul berăriei Carpați cumpărase casa dela Șosea a unei boieroaice, care-și toca averea la cărți, nevrând să lase nicio lețcaie moștenitorilor. Își cumpărase doi cai de curse. Avea o brișcă pe roți înalte, trasă de alți doi cai de spiță englezească. Trăia mai departe cu frau Teresa, dar într'ascuns, căci era însurat și-i era frică de nevastă. Cu frau Teresa petrecea, după ce închidea prăvălia proprie, în boschetele cârciumilor dela Herăstrău și Băneasa.

De trei ani și mai mult treburile îi mergeau din ce în ce mai bine. De când se pornise războiul in Balcani. De când se trezise patriotismul în lumea Bucureștilor și voiau toți să-i batem pe bulgari și să le luăm Silistra. De când, după ce au făcut scofala asta, se aprinsese războiul in lume și voiau să fim și noi nuntași.

Grădina lui era cea mai mare din centru. Și era așezată, într'adevăr, în locul cel mai bun. Pe unde lumea se plimbă, debarcată din toate tramvaiele, și de cele de pe Academiei și de cele din bulevard. Peste drum de universitate. La doi pași de statuia lui Mihai Viteazul, unde aproape în fiecare zi se revărsa câte o coloană de manifestanți. După întrunire, multă lume intra la berărie. Chiar și când nu era întrunire, grădina era locul de adunare al patrioților. Iarna, spațiul dintre pereții de sticlă era, deasemenea, mare. Incăpeau vreo sută de mese, la care puteau să stea, pe puțin, patru sute de consumatori. Cu un pahar de bere, cu un corn, cu o friptură sau numai cu o pereche de mititei, puteai să asculți sau să rostești discursuri războinice, să te lași încălzit de orchestră, să aplauzi, să răcnești, iar uneori să participi și la o încăierare. Nu se grăbeau unii să se ridice, când un grup sau orchestra începea să cânte imnul regal sau un marș național. Se plictiseau să se tot așeze pe scaun și să se scoale. Veniseră să se recreeze un ceas. Să se răcorească bând o halbă. Să mănânce cu nevasta un mușchi. Să asculte un vals. Turmentații din berărie îi tot trăgeau cu „Deșteaptă-te române" și cu vorbărie umflată. Vor război. O să le iasă prin nas războiul. Numai să vedem câți au să se grăbească să meargă la război. Câți au să se învârtească la partea sedentară. Ieșea bătaie. Sbura un țap cu guler în obrazul celui care nu dădea dovadă de românism. Sbura un sifon în căpățâna altuia.

Incepuseră să mănânce tot mai des trânteală oameni care, după mutră, după culoarea părului, păreau să fie nemți. Cine era mai stacojiu la obraz, cu mustața sau părul mai în bătaia spicului, se-alegea tăvălit pe sub mese. Ghedeniștii vedeau pretutindeni nemți, unguri și spioni.

Drumaru poposea de multe ori seara, acolo, cu aghiotantul său și cu o droaie de studenți. Ocupau câteva mese, iar mesele se acopereau numaidecât cu halbe. Halbele se goleau, dar îndată erau înlocuite cu altele. Localul se simțea în sărbătoare. Patronul ieșise respectuos în întâmpinarea șefului ghedenist, după ce își înfipsese, la repezeală, o cocardă în piept. Era și el unul dintre sprijinitorii gărzii naționale. Nici nu se putea altfel. Dar, ca și alți sprijinitori, avea îndatorirea să nu sufle nimănui un cuvânt despre cât dă, și cui anume dă. Firește, îi dădea lui Drumaru, când Drumaru, umflat de bere, ieșea la toaletă. Se lua după el și-i strecura plicul în haină. Plicul era câteodată mai subțire, câteodată mai gros. Era mai gros

în serile când şeful Ghedeneului arunca dela început priviri îmbufnate orchestrei.

Ochestra era aceeaşi, cu aceleaşi fete şi cu aceeaşi cârmuitoare. Dar, pe nesimţite, nici fetele şi nici frau Teresa nu mai erau blonde. Aveau părul în nuanţe închise, dela castaniu la negrul de cărbune. Se constatase, cu uimire, că nu erau nemţoaice. Erau, unele cehe, altele poloneze, iar patronul şi prietenii fetelor, ei înşişi clienţi ai berăriei, izbutiseră să-i convingă pe consumatori că, într'adevăr, orchestra este alcătuită din reprezentante ale unor popoare ce gemeau sub Habsburgii tirani. Sentimentele româneşti ale fetelor nu puteau să fie puse la îndoială. Nu s'au bucurat ele când cu campania din 1913? Nu puneau tricolorul la piept? Nu fâlfâiau un drapel românesc? Nu cântau şi atunci, şi nu cântă şi azi, cântece patriotice?

Mai demult, într'o seară, Nicoară Pârcălabu se îmbătase sdravăn şi se clătina în faţa orchestrei. „Putorilor! nemţoaicelor! spioanelor!" striga ameninţându-le cu o halbă plină. Fetele îngheţaseră. Frau Teresa, care semăna acum cu o Carmencită, abia se stăpânea să nu leşine.

A fost un noroc mare că Pârcălabu era prea beat, că nu se putea ţine pe picioare şi că nu se prea auzea ce spune. Un noroc a fost că intrase în berărie singur. Dar norocul cel mai mare a fost că tocmai atunci veni cu un stat major, acolo, şeful, adică Drumaru. Pe Pârcălabu l-a luat el, l-au luat ceilalţi cu binişorul, l-au proptit pe un scaun între ei, i-au mai dat o bere, şi Pârcălabu a adormit. Atunci a avut loc, între patru ochi, o explicaţie a şefului cu proprietarul localului: „Ce este cu orchestra? Cu nemţoaicele?" „Nu sunt nemţoaice". „Mă rog matale, nu mă lua ca pe un nătântol, că mă supăr, şi eu mi-s rău tare la mânie. Ce e cu ele?" „Sunt cehe... poloneze...". „Pe dracu! Să vorbim ca oamenii pe care nu i-a făcut maica lor cu degetul".

Au mai vorbit ceva, nu însă mult, căci s'au înţeles. De-atunci sprijinea patronul, Ghedeneul. Câteodată, fie din cauza băuturii care fermenta în burta lui, fie că aghiotantul mârâia împotriva nemţoaicelor, Drumaru se necăjea şi arunca femeilor uitături încruntate. In seara aceea, plicul, care luneca în buzunarul lui, la closet, era mai rotunjor. „D'apoi să le dăm în mâni-sa de femei, c'or fi într'adevăr cum grăieşte patronul. Patronul e un român curat şi n'ar ţine spioane", spunea el pe urmă lui Pârcălabu şi celorlalţi. Aceştia îl credeau numai pe jumătate. Nu se încumetau să se împotrivească şefului şi martirului.

S'a mai întâmplat să fie o explicaţie între frau Teresa şi el. A pus întâlnirea la cale chiar patronul care ţinea la femeie, dar nu într'atâta încât să facă moarte de om pentru ea. Mai mult decât orice se temea să nu i se facă praf localul într'o noapte când, fie şeful, fie ghedeniştii, se vor îmbăta mai straşnic. Ar fi renunţat la orchestră, însă frau Teresa îl ameninţa cu indiscreţii conjugale. Poate că prinde dintrodată doi iepuri. Îi mai lasă şi nemţoaica în pace, îl mai lasă şi ghedeniştii. A reuşit, căci s'a retras fără să se bage de seamă, tocmai când Drumaru era într'o explicaţie mai aprinsă cu ea, în cabinetul separat dela Flora. Şi-au vorbit la început nemţeşte. Pe urmă n'au mai avut nevoie să-şi vorbească. Se 'nţelegeau cu mâinile.

Prefectul avea zile din ce în ce mai proaste. Îl hărţuiau războinicii, care îşi făcuseră obiceiul să dea buzna în piaţa palatului, să cânte, să joace, şi să aibă pretenţia ca regele să iasă în balcon. Corbescu se împotrivea coloanelor în dreptul Teatrului Naţional, dar mai totdeauna rândurile jandarmilor şi ale gardienilor erau rupte. De prin balcoanele caselor învecinate, autoritatea era împroşcată cu coceni de porumb, cu pătlăgele sau cu felii de pepene. Aproape regulat, prefectul se pomenea cu pălăria turtită sau înfundată până la ceafă.

Se retrăgea strategic. Singura lui grijă era ca pe zidurile palatului să nu se scrie cu tibişirul cuvinte insultătoare şi să nu se mai lipească bilete „de închiriat".

Avea ordin ca jandarmii şi gardienii să nu mai întrebuinţeze patul de puşcă. Era cum e mai rău — răspunzător totuşi de menţinerea ordinei. Îl păzeau inspectorii şi ofiţerii şi se făcea că n'aude huiduielile manifestanţilor. Se făcea că nu înţelege cui spun răucrescuţii, Broscoiul. Aştepta, până osteneau strigând şi ţopăind, până se însera şi începeau să-şi ia valea.

Uf, bine că a mai trecut o zi!

Ca şi ministrul său de interne, aştepta ceasul mobilizării, cu stare de asediu, cu patrule militare pe străzi. Să le mai dea mâna zurbagiilor, atunci, să batjocorească autorităţile, să scoată pietre din caldarâm şi să arunce în jandarmi. Ştia că ministrul nu-l poate suferi şi că nu-l mai primeşte la raport. Ştia că acesta face haz nebun când aude că iar i-a spart cineva, pălăria.

Cu sindicaliştii, cu muncitorii, treaba merge mai uşor. Aici n'are ordin să-i împiedice pe soldaţi să dea cu patul armei. Fac şi muncitorii, întruniri. Ar vrea să facă şi manifestaţii de stradă, însă de fiecare dată locul unde ei se adună, este împresurat. Nu pot să treacă, după ce s'au încheiat cuvântările, decât răsleţiţi, printre două rânduri de baionete. Când e vorba de ei, i se dau totdeauna prefectului mijloacele trebuitoare. Dacă ar vrea, i s'ar pune toată garnizoana la dispoziţie. Dacă ar avea mai puţină pică în contra muncitorilor s'ar întreba dece nu este ajutat tot astfel când au loc dezordini patriotice. Işi răspunde, fără a se întreba: aceia sunt ai noştri, ceva mai înfierbântaţi poate, pe când socialiştii sunt în slujba străinilor. Ei strigă „jos războiul!", făcând astfel jocul duşmanilor. Se spune că au şi primit bani dela nemţi ca să facă pe pacifiştii. Tot pentrucă sunt în serviciul duşmanilor, fac greve, stârnesc populaţia pe tema scumpetei, cer să nu mai fie oamenii concentraţi, le întărâtă pe femeile concentraţilor să ceară ajutoare mai mari.

S'au mişcat iarăşi cei dela Poştă, şi el a înnăbuşit, după două zile, greva lor. A întrebuinţat o stratagemă: i-a chemat pe delegaţi la prefectură, să trateze cu ei, şi i-a arestat. Simplu. Ceilalţi s'au întors la serviciu.

A fost tămbălău din nou cu setebiştii. Din nou au intrat în ei jandarmii şi gardienii prinzându-i ca pe şoareci la locul de întâlnire. Care cum ieşea, îşi primea porţia. A făcut câteva duzini de arestări. I-a trimis pe arestaţi la comenduire să fie concentraţi. Primul ministru l-a felicitat prin telefon. Acţionarii s'au întrunit în consiliu şi i-au trimis o adresă omagială.

Atenţie la femei!

Nu s'a împăcat niciodată cu ele şi deaceea i-a ieşit nume rău. Acestea, cu atât mai mult îi erau nesufe-

rite, fiind rău îmbrăcate şi afurisite de gură. Veneau din mahalale cu praf sau cu noroi; se vedea după încălţămintea lor. Unele aveau picioarele desculţe în papuci. Purtau rochii peticite; pe cap aveau tulpane sau nu aveau nimic. Le era părul nepieptănat. Unele ţineau de mână un copil şi'n braţe alt copil.

Era ziua de plată a ajutoarelor. Bărbaţii lor erau de doi, de trei, de cinci ani în straie militare. Erau concentraţi. Ei erau luptătorii de mâine. Familia lor nu putea să fie uitată. Societatea care avea grija părinţilor, nevestelor, copiilor, se numea „Familia Luptătorilor". Avea fonduri dela Stat şi mai strângea şi ea prin colecte, bazaruri, loterii şi serbări. Conduceau societatea doamne din lumea mare, cucoane de miniştri, deputaţi, generali, moşieri, fabricanţi, negustori. Doamne şi mai bătrâne, dar şi tinerele. Erau şi domnişoare. Purtau, ca în 913, scufe albe şi bluze albe, iar pe mâneci banderola cu crucea roşie. Deaceea, poate, erau la „Familia Luptătorilor" atât de mulţi civili tineri, voluntari, şi atât de mulţi ofiţeri rezervişti, strânşi ca în corset, în uniforme noi.

Toată lumea de aici, în frunte cu doamna preşedinte şi cu doamnele vice-preşedinte, până la modestele secretare si la femeile de legătură şi de alergătură, nu aveau nicio pricepere administrativă. Roiau în jurul instituţiei escroci de toate mărimile, care, sub patronajul „Familiei", organizau combinaţii al căror beneficiu intra mai mult în buzunarul lor şi al unor complici de ambe sexe. Funcţionarii angajaţi cu leafă le duceau pe cucoane de nas, încurcând scriptele. Se adunau fonduri de pretutindeni, şi fondurile nu ajungeau. Lipsea o evidenţă a familiilor de concentraţi, care trebuiau să primească ajutoare. Unele familii primeau de două ori. Primeau altele, care nu aveau pe

nimeni din ai lor, concentrat. Nu primea cine avea dreptul.

Era ziua ajutoarelor, fără ca situaţiile să fi fost întocmite. Doamnele din comitet se simţeau în panică. E un scandal. Ce a făcut doamna răspunzătoare cu plăţile? Ce a făcut contabilitatea? Ce face casierul?

In fiecare lună se întâmplă la fel. Şi în fiecare lună sumele date ca ajutoare, se micşorează. Primeau femeile treizeci de lei. Dacă aveau copii, căpătau patruzeci. Li s'a scăzut la douăzeci şi cinci, la douăzeci de lei. Femeile sunt rele de gură. N'au educaţie. Nu sunt respectuoase. Când doamnele din comitet coboară din trăsură sau din maşină, la societate, ele abia se dau înlături să facă loc. Bombănesc, şi-ajung uneori la urechea cucoanelor cuvinte foarte vulgare. Mahalagioaicele ar vrea să fie toată lumea la fel. Ar vrea să fie şi ele cum sunt doamnele din societate. E o inconştienţă. Este o necuviinţă.

Vin cu noaptea în cap. Pălăvrăgesc ca gâştele. Se întrec parcă în tânguiri. Că nu şi-au mai văzut bărbatul de un an, de doi. Nu a mai căpătat concediu. Concediu capătă numai cine sfânţueşte pe majur. Proprietarul vrea să le dea afară căci n'au plătit chiria. De unde s'o plătească? Una a avut un copil bolnav de brâncă, alteia i-a rămas socrul damblagiu. Inainte mai ciocănea şi el şi mai scotea ceva. Acum ea e datoare să poarte şi de grija lui; doamne iartă-mă, nici nevoile nu mai poate să şi le facă singur. Copiii au fost trimişi acasă dela şcoală, fiindcă n'au adus banii pentru lista de subscripţie a „Familiei Luptătorilor". Cum să aducă, dacă şi tatăl lor este concentrat şi ajutorul se strânge anume pentru ei? Directorul e câine şi e prost. El ştie că a primit liste pe care trebue să le umple. Cum să le umple dacă n'aduc copiii? Toţi copiii trebue să aducă, şi mai cu seamă ăştia care capătă ajutor. Se ajută pe ei.

Având timp prea mult, căci mereu sunt lăsate să aştepte la uşa societăţii, şi fiind necăjite, găsesc lesne pricini de sfadă între ele. Una o învinueşte pe alta, că se vâră să fie lângă uşă, cu toate că a venit târziu. Două îşi aruncă acuzaţia că au luat ajutoare de trei ori într'o lună. Au spus că le chiamă ca pe nişte vecine şi şi-au schimbat zdrenţele între ele. E ocărită o femeie cu un copil în braţe, cum că a împrumutat pruncul dela o cumnată ca să capete cinci lei mai mult.

Vremea trece. Arde soarele. Femeile stau în arşiţă. Sunt şi mai multe. Pentrucă le dor picioarele, se aşează pe treptele scării dela intrare, pe lângă zidurile din stradă, pe marginea trotoarului. Un prunc ţipă. A făcut ceva pe el. Ii e foame. Femeia îl sgâlţâe şi, de cătrănită ce este, îi vine să-l arunce în canalul de lângă rigolă. Pe urmă scoate prin bluza numai pelice, o ţâţă fleşcăită şi-i astupă gura cu un sfârc buburos, negricios.

Intră sau ies cucoane şi domnişoare fandosite, cu câte un bărbăţoi după ele. Sunt sulemenite şi încârlionţate, iar bluzele albe cu cruce roşie par a fi fost spălate în lapte dulce. Când trec pe lângă femei, îşi strâng rochia în jurul pulpelor şi se feresc — nu cumva să ia vreo insectă; nu cumva vreuneia din lăţoasele de pe jos să-i vină din senin poftă să le muşte.

Ce gând au ismenitele astea cu femeile necăjite, pe care le-a apucat prânzul aici? Ismenitelor ce le pasă? Bărbaţii lor nu sapă tranşee şi nu muncesc degeaba la ofiţeri, pentru a le repara garduri, sobe, acoperişuri. Bărbaţii lor nu ştiu ce e aceea concentrare, n'au palmele crăpate de lopată, bătătorite de patul puştii. Sunt miniştri şi deputaţi şi dracu ştie ce-or mai fi, cu burta plină, cu teşchereaua plină. Şi cine n'are bărbat, ori îi e bărbatul boşorog, are bărbăţoi

d'ăştia care se ţin ca ogarii după ele, unii în uniforme cu hamuri, alţii spilcuiţi, în haine civile. Aşa fac ăştia concentrarea: aici, între fustele muierilor. Aşa o să facă şi războiul.

Gândul femeilor se duce pe la casele unde n'au apucat să deretice azi dimineaţă, ca să nu întârzie aici. Copiii au plecat nemâncaţi la şcoală. Au venit acum şi sunt flămânzi şi n'au nicio coajă de pâine. Dacă luau ajutorul mai din vreme, ar fi putut să încropească o fiertură ca să se hrănească copiii cu ceva cald.

Bate soarele în moalele capului. Ce au de gând cu ele? Scrisese şi'n gazetă că astăzi se împart ajutoarele. Dece sunt purtate pe drumuri? Dece sunt ţinute aici cum stau cerşetoarele la biserică?

Nu mai intră nimeni la societate, dar ies cucoane şi bărbaţi. Trag maşini şi trăsuri lângă trotoar. Femeile sărace se dau înlături să nu se mai aleagă şi cu mădularele retezate.

Trece un vânt mânios peste sufletele necăjite. Un vânt care dogoreşte pe dinăuntru, aşa cum soarele dogoreşte obrazul. Putorile şi marţafoii se duc să crape. S'au rânchezit toată dimineaţa şi acum pleacă. După amiază nu au să mai vină, căci fac serviciu doar dimineaţa. După amiază dorm la răcoare, pe urmă se gătesc şi pleacă la plimbare.

De amărîtele cu rochii rupte, cu tulpane rupte, cu galenţi rupţi, au uitat. Le-au lăsat să ia praful în picioare, să străbată mahalalele până aici, să stea ca miloagele. Nu s'au uitat la ele. Nu le-a spus nimeni o vorbă: „aşteptaţi; plecaţi; veniţi mâine; poimâine; nu mai veniţi deloc". Orice, tot era mai bine decât nepăsarea şi sila.

— Noi ce facem, cucoană? întrebară vreo două care se găseau lângă scara unei maşini.

Cucoana era cam grasă. Avea pe piept o decoraţie.

Cine ştie ce nevastă de hoţ mare o fi. Şoferul era îmbrăcat într'o uniformă şi avea chipiul galonat. Stătea lângă uşa automobilului într'o ţinută încremenită. Când femeile îi puseseră stăpânei lui întrebarea lipsită de respect, muşchii obrazului i se schimonosiră, din ochi şi din sprâncene făcu zdrenţuroaselor semn să-şi lege gura şi să se dea înlături.

Cucoana, luată fără veste, se fâstâci. Nu răspunse nimic. Clipi din ochi, se uită la femei, o umbră de nedumerire şi spaimă trecu peste figura ei; îl privi pe şofer, luându-l parcă martor al întâmplării şi se băgă în maşină cu capul înainte. Şoferul trânti uşa, svârli o privire de dispreţ şi mustrare femeilor şi se strecură la volan. Când maşina porni, cucoana mai putu să vadă, cu indignare, cum necuviincioasele îşi puneau mâinile în şolduri, şi să audă înfricoşată c'o huiduiau.

Ca la un semnal începu hărmălaia. Desbrăcatele, descălţatele începură să ţipe şi să ocărască. O parte bună de vorbe grele căpătară cucoanele şi bărbaţii care se găseau în momentul acela printre ele. Nu mai ieşi nimeni din clădire. Cine să înfrunte iureşul de guri deslănţuite? Necăjitele vorbeau toate în acelaş timp, blestemând, tânguindu-se, ameninţând spre fereastre şi uşă cu pumnul. Copiii pe care-i aveau cu ele plângeau speriaţi. „Vor război? răcneau femeile, bătându-se în neştire cu palmele peste cap şi obraz. Ne-au luat bărbaţii! Arză-i focul de boieri! Curve, arză-le focul! Am ajuns ca miloagele. Să intràm peste ele şi să le târnuim şi praful să se-aleagă de societatea lor!"

Sparseră două geamuri. Impinseră în uşă, dar bărbaţii dinăuntru n'o lăsară să iasă din ţâţâni. Doamnele şi domnişoarele prizoniere prin birouri, plângeau; se topise pudra de pe obrajii lor; se strâmbaseră pe capul lor scufele drăgălaşe.

Se înţelege că, din primul moment, şi ele şi bărbaţii alergaseră la telefoanele din cuprinsul imobilului. Ceruseră telefonistei un singur număr: numărul prefecturii; ceruseră la prefectură pe-un singur om: Corbescu.

„Cu femeile merge mai uşor, şi-a spus el; un cârd de gâşte; ajung două duzini de gardieni să le pună pe fugă; nu mai iau şi jandarmii".

Venise în trăsură, în trap domol, cu sticleţii care mergeau în pas aproape alergător ca să nu rămână în urma lui. Pe de o parte, întâmplarea îl amuza. Şi doamna Maltezeanu şi domnişoara Văitoianu aveau la telefon glasuri înfricoşate; îl implorau; îl numiseră binefăcătorul lor. Era şi o verişoară a lui, captivă acolo. Ii era antipatică; puţină emoţie nu-i strică; să nu mai fie impertinentă. Pe de altă parte, se simţea stânjenit, fiindcă a ajuns să se bată şi cu chivuţele. Va sta de o parte, pe trotoarul celălalt, să nu fie văzut. Va dirija de acolo operaţia care era simplă în fond. Când gardienii vor scoate vinele de bou sau tesacele, ele se vor împrăştia.

Dovedea încăodată că nu le cunoaşte pe femei. Cu deosebire nu ştie ce pot să spună şi ce pot să facă femeile oropsite, cu belele pe cap, sluţite de sărăcie, fără o rază de soare în cocioabă şi'n viaţă. Ele se întoarseră asupra gardienilor şi-i spurcară cu vorba şi-i scuipară. Erau mult mai multe decât ei şi mult mai furioase, mai cu seamă când câteva dintre ele fură lovite. Ţipau, se trăgeau singure de păr şi aproape îi răzbiră pe poliţişti.

Atunci făcu prefectul greşala cea mai mare din cariera lui. Se apropie de învălmăşeală, închipuindu-şi că, îmbrăcat în negru, cum era, cu guler şi manşete scrobite, cu mănuşi, va inspira femeilor respect, le va intimida. Uitase că are ochi de brotac şi că e bondoc şi gălbejit la faţă. Nu bănuia că însăşi calitatea pe

care şi-o va da, va turna benzină peste foc.

Se propti pe picioare, îşi drese glasul şi se încruntă. „Ce e aici?“ spuse el cu voce pe care căuta să şi-o facă aspră, detunătoare; îi era numai răguşită. Nu-l luă în seamă nicio femeie. „Eu sunt prefectul!“ strigă el fluturând o mănuşă. „In numele legii...“ Credea că, la auzul acestor cuvinte, muieretul înfuriat va încremeni; va da drumul gardienilor pe care-i tăvălea; va fugi.

Câteva rupseseră tunica unui gardian şi îi sgâriaseră faţa. Tot ele răcneau de parcă le-ar fi bătut cineva în momentul acela. Văzură că un muţunache se sborşea în apropiere. Li se păru că spunea ceva, dar nu-l auzeau din cauza ţipetelor lor. „Ia tăceţi, fă, — se răsti una la celelalte — să auzim ce spune fătălăul...“ Când repetă: „Eu sunt prefectul...“, Corbescu, îşi dădu seama că s'a înşelat cumplit în aşteptări.

Abia peste vreo zece minute l-au putut scoate gardienii lui din mâinile femeilor. Gardienii scăpaseră într'un hal care stârnea râsul şi plânsul. Acum se trudeau să-l tragă pe şeful lor, care era scuipat şi ocărît. L-au tras, l-au urcat în trăsură, au ridicat coşul trăsurii şi caii au pornit, de data aceasta în galop. In galop au pornit de acolo şi gardienii.

In ziua aceea, la Parlament, uşierii şi camerierii schimbau între ei priviri care însemnau: „Ce facem? Nu mai pleacă boierii la masă? Ne e foame şi nouă“. Soldaţii şi agenţii rosteau printre dinţi cam aceleaşi cuvinte. Vizitiii şi şoferii se traseseră la umbră şi glumeau cu gura mai slobodă: „Ce facem, neică? Se 'ncălziră boierii şi uitară de ramazan. Ei s'or fi îndopat la bufet, aşa că mai pot să stea, dar pe noi ne taie al dracului...“.

Boierii se încălziseră într'adevăr. Dintr'o vorbă scăpată cuiva, ieşise un tămbălău întreg. Era în legătură cu permisele de export. Vrusese cineva să se acaţe de ministrul Domeniilor, dar Constantinescu-Porcu, pe banca guvernamentală, râdea cinic şi bătea cu palma peste servieta umflată ca un burduf. I se legăna pântecul de veselie. Nu s'a înţeles la început dece râde şi ce vrea să spună, arătându-şi ghiozdanul. Când s'a înţeles, a trecut ca un vânt de nelinişte, chiar pe banca guvernului. Cheliile şi pântecele venerabile din băncile din faţă s'au cutremurat. Respectabilul Nestor Cincu s'a ridicat cu emoţia întipărită pe chip şi a cerut şedinţă secretă. L-a aplaudat întreaga Cameră.

Porcu era azi pus pe ceartă şi voia să dea odată pentru totdeauna peste bot celor care se legau de el, fie de-a-dreptul, fie punând pe alţii. Avea duşmani nu numai în rândurile opoziţiei, dar şi'n partid. Erau mulţi care voiau să-i pună şoricul pe cărbuni şi să muşte din el. Işi vor rupe dinţii. Are şoricul tare. Ii

are la mână pe toţi. Toţi, direct sau prin interpuşi, i-au cerut favoruri şi au tras foloase. Işi închipuiau dobitocii că el n'a păstrat dovezile intervenţiilor făcute de ei? Că nu le-a întocmit dosare? Uite-le aici, în servietă. De opoziţie îi pasă mai puţin. Nici nemţofilii, nici antantiştii nu-l pot scoate din fire cât îl scoate făţărnicia celor dintr'un partid cu el. Ii are la mână şi pe ei. Răfuindu-se cu cei din opoziţie, va da de înţeles şi altora că e bine s'o lase mai domol. Lecţia va folosi şi unor colegi de pe banca ministerială.

Aceştia căutau să-l convingă acum că e preferabil să nu dea urmare provocării. Nu este momentul. Cearta de aci va folosi duşmanilor dinăuntru şi dinafară. Mai presus de fiinţa, de susceptibilitatea noastră, este interesul naţional.

Văzând că nu izbutesc să-l facă să renunţe, au telefonat primului-ministru să vină şi să împiedice, cu autoritatea lui, scandalul. Porcu deschise însă focul îndată, astfel că Brătianu se găsi în faţa unui fapt împlinit. Pântecosului său ministru i se spunea cum i se spunea, dar i s'ar fi putut spune cu multă dreptate şi Vulpoiul. El arăta şi'n această împrejurare însuşirile din cauza cărora era duşmănit şi temut. Spuse ce trebuia şi în forma în care trebuia pentru ca adversarii şi prietenii să-şi dea seama că e în interesul tuturor să nu mai stărue. Trăgând cu coada ochiului la primul-ministru, găsi cuvintele şi accentul care să descreţească fruntea acestuia. Aminti că toţi din incintă sunt români şi, mai mult decât atâta, sunt reprezentanţii românismului. Vremurile sunt pline de răspunderi. Avem îndatoriri. Să fim la înălţimea lor.

Respectabilul Nestor Cincu îşi înălţă din nou pântecul peste pupitru şi mulţumi domnului ministru pentru cuvântarea domniei sale însufleţită. Nu putea nimeni să pună la îndoială patriotismul şi cinstea domnului ministru de Domenii. In aplauzele bărbilor, burţilor şi cheliilor din primele bănci, îl dojeni pe deputatul care pricinuise regretabilul incident. Deputatul veni la tribună, plouat şi ceru scuze.

Porcu se întoarse cu spatele.

Deputaţii se aşteptau ca preşedintele să vestească ridicarea şedinţei. Era scris, însă, ca ziua aceea să fie cu surprize. Rămaseră uimiţi când preşedintele spuse că, în cadrul aceleiaşi şedinţe secrete, domnul preşedinte al consiliului va face o expunere. Era mirată însăşi banca ministerială, căci Sfinxul nu împărtăşise nimănui, nici în ajun, nici cu un minut mai înainte, intenţia de a vorbi. Il văzuseră trimiţând preşedintelui un bileţel, dar nu au bănuit conţinutul hârtiei. Aşa era Vizirul. Nu era însă momentul să gândească rău despre el. Ii stăpânea emoţia. Nu cumva a fost în taină şi la palat? Aşa sunt luate uneori marile hotărîri. Te pomeneşti că face o declaraţie, — gândea întreaga incintă. Nu cumva a sosit ceasul? Nu cumva...

Emoţia s'a dovedit exagerată. Sentimentul general nu a fost însă al decepţiei, ci al uşurării. Al liniştirii.

„Suntem încă în aşteptare, rosti primul ministru. Incă n'a bătut ceasul, dar e pe-aproape. Nu se va încheia războiul acesta fără ca şi noi să ne fi spus cuvântul. Ne vom spune cuvântul în război pentru a putea să ni-l spunem apoi la masa păcii. Incearcă unii să ne forţeze mâna. Departe de a tăgădui celor mai mulţi dintre aceştia sinceritatea sentimentelor patriotice, le pun la îndoială simţul răspunderii. Ei vorbesc de momente politice pe care le pierdem. Noi trăim momente istorice, nu politice, cum greşit le apreciază adversarii noştri grăbiţi. Cu atât mai mult se impune să fim pregătiţi. Incearcă alţii — şi acestora le tăgăduesc în chipul cel mai categoric sentimentele româneşti — să ne împiedice a urmări politica noastră na-

ţională. Din fericire, ei nu sunt printre noi. Dar sunt strecuraţi în rândurile muncitorilor, cărora de ani de zile caută să le bage în cap idei primejdioase. Ei se declară internaţionalişti, ceeace înseamnă că s'au exclus singuri din comunitatea naţională. Se declară potrivnici războiului, susţinând că războiul e al clasei burgheze, nu al popoarelor. Precum vedeţi, idei care trebue să ne dea de gândit. Ii agită pe lucrători şi întărâtă mulţimile întregi, folosind pretextul scumpirii traiului şi al salariilor mici. Ii întărâtă pe concentraţi şi pe familiile lor. Spre aceşti vrăjmaşi să avem privirile atente, domnilor. Impotriva lor să realizăm mai întâi frontul naţional. Deosebirile de partid şi micile neînţelegeri personale (primul-ministru privi spre colaboratorul său dela Domenii) trebue să cedeze în faţa imperativului patriotic al unirii tuturor conştiinţelor cu adevărat româneşti. Numai aşa într'o zi, care poate să fie foarte apropiată *(emoţie în sală)* sau ceva mai îndepărtată, vom porni la realizarea idealului nostru naţional. Aşa dar, *unire-pregătire* — acestea să fie principiile călăuzitoare ale românilor care vor înălţarea patriei lor".

Ovaţiile au fost prelungi şi unanime. Insuşi Nicu Filipescu se ridică de pe scaun şi, de acolo, ţinu să facă declaraţia de adversar loial că nu a contestat onoratului guvern patriotismul, că subscrie apelul la unire al primului ministru.

Un general cu piept umflat, cu trei rânduri de decoraţii, se urcă la tribună; bătând călcâiele şi luând poziţie de drepţi cu faţa spre banca ministerială, rotind priviri de vultur peste incintă, ţinu, în numele armatei, să-l omagieze pe domnul preşedinte al consiliului şi să-l asigure totodată că oştenii sunt pregătiţi. „Sunt pregătiţi sufleteşte, răcni el. Sunt pregătiţi şi cu arme", aminti cu voce mai domoală. „Insă, — şi răcni iarăşi — chiar dacă nu ne vor ajunge armele, ne vom bate cu pumnii!".

Generalul se roşise şi i se umflaseră vinele dela gât. Izbise în tribună cu pumnii şi e de mirare cum tribuna a rezistat. Izbitura ar fi putut să facă praf o brigadă vrăjmaşă.

Şedinţa a fost caracterizată de preşedinte ca având un caracter istoric. Păcat că a fost secretă. Propuse adunării — şi adunarea îşi dădu aprobarea în chip entuziast — ca totuşi expunerea domnului prim-ministru, însoţită de declaraţiile d-lor Nicolae Filipescu şi general Mărdărescu, să fie afişată.

Abia atunci îşi dădură deputaţii seama că orele erau înaintate. Bravo, patru după amiază! Abia atunci se trezi foamea într'înşii. Luară în grabă aperitive la bufet şi se îndreptară spre uşă.

Camerierii, uşierii, agenţii, jandarmii, vizitiii, şoferii se mişcau de colo până colo, stăpâniţi de emoţie. Nu pentru caracterul istoric al şedinţei boierilor. Nu pentrucă aceştia se îndreptau spre ieşire, în grupuri voioase, cei mai mulţi cu ghiozdane la subţioară şi cu scobitoarea în gură.

Cine le spusese femeilor să vină în Dealul Mitropoliei? După răfuiala cu gardienii şi cu prefectul s'au pomenit urnindu-se dela „Familia Luptătorilor", mergând gălăgioase, în neorânduială, pe trotoare şi prin mijlocul drumului. Erau puse pe ceartă cu toată lumea. Ocărau pe un vizitiu de tramvai sau pe un şofer care se băgau cu vagonul sau maşina într'însele. Se dădeau la o parte, dar cu întârziere, fiindcă, în primul rând, vorbind toate deodată, nu auzeau claxonul automobilului sau clopotul tramvaiului. „Stai în vascrisul mă-ti că nu vin turcii!" bodogăneau ele când se simţeau prididite din urmă. Pe trotoare dădeau peste pietoni ca să nu rămână răzleţite de tova-

rășele lor. Blestemau din ce în ce mai tare. Erau nădușite, cu basmalele strâmbe pe cap, cu fustele sumese. Unele dădeau din plâns în râs, amintindu-și vreun amănunt al încăierării de adineauri. „Au făcut pe ele alea dinăuntru", își spuneau. „Cine ziseși, fă, că era gândacul pe care l-am dat tava?" „Prefectul". „Că pocit mai era..."

De bună seamă că a năzărit în capul vreuneia dintre ele gândul de a merge la Cameră să-și spună oful, și că, împărtășindu-l altora, au fost și acestea de aceeași părere. Celelalte nu știau unde merg. Nu întrebau.

Abia la Mitropolie își arătară unele nedumerirea. „Ce căutăm, leică, aici?" întrebară. „Să ne procitească mitropolitul?" Li se spuse că aici se adună grangurii grangurilor ca să pună țara la cale. Sunt aici și miniștrii. „N'ar mai fi!" rostiră câteva.

Veniseră cu vreo zece minute înainte de ieșirea miniștrilor și a deputaților. Urcaseră, gâfâind, dealul. Erau întărâtate, pentrucă șoferii și vizitiii le luaseră în râs. Au răspuns și ele cu vorbe fără perdea. Au răspuns mai pipărat ușierilor în livrele care au încercat să le depărteze dela intrare. Venea în grabă un pluton de jandarmi, care făcea paza la parlament, să le împresoare, să le împrăștie sau să le ducă la prefectură. Iluzie! Se bătuseră ele cu gardienii și-l bătuseră pe prefect. Aveau să se lase înfricoșate de colivarii ăștia?

Când primul-ministru, la braț cu ministrul Domeniilor și cu Morțun, ieși, socotind că mașina este la scară, când în urma lui se îmbulziră figurile cele mai de seamă ale vieții politice, bătălia începuse. Ostașii se aflau în mijlocul femeilor, fără capele, dând cu pumnii în neștire, mai mult în gol. Femeile trăgeau de ei, îi sgâriau, țipau. Când zăriră în ușă grupul boierilor cu ghiozdane în mână, îi lăsară pe soldați și se

îndreptară spre ei. Plângeau, se băteau cu palmele peste obraji, vorbeau toate deodată. Miniștrii, deputații înțeleseră câteva cuvinte desperechiate: „Bărbații noștri... murim de foame... batjocură... Mai bine moartea..." Cei dela spate se traseră înlăuntrul Camerei, indignați: „Unde este autoritatea? Cum se permite? Domnul prim-ministru a avut dreptate..." Din pricina îmbulzelii și, poate, a emoției, nu făcură loc destul de repede primului ministru și celorlalți miniștri, care se găseau în față, astfel că urechile acestora auziră niște cuvinte, din a căror cauză îngălbeniră. Femeile simțiseră manevra de retragere a boierilor. Va să zică, nu voiau să le asculte! Va să zică, și pentru ei ele erau otrepe, nu făpturi omenești! Huideo! Rușine! Ptiu!

Da, da, primul-ministru și ministrul Domeniilor s'au ales cu câte un scuipat ca o decorație la reverul hainei. Pe Morțun l-au nimerit în barbă.

Poţi să nu crezi că s'a întâmplat ceva, dar dacă totuşi acest ceva s'a întâmplat, însemnează că e adevărat. Umbla vorba despre Drumaru, însă ceeace se spunea era o monstruozitate, o ticăloşie, un lucru idiot. Insemna că nemţofilii şi-au luat cu adevărat nasul la purtare, că Marghiloman, Carp, Bogdan-Piteşti şi Slavici ar merita să fie chelfăniţi. Pe ce se întemeiază obrăznicia lor? Terfelesc tot ce e luptă în serviciul ideii naţionale şi pe toţi luptătorii. Cei slabi de îngeri sunt cumpăraţi cu mărci şi coroane. Cei tari sunt terfeliţi cu noroi.

Drumaru e din rândurile celor deosebit de tari şi deaceea e obiectul celei mai oribile calomnii. De aproape doi ani el a declarat război fără cruţare Puterilor Centrale şi uneltelor lor, şi celor şovăelnici şi celor care vor să umble cu doi pepeni într'o singură mână. Ni l-a trimis Ardealul ca pe un apostol şi un luptător fără frică. Spre deosebire de alţi fii ai Ardealului, el e mai înflăcărat, mai neostenit, mai înzestrat cu darul de a încălzi mulţimile. A înfiinţat o mişcare fără statut, regulament şi fără alte forme, însă cu suflet. Sufletul, este el. Garda Demnităţii Naţionale, G. D. N., Ghedeneul cum i se spune, a răscolit conştiinţele, a dat bătălii, a organizat cele mai impresionante manifestaţii, a asigurat Acţiunii Naţionale întâi, Federaţiei Unioniste mai târziu, succesul acţiunii acestora. Unde ţineţi meetingul? La Arene? La Eforie? La Mihai Viteazul? Câte mii de oameni vreţi să v'aduc? Se face apoi manifestaţie? Bine! Spargem şi

câteva geamuri? Dansăm Hora Unirii în piaţa palatului? Foarte bine!

Ceilalţi fraţi ardeleni aveau despre el păreri pe care nu le spuneau cu glas tare. Deaceea părerile lor nu erau ascultate de personalităţile de frunte ale regatului. Rele păreri. Aşa e între fraţi, mai cu seamă că Drumaru devenise foarte popular şi iubit. Iubiţi erau şi ceilalţi martiri, însă el era mai popular chiar decât părintele Lucaci, care-l afurisea, şi decât poetul neamului care nu-i întindea mâna. Aşa dar, invidie. Se întâmplă. E ceva omenesc. Noi, în regat, nu ne căutăm pricină şi nu ne pismuim unii pe alţii? Să facem însă România Mare şi atunci au să vadă până şi duşmanii câtă armonie va domni între noi.

Cine a svârlit vorba aceea, nu putea să fie decât simbriaş al vrăjmaşului. E drept că, în ultima vreme, şeful Ghedenismului o lăsase mai pe tânjeală. S'a aflat că fusese la Călimăneşti să bea ape. Are dreptul oricine să fie bolnav. Pe urmă a mai făcut o întrunire la Statue, dar vorbirea lui a fost parcă mai puţin dogoritoare decât altădată. A fost cam sălcie, cam încâlcită. Pe urmă iarăşi n'a fost văzut, cu toate că nu plecase din Bucureşti. Şi atunci — de unde şi de către cine, nu se mai ştie — bănuiala a fost aruncată.

Poetul Nicoară Pârcălabu a declarat că îl taie pe cel care va fi prins că duce vorba mai departe. Vorba nu trebue să ajungă în niciun caz la urechea şefului. „E o mişelie", răcnea şi bătea cu ghioaga în pământ. „Trebue să fie şi amestec de jidan aici, nu numai de şoacăţ" — garanta el. L-a căutat trei zile, şi dimineaţa şi noaptea, pe şef la hotel, să-l pipăe cu mâinile şi să-i sărute fruntea de martir pe care străinii i-o murdăreau. Trei zile poetul nu s'a mai trezit din beţie.

In a patra zi, când i s'a arătat ziarul lui Slavici, a scos un răget de bou înjunghiat. A simţit în creştetul

capului o lovitură ca de măciucă și un gol. Era treaz dintrodată de parcă nu pusese strop de băutură pe limbă. Nu fusese născocire de șoacăț și jidan. Era ceva adevărat. Era o dezertare, o trădare. Drumaru publica în foaia pe care o arsese de multe ori, un articol, o scrisoare, o spovedanie. Se spovedea românilor. A mers pe căi greșite. Destinele României se găsesc în partea aceasta, nu într'acolo. Noi trebue să fim în tabăra aceasta, nu în cealaltă. Au greșit și marii noștri voevozi și alți slujitori ai românismului. Iși recunoaște greșala. Și apoi este desamăgit de tovarășii pe care i-a avut până eri. Ei sunt patrioți numai cu vorba. Iși fac treburile. Despre ei poate să facă în orice moment mărturie. Cine vrea să-l urmeze pe calea cea nouă, va dovedi că este într'adevăr român.

— Il tai! răcni Pârcălabu spintecând în două, cu un cuțit, gazeta, ca să arate cum îl va spinteca pe șef.

L-a căutat din nou și, se înțelege, nu l-a găsit. Era la mintea oricui că desamăgitul părinte al Ghedenismului n'avea interes să rămână la hotelul unde stătuse, și nici să anunțe unde s'a mutat. Capitala e mare, astfel că nu este neapărat nevoie să te găzduiască legația lui Czernin sau a lui von dem Busche, ca să fii sigur că nu dă peste tine aghiotantul tău. Drumaru era însă prezent în fiecare zi în gazete, cu articole sau interview-uri. Ii publicau producția, nu numai ziarele nemțofile, ci și acelea așa zise independente, în goană permanentă după succese de tiraj. Il înjurau de mama focului gazetele intervenționiste, făgăduindu-i, în primul ceas al mobilizării, spânzurătoarea.

Drumaru nu se intimida. Se simțea în siguranță în adăpostul în care se găsea. Era un adăpost discret și deosebit de plăcut, în care putea să stea oricât, fără să se plictisească, fiindcă acolo locuia frau Teresa. Ea nu se mutase, firește, de acolo, tocmai pentru a nu da

de bănuit nimănui. Și, la urma urmelor, dece s'ar fi mutat, când explicației de mai demult din cabinetul separat dela Flora, i-au urmat alte explicații la ea acasă, adică aici?

O singură ființă cunoștea secretul legăturii și al locului unde se afla Drumaru: patronul berăriei Carpați, bucuros că în felul acesta a scăpat de nemțoaică și că nu mai are obligația să subvenționeze Ghedeneul. In eventualitatea că lucrurile ies pe cartea pe care Drumaru juca acum, i se va uita și ierta berăriei Carpați, că a fost locul tuturor zăpăciților.

Poetul cu plete Nicoară Pârcălabu venea la berărie, se îmbăta, amenința de fiecare dată că-l va tăia pe șeful trădător și le înjura în voie pe femeile din orchestră. Schimbarea la obraz a lui Drumaru îi scârbise pe mulți de ghedenism. Nu mai umblau cu cocarde la butoniere. Se săturaseră de cântece, de discursuri și de scandaluri. Dacă veneau la local, veneau să respire puțin aer, să bea o bere, să asculte o bucată de muzică. E timpul — își spuneau — să fim și serioși. Alții, în alte locuri, trec de doi ani prin împrejurări grele. Ei au uitat bucuriile vieții. Noi ne facem de cap, ne maimuțărim, ne dăm aere. Războiul e o treabă mai grea decât un discurs, un cântec și fâlfâirea unui steag. Sunt semne că se apropie momentul să mergem și noi. Unde? Unii spun: la horă. Ce horă e acolo unde oamenii sunt căsăpiți, cum e căsăpită vita la abator?

In vreo două rânduri se îndreptară sâsâituri enervate spre masa unde Pârcălabu și câțiva băiețoi făceau gălăgie de parcă ar fi fost numai ei în grădină. Se clătinau pe picioare, se sărutau, își bălăceau gurile în halbe și cântau, unii un cântec, iar alții altul. Ei se considerau statul-major al Ghedeneului și-l numiseră pe poet șef al lor. Când s'au prezentat pe la casele oamenilor politici, pentru a le comunica hotărî-

rea pe care o luaseră, aceștia s'au uitat la ei cu neîncredere. Ghedeneul trăise și murise. Au avut nenorocul să se prezinte lui Nicolae Filipescu, chercheliți, iar acesta i-a dat afară și a deschis ferestrele să iasă duhoarea de alcool.

Un cetățean stătea într'o seară la masă cu nevasta. Era voinic și părea să fie, după îmbrăcăminte, mahalagiu de prin Obor. Sprâncenat, mustăcios, cu obraji roșcovani. Când sorbea din halbă, plescăia și-și ștergea apoi cu dosul palmei spuma de pe buze și de pe mustață. Mâncase și-o friptură. Nevasta era și ea dolofană, cu o bluză scrobită, cu o pălărie demodată, strâmbă pe cap. Ieșiseră la centru printre boieri. Nu-i tihnea însă omului că alături de el, niște jarcaleți nu-și mai găseau astâmpăr. Strigau, cântau, îi tot dădeau cu „La arme", cu „Jos nemții", cu „România Mare". Se proțăpeau pe picioare, ciocnind paharele din care berea se vărsa pe jumătate, făcând pe masă o porcărie. Aveau cocarde la haină, ba unul dintre ei, lung ca o prăjină, lățos, cu o zeghe pe el, avea peste piept, de-a-curmezișul, o fâșie lată tricoloră. Acesta era cel mai urît și părea mai botos. De vreo două ori se dusese la orchestră și le înjurase pe femei. Or fi ei studenți, dar asta au învățat prin școli: să nu-i lase pe oameni să le tihnească un pahar și-o friptură? Să facă pe patrioții la berărie? Să se apuce să bea fără să știe cum? Să le înjure pe femeile astea care își văd de treabă cu meseria lor?

Bău înciudat halba până la fund, își șterse gura cu dosul palmei, spuse ceva nevestei. Aceasta avu o tresărire speriată și căută să-l oprească. Omului i se păru însă că băiețoii se uitaseră în vreo două rânduri, cu obrăznicie, la masa lui. Că-și spuseseră ceva între ei și râseseră. Râdeau de el că nu are guler și cravată? De nevastă că și-a pus cloșca pe cap?

Se sculă ca un urs, puse o mână ca o labă pe umărul părosului, se uită furios la ceilalți. De jur împrejur, consumatorii încremeniseră. Le pierise piuitul și gălăgioșilor. „Mama voastră, nu vă este rușine?" mârâi el și cu o izbitură le răsturnă masa. „Hai, cărați-vă, că vă fac praf!" le mai spuse, iar mâna așezată pe umărul lui Pârcălabu se strânse mai întâi ca un clește. Pârcălabu se schimonosi de durere. Mâna s'a schimbat pe urmă în pumn și a izbit ca un ciocan. Pârcălabu se îndoi sub lovitură. Celorlalți le svârli o altă privire fioroasă: „Cărați-vă!" Dela mesele vecine se auzi cu un simțimânt de ușurare: „Bravo!" Jarcaleții, cum le spusese el, o luaseră din loc, cu capul între umeri.

Omul se așeză la locul lui, netezindu-și mustața. Stătea cu spatele spre muzică, astfel că nu vedea privirile recunoscătoare îndreptate asupră-i de frau Teresa și de fetele ei.

Pârcălabu a continuat să-l caute pe Drumaru, însă gândul de a-l tăia era acum departe de el. Avea temeiuri multe să fie scârbit de viață, de oameni, de nația întreagă. Il urmăreau sergenții dela cercul de recrutare, fiind în neregulă cu încorporarea. Când se prezentase voluntar, contingentul lui nu fusese chemat. A fost chemat după aceea, însă el și-a dat cu părerea că aduce mai multe foloase neamului ca aghiotant ghedenist, decât ca răcan simplu. Până să fie trimiși la școala militară, teteriștii trebuiau să facă atunci un stagiu la regiment. Papara dela regiment o știa el: mașina în păr, muștruluiala majurilor, fasolea la cazan.

Era scârbit. Nu mai dădea pe la universitate și nici pe la gazda pe care o avea demult, din cauza celor dela cercul de recrutare. Lepădase zeghea și tricolorul. Se hotărî într'o zi să se tundă, ca să nu mai bată deloc la ochi. Il înțelegea acum pe șef. Șeful se jert-

fise pentru naţie, cum s'a jertfit şi dânsul Nicoară Pârcălabu. Unul, fiu al Ardealului, altul al Bucovinei. Insă oamenii sunt răi. Pe şef' l-au pismuit. Cugetând bine, Drumaru are poate dreptate abia acum când spune că neamul trebue să meargă cu Puterile Centrale căci sunt mai tari. Chiar că sunt. De doi ani se bat şi se tot bat şi sunt pe pământ străin şi sunt stăpâne pe mări, unde scufundă mereu vapoare. Şeful scrie în ziarul bătrânului Slavici că dacă Mihai Viteazul trăia, ar fi mers şi dânsul cu germanii. Apoi că dacă şi Ştefan Vodă era în viaţă, tot cu germanii le-ar fi spus plăieşilor să meargă.

Trimise într'o zi o poezie la foaia nemţofililor, căreia şi el îi dăduse foc de atâtea ori pe scările universităţii. Era tot cu Putna, cu clopote şi cu porunca lui Ştefan cel Mare, ca neamul românesc să se alăture Puterilor Centrale. Din ascunzişul său, Drumaru puse un emisar să-l caute. Se întâlniră şi se îmbrăţişară. Pârcălabu plânse.

Poetul neamului şi ceilalţi martiri ardeleni, erau bucuroşi că Drumaru a trecut în tabăra cealaltă. Puteau să vadă acum şi domnii din regat cine este cu iubire de ţară şi cine este înşelător. Unde este grâul şi unde e neghina. S'au luat după unul adus de vânt de nu se ştie unde, care dădea din gură şi din coate şi spunea că vorbeşte în numele Ardealului. Ardealul nu e el, sunt ei: poetul Goga, cuviosul părinte Lucaci, fratele Tăslăuanu şi ceilalţi. Domnul Filipescu a greşit când l-a pus în fruntea bucatelor pe Drumaru, vagabondul care acum a trecut la duşmani, pe când ei abia aşteaptă ceasul să se îmbrace voluntari, şi să sboare ca şoimii peste munţi. Poetul Goga s'a şi înscris şi are veşmântul de soldat, o mândreţe. A spus că vrea să moară ca Petöfi. Greşeşte şi domnul Brătianu când taie subsidiile martirilor, precum că ei îi fac greutăţi în guvernare şi că nu-l socotesc patriot. Mă rog, e o neînţelegere. Ei merg la întrunirile războinice cu domnul Filipescu şi cu domnul Take Ionescu şi cu domnul Pavlică Brătăşanu, dar nu ei îl înjură pe domnul prim-ministru, ci domnii ceilalţi. Ei spun numai că fraţii din robie plâng şi-i aşteaptă pe vulturi să le aducă eliberarea. Dacă domnii din regat se sfădesc între dânşii, e treaba lor. Dânşii se ceartă, dânşii se împacă. Tot aşa şi fratele Maniu e cu fratele Goga, când la cuţite, când prieten la cataramă. Escrocul de Drumaru a strâns bani să-i mănânce cu lingura şi dela domnul Filipescu, care e sgârcit, şi dela domnul Brătianu, măcar că hoţul îl înjura mereu. A strâns şi dela români şi dela jidovi. Acum ia dela unguri şi dela nemţi. Ei, luptătorii, naţionaliştii adevăraţi, dela cine să ceară şi cu ce să trăiască?

Poetul neamului, mândru în uniforma lui care nici de soldat, nici de ofiţer nu era, dar în care voia să moară, aşa cum anunţase anul trecut şi italianul Gabriele d'Annunzio, scrise un articol în contra lui Drumaru. Ţinea să se răfuiască şi cu acesta, dar să dea peste nas şi celor care îl luaseră în braţe. Alţi vreo doi ardeleni îi urmară exemplul. Drumaru nu le răspunse prin gazetă, ci printr'o broşură. Cei care l-au atacat, susţineau că vorbesc în numele Ardealului. Drumaru a pus broşurii sale titlul ironic: „Ardealul vorbeşte? Sărmanul Ardeal!". In paginile ei, îi lua pe adversari la rând, cu vorbe, cu fapte şi cu cifre. Goga? Imoral şi vândut tuturor. Osvadă? A furat bani dela băncile din Transilvania, a exportat din regat, ungurilor, cereale. Tăslăuanu? Era mobilizat la intendenţa unui regiment cu români; a fugit, furând câteva mii de coroane, care reprezentau hrana soldaţilor români; de aci, din regat, a trimis cereale de-a-dreptul la Berlin.

Divulgările continuau. Alte nume, alte murdării.

— Miroase urît! a spus cu graseiatul său Brătianu, chemându-l pe Filipescu la telefon și întrebându-l dacă a citit cartea.

— Pute! a urlat acesta. Confisc-o, Ionele! E pentru întâia oară când îți cer un hatâr. Ori pune-l pe *Neamț* să iscălească declarația de război, până nu ne facem de râs cu martirii noștri.

— Ai dumitale, mai mult decât ai mei! îi răspunse Brătianu, cu ton dulce, dojenitor.

Nicu Filipescu îi trânti receptorul în nas, împreună cu o vorbă urîtă, cum avea obiceiul.

Și din alte pricini, ar fi trebuit Brătianu să-i dea *Neamțului* pentru iscălitură, declarația de război. Neamțul era regele dădăcit de nevastă și de primul-ministru. El era lipsit de voință. Nu avea deloc ambiția să prezideze acte istorice. Vânătoarea, vinul, trabucul — mai demult Mița Biciclista și Lili Gheorghiade — îl satisfăceau pe deplin. La femei fusese nevoit să renunțe. Vinul, havana și vânătoarea îi sunt încă îngăduite, în primul rând, de nevastă. Unchiul ar fi trebuit să mai trăiască, să-l terorizeze pe el Brătianu, în forme ipocrite, să-l amenințe pe el politicienii, ca să le facă jocul.

Dacă războiul iese prost? Ce se-alege de el, de întreaga familie? Și împotriva cui să ducă războiul? Intr'o parte erau neamurile lui, în cealaltă neamurile *ei*. Ea scria în fiecare săptămână verilor cu care îi scotea mereu ochii, fiind foarte mândră de dânșii. El, afară de nesuferitul de Wilhelm, care nu-l băga în seamă, cu cine putea să se laude? Pe cine putea să se reazime? Ea îi spunea împăratului Angliei pe nume: George; celui al Rusiei: Nicky. Le scria amândurora și făcea cu ei politică înaltă, angajând țara întreagă, îndemnându-i să stea cu ea de vorbă dacă vor ca România să intre în război și să meargă cu ei.

„Să nu afle Brătianu", îi spunea Ferdinand ori de câte ori o găsea la birou în plină activitate epistolară. Nu-i reproșa că, printre rânduri, ea îi lăsa pe verii ei iluștri să înțeleagă că el, Nando, este un șovăelnic și că, în fapt, ea conduce destinele țării. Toată

viaţa, ea l-a jignit şi l-a tiranizat. N'o să-i schimbe felul de-a fi, acum. Se temea, însă, de privirile tăioase ale primului său ministru. Acesta şi pe unchiul îl dominase.

Regina îl liniştea: „N'are cum să afle. Corespondenţa trece prin mâini absolut sigure". Erau atât de sigure mâinile, încât scrisorile primite sau trimise de ea, făceau un scurt popas şi pe masa de lucru a primului ministru.

Intr'o zi, Brătianu s'a anunţat la ea. Regina a fost emoţionată, căci pentru prima oară primul-ministru binevoia să-i ceară audienţă. Atitudinea lui rece, privirea lui absentă o exasperau întotdeauna. Il simţea adversarul ei. Ar fi vrut să-l umilească, dar o umilea el. Il primi într'o toaletă şi o poză, superbe amândouă, cu zâmbetul unei învingătoare. L-a înfrânt, prin urmare, pe omul cel mai puternic şi mai înfumurat din ţara aceasta. Ii întinse, cu un gest teatral, mâna să i-o sărute. Simţi mai mult atingerea perilor mustăţii, decât a buzelor.

— Inaltă doamnă, — spuse el cu voce învăluitoare, mai mult intimă decât respectuoasă — cred că scrisoarea pe care aţi vrut s'o trimiteţi majestăţii sale regelui Angliei, eri, cuprinde un pasaj de o însemnătate secundară. Acela privitor la românii din Banat. Guvernul majestăţii voastre are un alt punct de vedere în privinţa aceasta şi deaceea opinează pentru scoaterea lui.

Ii întinse, cu o înclinare uşoară, o scrisoare. De unde o scosese şi când? N'o avea în mână când a intrat. Nu băgase mâna în buzunarul hainei negre, când i-a vorbit reginei. Ea avu un moment ideea că el a scos-o, ca un scamator, din manşetă cu o mişcare a braţului. Scamator — este bine zis. Şi farsor. Şi poliţist de rând. Şi impertinent.

Regina era palidă. Buzele îi tremurau; le muşca

la sânge, să nu-i dea bestiei, satisfacţie. Luă plicul. Vru un moment să-l mototolească şi să i-l arunce în obraz, dar se stăpâni. Şopti: „Mulţumesc", şi se retrase de-a'ndaratelea, fixându-l cu ochii ei albaştri, sticloşi.

El păstra capul înclinat uşor, atâta cât regina să nu-i vadă zâmbetul care hoinărea ironic între mustăţi şi barbă.

Cu un rege temător ca un iepure, cu o regină prea întreprinzătoare, cu un partid în care incorecţii se înmulţeau, cu adversari politici şi duşmani personali, care găseau aliaţi în apropierea imediată, Ionel Brătianu se simţea obosit. In fiecare zi se întâmpla câte ceva, care-l punea în nervi. Un locotenent din 9 Roşiori a străpuns cu sabia un soldat. I s'au dat zece zile de închisoare. Militarii îşi fac de cap. Generalul Iliescu, secretarul general dela Război, dă ziua interview-uri gazetelor, spunându-le că suntem atât de pregătiţi, încât ne putem bate cu jumătate din Europa. Lăudăros! Noaptea face strategie prin varieteuri. Nu era, poate, cazul să-l trimită pe ofiţerul criminal la ocnă. Dar şi pedeapsa de zece zile e o batjocură. Soldaţii concentraţi abia pot să mai fie ţinuţi în frâu. Femeile lor (îşi aminti de decoraţia pe care ele i-o svârliseră în piept) întreţin o atmosferă de nemulţumire şi nelinişte.

A mai fost zarvă cu un idiot de curier diplomatic, arestat de unguri la Braşov. Curierul venea dela Paris cu valize multe şi spunea că în ele are documente politice. Ungurii i-au violat valizele şi, din ele, s'au revărsat panglici, flacoane cu parfum, pantalonaşi de damă — un magazin întreg. Râd de noi şi găinile. Aşa nu mai merge. Miroase urît. Filipescu are o vorbă mai tare: „Pute!".

Dacă s'ar da voie justiţiei să lucreze nestingherită,

n'ar mai prididi cu anchetele. S'ar surmena iscălind mandate de arestare. Şi ar intra în puşcărie... dar câţi nu ar intra? Şi cine n'ar intra? Filipescu se gândise numai la refugiaţii ardeleni. Dar ce reprezintă aceştia, faţă de numărul necinstiţilor, îmbogăţiţilor de aici din regat, din partidul lui, din partidele celelalte?

Adversarii văd pe lungimea nasului lor, cântă pe struna lor, dar el, Brătianu, e dator să privească mai departe, mai în adânc. Inapoi nu mai poate să dea. Incotro vom porni, ştiu şi copiii. Ce câştigă prelungind aşteptarea? Nimic. N'au fost în stare colaboratorii săi în doi ani să realizeze pregătirea militară a ţării, — nu vor fi, cu atât mai puţin, în stare acum. Iliescu e un prost când crede că, spunând minciuni gogonate, sdruncină moralul taberei duşmane. Mărdărescu e un prost şi mai mare, când spune că ne vom bate cu pumnii împotriva unui duşman înarmat până'n dinţi. Dacă mai stă, se va vedea şi mai mult halul în care ne aflăm. La urma urmei, războiul este şi o loterie. Dacă mai stă, sporesc fermenţii descompunerii morale. Societatea românească e putredă. Prin societate românească se înţelege pătura dela cârmă. Se va regenera în încercarea de foc a războiului. Războiul va pune, pe de altă parte, frâu tendinţelor bolnăvicioase, subversive, care-şi fac loc în straturile de jos ale poporului. Am avut cutremurul dela 1907. Ce ne-am face dacă s'ar repeta şi, de data aceasta, muncitorii dela oraşe, agitatorii, s'ar amesteca printre ţărani şi le-ar vârî în cap ideile lor periculoase? Chiar şi acum este informat că, în Bucureşti şi în alte oraşe, grevele se ţin lanţ. Incep într'un loc, încetează, se anunţă în alte locuri. E nelinişte la Galaţi. Va atrage luarea aminte a autorităţilor. Acolo, precum şi la Brăila şi în regiunea Prahovei, ochiul trebue să fie totdeauna atent.

Sunt şi la Galaţi oameni, care s'au căpătuit. Ii ştie târgul. Ii arată cu degetul. Uite, ăla şi-a mai ridicat un etaj la casă. Ăla n'avea după ce să bea apă. Făcea misitie pentru un pol la cafenea; scria jalbe ţăranilor la judecătorie, pentru doi gologani; şi-a cumpărat trăsură cu doi cai; face chefuri în fiecare seară la restaurant. Ăstălalt a spus că nu-i mai place la Galaţi; şi-a cumpărat casă la Bucureşti. Din ce, cu ce, de unde? Fiindcă, aici, treburi nu se mai fac. Portul e ca şi mort. A, când se încărcau sau când se descărcau mărfuri — să mai zici! Banul umbla. Trecea dela unul la altul, dintr'un buzunar într'o tejghea, de acolo era băgat în altă afacere, creştea, se rotunjea, făcea pui, intra la bancă, făcea pui şi acolo, ba încă pui de aur. Câştigau stăpânii de vapoare şi vătafii, se ungeau pe bot poliţaii, vameşii, grănicerii ca să închidă ochii la contrabande; le rămânea destul zarafilor la schimb; aveau clientelă varieteurile, birturile, cafenelele şi bordelurile. Câştigau muncitorii, însă, foarte puţin, cât să nu moară, dar atât cât să-şi blesteme soarta.

Dela o vreme încremenise aproape cu totul munca în port. De unde să mai vină vapoare, încotro să se mai ducă vapoare? Şi cu ce?

Blestematul de război e un chilipir pentru unii şi o pacoste pentru mulţi. Şi ţine de doi ani şi dracu ştie cât o să mai ţie... Suntem şi noi pe cale să intrăm. Apoi să intrăm odată şi să se aleagă, că aşa nu mai merge. Poate că după război o să fie o răfuială

cu cei mari, ca să li se mai bage mintea în cap şi să li se mai taie din unghii. Nu-şi mai încap în piele.

Oamenii se ajutau ei între ei, cum puteau, pe temeiul solidarităţii muncitoreşti. Cei dela cherestea, dela moară, dela uzină, dela tramvaie, dăruiau din puţinul câştigat de ei pentru cei din porturi. Aşa, fraţilor ! Aşa, tovarăşi ! Purtaţi-vă cum vă spunea Ştefan Gheorghiu, cum vă îndeamnă cărţuliile pe care le cumpăraţi dela Sindicat. Stăpânirii nu-i pasă de muncitori. Se vede şi mai bine acum că sunt două lumi, două clase. Cine se întreabă cu ce, din ce trăiesc oropsiţii din port, când în port suflă pustiul şi cântă cucuvaia ? Cum înnoadă un capăt de altul toată lumea săracă, acum când traiul se scumpeşte din zi în zi ? Dece, când se împarte zahăr, zahărul se isprăveşte după ce au luat autorităţile, oamenii politici, bogătaşii? Dece el nu mai ajunge când vine rândul lumii sărace ? Copiii ei n'au dreptul la un ceai îndulcit ? Dacă vine într'adevăr puţin, să se chibzuiască aşa, încât să fie pentru toţi deopotrivă. Insă şi din cât vine, se trag la o parte saci şi cutii care se vând pe sub mână pe piaţă. Cine cumpără? Tot cei care au mai cumpărat, fiindcă aceştia au punga plină cu gologani.

Muncitorii se adună la clubul lor. Ca şi în ajun, ca si acum trei zile, ca şi cu o săptămână în urmă. Se adună acolo şi vorbesc între ei şi apoi se urcă unul la tribună şi tălmăceşte în cuvinte, uneori necăjite, descurajate, alteori mânioase, sbuciumul tuturor. Ce facem? Pâinea e tot mai mică, mai rea la gust, mai scumpă. Trebue să faci coadă pentru ea. Cum să nu fie astfel, cum să nu ameţeşti, aşteptând de cu noapte rândul la brutărie, dacă de doi ani de zile grâul este trimis peste graniţă într'ascuns ? E trimis ungurilor şi nemţilor pe care îi înjură boierii la gazetă şi'n întruniri. Il trimit ei, moşierii războinici şi samsarii lor şi toţi tâlharii care s'au îmbogăţit, şi multă lume se întreabă: din ce ? Din contrabandă. Acum este înflămânzit poporul. Nu e carne, pentrucă tot hoţii aceştia au făcut contrabandă şi cu vite. N'avem gaz, pentru lampă, fiindcă au vândut şi petrolul. Vând totul, ar vinde toată ţara, şi tot ei se bat în piept că sunt patrioţi şi tot ei ne spun nouă înstrăinaţi. Ce facem ? Să se ducă o delegaţie a noastră la prefect să-i spună că aşa nu mai merge, că trebue să dea peste mâini speculanţilor, să se îngrijească să fie pâine, carne şi zarzavaturi. Ce face cu ajutoarele pentru concentraţi ? Ce are de gând cu oamenii din port care stau fără lucru? Cu zahărul este o porcărie. Nu mai apucă omul sărac o bucăţică. Şi cofetăriile sunt pline de prăjituri şi oricine poate să cumpere zahăr la colţ de stradă pe preţ de speculă. Se împarte după hatâr. Se fură.

— Domnule prefect, muncitorii vă roagă să daţi dispoziţii ca zahărul lor să se împartă prin organizaţii. Vă înaintăm lista cu oameni şi ne daţi cantitatea care li se cuvine. E mai simplu aşa. Muncitorii nu mai pierd zile întregi la primărie, să capete porţia lor, şi nu li se mai spune la urmă că zahărul s'a isprăvit.

Prefectul stă răsturnat în jilţ. Il chiamă Gussi. E pântecos şi îi place să treacă drept blajin. E un taler cu două feţe. Ii ascultă pe cei trei muncitori şi dă din cap aprobativ. Foarte bine! Cum să aibă ceva împotrivă ? Se face chiar un serviciu administraţiei. Să se ducă la ajutorul de primar, la Mitescu, şi să-i spună că el, prefectul, e de acord. Ii va da îndată şi-un telefon.

După ce muncitorii ies, el uită să mai dea telefonul. Işi răsuceşte o ţigară dintr'o cutie pe care o păstrează în sertarul biroului. Tutunul este egiptean.

Delegaţia se duce la primărie. Aşteaptă un timp în anticameră. E chemată.

— Ce vreţi ?

Ajutorul de primar nu-şi ridică privirea spre muncitori. E cunoscut pentru felul necuviincios în care se poartă cu cetăţenii. Răcneşte la oameni, îi insultă, îi dă afară. Cu deosebire nu-i poate suferi pe sindicalişti şi crede că, dacă ar fi în locul lui Gussi, le-ar veni de hac. Gussi, însă, este prea moale.

— V'a vorbit domnul prefect la telefon . . .

— Nu mi-a vorbit nimic. Aveţi gură. Vorbiţi.

Muncitorilor li se urcă sângele la cap. Se uită unul la altul, se stăpânesc. Nacu, mai bătrân, mai cumpănit, ia cuvântul. Spune ce au spus şi prefectului. Nu apucă să isprăvească. Ajutorul de primar a svâcnit în sus. Urlă. Bate cu pumnul în masă.

— Nu admit ! Anarhie ! Obrăsnicie ! Unde este autoritatea ? Ce vreţi să spuneţi ? Că autoritatea fură? Vă dau în judecată pentru ultraj !

— Domnul prefect a aprobat . . .

— Nu vreau să ştiu. Vreţi să luaţi locul administraţiei ? Mâine o să vreţi să luaţi locul guvernului... Afară ! Derbedeilor !

Era asta la 3 Iunie, într'o vineri. Peste trei zile, zece mii de muncitori manifestau în faţa primăriei împotriva necuviinţelor lui Mitescu şi pentru ieftinirea traiului. Prefectul tremura ca piftia, la prefectură, ajutorul de primar se zăvorise, palid, la primărie. Dar amândoi telefonară garnizoanei şi poliţiei să-i împrăştie pe muncitori. Soldaţii şi gardienii fură scoşi îndată şi se luară la bătaie cu mulţimea. Loviră; fură loviţi. Din rândurile manifestanţilor se făcură arestări. La poliţie, arestaţii fură bătuţi. Insuşi Mitescu dădea în oameni, răzbunându-se pentrucă fusese huiduit.

Aha, aşa se poartă stăpânirea cu poporul, chiar când el cere atât de puţin ? Ce să se mai mire ? Aşa se poartă. Mâine, poimâine stăpânirea o să facă război. Pe cine îi vor mânca păduchii ? In cine vor muşca gloanţele ? S'au îmbogăţit cei mari şi până acum. Ce se vor mai îmbogăţi în război şi după război ! Jos războiul ! Vrem pâine ! Jos cei care îşi bat joc de noi şi scot armata să tragă când ne cerem dreptul la viaţă !

Cuvintele acestea au fost scrise pe afişele care vesteau o întrunire pentru duminecă 12 Iunie. Erau chemaţi la ea toţi cetăţenii. Intrunirea a fost oprită. Armata înconjurase locul de adunare şi izgonea mulţimea. Ea se îndreptă în grupuri mici la sediul muncitorilor. Vorbiră conducătorii lor. Guvernul lui 907 şi-al contrabandelor neutralităţii, al înfometării şi al războiului de mâine sau poimâine, pune muncitorilor căluşul în gură şi baioneta în piept. Slugile lui calcă în picioare demnitatea omului. Ii vom da o lecţie. Mâine, luni, aici şi la Brăila, braţele se vor încrucişa. Douăzeci şi patru de ceasuri munca se va opri în porturi şi în fabrici.

A doua zi, într'adevăr, oraşul este mort. Ori de câte ori oamenii muncii încrucişează braţele, mor oraşele, moare viaţa. Aşa murise cândva Brăila, când suferinţa şi îndârjirea trecuseră măsurile răbdării.

Nu umblă tramvaiele. Nu merge moara „Steaua". Nu merge uzina. Sunt închise fabricile, atelierele şi prăvăliile, nu e picior de om în port.

. S'au adunat muncitorii din nou la sediul lor. Vor porni în coloană pe străzi, spre centru, unde e prefectura, unde e primăria, unde e tribunalul, unde sunt casele mari ale sătuilor pământului. In urechile sbirilor şi îmbuibaţilor va răsuna strigătul umiliţilor şi flămânzilor, al celor care nu vor să fie trimişi la abatorul morţii.

Cu bărbaţii merg femeile, merg şi copiii lor. Căruţaşii au venit cu căruţele lor schiloade şi cu caii

numai piele și oase. Când căruțașii n'au de lucru și nu au ce mânca, sunt flămânde și animalele.

Acolo unde e Palatul Navigației Fluviale, taie drumul un cordon de vardiști. Nu se naște nicio învălmășeală. Se dau la o parte. Coloana e lungă. Rândurile sunt strânse. Au ordin să nu se împotrivească, ori poate se tem de figurile posomorîte, dârze. Poate, însă, că este o capcană, fiindcă dinapoia lor, iese, ca din pământ, o companie militară. Soldații au echipament de război.

Ce înseamnează asta? Unde este prefectul? Unde e procurorul? Muncitorii vor să dea autorităților un memoriu. Vor ca o delegație a lor să stea de vorbă cu reprezentanții legali. Manifestația e pașnică. Altminteri n'ar fi venit oamenii cu neveste, cu copii, cu căruțe, cu cai.

Vrânceanu e un muncitor voinic, un sindicalist vechi și luminat. Lângă el e bătrânul State Reni, e Toni Lazăr, e Ciobotaru. Se străduesc în chipul cel mai blajin să-l încredințeze pe ofițerașul din fruntea companiei, că nu e drept să oprească manifestația. Poate că n'a înțeles despre ce este vorba. Poate că are numai ordin să împiedice vreo neorânduială. Nu se va întâmpla, însă, nimic — îi garantează ei, conducătorii.

Sublocotenentul stă țanțoș la câțiva pași de ei. Se cunoaște că abia a pus tresa pe umăr. E tinerel și slăbuț — doar să-l sufli și cade. Este încătărămat și înarmat, de parcă, pentru el, războiul a început și se găsește în fața inamicului și vrea să facă dovadă de bravură, ca să câștige înaintea altora o decorație și încă o tresă.

Vorbele muncitorilor trec pe lângă urechile lui. Privirile vor să arate dispreț. Buzele-i subțiri tremură. E un băiețaș rău.

Spiridon Vrânceanu încearcă din nou să-l convingă. Repetă ce-a spus el și ce-au spus tovarășii lui, adineauri. Când i se pare că a zărit o licărire de lumină pe obrazul ca de fată al sublocotenentului, zâmbește bucuros. Nu se putea să nu găsească crezământ în sufletul ofițerului tânăr.

Cu acest zâmbet s'a prăbușit pe caldarâmul străzii. Ofițerașul se dăduse cu o săritură de pisică înapoi și a tras și l-a nimerit pe muncitor în piept. Pe urmă a țipat ceva spre soldați, s'a ferit dinapoia lor și de acolo a mai descărcat revolverul odată, doborîndu-l pe State Reni. Nu s'a mai auzit ce a spus, fiindcă soldații descărcaseră și ei armele și se năpustiseră asupra convoiului întreg. Gardienii au făcut la fel. Paturile puștilor, baionetele și spăngile vardiștilor secerau și izbeau printre oameni, ca într'un lan cu grâu care trebuia culcat la pământ, ca într'o pădure, care trebuia retezată.

Au fost lovite femeile, au fost călcați copiii. Baionetele au străpuns și pântecele cailor slăbănogi. Paturile armelor au lovit și în căruțe, sfărâmându-le, nu numai în capete de oameni. Din când în când, în vacarmul țipetelor, răcnetelor, porneau iarăși salve de puști. Soldații trăgeau, unii în plin, alții ca la nuntă, în sus. Comandantul lor, băiețandrul cu tresă, nu se depărtase de ei și continua să strige cu vocea ascuțită, să bage încă un încărcător în revolver, să tragă. Când ostenîră un moment, se auzi din grămadă un cântec prelung, ca o tânguire. Muncitorii cântau:

Fraților soldați
Nu ne împușcați,
Noi vă suntem frați
Indurerați...

— Trageți! se auzi glasul subțire, speriat, al sublocotenentului.

Şi descărcă toate gloanţele din revolverul său. Cântecul îl străpunsese ca un cuţit. Soldaţii nu trebuiau lăsaţi să asculte litania şi să-i pătrundă tâlcul.

Când bătălia s'a încheiat, când din cele cinci mii de făpturi nu mai rămăseseră acolo, pe caldarâm, decât nouă morţi şi aproape o sută de răniţi, când caldarâmul era năclăit în sânge, iar sublocotenentul Eliad şi compania lui şi gardienii care se puseseră sub comanda lui, îşi ştergeau frunţile şi chipurile nădusite, veni procurorul, veni prefectul. Il întrebară pe ofiţer dacă a făcut somaţiile legale. Da, gornistul a sunat din goarnă de trei ori, ca lumea să se împrăştie. Sunase, însă, când masacrul era în toi.

Morţii şi răniţii fură urcaţi de-a-valma în furgon şi trimişi la spital. O pompă a primăriei veni şi spălă caldarâmul.

Morţii, nouă la număr. Peste noapte mai muri un rănit. Va să zică, în total zece. Afară de moş State şi de Spiridon Vrânceanu, mai erau Pascal Lazăr, Sterică Ionescu, Toni Lazăr, Gheorghe Ionescu, Ravagiu, Enache Sandu, Constantinescu si Ciobotaru.

Ei nu vor mai merge nici la război, nu se vor mai frământa că n'au de lucru, că traiul este scump, că pentru pâine sunt nevoiţi să facă, de cu noapte, coadă, că nu le vine rândul la zahăr. Pe ei nu vor mai putea, prefectul şi procurorul, să-i vâneze, să-i închidă şi să-i bată, cum zeci şi zeci de tovarăşi ai lor, scăpaţi cu viaţa, au pătimit pe urmă. Nu se vor mai minuna şi nu se vor mai mânia, auzind că ei şi cei cinci mii de muncitori din ziua aceea, au fost „în solda unor puteri străine". Puteau să-i arunce poliţiştii şi internii din spital, ca pe butuci; nu mai simţeau nimic. Era mai rău de fraţii lor răniţi. Tot ca pe butuci îi svârlea şi pe aceştia, de pe caldarâm în furgon, din furgon pe cimentul spitalului. Insă pe

răniţi îi durea. Gemeau. Curgea din rănile lor sângele şi făcea băltoacă în jurul lor, sub ei, şi se închega şi se înnegrea. Nu se grăbeau nici doctorii, nici ajutoarele doctorilor să le spele rana, să scoată glonţul din trup, să aline usturătura tăişului, să repare coastele rupte. Intâlneau uitături duşmănoase.

— Câinilor! Câinilor! răbufni un muncitor cu buzele livide.

Pe sub ochii lui şi sub ochii tovarăşilor săi treceau figurile încruntate ale procurorului, prefectului, primarului, comandantului garnizoanei. A trecut şi chipul plăpând, rău, cu o fluturare de zâmbet batjocoritor şi mândru de isprava pe care o făcuse, al sublocotenentului Eliad. Băieţaşul primise, de bună seamă, felicitări. Va primi, poate, şi o tresă, astfel că va pleca în război cu un grad mai mare decât colegii lui. Se răsteau cu toţii la răniţi:

— Aţi vrut revoluţie? Na-vă revoluţie!

— Câinilor! Câinilor! şopteau buzele fără sânge ale altui rănit.

In ziua următoare are loc înmormântarea. Este, însă, regula, ca atunci când oamenii mor altfel decât, cum se spune, de moarte bună, să li se facă autopsia. Să fie tăiaţi în lung, în lat, să li se despice cutia în care se găsesc creierii, ca să se constate că omul are un glonţ în piept, să li se scotocească în măruntaie, deşi se vede că rana care l-a mântuit este în tâmplă. După aceea, mortul este cusut cu sârmă, după aceea se face un proces-verbal, se pun iscălituri, ştampile, după aceea, mortul e îngropat. Treabă doftoricească şi judecătorească. Toate trebue făcute cu socoteală. O socoteală este şi când se ia viaţa anumitor făpturi care s'au ridicat împotriva orânduielilor; trebue pedepsite.

Atât numai că, deobicei, treaba asta cu sfârtecarea morţilor se face la morgă, la spital, între patru pe-

reţi. Dece nu s'a făcut la fel şi cu cei zece dela Galaţi? Dece au fost întinşi pe iarba cimitirului, şi-acolo de faţă cu ai lor — părinţi, femei, copii, foarte puţini tovarăşi — doctorii s'au apucat să-i căsăpească? Infipseseră un genunchi în pământ, cuţitul străpungea, ferestrăul reteza, cleştele smulgea. Ca măcelarii. Ca la măcelărie. Numai că nu întrebau: „Ce vreţi? Pulpă? Antricot? Creier? Ficat?"

Cu multă anevoinţă, a îngăduit stăpânirea ca familiile morţilor să aibă dreptul să ia parte la înmormântare. Li s'a pus în vedere bătrânilor, femeilor, copiilor: „Să nu plângeţi, să nu ţipaţi; asta înseamnă că se turbură ordinea;, dacă nu vă ţineţi gura, vă evacuează numaidecât armata".

Mai bine ar fi renunţat procurorul şi prefectul să se arate mărinimoşi. Mai bine i-ar fi ciopârţit şi i-ar fi îngropat pe cei zece, hoţeşte, fără să ştie nimeni. Fiindcă, aşa, ceeace văzură ochii neamurilor şi ai puţinilor tovarăşi, care se furişaseră în cimitir, a fost cu neputinţă de îndurat. O mamă înnebuni pe loc. Ţipară copiii, răcniră nevestele, gemură bătrânii. Tovarăşii îşi strânseră pumnii. Nu se mai putură stăpâni. „Ce e asta, domnule prefect, domnule procuror?" spuseră ei cu voci răguşite. „Dece faceţi asta aici?"

Şi ei şi copiii, şi femeile, şi bătrânii fură împresuraţi de jandarmi şi împinşi peste gropi. Nu se ţinuseră de cuvânt. Turburaseră ordinea.

In ajunul zilei de 13 Iunie, adică atunci când la Galaţi era oprită întrunirea muncitorilor şi ei hotărau greva de protest, se desfăşura în Capitală o mare adunare urmată de o mare manifestaţie pe străzi. Brătianu ştia că la întrunirea aceasta va fi atacat el, va fi atacat regele, că mulţimea se va îndrepta spre palat, unde va cânta şi va huidui.

Prefectul tremura ca piftia în faţa primului-ministru.

— Mi s'a raportat, domnule preşedinte, că vorbitorii vor fi deosebit de violenţi, că se vor produce acte violente pe străzi, că va fi devastat clubul conservator. Ce ordine daţi?

— Nu-i putem opri. E vorba de părintele Lucaci, de Delavrancea, de Take Ionescu. Ne aprindem paie în cap cu ei. In fond, e o manifestaţie politică.

— Am înţeles, domnule preşedinte.

După plecarea prefectului, primul-ministru fu anunţat că vrea să-i vorbească Morţun. Il primi.

— Dacă e vorba de întrunirea Federaţiei Unioniste, sunt informat. I-am dat lui Corbescu dispoziţia s'o îngădue.

— E vorba de o întrunire a sindicaliştilor la Galaţi.

— Ce poftesc?

— Scumpirea traiului, campania lor contra războiului, un conflict cu ajutorul de primar...

— Să se astâmpere. Nu permit. Dă-i telefon prefectului în acest sens.

Adunarea din Capitală fusese bine pusă la punct. Fusese adusă multă lume. Era și într'o zi de duminecă și era o vreme foarte frumoasă. Delavrancea a fost viforos în cuvântarea lui. De când scrisese piesele cu Ștefan cel Mare, folosea în vorbire limba cronicărească. A chemat trăsnetul asupra celor care vor mai întârzia în hotărîrea de-a intra în război. Take Ionescu nu s'a coborît la imprecații. El era subtil, folosea ironia, insinuarea. Popa Lucaci a oftat, a plâns, a năduşit, a chemat harul domnului pentru luminarea minților românești și a amenințat cu iadul. A lăsat să se înțeleagă că și regele și sfetnicul acestuia, Brătianu, se vor prăji în cazanul cu smoală, acum și în vecii vecilor, dacă nu iscălesc declarația de război.

Manifestația a fost și ea foarte izbutită, cu'n popas la statuia din fața universității, cu altul mai îndelung în calea Victoriei, unde era clubul conservator, și cu horă, cântece, huiduelі, la palatul regal.

Se cunoștea că lipsește Drumaru. El ar fi pus mai bine în scenă adunarea și demonstrația. Unde sunt eșarfele tricolore ? Unde sunt cocardele ? Unde e steagul? După ce să știe lumea de pe trotoare despre ce este vorba ? Nu s'a cumpărat coroana cu panglica tricoloră pentru Mihai Viteazul. La clubul nemțofililor, este drept, s'au spart geamurile, dar un grup de patrioți indignați ar fi trebuit să pătrundă la etaj și să arunce din balcon, mobila : mese, tablouri, scaune. Ar fi trebuit spartă măcar o fereastră și la clubul liberal. Se cunoștea că lipsește și Nicu Filipescu. El era la moșie. El ar fi scos din buzunar niște bilete „de închiriat" și le-ar fi lipit iarăși la palat să-l sperie pe *Neamț*.

Brătianu era necăjit. Intâmplarea dela Galați ieșise prea cu moț. Au fost a doua zi după „incident" — așa-i spunea el, și așa dăduse ordin să se scrie în oficioasele sale — întruniri și greve în Capitală și în vreo cincisprezece orașe. Iar i-au spus muncitorii că este asasin. Iar s'a răscolit chestia cu răscoalele. Despre guvern s'a spus că este alcătuit din criminali și din jefuitori. S'a vorbit despre contrabande. Il înjură și socialiștii din străinătate. Asta îi trebuia lui ? Asta era atmosfera prielnică unei hotărîri istorice ? I-au făcut-o idioții dela Galați. Ii va sancționa. Il revocă pe ajutorul de primar, îl mută pe procuror, îi cere prefectului demisia.

La opt zile după masacru, muncitorii din Galați au declarat grevă generală în semn de nou protest împotriva stăpânitorilor și în semn de omagiu pentru memoria celor zece uciși. Nu mai erau, când s'au încolonat, zece mii sau cinci mii. Erau treizeci de mii. Și erau atât de îndârjiți în a duce până la capăt hotărîrea lor de a străbate orașul în rânduri strânse, de a se opri la locul unde sânge nevinovat cursese, de a spune un cuvânt greu stăpânilor și unul de iubire tovarășilor dragi, încât autoritatea s'a dat la fund. Au umblat patrule pe străzi, dar nu pe unde au trecut muncitorii. Au stat în preajma cimitirului două regimente, însă nici ele nu s'au apropiat de oameni.

Mergeau în frunte părinții celor uciși, văduvele și copiii orfani. Mergeau în urmă răniții de atunci, o parte dintre ei vătămați mai ușor. Și călca, printre orfani, un căluț alb, plăpând, călca încet și foarte întristat. Era orfan și el. Ii fusese omorîtă mama în aceeași zi, în acelaș loc unde fuseseră și oameni omorîți.

Au fost rostite cuvinte aspre. S'a spus: a curs, va mai curge sânge de muncitor; dar se va plăti după dreaptă măsură tuturor vinovaților; va veni odată ceasul mântuirii. De doi ani popoarele se bat și mor

pentru o cauză care nu e a lor. Va fi aruncat în vâltoare și poporul nostru. Tot pentru stăpâni. Pentru călăi. Pentru exploatatori. Dar e cu neputință ca din războiul ăsta să nu iasă măcar un singur popor cu voința de-a scăpa de cătuse.

Au fost spuse la cimitir vorbe calde tovarășilor care dormeau sub zece movilițe. Nu vă vom uita niciodată — era înțelesul cuvintelor rostite. Vom săpa în piatra recunoștinței numele vostru. El va rămâne și în inima noastră. Vor ști și cei de mâine pentru ce ați căzut. Jertfa voastră, e pentru noi un legământ de fier: să nădăjduim în ziua dreaptă, luminoasă, de mâine; să luptăm pentru ea; să nu mai fie noapte și frig în inimi, să nu se mai holbeze în ochi frica și foamea. Ci să scânteieze în ei bucuria de a trăi.

Primul-ministru mai avu câteva bătăi de cap. Il mai hărțuiră câteva întâmplări. Prințul Carol era patronul unui regiment de vânători, așa cum mamă-sa avea în proprietatea ei unul de roșiori. Tot un regiment de roșiori fusese, în 1914, pus sub patronajul țarului Nicolae. Se ofereau unități militare, cum s'ar fi oferit o țigară sau un coniac. Neavând altă treabă, moștenitorul se împrietenise la toartă cu ofițerii. Jucau cărți la popotă și se îmbătau crunt. Câțiva locotenenți, Gavrilă Marinescu, Romalo, Vârtejeanu, declarau prințului că dorința lor fierbinte e să moară sau să facă moarte de oameni pentru el.

Prințul era nemțofil, așa cum regina era anglofilă, iar regele ar fi vrut să fie cu toată lumea. Un ziarist din apropierea lui Filipescu îl acoperi pe prinț cu înjurături. Nu-i lua în nume de rău chefurile, ci influența politică pe care o exercita asupra ofițerilor. Nu mințiseră prietenii moștenitorului, când l-au asigurat că, pentru el, sunt gata de orice. Se îmbătară, ca atare, solid. Il pândiră pe ziarist lângă o cârciumă, îl târîră în cârciumă și-i administrară acolo o bătaie soră cu moartea. A ieșit din asta o nouă dandana. Războinicii se legară de Brătianu și traseră cartușe oarbe și în dinastie.

Il plictiseau și câțiva colaboratori din guvern și câteva fosile din partid. Li se urîse și lor cu neutralitatea. Până când să poarte ponosul că stau în calea

instinctului național? Ei erau dela început pentru intrarea în război, alături de — știe șeful de cine. Era și e și șeful de-o părere cu ei. Dar el a făcut diplomație, a vrut să mai câștige timp, să se încredințeze cine ia caimacul în război. Ajunge! Știu acum și copiii că aliații vor câștiga războiul. Uite, rușii au pornit în vara asta o nouă ofensivă; să ne grăbim.

Brătianu era scârbit de patrioții lui din ultimul moment. Știa că se încălzise în ei avântul, de când căpătaseră încredințarea că nicio contrabandă nu mai e cu putință.

Filipescu intrase parcă în ceasul morții. Urla ca un epileptic și-și întărâta banda la fapte care creau complicații pe plan extern. Se făceau tot mai dese manifestații la legațiile Puterilor Centrale, iar ministrul Germaniei fusese huiduit la curse. Pe de altă parte, își luau tot mai mult nasul la purtare și nemțofilii. Carp, Maiorescu, Marghiloman îl terorizau pe Ferdinand și aveau întâlniri aproape fățișe cu Czernin și cu von dem Busche.

Brătianu e aproape convins că notele secrete primite în acelaș timp dela Viena și dela Berlin, prin care guvernul român era invitat să-și lămurească poziția, se datorează sugestiei politicienilor din București. Când, în numele ei și al aliaților ei, Franța îi ceru cam în aceiași termeni acelaș lucru, Brătianu își dădu seama că putea să-i mulțumească taberei antantiste.

Nu, acum chiar dacă l-ar ruga cineva să întârzie hotărîrea, nu mai e de acord. El este ceva mai cu luare aminte la ce gândește și spune țara. Dincolo de înfierbântații dela Dacia, dela Capșa, din cluburi, de pe calea Victoriei, mai e o țară a celor care altfel cugetă și altfel se uită în privirile tale. Aceștia sunt mulți. Și ei văd și judecă și se pregătesc, zi cu zi,

pentru judecata cea mare. Sunt la sate, sunt la orașe ca frunza și ca iarba. S'au mișcat, sunt nouă ani de atunci, la sate, cum au simțit și cum s'au priceput, și vâlvătaie a fost cerul câteva săptămâni. Se mișcă muncitorii din ateliere, din fabrici, dela sondele negre, și din porturi, și de fiecare dată se aude, parcă, o trosnitură în alcătuirea țării. E ceva strâmb, e ceva putred în întocmirea ei? Temnița, pușca, și baioneta nu-i înfricoșează. Uite ce a fost la Galați... Uite agitațiile pe care nu le mai poate opri în alte locuri. Ce să facă? Să pună în spatele fiecărui agitator un soldat, un polițist? Nu este o soluție. O soluție este mobilizarea. Ii trimite pe front pe unii. Ii ține pe ceilalți sub stare de asediu. Nu vor mai putea atunci să deschidă gura. Iar când se va isprăvi cu războiul, vor fi pierit din capul lor ideile periculoase. Războiul va întări ideea națională și respectul pentru autoritate.

I-a convocat pe miniștri și pe câțiva reprezentanți ai armatei. Le-a atras atenția că ședința e absolut secretă.

— Cum stăm cu pregătirile? Care este atmosfera în țară? Care e starea de spirit a opiniei publice?

N'a aflat nimic nou. I s'au spus palavre. Asa cum se aștepta. Atmosfera în țară este entuziastă. Au fost învinse dificultățile aprovizionării. S'au luat măsuri împotriva scumpetei traiului. Opinia publică este pentru război. Se știe alături de cine este ea și împotriva cui.

— Dar cu pregătirile?

— Ce pregătiri?

— Pregătirile militare.

— Nu ne lipsește niciun nasture, spuse, în poziție de drepți, secretarul general al ministerului de război. Așa cum armata noastră este înzestrată, ar putea să ajungă la Viena.

— Dece nu la Berlin?

Generalul Iliescu nu simţi ironia. Era după o noapte de chef. Cu un plastur acoperise muşcătura pe care i-o lăsase pe gât o femeie cu năbădăi. Spunea că i-a ieşit acolo un furuncul. N'ar fi simţit ironia nici dacă ar fi dormit în patul de acasă.

— Cu bulgarii cum stăm? îl mai întrebă primul ministru. Nu se mişcă?

— Nu, domnule preşedinte.

— Pe la Turtucaia, cumva, nu s'a simţit nimic?

Puţintel clătinat, secretarul general glăsui:

— Nu, domnule preşedinte.

— Bine. Aşa dar, în ce priveşte armamentul...

Brătianu îşi îndreptă privirile asupra generalului Mărdărescu. Acesta se sculă, îşi umflă pieptul şi declară cu tonul dela Cameră:

— Chiar dacă nu ne-ar ajunge, domnule preşedinte şi domnilor miniştri, ne vom bate cu pumnii. Românul s'a mai bătut şi altă dată cu pumnul. Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul...

— Bine, bine!

Ii reteză elanul.

La 4 August iscăli tratatul de alianţă. Iscăli în locul ministrului de externe, care habar n'avea. Nu ştia decât regele. Acesta nu avea curajul să nu-i spună reginei. Şi atât. Numai trei fiinţe cunoşteau, aşa dar, taina cea mare.

Când în ziua de 14 August, la orele 6 după amiază, ministrul dela Viena, Mavrocordat, se înfăţişă emoţionat ministrului de externe austro-ungar, acesta îi spuse cu un zâmbet batjocoritor:

— Aţi venit să-mi prezentaţi declaraţia de război? Vă aşteptam.

Scoase din sertar o copie a tratatului României cu aliaţii ei. In tratat erau consemnate ziua şi ora intrării în război.

Indoi declaraţia de război fără s'o citească. Ii făcu şi ei vânt în sertar, şi-l conduse pe ministrul român până la uşă. Aici, ca din greşeală, nu-i mai întinse mâna.

La aceeaşi oră, în Bucureşti, prin sunete de goarnă, prin proclamaţii lipite pe clădiri şi pe garduri, se aduse la cunoştinţa populaţiei, hotărîrea. Era duminecă şi era într'o zi fermecătoare, aşa cum numai zilele dela jumătatea lui August pot fi în Capitală. In ele se cuprinde melancolia verii. Sunt în ele presimţirile toamnei. Au după amiezi leneşe. Au înserări care dau cerului pete viorii. Au nopţi albastre. Nu te apucă, dacă eşti pictor, să le zugrăveşti. Vor ieşi cărţi poştale.

In aceste amurguri şi în aceste nopţi nu-l căuta acasă pe prietenul tău, dacă, mai cu seamă, este o sărbătoare. Il vei găsi uşor hoinărind pe străzi sau pe aleele grădinilor oraşului. Il vei găsi la o masă de berărie sau de restaurant sub cerul liber.

Aşa i-a prins proclamaţia de război pe oamenii din Bucureşti în înserarea aceea: îmbulziţi pe calea Victoriei şi pe bulevarde, cu ochii la vitrine şi la trăsurile şi maşinile de lux care treceau pe caldarâmul drumului. Erau în ele femei frumoase şi bărbaţi cu întipărirea îndestulării şi a mulţumirii pe chipuri. Arătau vitrinele obiecte care nu erau pentru gloata duminecală de pe trotoare. Pe vespasiene, afişe colorate anunţau spectacolele zilei: Juanita, Voiajul în China, Fetele din Popa Nan. Pe ecran, la Arenele Romane, putea fi văzută Napiercovsca în „Salomeea". La cinematograful Clasic, se juca în serie „Circul morţii", cea mai grozavă dramă din viaţa artiştilor. Berăriile erau înţesate de lume. La Carpaţi, orchestra de femei îşi pregătea instrumentele. Când în grădină a dat busna un grup cu drapel tricolor şi cântând,

femeile au început şi ele să cânte. Dar le tremurau mâinile pe arcuşuri. Dar tremura cumplit bagheta în mâna doamnei Teresa. Erau palide toate.

Foarte puţină lume a dormit în noaptea aceea în oraşul cel mare, în oraşele celelalte, în sate şi'n cătune, pe măsură ce clopotele şi bătaia de tobă răspândeau ştirea. In oraşul mare şi'n oraşele celelalte, unii au răcnit şi s'au îmbătat şi au fost veseli câteva ceasuri. Din primul moment, însă, în alte inimi, durerea şi teama au înfipt un ghimpe veninos. Prin mahalale, în sate şi'n cătune plânsul le-a aruncat pe femei de gâtul bărbaţilor. Bătrânii au clătinat capete obosite, neputincioase. Copiii se prindeau de rochia mamei, de genunchii părintelui.

In noaptea aceea, prin trecători de munţi pătrunseseră pe pământul celălalt cele dintâi plutoane, companii, regimente. Noaptea rece şi severă a munţilor purtase, peste creste şi peste prăpastii, ecoul prelungit al uralelor şi împuşcăturilor. Purtase geamătul celor pentru care războiul se încheia în chiar clipa când începea. Mâinile se înfipseseră în pământul tare, piatra stâncilor avea urme de sânge.

Au mai cântat a doua zi muzici militare pe la răspântii. S'au mai format grupuri care străbăteau străzile cu steaguri în frunte, încercând să stârnească entuziasmul. Nu se alătura nimeni, manifestanţilor. Grupurile se destrămau ruşinate, descurajate. Se îndreptau spre gară bărbaţi cu figuri împietrite. Trenuri după trenuri se formau şi plecau. Cânta un gornist prin fereastra unui vagon, dar nici rezerviştii din tren, nici lumea de pe peron nu-i ţineau hangul.

Se înmulţiseră uniformele pe străzile oraşului.

Seara mai bătură plimbăreţii trotoarul, se mai aşezară nărăvaşii la mesele de tablă ale grădinilor. Dar nu se mai simţea nimeni ca în ajun, ca în atâtea alte

şi alte seri. Berea era parcă sălcie. Cântau tarafuri, cântau orchestre, dar cântecele se înfundau în urechi vătuite. Nu aveau haz nici ele, nici unii băutori, când dădeau drumul unui imn patriotic. Era o seară caldă, fără adiere de vânt şi, cu toate acestea, fiecare om avea senzaţia că-i e rece în spate.

Era clientelă şi la berăria Carpaţi. Mai puţină. Tăcută. Grădina era, parcă, luminată numai pe jumătate. Estrada, pe care ani în şir stătuseră femeile, era pustie. Frau Teresa şi fetele ei se aflau la poliţie. Nu le mai credea nimeni, şi nu mai susţineau nici ele că sunt poloneze sau cehe. Erau cu ochii plânşi. Li se pregăteau formele pentru internarea în lagăr.

Târziu, pe cerul albastru, printre stele, se arătă privirilor, întâi nedumerite, apoi înspăimântate, un trabuc uriaş. Luneca domol, leneş, nepăsător. Se goliră grădinile şi străzile. Se stinseră luminile. Zeppelinul continua să se plimbe neturburat. Luneca greoi printre stele, călăuzit de ele.

SFARŞITUL VOLUMULUI DOI

Dată în lucru : 3. VII. 1949; Format: 55X78/16;
Tiraj: 5.200; Bun de tipar: 16 IX. 1949.
Tipografia „Dobrogeanu Gherea"
Nr. 1795/1949

MIHAIL DAVIDOGLU

„MINERII"

„Drama lui Mihail Davidoglu este o adevărată epopee, un cântec de proslăvire a eroismului acestor luptători, care dau uriașa bătălie pentru cărbune, luptând cu dârzenie împotriva dușmanului de clasă, rezistând chiar și în fața celor mai grele lipsuri.

In „Minerii", autorul zugrăvește momente de importanță istorică din lupta pentru construirea socialismului la noi în țară. Eroii piesei sunt reprezentanți de frunte ai clasei muncitoare, devotați membri de Partid, mineri conștienți de menirea lor.

Acțiunea piesei cuprinde lupta pe două fronturi, lupta minerilor conștienți, în frunte cu membrii de Partid, împotriva sabotorilor, spionilor imperialismului străin, pe de o parte; pe de alta se dă o luptă neîncetată împotriva obiceiurilor și atitudinilor învechite, care frânează desvoltarea tehnicei, împiedică ridicarea productivității muncii.

„Minerii" de Mihail Davidoglu are o însemnătate deosebit de mare în desvoltarea literaturii noastre spre realismul socialist".

(„Luptătorul Bănățean")
25.V.1949

CAMIL PETRESCU

„BĂLCESCU"

„Una din lucrările recente române, pe care critica a primit-o cu unanime elogii, este drama istorică „Bălcescu" a tov. Camil Petrescu, considerată ca o izbândă a dramaturgiei românești, în care personalitatea lui Nicolae Bălcescu este evocată în spiritul celei mai reale și impresionante reconstituiri istorice. Pentru scurgerea acțiunii dramatice necesare evocării figurii lui Bălcescu, se reconstitue, după cele mai autentice documente istorice, o îndelungată perioadă din timpul care precedă și urmează revoluției muntene din 1848 și celei ardelene din 1849.

Marele merit al acestei piese este felul în care ne e înfăţişat Nicolae Bălcescu, această mare figură din revoluţia de acum un veac, pe care tov. Camil Petrescu ni-l prezintă valabil, după o adâncită şi justă documentare asupra epocii".

N. Munteanu
(„Lupta Sibiului" din 15.V.949)

ION VITNER

„Pasiunea lui Pavel Corceaghin"

„Adunându-şi în volum o serie din esseurile publicate în diferite periodice (Veac Nou, Contemporanul, Viaţa Românească), tov. Ion Vitner le aşează sub semnul celui mai puternic personaj din literatura cea mai nouă, literatura socialistă, sub semnul lui „Pavel Corceaghin", eroul principal din romanul „Aşa s'a călit oţelul" de N. Ostrovski. Volumul de esseuri a tov. Vitner, care este începutul unei etape noi în critica noastră literară, aduce astfel o concepţie revoluţionară a criticei.

Aceste esseuri, deşi nu pot încheia toate problemele ridicate, ele constitue totuşi o îndrumare preţioasă pentru literatura şi critica noastră, o temelie solidă la baza criticei literare materialist-dialectice, care se ridică astăzi în Republica Populară Română".

D. Micu
(„Lupta Ardealului")
2.VI.1949

ALEXANDRU JAR

„EVADARE"

Romanul ilustrează unul din aspectele ultimului războ mondial. Intr'un lagăr de internare a luptătorilor anti-fascişti din Franţa, prizonierii uniţi şi înfrăţiţi, luptă împotriva duşmanului fascist, prin toate mijloacele.